

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANA BİLİM DALI
KAMU HUKUKU YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DİSİPLİN SUÇ VE CEZALARI BAĞLAMINDA KAMU GÖREVLİSİNİN
İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans Tezi

Ferdi Ozan ÖZERLİ

Ankara-2023

T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANA BİLİM DALI
KAMU HUKUKU YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

DİSİPLİN SUÇ VE CEZALARI BAĞLAMINDA KAMU
GÖREVLİSİNİN İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans Tezi

Ferdi Ozan ÖZERLİ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Metin GÜNDAY

Ankara-2023

KABUL VE ONAY

Ferdi Ozan ÖZERLİ tarafından hazırlanan “Disiplin Suç ve Cezaları Bağlamında Kamu Görevlilerinin İfade Özgürlüğü” başlıklı bu çalışma, 12/09/2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Kamu Hukuku Ana Bilim Dalı, Kamu Hukuku Programında Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliği/oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Ali Ersoy KONTACI (Başkan)

Prof. Dr. Metin GÜNDAY (Danışman)

Doç. Dr. Dilşad Çiğdem SEVER (Üye)

Prof. Dr. Şule TUZLUKAYA

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasını;

- Akademik ve etik kurallar çerçevesinde hazırladığımı,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

12/09/2023

Ferdi Ozan ÖZERLİ

ÖZ

ÖZERLİ, Ferdi Ozan. Disiplin Suç ve Cezaları Bağlamında Kamu Görevlisinin İfade Özgürlüğü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2023.

Çalışmanın konusu disiplin suç ve cezaları bağlamında kamu görevlisinin ifade özgürlüğüdür. Kamu personeli çok geniş bir alanda görev yapmaktadır. Diğer görevlerin dışında kamu görevlilerinin bir kısmı bilim insanı, bir kısmı ise din görevlisidir. Bu nedenle kamu personelinin düşünsel faaliyette bulunabileceği alan yürüttükleri hizmetlerin gerekleri doğrultusunda son derece zengindir ve özel olarak incelenmesi gerekir.

Tez kapsamında disiplin hukukunun sınırları çerçevesinde kamu görevlisinin ifade özgürlüğü kavranmaya çalışılmıştır. Bu nedenle çalışmada Anayasa'da ve İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nde düzenlenen temel güvence ölçütleri de disiplin suç ve cezaları bağlamında incelenmiştir. Son olarak ulusal yargı makamlarının disiplin davaları çerçevesinde kamu görevlisinin ifade özgürlüğüne nasıl yaklaştığına yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Akademik Özgürlük, Disiplin Suç ve Cezaları, İfade Özgürlüğü, Kamu Görevlisi, Sınırlandırma Ölçütleri

ABSTRACT

ÖZERLİ, Ferdi Ozan. Civil Servants' Freedom of Expression in the Context of Disciplinary Offences and Penalties, Master's Thesis, Ankara, 2023.

The Subject of this study is the freedom of expression of civil servants within the context of disciplinary offences and penalties. Civil servants carry out tasks in a very wide range of fields. In addition to other duties, some civil servants are scientists, while others are religious officials. Therefore, the area in which public personnel can engage in intellectual activity is extremely rich in line with the requirements of the services they provide, and it needs to be examined in detail.

Within the scope of the dissertation, an attempt has been made to grasp the freedom of expression of civil servants within the limits of disciplinary law. For this reason, the basic guarantee criteria regulated in the Constitution and the European Convention on Human Rights have been also been examined in the context of disciplinary offences and penalties. Finally, it has been examined how national judicial authorities approach the freedom of expression of civil servants in the framework of disciplinary cases.

Keywords: Academic Freedom, Freedom of Expression, Disciplinary Offences and Penalties, Civil Servants, Restriction Criteria

TEŞEKKÜR

Çalışmanın yürütölmesi sırasında desteğini ve zamanını esirgemeyen danıőmanım Sayın Prof. Dr. Metin GÜNDAY'a, ifade özgürlüğü alanında çalıőmamı öneren ve yardımcı olan Dr. Yunus HEPER ve Ali Erdem ŞAHİN'e, bazı kaynaklara ulaşma konusunda yardımcı olan İbrahim KOÇER'e teşekkür ederim.

Hayatım boyunca her konuda emeğini ve sabrını esirgemeyen, maddi ve manevi desteğini gösteren aileme de ayrıca teşekkür etmeyi kendime borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	iii
İÇİNDEKİLER	iv
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	vii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: DİSİPLİN HUKUKU KAPSAMINDA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN SINIRLANDIRILMASI VE TEMEL GÜVENCE ÖLÇÜTLERİ	3
1.1 İfade Özgürlüğünün Kapsamı	3
1.2 İfade Özgürlüğünün Sınırlandırılabilirliği.....	5
1.3 Sınırlandırmada Üçlü Ölçüt.....	6
1.3.1 Müdahalenin varlığı	7
1.3.2 Hukuken öngörülme veya kanunla sınırlama.....	8
1.3.2.1 Genel olarak	8
1.3.2.2 Kanunilik ilkesinin disiplin hukukuna yansımaları ve anayasa mahkemesinin yaklaşımı	14
1.3.3 Meşru amaçlara uygunluk.....	21
1.3.3.1 Milli güvenlik, cumhuriyetin temel niteliklerinin korunması ve devlet sırrı olarak belirlenen bilgilerin açıklanmaması nedeniyle sınırlandırma.....	21
1.3.3.2 Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması nedeniyle sınırlandırma.....	23
1.3.3.3 Kamu düzeni ve alt unsurları (Kamu güvenliği, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması) nedeniyle sınırlandırma.....	25
1.3.3.4 Başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması nedeniyle sınırlandırma ...	30

1.3.3.5 Yargı görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi nedeniyle sınırlandırma	31
1.3.4 Demokratik toplumda gereklilik veya hakkın özüne dokunmama	32
1.3.4.1 Demokratik bir toplumda gerekli olma	35
1.3.4.2 Öze dokunma yasağı	41
BÖLÜM 2: DİSİPLİN HUKUKU VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ	44
2.1 Disiplin Hukukunda Yöntemsel Güvenceler ve Sınırlar	44
2.1.1 Disiplin suç ve cezalarının niteliği	44
2.1.2 Yöntemsel güvenceler	48
2.1.3 Disiplin yaptırımlarının sınırları	53
2.2 Disiplin Suç ve Cezaları ile İfade Özgürlüğü Çatışmasının Özel Görünümleri	58
2.2.1 Siyasi ifadeler	58
2.2.2 Kuruma ve amire yönelik ifadeler	64
2.2.3 İnanca yönelik ifadeler	68
2.2.3.1 Dini sembol kullanımı	68
2.2.3.2 İncanın açıklanması ve eleştirilmesi	81
2.2.4 Kurumsal bilgilerin sızdırılmasına yönelik ifadeler	86
2.3 İfade Özgürlüğünün Özel Niteliğe Sahip Kamu Görevlileri Açısından Kullanılması	90
2.3.1 Akademisyenlerin ifade özgürlüğü	91
2.3.1.1 Bilimsel ifadeler	92
2.3.1.2 Bilimsel faaliyetler dışında yer alan ifadeler	102
2.3.2 Diyanet personelinin ifade özgürlüğü	104
2.3.3 Yargıç ve savcıların ifade özgürlüğü	115
SONUÇ	124
KAYNAKÇA	127

TURNITIN RAPORU.....	137
ÖZGEÇMİŞ.....	146

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.k.	: adı geçen karar
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
AÜSBFD	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi
AY	: Anayasa
AYM	: Anayasa Mahkemesi
BİM	: Bölge İdare Mahkemesi
Bkz	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
C.	: Cilt
Çev	: Çeviren
DD	: Danıştay Dergisi
der.	: Derleyen
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DÜHFD	: Diyarbakır Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
E.	: Esas Numarası
HSYK	: Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu
İDDK	: İdari Dava Daireleri Kurulu
İHAM	: İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi
İHAS	: İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi
K.	: Karar Numarası
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
No.	: Numara
s.	: Sayfa

S. : Sayı
TSK : Türk Silahlı Kuvvetleri
UYAP : Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi

GİRİŞ

İdarenin temel hak ve özgürlükleri en çok sınırladığı alan yaptırım uyguladığı alandır. İdari yaptırımların kişi üzerinde zorlayıcı, engelleyici ve sınırlandırıcı etki doğurması nedeniyle hukuksal açıdan idari yaptırım incelenirken dikkat edilmesi gereken ilk ve en önemli nokta yaptırımın temel hak ve özgürlüklerle ilişkisidir. Disiplin cezaları da idari yaptırım türlerinden biridir. Disiplin cezaları kamu hizmeti disiplin düzeninin sağlanması için kamu personeli üzerinde tesis edilse de olayın niteliğine göre bir temel hak ve özgürlüğü sınırlandırabilir. Bu doğrultuda çalışma kapsamında kamu görevlisinin ifade özgürlüğü incelenecektir.

Düşünmek belki de çoğunlukla insanın kendi iradesi dışında gelişen psikolojik (ruhsal) biri itkidir. İnsan, çevresinden gelen etkilere açıktır. Günlük hayatta çok sayıda olay ve düşünceyle karşılaşırız. Bunlar üzerine düşünmek ve karşıda olanla etkileşim kurmak zihinsel olarak ihtiyaç duyduğumuz bir süreçtir. *“İnsan yaşamının anlamlılığını nesne ilişkilerinde bulur ve yaşamımız yalnızca bu bakımdan bir anlam kazanır; çünkü nesne ilişkileri olmaksızın ben gelişemez.”*¹ Öyleyse düşünmek kadar düşünülene kendimiz dışındakilere iletmek de psikolojik açıdan doğal ve zorunludur.

Kamu personeli kamusal bir görevi yürütmesinden dolayı bazı ek sınırlamalara ve ayrıcalıklara tabidir. Bu durum ifade özgürlüğü için de geçerlidir. Kamu görevlilerinin ifade özgürlüğü bu görevlerde bulunmayanlara göre daha sınırlıdır. Örneğin; kamu personeli, kamu hizmetinin tarafsız niteliğinden dolayı siyasi ifadelerde bulunurken dikkatli olmak zorundadır. Diğer taraftan kamu görevlisi hizmet dışında istediği gibi siyasi açıklamalarda bulunmaz. Bazı durumlarda ise kamu görevlisinin düşünceyi açıklama alanı çok geniş olarak yorumlanmaktadır. Bu duruma örnek akademisyenlerin ifade özgürlüğüdür. Dolayısıyla kamu görevlisinin ifade özgürlüğü, ifade özgürlüğünün sıradan değerlendirmelerinin dışında ayrı olarak incelenmesi gereken önemli bir alana işaret eder. Bu konunun önemi kamu görevlilerinin kamusal otorite kullanmalarından geldiği gibi, bunun yanı sıra ifade özgürlüğü açısından son derece kritik alanlarda, (örneğin bilimsel faaliyetler, dinsel kamu hizmeti) görev yaptıkları için de kamu görevlilerinin ifade özgürlüğü dikkatli bir incelemeyi gerektirir. Bu nedenle çalışmada disiplin hukuku ile ifade özgürlüğü

---

¹ Harry Guntrip, *Şizoid Görüngü Nesne İlişkileri ve Kendilik*, Çev. İpek Babacan (İstanbul: Metis Yayınları, 2020), 4. Baskı, 14.

bağlantısı özel görünümüne sahip konular üzerinden inceleneceği gibi, bazı mesleklerin özel niteliğinden dolayı bu mesleklerde bulunanların ifade özgürlüğü ayrı başlıklar üzerinden incelenecektir.

Bu çerçevede çalışmanın ilk bölümünde ifade özgürlüğünün disiplin hukuku bağlamında sınırlandırılması ve güvence ölçütleri irdelenmeye çalışılacaktır. İkinci bölümde ise disiplin suç ve cezalarının niteliği, disiplin hukukunun sınırları incelenerek disiplin cezalarının karakteri ortaya konulmaya çalışılacak, sonrasında ise disiplin suç ve cezalarıyla sınırlı tutularak kamu görevlisinin ifade özgürlüğü ifadenin içeriği ve özel niteliği bulunan personelin değerlendirilmesi üzerinden incelenecektir. Bu bölümlerin ilk kısmında uygulamada en çok rastlanan konular olması nedeniyle siyasi ifadeler, kamu görevlisi tarafından kurum ve amirin eleştirilmesi, inanca yönelik açıklamalar ve kurumsal bilginin sızdırılması konularına ayrılacaktır. Diğer kısımda ise özel niteliklerinden dolayı akademisyenlerin, din görevlilerinin, hakim ve savcılarının durumu ele alınacaktır. Bu doğrultuda özellikle ulusal yargı yerlerinin, yani idari yargı yerleri ile AYM'nin konuya nasıl yaklaştığı incelenmeye çalışılacak, ilgisi oranında İHAM kararına atıf yapılacaktır.

BÖLÜM 1: DİSİPLİN HUKUKU KAPSAMINDA İFADE ÖZGÜRLÜĞÜNÜN SINIRLANDIRILMASI VE TEMEL GÜVENCE ÖLÇÜTLERİ

1.1 İfade Özgürlüğünün Kapsamı

İfade özgürlüğü üç temel özgürlükten meydana gelir. Bunlar farklı düşüncelere ulaşma ve bilgi edinme, düşüncelerinden dolayı kınanamama ve suçlanamama, son olarak düşüncelerini açıklama ve yayma özgürlüğüdür². AYM ifade özgürlüğünü “...

Sadece “düşünce ve kanaate sahip olma” özgürlüğünü değil aynı zamanda sahip olunan “düşünce ve kanaati (görüşü) açıklama ve yayma”, buna bağlı olarak “haber veya görüş alma ve verme” özgürlüklerini de kapsamaktadır. Bu çerçevede ifade özgürlüğü bireylerin serbestçe haber ve bilgilere, başkalarının fikirlerine ulaşabilmesi, edindiği düşünce ve kanaatlerden dolayı kınanamaması ve bunları tek başına veya başkalarıyla birlikte çeşitli yollarla serbestçe ifade edebilmesi, anlatabilmesi, savunabilmesi, başkalarına aktarabilmesi ve yayabilmesi anlamına gelir. İfade özgürlüğü, demokratik toplumun temellerinden biri olup toplumun gelişmesi ve bireyin kendini geliştirmesi ve gerçekleştirilmesi için vazgeçilmez koşullar arasında yer alır. Hakikat ışığı fikirlerin çarpışmasından doğar. Bu bağlamda toplumsal ve siyasal çoğulculuğu sağlamak, her türlü düşüncenin barışçıl bir şekilde ve serbestçe ifadesine bağlıdır. Aynı şekilde birey özgün kişiliğini düşüncelerini serbestçe ifade edebildiği ve tartışabildiği bir ortamda gerçekleştirebilir. İfade özgürlüğü, kendimizi ve başkalarını tanımlamada, anlamada ve algılamada, bu çerçevede başkalarıyla ilişkilerimizi belirlemede ihtiyaç duyduğumuz bir değer.”³

olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla mahkemeye göre ifade özgürlüğü hem toplumsal ve siyasal çoğulculuğu sağlamak hem de kişinin temel ilişkilerini doğru bir şekilde kurup geliştirmesi için olanak sağlar. Bu itibarla ifade özgürlüğünün hem toplumsal hem de bireye bakan bir yönü vardır.

ABD Yüksek Mahkemesi ifade özgürlüğünü bütün özgürlüklerin asli kaynağı ve bütün siyasal sistemin üzerine kurulu olduğu şart olarak görür⁴. Benzer şekilde Alman Anayasa Mahkemesi ifade özgürlüğünü bütün özgürlüklerin temeli ve rahmi olarak görür⁵. Güran’a göre ifade özgürlüğü, siyasal, ekonomik, toplumsal bütün hakların kazanılma ve geliştirilme aracı olmakla birlikte demokratik, hukuk devletinin alameti farikası ve yegane güvencesidir⁶. İfade özgürlüğü demokrasinin kurucu

² Bülent Tanör ve Necmi Yüzbaşıoğlu, *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*, (İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2023), 186.

³ AYM, Başvuru No: 2013/2602, Emin Aydın Başvurusu, par. 40-41, 23/01/2014.

⁴ Bülent Tanör, *Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Türk Anayasası* (İstanbul: Öncü Kitapevi, 1969), 16.

⁵ Tolga Şirin, *Türkiye’de Düşüncenin Tutsaklığı 2 İfade Özgürlüğünün Yeşili* (İstanbul: Tekin Yayınevi, 2021), 13.

⁶ Sait Güran, *İfade Hürriyeti Üzerinde İdarenin Yetkileri* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1337, 1969), 1.

ögesidir⁷. Diğer bir ifadeyle demokrasinin gerçekleşmesi ifadenin varlığının en üst düzeyde korunmasına bağlıdır⁸.

Güran 1961 Anayasasının sadece umumu ilgilendiren ifadeleri koruma altına görüşündedir⁹. Tanör de ifade özgürlüğünün kapsamını sadece toplumu ilgilendiren konularla sınırlı tutmuştur¹⁰. Fakat bu görüşlerin bugün savunulması olanaklı değildir. İfade özgürlüğünün her şeyden önce bireyin maddi ve manevi varlığını geliştirmesi açısından zorunlu olduğu söylenmelidir. Toplumsal veya siyasal olaylar hakkında yapılan düşünce açıklamalarının bile altında bireyin söz konusu meseleleri kendi kişisel dünyası açısından sorunlu görmesi yatar. Başka bir anlatımla, ister toplumsal olsun, ister kişisel, isterse ülke sorunlarına ilişkin olsun herhangi bir konu hakkında yorum yapabilmesi insanın ruhsal açıdan özgür olduğunun göstergesidir ve bu durum insan onuruna duyulan saygıdan gelir. “İnsanlar düşündüklerini korkmadan ve açıkça söyleyebilmelidirler ki, insan olduklarını hissedebilsinler.”¹¹ Dolayısıyla ifade özgürlüğü siyasal haklardan değil kişinin birey olmasından gelen özgürlükler arasındadır. Bu nedenle bilinçli olarak eylemde bulunan bir çocuğun yazıları¹² bile ifade özgürlüğünün kapsamındadır.

Bu doğrultuda ne Anayasada ne İHAS'ta ifade özgürlüğüne içerik bakımından bir sınırlandırma getirilmemiştir. Dolayısıyla ticari ifadelerden sanatsal ifadelere, dini ve ahlaki ifadelerden akademik ifadelere her konu ifade özgürlüğü kapsamındadır. Bu çerçevede kamu görevlilerinin ifade özgürlüğü kapsamında görülen disiplin davalarının önemli bir kısmı toplumun genelini ilgilendiren veya siyasi durumlardan değil, kurum düzeninin veya amirin eleştirilmesinden kaynaklıdır. Bu itibarla herhangi bir kurumun amir-memur ilişkisinin de özgürlük alanı içinde olduğu açıktır.

Diğer yandan ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmeyecek açıklama türleri de vardır. Bunlar ırkçılık, ayrımcılık, şiddete çağrı, nefret söylemi, faşizm içeren ifadelerdir. Bu tür söylemlerin temel hak ve özgürlükler rejimine aykırı olması ve demokrasiyi tehdit etmesi nedeniyle ifade özgürlüğü kapsamında kalması olanaklı değildir.

---

⁷ İbrahim Özden Kaboğlu, “Düşünce Özgürlüğü”, *İnsan Hakları* içinde (İstanbul: YKY Yayıncılık, 2000), s.107.

⁸ Adnan Küçük, *İfade Hürriyetinin Unsurları* (Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları, 2003), 4.

⁹ Güran, *İfade Hürriyeti*, 351.

¹⁰ Tanör, *Siyasi Düşünce*, 19.

¹¹ Mehmet Turhan, “Düşünce Özgürlüğü ve 1982 Anayasası”, *DÜHFD*, C. 4, S. 4, (1988): 89.

¹² Şirin, *Türkiye’de Düşüncenin Tutsaklığı* 2, 37.

1.2 İfade Özgürlüğünün Sınırlanabilirliği

İfade özgürlüğünün sınırlanabilen özgürlükler arasında olup olmadığı meselesi 1961 Anayasası döneminde tartışılmıştır. Gerçekten 1961 Anayasası'nın ifade özgürlüğünü düzenleyen 20. maddesinde ifade özgürlüğü için özel bir sınırlama nedeni saymamıştır¹³. Tanör, ifade özgürlüğünün 1961 Anayasasının 11. maddesinde belirtilen “kamu yararı, genel ahlâk, kamu düzeni, sosyal adâlet ve millî güvenlik” gibi kavramlarla bile sınırlanamayacağı görüşündedir¹⁴. O, düşünce açıklamasının ve düşüncenin yayılmasının bu kavramları tehlikeye atacağı görüşüne yanaşmaz¹⁵. Sağlam da ifade özgürlüğünün sınırlanamayacağı görüşündedir, bunun iki nedeni olduğunu söyler. Birinci neden olarak ifade özgürlüğünün demokratik düzenin işleyişi açısından önemli olmasını, diğer neden olarak da ifade özgürlüğünün özüne dokunulmadan sınırlanmasının mümkün olmamasını gösterir¹⁶. Sağlam ayrıca şeref ve itibarın korunması veya çocukları koruma amacıyla yapılan düzenlemelere dayanılarak getirilen sınırlamaların ifade özgürlüğünün norm alanı dışında kaldığını belirtir¹⁷. Temel hak ve özgürlüklerin kendi norm alanını belirleyen doğal sınır alanları vardır ve bunların hukukun koruması dışında¹⁸ olduğunu kabul etmek gerekir. Örneğin hakaret, iftira, aşağılama, şiddete teşvik, ayrımcılık, ırkçı ifadeler ifade özgürlüğünün norm alanı dışındadır ve hukuk düzeni tarafından korunmazlar. Fakat bu görüşlerden hareketle Anayasanın mevcut halinde sınırlama nedenleri sayılmasa bile ifade özgürlüğünün sınırlanamayacağını savunmak olanaklı görünmemektedir. Örneklendirmek gerekirse saygısız davranmak normal şartlar altında hukukun yaptırımı bağladığı bir durum değildir. Dolayısıyla ifade özgürlüğünün kapsamı içindedir. Hatta İHAM sık sık sert ve kırıncı ifadelerin de ifade özgürlüğünün koruması altında olduğunu altını çizer. Fakat kurum içinde kamu görevlisinin iş arkadaşlarına, hizmet bekleyen vatandaşa veya kurum amirine saygısızlık yapması disiplin suçu oluşturur ve bu fiilde bulunan kişi cezalandırılır. Başka bir olasılığı da bilimsel ifadeler üzerinden açıklamaya çalışalım. Bilimsel ifadelerin ifade özgürlüğünün kapsamında

---

¹³1961 Anayasası'nın düşünce özgürlüğü başlıklı 20. maddesi şu şekildedir: “Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir; düşünce ve kanaatlarını söz, yazı, resim ile veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklayabilir ve yayabilir. Kimse, düşünce ve kanaatlarını açıklamaya zorlanamaz.”

¹⁴ Tanör, *Siyasi Düşünce Hürriyeti*, 127.

¹⁵ Tanör, *a.g.e.*, 127-153.

¹⁶ Fazıl Sağlam, *Temel Hakların Sınırlanması ve Özü* (Ankara: AÜSBF Yayınları, 1982), 104-105.

¹⁷ Sağlam, *a.g.e.*, 105.

¹⁸ Bülent Tanör, “Temel Hak ve Özgürlüklerin Genel Rejimi”, *İnsan Hakları* içinde (İstanbul: YKY Yayıncılık, 2000),48-49.

olduğu tartışmasızdır. Bu çerçevede bilimsel konuların işlendiği bir televizyon programının yapılması bırakın kamu yararı, kamu düzeni açısından sınırlandırılmayı toplumun geneli açısından faydalıdır. Fakat bazı bilimsel gerçeklerin çocukların televizyon seyredebileceği bir saatte ekranda yayınlanması, onların ruhsal gelişimleri açısından zararlı olabilir. Böyle bir durumda kanuni düzenlemenin mevcut olması halinde söz konusu programa idari yaptırım uygulanması gerekebilir. Bu doğrultuda ifade özgürlüğünün doğası gereği uygun koşullarda sınırlandırılabilen bir özgürlük türü olduğunun kabul edilmesi gerekir.

Anayasada sınırlama nedenleri sayılmasa bile ifade özgürlüğünün sınırlanıp sınırlanmayacağına ilişkin tartışmalar açısından ABD iyi bir örnektir. 1791 yılında ABD Anayasasına eklenen birinci ek maddeye göre;

Kongre, dini bir kuruma ilişkin veya serbest ibadeti yasaklayan; ya da ifade özgürlüğünü, basın özgürlüğünü kısıtlayan; ya da halkın sükunet içinde toplanma ve şikâyeteye neden olan bir halin düzeltilmesi için hükümetten talepte bulunma hakkını kısıtlayan herhangi bir yasa yapmayacaktır.¹⁹

Buna göre ifade özgürlüğünün kısıtlama nedenleri ABD Anayasasında sayılmamıştır. Fakat Yüksek Mahkeme ve öğretinin büyük çoğunluğu ifade özgürlüğünün sınırlanabileceği görüşüne yakındır²⁰. Bu itibarla ifade özgürlüğüne yönelik herhangi bir kısıtlama nedeni sayılmasa bile ifade özgürlüğü mutlak özgürlük kategorisinde değildir. Dolayısıyla ifade özgürlüğünün sınırlanmasının kaçınılmaz olduğu çoğunluğun kabul ettiği bir görüştür²¹.

1.3 Sınırlandırmada Üçlü Ölçüt

AYM ve İHAM ifade özgürlüğüne yapılan müdahaleyi incelerken üç aşamalı test uygulamaktadır. Bu testin ilk aşaması müdahalenin hukuki dayanağının aranmasıdır. İkinci aşama sınırlamanın Anayasada ve İHAS'ta sayılan sınırlama nedenlerinden birine dayanıp dayanmadığıdır. Son aşamada ise müdahalenin demokratik toplum düzeninde gerekli olup olmadığı değerlendirilir. Fakat üç aşamalı teste geçmeden önce AYM ve İHAM müdahalenin varlığını tartışmaktadır.

¹⁹ İngilizceden çeviri “<https://tr.usembassy.gov>” adresinden aktarılmıştır.

²⁰ Şirin, *Türkiye’de Düşüncenin Tutsaklığı* 2, 48.

²¹ Rick Lawson, “İfade Hürriyetini Güvenceye Almak: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında Üç Eğilim.” *Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti* içinde, Ed. Bekir Berat Özipek (Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları, 2003), 249.

1.3.1 Müdahalenin varlığı

AYM ve İHAM, ifade özgürlüğünün ihlal edilip edilmediğine dair inceleme yaparken öncelikle bir müdahalenin varlığını tespit etmektedir²². Bu aşamada başvurucuyu doğrudan mağdur durumuna düşüren hukuksal sonuç araştırılır²³. İfade özgürlüğüne herhangi bir müdahalede bulunulmadığına karar verilmesi halinde ihlal oluşup oluşmadığına dair değerlendirme yoluna gidilmemektedir. Örneğin İHAM, öğretmen olan davacı hakkında verilen bir yıl kademe ilerlemesinin durdurulması cezasının ulusal yargı makamları tarafından geriye dönük olarak ve başvurucunun ifade özgürlüğüne vurgu yapılarak iptal edilmesini göz önüne alarak, söz konusu disiplin cezasından dolayı otoritelerle sorun yaşadığı ve öğretmenlikten ayrılmak zorunda kaldığı yönündeki iddialarını mağduriyeti açısından yeterli görmemiştir²⁴. Diğer taraftan İHAM, Kaboğlu ve Oran kararında akademisyen olan başvurucuların ceza yargılaması sonucunda beraat etmelerine rağmen aleyhlerine açılan ceza davası sürecinin ifade özgürlüğüne doğrudan müdahale niteliği taşıdığını belirtmiştir²⁵. Anılan iki karar doğrultusunda değerlendirme yapılacak olursa Mahkeme açısından mağduriyetin belirlenmesi için başvurucuların karşı karşıya kaldığı cezaların ağırlığının göz önüne alınarak sonuca ulaşıldığı düşünülebilir. Mahkeme kişilerin ceza yargılaması sürecine maruz bırakılmasını mağduriyet için yeterli görürken disiplin cezasının iptal edilmesiyle sonuçlanan süreci mağduriyet açısından yeterli görmemiştir.

Disiplin cezalarının düşünce özgürlüğüne sınırlandırma getirdiği açıktır. Nitekim, AYM, kamu görevlisi tarafından Başbakanlık İletişim Merkezi'ne (BİMER) şikayet dilekçesi yazılması nedeniyle verilen uyarma cezasını,²⁶ bir akademisyene derste kullandığı ifadeler nedeniyle verilen kınama cezasını,²⁷ dış hekimleri odası

---

²² Ulaş Karan, *İfade Özgürlüğü*, (Ankara: Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-2, Avrupa Konseyi, 2018), s.110. Eda Biçgin, "İfade Özgürlüğüne İlişkin Davalarda Üç Aşamalı Test Kapsamında Bağlam Değerlendirmesi", *İfade Özgürlüğü Üzerine Makaleler-Uluslararası Kapanış Sempozyumuna Katkı Kitabı* içinde (Ankara: 2017), 92.

²³ AYM, Başvuru No: 2013/9343, Mehmet Ali Aydın Başvurusu, par. 47, 04/06/2015. (Çalışma kapsamında yer ver verilen Anayasa Mahkemesi kararlarına, Mahkemenin resmi sitesi olan www.anayasa.gov.tr adresinden ulaşılmıştır.

²⁴ Akkoç v. Türkiye, Başvuru No: 22947/93 ve 22948/93, 10/10/2000.

²⁵ Kaboğlu ve Oran v. Türkiye (2), Başvuru No: 36944/07, 20/10/2020.

²⁶ AYM, Başvuru No: 2014/12143, Adem Talas Başvurusu, par. 38, 16/11/2017.

²⁷ AYM, Başvuru No: 2019/20996, Hasan Mor Başvurusu, par. 23, 25/05/2022.

tarafından televizyon programında reklam yapıldığı gerekçesiyle verilen idari para cezasını²⁸ ifade özgürlüğüne müdahale olarak görmüştür.

1.3.2 Hukuken öngörülme veya kanunla sınırlama

1.3.2.1 Genel olarak

İHAS'ın 10. maddesinde geçen “prescribed by law” ifadesinin karşılığı olan “yasayla öngörülme” kavramından İHAM, hukuken öngörülme anlayışını çıkarmaktadır. Nitekim Mahkeme yasayla öngörülme kavramını şekli olarak anlamadığını, anılan ifadelerin özü itibarıyla değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir²⁹. Dolayısıyla İHAM, kanunilik ilkesinden maddi anlamda kanunu anlamaktadır³⁰. İHAM'ın kanunilik kavramını bu şekilde yorumlaması Birleşik Krallık uygulamalarının sözleşme sınırları içinde yorumlanma çabasından kaynaklanmaktadır³¹. Bu çerçevede İHAM kanun altı düzenleyici işlemleri ve yargısal içtihatları da yasayla öngörülme kriterinin sağlanması açısından yeterli görmektedir³². Dolayısıyla İHAM'ın kanunilik anlayışı idari ve meslek kurumlarınca kabul edilen kuralları da içerir³³.

İHAM, kanunilik ilkesinin çerçevesini geniş tutsa da, sözleşmede sayılan hak ve özgürlüklerin yasayla sınırlama ölçütünü sağlaması için iki şartın oluşması gerektiğini belirtir. Bu koşullar yeterli görülmezse isterse parlamento tarafından çıkarılan bir kanunla sınırlama getirilsin diğer bir ifadeyle şekli anlamda kanunla sınırlama getirilsin, İHAM kriterlerine göre, hukukilik ölçütü sağlanmamış olacaktır³⁴. Bunlar; ilgili sınırlamanın yeterli açıklıkta ve erişilebilir olacak şekilde düzenlenmesidir:

Mahkemenin yorumuna göre, “hukuken öngörülmüş” ifadesinden şu iki koşul ortaya çıkmaktadır: Birincisi, [uygulanacak olan] hukuk, yeterince erişilebilir olmalıdır; başka bir anlatımla vatandaşlar belirli bir olaya uygulanabilir nitelikteki hukuk kurallarının varlığı hakkında yeterli bilgiye sahip olabilmelidirler. İkincisi, vatandaşların davranışlarını düzenlemelerine olanak vermek için yeterli açıklıkta düzenlenmemiş bir norm, “hukuk” kuralı olarak

²⁸ AYM, Başvuru No:2013/316, İlker Erdoğan Başvurusu, par. 46, 20/04/2016.

²⁹ İHAM, Şahin v. Türkiye, Başvuru No:44774/98, par. 77, 10/11/2005.

³⁰ Karan, İfade Özgürlüğü, 122. Reyhan Sunay, *Avrupa Sözleşmesinde ve Türk Anayasasında İfade Hürriyetinin Muhtevası ve Sınırları* (Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları, 2001), 122-123.

³¹ D.J. Harris, M.O'Boyle, E.P. Bates, C.M. Buckley, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, çev. Mehveş Bingöllü Kılıcı, Ulaş Karan, (Ankara: Avrupa Konseyi, 2013), 485.

³² Şahin ve Türkiye, par 76.

³³ Harris, O'Boyle, Bates, Buckley, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, 485.

³⁴ Oktay Uygun, *1982 Anayasasında Temel Hak ve Özgürlüklerin Genel Rejimi*, (İstanbul: Kazancı Yayınları, 1992), s.92. Karan, *İfade Özgürlüğü*, 123.

kabul edilemez: Vatandaşlar belirli bir eylemin gerektirdiği sonuçları, durumun makul saydığı ölçüde ve eğer gerekiyorsa uygun bir danışmayla önceden görebilmelidir. Bu sonuçların mutlak bir belirginlikle önceden görülebilir olması gerekmez; çünkü tecrübeler bunun mümkün olmadığını göstermektedir. Belirgin olması daha çok arzu edilir, ancak bu aşırı derecede bir katılığı beraberinde getirebilir; oysa hukuk, değişen koşullara ayak uydurabilmelidir. Bu nedenle birçok yasa az veya çok, kaçınılmaz olarak muğlak terimlerle ifade edilir; bunların yorumu ve uygulanması, hukukun tatbikatının sorunudur.³⁵

Bu kapsamda AYM de kanunilik ölçütünün maddi bir içeriğinin olması gerektiğine işaret eder ve İHAM tarafından, maddi kriterlerin sağlanması için getirilen yorumu kabul eder:

Temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasında kanunilik ölçütü ilk olarak şekli bir kanunun varlığını gerekli kılar. Bir yasama işlemi olarak kanun, Türkiye Büyük Millet Meclisinin iradesinin ürünüdür ve Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Anayasa'da öngörülen kanun yapma usullerine uyularak yapılan işlemlerdir. Bu anlayış temel hak ve özgürlükler alanında önemli bir güvence ortaya çıkartır. Fakat kanunilik ölçütü aynı zamanda maddi bir içeriği de gerektirir ve bu noktada kanunun niteliği önem kazanır. Bu anlamıyla kanunilik ölçütü, sınırlamaya ilişkin kuralın "erişilebilirliği"ni ve öngörülebilirliği ile kesinliğini ifade eden "belirliliği"ni garanti altına alır. Belirlilik, bir kuralın keyfiliğe yol açmayacak bir içerikte olmasını ifade eder. Temel hakların sınırlandırılmasına ilişkin kanuni düzenlemenin içerik, amaç ve kapsam bakımından belirli ve muhataplarının hukuksal durumlarını algılayabilecekleri açıklıkta olması gerekir. Bir kanuni düzenlemede, hangi davranış veya olgulara hangi hukuksal sonuçların bağlanacağı ve bu bağlamda kamusal makamlar için nasıl bir müdahale yetkisinin doğacağı belirli bir kesinlik ölçüsünde ortaya konmalıdır. Bu durumda bireylerin hak ve yükümlülüklerini öngörerek davranışlarını bu doğrultuda tanzim etmeleri olanaklı hâle gelebilir. Böylece hukuk güvenliği sağlanarak kamu gücünü kullanan organların keyfi davranışlarının önüne geçilmiş olur.³⁶

Kanunilik ilkesinin şekli yönü kanunla düzenleme zorunluğunun demokratik özelliğine işaret ederken, maddi yönü hukuki güvenliği ve öngörülebilirliği hedefleyen hukuk devletine işaret eder³⁷. Bu nedenle hukuk devleti ilkesi kapsamında düşünülecek her ölçütün maddi anlamda kanunda bulunması gerekir. Başka bir anlatımla temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasını belirleyen 13. maddede öngörülen kanunilik şartının maddi anlamda gerçekleşebilmesi için düzenlemenin hukuk devleti ilkesine uygun şekilde yasalaşması gerekir. AYM de kanunilik ilkesinin hukuk devleti ilkesi ışığında yorumlanması gerektiğine işaret etmiştir:

³⁵ Sunday Times/Birleşik Krallık, Başvuru No:6538/74, par. 49, 26/04/1979. (Çev.) Osman Doğru ve Atilla Nalbant, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar*, 2. Cilt, (İstanbul: Legal Yayıncılık, 2016), 269.

³⁶ AYM, Başvuru No: 2014/920, Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası ve Diğerleri Başvurusu, par. 54-56, 25/05/2017.

³⁷ Dilşad Çiğdem Sever, *Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında İdare Hukukunda Kanuna Dayanma İlkesi* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2021), 210.

Anayasa'nın 2. maddesinde, Türkiye Cumhuriyeti, bir hukuk devleti olarak nitelendirilmiştir. Hukuk devletinin temel unsurlarından biri de "belirlilik" ilkesidir. Bu ilkeye göre, yasal düzenlemelerin hem kişiler hem de idare yönünden herhangi bir duraksamaya ve kuşkuya yer vermeyecek şekilde açık, net, anlaşılır, uygulanabilir ve nesnel olması, ayrıca kamu otoritelerinin keyfi uygulamalarına karşı koruyucu önlem içermesi gerekir. Belirlilik ilkesi, hukuksal güvenlikle bağlantılı olup birey, kanundan, belirli bir kesinlik içinde, hangi somut eylem ve olguya hangi hukuksal yaptırımın veya sonucun bağlandığını bilmelidir. Birey ancak bu durumda kendisine düşen yükümlülükleri öngörebilir ve davranışlarını ayarlayabilir. Hukuki güvenlik ile belirlilik ilkeleri, hukuk devletinin önkoşullarındandır. Kişilerin hukuki güvenliğini sağlamayı amaçlayan hukuki güvenlik ilkesi, hukuk normlarının öngörülebilir olmasını, bireylerin tüm eylem ve işlemlerinde devlete güven duyabilmesini, devletin de yasal düzenlemelerinde bu güven duygusunu zedeleyici yöntemlerden kaçınmasını gerekli kılar. Belirlilik ilkesi ise yalnızca yasal belirliliği değil daha geniş anlamda hukuki belirliliği de ifade etmektedir. Yasal düzenlemeye dayanarak erişilebilir, bilinebilir ve öngörülebilir olma gibi niteliklere ilişkin gereklilikleri karşılama koşuluyla mahkeme içtihatları ve yürütmenin düzenleyici işlemleri ile de hukuki belirlilik sağlanabilir. Aslolan, muhtemel muhataplarının mevcut şartlar altında belirli bir işlemin ne tür sonuçlar doğurabileceğini öngörmelerini mümkün kılacak bir normun varlığıdır.³⁸

Yukarıda belirtildiği üzere İHAM ve AYM tarafından ortak olarak maddi kanunilik anlayışı kabul edilmektedir. Dolayısıyla ifade özgürlüğünün korunması açısından disiplin hukukuna ilişkin düzenlemelerin maddi niteliği, kamu görevlisinin disiplin suçunu işlediği takdirde hangi hukuksal sonuçla karşı karşıya kalacağını anlayabileceği ve davranışlarını ona göre ayarlayabileceği öngörülebilirlikte ve açıklıkta olmasını, ayrıca idarenin keyfi şekilde hareket etmesini önleyici prosedürlerin varlığını zorunlu hale getirir. Bu bağlamda disiplin hukukunun şekli zorunlukları (savunma alınması, soruşturma usulüne ilişkin korumalar, itiraz usulleri, zamanaşımı, disiplin suçları açısından unutulma hakkı çerçevesinde fiilin kamu görevlisinin sicilinden belli sürelerden sonra silinmesi, vs.) idarenin keyfi şekilde hareket etmesini engelleyici nitelikte olmaları nedeniyle disiplin suç ve cezalarında maddi anlamda kanunilik şartının sağlanması açısından gereklidir.

Diğer taraftan maddi anlamda kanuniliğin sağlanması açısından tartışılabilir konulardan biri de getirilen düzenlemenin genel, soyut ve nesnel olması gerektiğine ilişkindir. Federal Almanya Anayasası'nda temel hak ve özgürlükleri sınırlandıran kanunların genel olması kurala bağlanmışsa da Türk Anayasası açısından böyle bir zorunluluk yoktur³⁹. Özbudun Anayasada kanunun maddi niteliğine ilişkin bir

³⁸ AYM, E:2015/41, K:2017/98, par. 153-155, 04/05/2017.

³⁹ Federal Almanya Anayasası'nın 19/1. maddesi şu şekildedir: "Bu Anayasaya göre, bir temel hakkın bir yasayla veya bir yasaya dayanarak sınırlandırılması halinde, bu yasanın olaya sınırlı olmayıp genel nitelikte olması şarttır". Metnin çevirisine <https://www.btg-bestellservice.de> adresinden ulaşılmıştır.

düzenlemenin yer almamasından dolayı Türk Hukukunda kanunun ancak şekli olarak tanımlanabileceğini, kanunun kişisel ve öznel bir işlem biçiminde olabileceğini savunmaktadır⁴⁰. Anayasada açıkça kural koyucu düzenlemelerin genel, soyut, nesnel olması gerektiğini belirten maddeler olmasa da herhangi bir kuralın belli bir özel duruma ve öznel bir sonuç doğuracak şekilde müdahale etmesi yargı kararı niteliğinde bir işlemin kanunla getirilmesine neden olur. Böyle bir durum kuvvetler ayrılığı ilkesini zedeler. Ayrıca kural koyucu işlem doğası gereği genel, soyut ve nesnel olmalıdır. Aksi halde bir kuraldan bahsedilemez. AYM'nin yerleşik içtihadı, kanunların ve eş değerdeki kuralların nesnel, soyut ve genel olması yönündedir:

Bilindiği gibi, yasalar ya da yasalarla eşdeğerdeki pozitif hukuk metinleri nesnel, soyut, genel ve sürekli nitelikteki hukuk kurallarını içeren, etkileri yönünden de objektif hukuk alanında yeni bir durum yaratan ya da varolan bir durumu düzenleyen veya ortadan kaldıran kural-işlemler bölümüne girerler.⁴¹

Anayasada yer alan kanun terimi şekli anlamda kanuna işaret eder⁴². Hiç kuşkusuz bu durum yukarıda açıklanmaya çalışıldığı üzere kanunda bulunması gereken maddi kriterlerin yadsındığı anlamına gelmemelidir. Kanunun maddi yönü onun kural koyucu niteliğinden kaynaklı olarak bulunması gerekli olan kriterleri ifade eder. Kanunun şekli anlamı onun yapılan organa göre nitelendirilmesidir. Kanun parlamentoların yasama işlemlerinin adıdır. Parlamento tarafından çıkarılan kanun devletin tüm organlarını bağlar. Kanunun şekli anlamı parlamentonun izni ve bilgisi olmadan temel haklar ve özgürlükler üzerinde sınırlama yapılmaması demektir. Dolayısıyla temel hak ve özgürlüklerin sınırlanması sonucunu doğuran bir tasarruf yürütme organı tarafından getirilemez⁴³. Yine kanunla sınırlama ölçütünün bir sonucu da yargıcın yorumuyla temel hak ve özgürlükleri sınırlandırıcı nedenlerin türetilmemesidir. Yasama, yürütme ve yargı arasındaki işbölümü diğer bir ifadeyle kuvvetler ayrılığı temel hak ve özgürlüklerin korunması açısından önemli bir istikrar ve bağlayıcılık sağlar. AYM de kanun ifadesinden yasama tasarrufunu anlamaktadır:

13. maddenin birinci fıkrasında «kanunla» denilmek suretiyle hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasının münhasıran yasama tasarrufuyla mümkün olabileceğine işaret edilmiştir. Başka bir anlatımla bu genel sınırlama

⁴⁰ Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2019) 19. Basım, s.210.

⁴¹ AYM, E:1990/31, K:1990/24, 24/09/1990.

⁴² Özbudun, s.208. Kemal Gözler, *İnsan Hakları Hukuku* (Bursa: Ekin Basım Yayım Dağıtım, 2022), 4. Baskı, 342.

⁴³ Uygun, 1982 Anayasasında, 94.

sebeplerinden hangilerinin hangi temel hak ve hürriyet için sınırlama nedeni olabileceğini kanun göstermiş olacaktır.⁴⁴

AYM anılan içtihadını bireysel başvuru kararlarında da devam ettirmektedir. Mahkemeye göre temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması alanında biçimsel kanunilik ilkesi geçerlidir. Mahkeme, müdahalenin maddi kriterleri sağlamanın ona kanun niteliği kazandırmayacağını belirtmektedir:

Türk hukukunun bazı alanlarında, hâkimin yarattığı hukuk, hukukun bir kaynağı olarak kabul edilmekle birlikte insan hak ve hürriyetlerinin sınırlandırılması gibi tamamen biçimsel kanunilik ilkesi temelinde örgütlenen bir alanda hiçbir zaman “kanun” niteliğinde kural özelliği kazanamaz. Öte yandan temel bir hak ve özgürlüğe yapılan müdahalenin süreklilik kazanarak ulaşılabilir ve öngörülebilir hale gelmesi, müdahalenin dayanağı olan kamu gücü işlemini bir “kanun” haline getirmez. Aksi bir düşüncenin kabulü, ulaşılabilir ve öngörülebilir bir kamu gücü işleminden veya eyleminden kaynaklanan hak ihlallerinin “kanuni” dayanaklarının olduğunun kabul edilmesi anlamına gelecektir.⁴⁵

AYM'nin kanunilik ilkesini tartıştığı bir diğer başvuru da Deniz Pelin Dinçer Akan ve diğerleri başvurusudur. Söz konusu başvuruda başvuru kamuyunda "*Barış İçin Akademisyenler Bildirisi*" veya "*Bu Suça Ortak Olmayacağız Bildirisi*" olarak bilinen bildiri 11/1/2016 tarihinde yayınlanan imzaladıkları gerekçesiyle farklı disiplin cezalarıyla cezalandırılmışlardır. Başvurucular Yükseköğretim kurumunda öğretim elemanı olarak görev yapmaktadır. Bu nedenle başvuru uygulanacak disiplin cezalarının dayanağı 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'dur. Anılan Kanunun disiplin cezalarına ilişkin 53/b maddesi AYM'nin E:2014/100, K:2015/6 sayılı kararıyla 14/01/2015 tarihinde iptal edilmiştir. İlgili maddenin iptalinden sonra 02/12/2016 tarihine kadar yükseköğretim personelinin disiplin işlerine ilişkin herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. Dolayısıyla başvuruya konu olayın gerçekleştiği tarihte yükseköğretim personelinin disiplin işlerinde AYM'ye göre hukuksal boşluk vardır. İdari yargı sürecinde mahkemeler 657 sayılı Kanun ile Yükseköğretim Kurumları Yönetici, Öğretim Elemanı ve Memurları Disiplin Yönetmeliği'nin disipline ilişkin maddelerinin yalnızca yükseköğretim personeli tarafından işlenebilecek bazı eylemler dışında disiplin cezasını gerektiren fiil ve hallerin neredeyse birebir aynı olduğunu belirterek, yükseköğretim personeline uygulanan disiplin işlemlerinin dayanağının 657 sayılı Kanun olduğu sonucuna

⁴⁴ AYM, E:1985/21, K:1986/23, 06/10/1986.

⁴⁵ AYM, Başvuru No:2014/256, Tuğba Arslan Başvurusu, par. 96, 25/06/2014.

vararak davanın reddine karar vermişlerdir. AYM, mahkemelerin anılan yorumunu kanunilik ilkesinin maddi ve şekli kriterleri açısından sakıncalı görmüştür:

... Buna göre atf yapılan Danıştay dairelerinin verdikleri kararlar arasında bile somut olayda uygulanacak kuralın belirlenmesinde kullanılan madde atıflarının açık ve tereddütsüz bir şekilde 657 sayılı Kanun'u işaret ettiği noktasında bir fikir birliği bulunmamaktadır. Dolayısıyla yargı mercileri açısından dahi sınırlamaya ilişkin kuralın öngörülebilirliği ile kesinliğini ifade eden belirliliğin sağlanmadığı bir hususta başvurucuların kendilerine düşen yükümlülükleri öngörme ve davranışlarını ayarlama imkânına sahip olduğu düşünülemez (bkz. §§ 21-23). Bununla birlikte kanun koyucunun iradesinin de derece mahkemelerinin 657 sayılı Kanun'u işaret eden yorumlarına paralel olduğu söylenemez. Zira kanun koyucu, en başından öğretim elemanlarının disiplin ile ilgili işlerini özel bir kanun olan 2547 sayılı Kanun'un 53. maddesinin (b) fıkrasının ikinci cümlesi -iptal edilen hüküm- kapsamında düzenlenmesini öngörmüş, anılan hükmün iptali üzerine de yeni düzenlemeyi yine anılan kanun kapsamında gerçekleştirmiştir. Diğer taraftan 657 sayılı Kanun'un 1. maddesinin üçüncü fıkrasında öğretim elemanlarının kendi özel kanun hükümlerine tabi olduğu ve aynı Kanun'un disiplin kurallarını düzenleyen 125. maddesinin altıncı fıkrasında özel kanunların disiplin suç ve cezalarına ilişkin hükümlerinin saklı olduğunu da belirtilmiştir. Ayrıca Anayasa'nın 130. maddesinde başta somut olaya konu disiplin ve ceza işleri olmak üzere özlük, görev, unvan, atama gibi öğretim elemanlarını ilgilendiren meselelerin Anayasa'nın 130. maddesine dayanan münhasır bir kanunla düzenlenmesi gerekliliğinin altı çizilmiştir. Buradan hareket eden kanun koyucu öğretim elemanlarının disiplin ile ilgili meselelerini genel nitelikli 657 sayılı Kanun yerine -Anayasa'nın amir hükümleri doğrultusunda (bkz. § 36)- öğretim elemanlarının özelliklerini gözeterek özel nitelikli bir kanunla çözmüştür. Sonuç olarak kanun koyucu normun iptaline ilişkin kararın yürürlüğe girmesi için verilen sürede düzenleme yapmayarak bir tercihte bulunmuştur. Dolayısıyla oluşan hukuksal boşluğun kanun koyucunun iradesi ile ortaya çıktığı kabul edilmelidir. Bu nedenle derece mahkemelerinin ilgili YÖK kararı (bkz. § 28) ve yüksek yargı kararlarından (bkz. §§ 29, 30) hareketle öğretim elemanlarının Anayasa'da vurgulanan özelliklerini ve kanun koyucunun iradesini gözetmeksizin 657 sayılı Kanun'a başvurması, Anayasa'nın amir hükmüne ve kanun koyucunun düzenleme yapmamak yönündeki iradesine aykırı bir yorum olmuştur. Nihayetinde somut olayda uygulanan 657 sayılı Kanun hükümlerinin -başvurucular açısından- Anayasa'nın 13. maddesinin aradığı anlamda kamu gücünü kullanan organların keyfi davranışlarının önüne geçen ve kişilerin hukuku bilmelerine yardımcı olacak öngörülebilir ve kesin nitelikte kurallar olarak kabul edilmeleri mümkün değildir.⁴⁶

Dolayısıyla herhangi bir temel hak ve özgürlüğün sınırlandırılması için ulusal hukuk açısından müdahalenin parlamento tarafından çıkarılan ve İHAM ile AYM tarafından belirlenen maddi kriterleri sağlayan bir kanuna dayanması gerekir.

⁴⁶ AYM, Başvuru No: 2017/30653, Deniz Pelin Dinçer Akan ve Diğerleri Başvurusu, par. 44-46, 29/06/2022,

1.3.2.2 Kanunilik ilkesinin disiplin hukukuna yansması ve anayasa mahkemesinin yaklaşıımı

Devlet, meşruyetini insan haklarını korumasından ve geliştirmesinden alır. Anayasacılık hareketlerinin temelinde de aynı durum yani insan haklarının korunması düşüncesi vardır. Tarihsel olarak bakıldığında insan haklarının gelişimi yüzyıllara yayılmıştır ve insanlığın deneyimlerinin sonucu olarak bir takım mekanizmalar gelişmiştir. Bunlardan belki de ilki anayasalar yoluyla hakların korunmasıdır. Dolayısıyla modern devlet temel hak ve özgürlükleri korumak için bir takım yöntemlerle hareket eder. Bu yöntemler öngörülebilir olmalıdır.

Anayasaların her konuda ayrıntılı düzenlemeler içermesi olanaklı ve gerekli değildir. Toplumun temel hak ve özgürlüklerine müdahale edilmesine ilişkin düzenlemeler ise yürütme erkine bırakılamaz. Bu nedenle tarihsel olarak temel hak ve özgürlükleri sınırlandırıcı yöndeki düzenlemeler toplumun büyük bir kesiminin temsil edildiği yasama organına bırakılmıştır. Böylelikle temel hak ve özgürlüklerin yürütme erki tarafından ihlal edilmesi engellenmek istenmiştir. Günlük hayatta bireyle karşı karşıya gelen yürütme içinde yer alan idare örgütüne kamu yararının sağlanması gerekçesiyle tek yanlı ve icrai nitelikte geniş yetkiler verildiği düşünüldüğünde bu isteğin temel hak ve özgürlüklerin doğasından kaynaklandığını söylemek yanlış olmaz.

İdarenin temel hak ve özgürlükler üzerinde en çok etki bıraktığı alan yaptırım uyguladığı alandır. İdarenin kendi iç düzenini sağlayan temel araç disiplin cezalarıdır. Disiplin cezaları kişinin maddi ve manevi varlığı üzerinde sonuç doğurur. Bu nedenle disiplin cezaları uygulanırken hukuksal öngörülebilirliğin sağlanması son derece önemlidir. Bu çerçevede düşünüldüğünde temel hak ve özgürlükleri en güçlü ölçüde güvence altına alabilecek ve keyfiliğin önüne geçebilecek olan mekanizma kanunilik ilkesidir.

Balta, kanunilik ilkesini temel hak ve özgürlüklerin gerektiği gibi güvence altına alınabilmesi için gerekli ilkelerden biri olarak görür, ona göre idarenin temel hak ve özgürlüklere müdahalesi ancak kanuni yetkinin izin vermesi halinde olanaklıdır⁴⁷. Duran da yasama organının bir konuda idareyi yetkilendirmesi halinde sadece “genel esaslar” belirlemekle yetinemeyeceğini, bunun konusunu, sınırlarını,

⁴⁷ Tahsin Bekir Balta, *İdare Hukuku 1* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1970), 106-107.

şartlarını, uygulama biçimini de belirlemesi gerektiğini belirtmektedir⁴⁸. AYM ise, idareye çok geniş takdir yetkisi veren düzenlemelerin keyfiliğe neden olacağını ve bireylerin hak yükümlülüklerini öngörerek davranışta bulunmalarının mümkün olmadığına işaret etmektedir:

Temel hak ve özgürlükler alanında yasama organının keyfiliğe izin vermeyen öngörülebilir düzenlemeler yapma zorunluluğu vardır. İdareye keyfi uygulamalara meydan verebilecek çok geniş bir takdir yetkisi tanınması Anayasa'ya aykırı olabilecektir. Temel hak ve özgürlüklere ilişkin bir alanda kanunun emrine dayanılarak yürütme organınca alınacak önlemler objektif nitelik taşınmalı ve idareye keyfi uygulamalara sebep olacak geniş takdir yetkisi vermemelidir. Hukuksal durumların takdirindeki belirsizlik, temel haklar alanında getirilen güvencelerin işlevsiz hâle gelmesine neden olur. Zira ilgili kanuni düzenlemenin hangi davranış veya olgulara hangi hukuksal sonuçların bağlanacağını ve bu bağlamda kamusal makamlar için nasıl bir müdahale yetkisinin doğacağını belirli bir kesinlik ölçüsünde ortaya koymaması durumunda bireylerin hak ve yükümlülüklerini öngörerek davranışlarını bu doğrultuda tanzim etmeleri imkânsız hâle gelebilecektir.⁴⁹

Öğretide disiplin suç ve cezalarında kanunilik ilkesinin geçerli olup olmadığı tartışmalıdır. Kurum düzenini etkileyen davranışların ayrıntılı olarak düzenlenmesinin olanağı olmadığını belirten ve disiplin suç ve cezalarında kanunilik ilkesini geçerli kabul etmeyen görüşler olduğu gibi,⁵⁰ disiplin suçlarında kanunilik ilkesinin geçerli olduğunu⁵¹ savunan görüşler de vardır. Odyakmaz ve Keskin ise DMK'nın 125/4. maddesinde yer alan "*Yukarıda sayılan ve disiplin cezası verilmesini gerektiren fiil ve hallere nitelik ve ağırlıkları itibariyle benzer eylemlerde bulunanlara da aynı neviden disiplin cezaları verilir*" kuralını gerekçe göstererek disiplin suçlarında kanunilik ilkesinin geçerli olmadığını, fakat bu durumun Anayasanın 38. maddesine aykırı olduğunu savunur⁵². Karahanoğulları da disiplin suçlarına ilişkin DMK'da yer verilen ifadelerin geniş durumlara işaret etmesinin ve DMK'nın 125/4. maddesinde yer alan ve disiplin suçlarında kıyas yapılmasına izin veren düzenlemeden dolayı kanunilik ilkesinin gereği olan belirlilik ilkesinin zedelendiği görüşündedir⁵³. Ulusoy ise

⁴⁸ Lütfi Duran, "İdare Alanının Düzenlenmesinde Teşrii ve Tanzimi Tasarrufların Sınırları", *İÜHFİM*, Cilt 30, S. 3-4, (1964), 481.

⁴⁹ AYM, Başvuru No: 2015/269, Sara Akgül Başvurusu, par. 107-108, 22/11/2018.

⁵⁰ Şeref Gözübüyük ve Turgut Tan, *İdare Hukuku*, Cilt 1 (Ankara: Turhan Kitabevi, 2021), 14. Baskı, 861. Benzer görüş için bkz. Kemal Gözler, *İdare Hukuku*, Cilt 2 (Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2019), 3. Baskı, 782.

⁵¹ Turan Yıldırım, "Kamu Yararı ve Disiplin Cezalarının Affı," *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 18, (2001): 439.

⁵² Zehra Odyakmaz ve Bayram Keskin, "Kamu Görevlilerinin Meslekten Çıkarılmalarında Uygulanan Kriterlerin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadı Bağlamında Değerlendirilmesi," *Metin Günday Armağanı* içinde, II. Cilt, (Ankara: 2020), s.922.

⁵³ Onur Karahanoğulları, "Memur Disiplin Hukukunun Niteliği ve İlkeleri", *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, C.8, S.3, (1999): 62.

kanunilik ilkesinin sadece disiplin cezaları için geçerli olduğunu söyler⁵⁴. Gözler ise disiplin cezaları açısından kanunilik ilkesini kabul eder, fakat bunun Anayasal bir zorunluluktan değil içtihatlardan kaynaklı olduğunu ve kanun ile aksinin öngörülebileceğini söyler⁵⁵.

Disiplin suçları açısından uygulamanın getirdiği zorunluluklar nedeniyle yasanın getirdiği alan ve sınırlar içinde idareye belli bir düzenleme yapabilmeye serbestliği bırakılsa da disiplin cezaları için bu serbestlik tanınmaz. Aksi halde, kanunda sayılan uyarma, aylıktan kesme, meslekten çıkarma gibi idari yaptırımlar dışında başka yaptırımların da idare tarafından belirlenmesine kapı aralanmış olunur. Kanunda belirtilen cezalar dışında acilen uygulanması gereken başka cezaların olabileceğini, bu nedenle idareye yeni cezalar verme konusunda yetki verilmesini savunmak güçtür. Dolayısıyla disiplin cezalarının açıkça kanunda sayılması gerekir.

AYM, disiplin cezalarının ve disiplin cezalarına ilişkin bazı yöntemlerin yönetmelikle düzenlenmesini öngören kuralı Anayasaya aykırı bulmuştur⁵⁶:

Kanun'da; disiplin suçları, disiplin cezalarının türleri, disiplin cezası vermeye yetkili amir ve kurullar, disiplin cezalarında zamanaşımı, karar verme süreleri, disiplin cezalarına itiraz, savunma hakkı, disiplin cezalarının uygulanma şekli ve disiplin cezalarının silinmesi biçimindeki disiplin hukukuna ilişkin hususlara dair herhangi bir düzenleme bulunmadığı gibi, disiplin cezalarıyla ilgili konuların yönetmelikle belirlenmesini öngören kuralda herhangi bir ölçüte de yer verilmemiştir. Bu hâliyle disiplin suç ve cezaları konusunda TRT personeli için getirilmiş kanuni bir güvence bulunmamaktadır. İtiraz konusu kural, disiplin suç ve cezalarıyla ilgili genel ilkeleri ortaya koymamakta, çerçeveyi çizmemekte, disiplin cezalarını ve cezaları gerektiren eylemleri genel hatlarıyla da olsa belirlememektedir. 14. Belirtilen niteliği nedeniyle disiplin cezaları ile ilgili konuların, düzenlenecek yönetmelikle belirlenmesini öngören itiraz konusu kural, yaptırım türlerini ve yaptırım konusu eylemleri yasal düzeyde belirlememekte ve bireylerin hangi somut fiil ve olguya hangi hukuksal yaptırımın veya sonucun bağlandığını belirli bir açıklık ve kesinlikte öngörebilmelerine yasal çerçevede imkân tanımamaktadır. Bu yönüyle kural, Anayasa'nın 38. maddesinde düzenlenen "suçta ve cezada kanunilik" ilkesine ve Anayasa'nın 128. maddesinin ikinci fıkrasında hükme bağlanan "kanuni düzenleme" ilkesine aykırılık oluşturmaktadır.⁵⁷

Disiplin işlemleri sadece idarenin kendi düzen alanını sağlamaya yönelik sonuçlar doğurmaz. Kamu görevlisine disiplinsizliği nedeniyle yaptırım uygulanması halinde duruma göre bir temel hak ve özgürlüğün sınırlandırılması söz konusu olabilir. Bu

⁵⁴ Ali Dursun Ulusoy, *İdari Yaptırımlar*, (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2013), 85-86.

⁵⁵ Gözler, *İdare Hukuku*, Cilt 2, s.777.

⁵⁶ İptali istenen "disiplin cezaları" ifadesinin geçtiği madde şu şekildedir: "Türkiye Radyo - Televizyon Kurumu personelinin işe alınmasındaki usul, şartlar, atanma, terfi, nakil, işe son verme, disiplin cezaları ve sicil ile ilgili konuları personel yönetmeliğinde düzenlenir."

⁵⁷ AYM, E:2016/182, K:2017/111, 14/06/2017.

nedenle disiplin suç ve cezalarında kanunilik ilkesinin geçerli olduğunu kabul etmek gerekir. Temel hak ve özgürlükleri sınırlandıran her düzenleme hukuksal öngörülebilirliği sağlayacak ölçüde ayrıntılı olmak zorundadır. Duran bu duruma işaret etmiştir:

Temel haklar ve ödevler konusunda kanunların koyacağı Genel esasların genişliği ve sınırları ile Yürütme ve İdare alanında kanunlarla tayin ve tespit edilecek genel esasların hudut ve şümulü, aynı ölçülere göre olmayacaktır. Birinci halde, genel esaslar, ikinci sahadakilere nispetle, çok daha etraflı ve vazih olmak gerektiği gibi; şahsi hürriyet, fikir ve ifade hürriyeti, mesken dokunulmazlığı gibi bazı önemli haklar ancak ve münhasıran kanunla düzenlenmeyi zorunlu kılar ve tanzimi tasarruflar bu konulara pek dokunamaz.⁵⁸

Anayasanın kanunla düzenlenmesi gerektiğini belirttiği bir konunun, kanunda yer alan genel ifadelerle alt düzenleyici işlemlere bırakılması Anayasaya aykırıdır. Böyle bir durum kanunla düzenlenmesi gereken alanın idare tarafından takdiri biçimde belirlenmesine yol açar ve hukuki öngörülebilirliği hedefleyen hukuk devleti ilkesiyle bağdaşmaz. Anayasa'nın 128. maddesinin ikinci fıkrasında, "*Memurların ve diğer kamu görevlilerinin nitelikleri, atanmaları, görev ve yetkileri, hakları ve yükümlülükleri, aylık ve ödenekleri ve diğer özlük işleri kanunla düzenlenir*" kuralı yer aldığından, kamu görevlilerinin özlük işleri kapsamında olan disiplin suç ve cezaları⁵⁹ da münhasır yasallık ilkesinin içindedir. Ayrıca AYM, disiplin suç ve cezalarını suç ve cezaların kanuniliği ilkesi kapsamında görmektedir. Aşağıda yer verilen kararında disiplin cezası gerektiren fiillerin Yükseköğretim Kurulunca düzenlenmesini öngören kuralı kamu görevlileri açısından kanuni güvence bulunmadığı gerekçesiyle Anayasaya aykırı bulmuştur⁶⁰.

Anayasanın 38. maddesinde suç ve cezaların kanuniliği ilkesi düzenlenmiştir. Ceza yaptırımına bağlanan fiilin kanunun "açıkça" suç sayması şartına bağlanmış olmasıyla, suç ve cezalara ilişkin düzenlemelerin şekli bakımından kanun biçiminde çıkarılması yeterli olmayıp bunların içerik bakımından da belirli amacı gerçekleştirmeye elverişli olmaları gerekir. Bu açıdan kanunun metni, bireylerin hangi somut fiil ve olguya hangi hukuksal yaptırımın veya sonucun bağlandığını belirli bir açıklık ve kesinlikte öngörebilmelerine imkân verecek düzeyde kaleme alınmış olmalıdır. Bu nedenle, belirli bir kesinlik içinde kanunda hangi fiile hangi hukuksal yaptırımın bağlandığının bireyler tarafından bilinmesi ve eylemlerin sonuçlarının öngörülebilmesi gerekir. (...) Dava konusu kural ile düzenlenmesi öngörülen hususlar, hangi fiillerin hangi disiplin cezalarını gerektireceği, bentte sayılan kişilerin disiplin işlemleri ve

⁵⁸ Duran, *İdare Alanının...*, s. 472.

⁵⁹ Sait Güran, "Anayasa Mahkemesi'nin 1982 Anayasası Döneminde Personel Hukukuna Bakışı," *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 6, (1989), 64.

⁶⁰ İptaline karar verilen düzenleme şu şekildedir: "Hangi fiillere hangi disiplin cezasının uygulanacağı, bu bentte sayılan kişilerin disiplin işlemleri ve disiplin amirlerinin yetkileri, Devlet memurlarına uygulanan usul ve esaslar da göz önüne alınmak suretiyle Yükseköğretim Kurulunca düzenlenir."

disiplin amirlerinin yetkileri gibi konuları içermektedir. Kamu görevlileri olarak memurların ve öğretim elemanlarının disiplin işlemleri konusunda kuralla getirilmiş bir kanuni güvence bulunmamaktadır. Söz konusu disiplin işlemleri, Anayasa'nın yukarıda yer alan hükümleri gereğince kanunla düzenlenmesi öngörülen hususlardır. Bu hâliyle öğretim elemanları, memurlar ve diğer personel için getirilmiş herhangi bir kanuni güvence bulunmadığı gibi yasal olarak belirlilik de sağlanmamıştır. Kural, sadece Devlet memurlarına uygulanan usul ve esasların göz önüne alınmasını düzenlemiş ancak bunun dışında herhangi bir kanuni düzenlemeye yer vermemiştir.⁶¹

Başka bir kararında Mahkeme, disiplin suçu öngören ifadenin çok geniş olmasını hukuka aykırı bulmuştur:

Yönetim, yönetim ilişkisi nedeniyle yönetilenler hakkında yaptırım uygulama yetkisine sahiptir. Disiplin hukukunun kaynağını oluşturan bu yetki, Anayasa çerçevesi içinde yasalarla düzenlenen alanlarda, yine yasalarla belirlenen koşullarda kullanılır. Düzenleyici işlemlerle belirlenen türleri, yöntemleri, uygulama nedenleri, sonuçlarıyla genelde bir disiplin cezası niteliğini taşıyan yaptırımlar için, yönetim kural işlemlerle yetkili kılınır. Yönetim, yasal belirleme ve dayanak olmadan herhangi bir davranışın yaptırım gerektirdiğini takdir edip kendi yetkisiyle bu konuda kural koyamaz. Yönetimsel yaptırımlar, yönetimin karar ve işlemlerinin denetimi en zorunlu olanlarındandır. Suç ve cezalar, Anayasa'ya uygun olarak yasayla konulabilir. Yönetim, kendiliğinden suç ve ceza yaratamaz. Bir disiplin cezası sayılacak meslekten geçici ve sürekli uzaklaştırma (çıkarma) da programa uymama ya da başarılı olamama eylemleri belirlenmişse de 'uymama'nın tanımı yapılmamış hangi eylemlerin 'uymama' sayılacağı açıklanmamıştır. İçeriği çok geniş ve değişik biçimde yorumlanmaya elverişli 'uymamak' kavramı, buna bağlı disiplin cezalarının uygulanmasında anlayış, yorum ve değerlendirme ayrılıklarına dayalı olarak eşitsizlik, çelişki, haksızlık doğurabileceği gibi yönetime, her an keyfilğe dönüşmesine olanak verecek, geniş bir takdir yetkisi tanımaktadır.⁶²

AYM, Türk Standartları Enstitüsü personelinin disiplin işlerinin yönetmelikle düzenleneceğine kuralı⁶³, emniyet mensuplarının disiplin suçlarının tüzükle düzenleneceğine ilişkin Emniyet Teşkilat Kanunu'nun 83. maddesini⁶⁴ Anayasaya aykırı bularak iptal etmiştir. Dolayısıyla AYM'nin, disiplin suç ve cezalarına ilişkin düzenlemelerin kanunilik ilkesi kapsamında olduğu yönünde yerleşik içtihatları vardır. Ayrıca Mahkeme, kanunla disiplin suçlarına ilişkin düzenlemelerin idare tarafından belirlenmesine izin verilmesinin ve geniş ifadelerle disiplin suçu belirlenmesini anayasaya aykırı görmektedir.

Disiplin suçlarında kanunilik ilkesi geçerli olsa da disiplin açısından suç teşkil eden fiillerin tamamının kanunda sayılması olanaklı değildir⁶⁵. Dolayısıyla disiplin

⁶¹ AYM, E:2014/100, 2015/6, 14/01/2015.

⁶² AYM, E:1987/16, K:1988/8, 19/04/1988.

⁶³ AYM, E: 2018/107, K: 2018/114, 20/12/2018.

⁶⁴ AYM, E:2015/85, K:2016/3, 13/01/2016.

⁶⁵ Feyyaz Gölcüklü, "İdari Ceza Hukuku ve Anlamı; İdarenin Cezai Müeyyide Tatbiki," *AÜSBFD*, C.18, S. 02 (1963) 162.

suçları açısından kanunilik ilkesi bazı ölçütlerin ve sınırlamaların kanunda belirtilmesi zorunluluğu ifade etse de bu zorunluluk her ince ayrıntının düşünülerek kanunda ifade edilmesi anlamına gelmez. Ulusoy idari suç gerektiren tüm fiillerin kanunda ayrıntılı olarak düzenlenmeye çalışılmasının belirsiz bir durum ortaya çıkaracağı görüşündedir:

Eğer idari ceza verilecek her fiilin bizzat kanunla belirlenmesi kabul edilirse, çok fazla ayrıntıya girecek kanunlar çıkarmak güç olacağından, uygulamada idari ceza verilecek fiilleri belirleyecek kanun hükümlerinin spesifik değil çok genel, somut değil soyut belirlenmesi yoluna gidilmek zorunda kalınacağından, böyle bir olgu belirlilik ve öngörülebilirlik ilkesiyle daha çok çatışacaktır. Yani idari suçlar için yasallık ilkesinin radikal biçimde uygulanması pratikte ister istemez yeterince somutlaştırılmamış genel ve soyut ifadelerle idari suç oluşturan fiillerin belirlenmesi sonucunu doğuracağından, beklenin aksine birey hakları için çok daha güvencesiz bir durum yaratabilecektir.⁶⁶

AYM, DMK'da devlet memurluğundan çıkarma cezası gerektiren fiillerden biri olarak düzenlenen “*Memurluk sıfatı ile bağdaşmayacak nitelik ve derecede yüz kızartıcı ve utanç verici hareketlerde bulunmak*” kuralının iptali istemiyle açılan davada fiilin daha somut olarak düzenlenmesine olanak olmadığı durumda kanunilik ilkesinin sağlandığını kabul etmektedir:

Bir alanın kanunla düzenlenmesinin zorunlu olması, buna karşın kanun tekniği açısından daha somut düzenleme ve daha belirgin kavram kullanma olanağı bulunmaması veya bir kanunun veya hükmün düzenlediği alanın daha fazla somutlaştırılması ve netleştirilmesi zor birçok olguyu kapsamaması durumunda belirlilik ilkesine uyulduğu kabul edilebilecektir. Ancak, kullanılan hukuksal kavram veya kavramlar en azından yargılama ya da hukuksal yorum yöntemleriyle somutlaştırılabilir olmalıdır. Dava konusu kuralda belirsiz olduğu ileri sürülen “memurluk sıfatı ile bağdaşmayacak nitelik ve derecede yüz kızartıcı ve utanç verici hareketlerin” tümünün önceden öngörülmesinin ve tespitinin olanaksız olduğu ve söz konusu hareketlerin tek tek ortaya konulmasının mümkün olmadığı, normun daha kesin ve açık bir düzenlemeye olanak tanınamaması nedeniyle kullanıldığı anlaşıldığından anılan kavramların kullanılmasında belirlilik ilkesine aykırılık bulunmamaktadır.⁶⁷

AYM, 6413 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Disiplin Kanunu'nun; 20. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (c) bendinde yer alan⁶⁸ “...*ağır suç veya disiplinsizlik teşkil eden fiiller...*” ibaresinin, iptali istemiyle açılan davada, ağır suç veya disiplinsizlik teşkil eden fiillerin Devletin ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin itibarına zarar verecek tutum ve davranışlardan kaynaklı olması gerektiğinin ilgili maddeden

⁶⁶ Ulusoy, *İdari Yaptırımlar*, 91.

⁶⁷ AYM, E:2013/110, K:2014/8, 16/01/2014.

⁶⁸ Kuralın yer aldığı c bendi şu şekildedir: “Hizmete engel davranışlarda bulunmak: Devletin ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin itibarına zarar verecek nitelikte tutum ve davranışlarda veya **ağır suç veya disiplinsizlik teşkil eden fiillerde bulunmaktır.**”

anlaşıldığına işaret ederek idareye sınırları belli olmayan geniş bir takdir yetkisi verildiğinin söylenemeyeceğini belirtmiştir:

Dava konusu kuralda belirtilen ağır suç veya disiplinsizlik teşkil eden fiiller, Silahlı Kuvvetlerden ayırma cezasını gerektiren disiplinsizlikler arasında sayılan hizmete engel davranışlarda bulunmak tanımında yer almaktadır. Kanun'da, hizmete engel davranışlarda bulunmak, "Devletin ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin itibarına zarar verecek nitelikte tutum ve davranışlarda veya ağır suç veya disiplinsizlik teşkil eden fiillerde bulunmaktır." şeklinde ifade edilmiştir. Hizmete engel davranışlardan olan fiillerin, Devletin ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin itibarına zarar verecek tutum ve davranışlardan kaynaklı olması gerektiği açıktır. Bu hâlde ise dava konusu ağır suç veya disiplinsizlik teşkil eden fiillerin çerçevesinin belli olmadığı ve Türk Silahlı Kuvvetlerinden ayırma cezası sonucunu doğuran fiillerin tespiti noktasında idarenin sınırları belli olmayan geniş bir takdir yetkisine sahip olduğu söylenemez. Bu bağlamda, dava konusu ibarede geçen ağır suç veya disiplinsizlik fiilleri, tümüyle muğlak, objektiflikten uzak ve belirsiz kavramlar olmayıp, belirlenen çerçeve içinde idarenin keyfi yorum ve uygulamalarına karşı yeterli koruma sağladığı anlaşıldığından, dava konusu kuralda hukuk devleti ilkesine aykırılık yoktur.⁶⁹

AYM'nin yer verilen kararlarından da anlaşılacağı üzere disiplin suçlarını belirleyen kanun maddesinin daha fazla netleştirilmesine olanak kalmaması halinde ve kanun maddesinde disiplin suçuna yönelik sınırların hangi alanda kaldığının gösterildiği takdirde kanunilik ilkesi sağlanmış olur. Bu noktada Sever, temel hak ve özgürlüğe yapılan müdahalenin fazlaşması durumunda daha ayrıntılı düzenleme yapılmasından yanadır:

.... Hangi ceza karşılığında olursa olsun eğer yaptırımın amacını gerçekleştirmek için cezalandırılması istenen eylemler tek tek sayılabilecek nitelikteyse sayılmadan ucu açık kavramlarla çerçeve hükümler getirilmesi 38.maddeye aykırı olacaktır. Somutlaştırmanın mümkün olup olmadığı konusunda değerlendirilecek ikinci mesele ise, düzenlemenin temel hak ve özgürlüklere ne yoğunlukta bir müdahale içerdiğidir. .... müdahalenin yoğunluğu oranında kanunun daha ayrıntılı düzenleme içermesinin gerektiği, 38. madde ile 13. madde ve ilgili hak ve özgürlüğü düzenleyen maddenin bir arada değerlendirilmesi gereği dikkate alınmalıdır.⁷⁰

Dolayısıyla kamu görevlisine verilen cezanın daha da ağırlaşması durumunda disiplin suçlarının aynı oranda ayrıntılı hale getirilmesi temel hak ve özgürlüklerin korunması açısından daha güvenceli olacaktır. Disiplin düzeninin korunması açısından alt ceza uygulanması gerektiren hallerde kanunda disiplin suçunun boyutunun geniş tutulması ve kamu görevlisinin disiplinsizliğin tolere edilerek hizmet içinde kalmasının hafif cezalarla sağlanması bir ölçüde kamu hizmetinin daha etkin verimli işlenmesini sağlayabilecektir. Böyle bir durumda da eğer disiplin suçunun

⁶⁹ AYM, E:2013/46, 2013/140, 28/11/2013.

⁷⁰ Sever, *Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında*, 282-283.

somutlaştırılması olanaklı ise bu yola gidilmelidir. Fakat daha ağır disiplin cezası verilmesi halinde temel hak ve özgürlüklere müdahale oranının artmasından dolayı suç ayrıntılarının fazlaşması zorunludur. Aksi durum belirsizliğe yol açarak Anayasada kamu görevlileri için sağlanan güvencelere aykırı düşer.

1.3.3 Meşru amaçlara uygunluk

İfade özgürlüğü mutlak haklar arasında değildir. Bu nedenle Anayasa⁷¹ ve İHAS'ta⁷² sınırlama nedenleri sayılmıştır. İki maddede de sayılan nedenler hemen hemen aynıdır. Sadece Anayasada İHAS'tan farklı olarak “sağlığın veya ahlakın korunması” sınırlama nedeni olarak gösterilmemiştir. Fakat bu kavramlar kamu düzeni kavramı içinde düşünülmelidir. Nitekim AYM, sağlığın korunmasını kamu düzenini korumaya yönelik önlemler arasında kabul etmiştir⁷³.

1.3.3.1 Milli güvenlik, cumhuriyetin temel niteliklerinin korunması ve devlet sırrı olarak belirlenen bilgilerin açıklanmaması nedeniyle sınırlandırma

Milli güvenlik kavramının teknik anlamda bir hukuki kavram olduğu söylenemez. Diğer taraftan Aybay sosyal bilimler alanında kavramın uzun süre çalışılmadığından yerleşmiş ve gelişmiş bir nitelik kazanmadığını belirtir⁷⁴. Dolayısıyla milli güvenlik kavramının tanımlanması zordur. Durum böyle olmakla birlikte milli güvenlik gerek ulusal kanunlarda gerekse uluslararası belgelerde temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırma nedeni olarak sayılmıştır⁷⁵. Yabancı hukuk sistemlerinde milli güvenlik kavramı ile ülkenin iç ve dış güvenliği ifade edilmektedir⁷⁶. İç güvenlik devletin iç isyan, ayaklanma ve yıkıcı eylemlere karşı korunması, dış güvenlik ise devletin ve ülkenin dış tehlikelere karşı korunmasıdır⁷⁷.

⁷¹ Anayasanın 26. Maddesinin ikinci fıkrasında düşüncüyü açıklama ve yayma özgürlüğünün kanun ile sınırlandırma nedenleri “... millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi ...” olarak sayılmıştır.

⁷² İHAS'nin 10. maddesinin ikinci fıkrasında ifade özgürlüğünün “ulusal güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret ve haklarının korunması, gizli bilgilerin yayılmasının önlenmesi veya yargı erkinin yetki ve tarafsızlığının güvence altına alınması için” sınırlanabileceği belirtilmiştir.

⁷³ AYM, Başvuru No:2018/6707, Mutia Canan Karatay Başvurusu (2), 31/03/2022.

⁷⁴ Rona Aybay, “Milli Güvenlik Kavramı ve Milli Güvenlik Kurulu,” *AÜSBFD*, C. 33, S. 1, (1978): 60.

⁷⁵ Aybay, a.g.m., s. 62.

⁷⁶ Tanör, *Siyasi Düşünce*, s.145.

⁷⁷ Tanör, a.g.e., s.145.

Danıştay bir kararında milli güvenlik kavramını “yurt ölçüsünde beliren iç ve dış tehlikelere karşı, Devlet tüzelkişiliğinin savunma ve güvenlik altına alınması”⁷⁸ olarak tanımlamıştır. AYM de dış güvenlik ve terörle mücadele konularının milli güvenlik kavramını doğrudan ilgilendirdiğini belirtmiştir⁷⁹. 2945 sayılı Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu’nun 2/a maddesinde ise milli güvenlik kavramı “*Devletin anayasal düzeninin, milli varlığının, bütünlüğünün, milletlerarası alanda siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik dahil bütün menfaatlerinin ve ahdi hukukunun her türlü dış ve iç tehditlere karşı korunması ve kollanması*” olarak ifade edilmiştir. Dolayısıyla iç ve dış güvenliği tehdit eden eylemlerin meşrulaştırılması, desteklenmesi, haklı gösterilmesi yönünde ifadeler milli güvenlik kapsamında sınırlandırılması gerekli olan ifadelerdir.

Diğer taraftan milli güvenlik kavramı ile kamu düzeni kavramı birbirine karıştırılmamalıdır. Milli güvenlik, ülkenin, toplumun var olan anayasal düzenin sürekliliğini sağlayan koruma alanıdır, kamu düzeni ise halkın günlük, olağan hayat düzenindeki sağlık, esenlik ve güvenliğin sağlanmasıdır⁸⁰. Dolayısıyla milli güvenlik kavramı ile ifade edilen devletin ve ülkenin iç ve dış saldırılara, yıkıcı eylemlere ve milli savunmaya zarar verecek faaliyetlere karşı korunmasıdır⁸¹.

Yabancı hukuk sistemlerinde milli güvenlik gerekçesiyle ifade özgürlüğüne konan sınırın en çok rastlanana “askeri sırların açıklanmaması”⁸² veya daha geniş anlamıyla düşünülecek olursa “devlet sırlarının ifşa edilmemesi”⁸³ yasağıdır. Bu çerçevede İHAM, Hadjianastassiou v. Yunanistan kararında resmi bir görevlinin gizli askeri bilgileri özel bir şirkete açıklamasından dolayı verilen mahkumiyet kararının Sözleşme’yi ihlal etmediğine karar vermiştir⁸⁴. Mahkeme bir diğer kararında İngiliz İstihbarat Servisi’nde çalışan kişinin istihbarat servisinde görev yaptığı döneme ilişkin verdiği bilgilerin gazetede yayınlanmasını milli güvenlik kapsamında incelemiştir⁸⁵. Dolayısıyla İHAM, devlet sırrı olarak belirlenen bilgilerin açıklanmasını milli güvenlik kapsamında görmektedir. AYM de devlet sırrı olarak belirlenen bilgilerin

⁷⁸ D12D, 1969/4097, 1970/426, 05/03/1970. (Aybay’ın anılan makalesinden erişilmiştir.)

⁷⁹ AYM, E:2014/122, K:2015/123, 30/12/2015.

⁸⁰ Tayfun Akgüner, “Milli Güvenlik Kavramı Üzerine Bazı Düşünceler” *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, C. 6, S.1-3 (1985): 14.

⁸¹ Tanör, *Siyasi Düşünce*, 148.

⁸² Tanör, *a.g.e.*, s.148.

⁸³ Doğru ve Nalbant, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi*, s. 229.

⁸⁴ Hadjianastassiou v. Yunanistan, Başvuru No: 12945/87, 16/12/1992.

⁸⁵ Observer ve Guardian v. Birleşik Krallık, Başvuru No: 13585/88, 26/11/1991.

açıklanması ve milli güvenlik kavramlarını sınırlama nedeni olarak birlikte değerlendirilmektedir.⁸⁶.

Anayasanın “Cumhuriyetin nitelikleri” başlıklı 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyeti Devletinin temel nitelikleri sayılmıştır. Buna göre cumhuriyetin temel nitelikleri devletin toplum huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde hareket etmesi, insan haklarına saygılı ve Atatürk milliyetçiliğine bağlı olması, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanması ve devletin demokratik, laik, sosyal bir hukuk devleti olmasıdır. 26. madde cumhuriyetin temel niteliklerinin korunmasını düşünceyi açıklama özgürlüğünün sınırlandırma nedeni olarak sayılmıştır. Hiç kuşkusuz kastedilen koruma cumhuriyetin temel niteliklerinin ilerici yorumlarının korunmasıdır. Anayasanın cumhuriyetin temel nitelikleri olarak belirlediği kavramlar yoruma son derece açık olan kavramlardır. Dolayısıyla bu kavramların tartışılması, içeriğinin gelişen şartlar çerçevesinde değişmesi ve özgürlükçü yorumlarla çağın ilerisine taşınması gereklidir ve bu türde yorumlar ifade özgürlüğünün korunması altındadır. Bu itibarla cumhuriyetin temel niteliklerinin korunması nedeniyle getirilen sınırlama anılan niteliklerin yok edilmesi amacıyla, temel hak ve özgürlükleri kullanılamaz hale getiren şiddet ve terör eylemlerinin meşrulaştırılması ve desteklenmesi yönünde sarf edilen ifadelerin sınırlandırılması şeklinde anlaşılmalıdır. Dolayısıyla cumhuriyetin temel niteliklerinin korunması amacı milli güvenlik nedeniyle getirilen sınırlamalar içerisinde kalmaktadır.

1.3.3.2 Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması nedeniyle sınırlandırma

Bölünmez bütünlük ilkesi AYM'nin siyasi parti kapatma davalarında kapsamında sık sık kullanılan bir ilke olması nedeniyle bu başlık altında Mahkemenin siyasi parti kapatma davaları incelenerek ilkenin kapsamı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Devlet “*belirli bir sınır dahilinde egemen bir hükümet yetkisi tesis eden ve bir dizi daimi kurum aracılığıyla otorite uygulayan bir siyasi birlik*”⁸⁷ olarak

⁸⁶ AYM, Başvuru No: 2015/18567, Erdem Gül ve Can Dündar Başvurusu, par. 95. 25/02/2016.

⁸⁷ Andrew Heywood, *Siyaset*, çev. Bekir Berat Özipek, Bircan Şahin, Mete Yıldız, Zeynep Kopuzlu, Bahattin Seçilmişoğlu, Atilla Yayla (Ankara: Adres Yayınları, 2014), 14. Baskı, 127.

tanımlanabilir⁸⁸. Anılan tanım devleti geniş anlamıyla ifade etmiştir. Buna göre devletin üç ögesi vardır. Bunlar; yönetim aygıtı olan devletin hüküm sürebildiği coğrafi alana işaret eden ülke, yönetilenlerden oluşan insan topluluğu olarak ifade edilen ulus⁸⁹ ve ülkede yaşayan insan topluluğunun arasındaki ilişkileri düzenleyen siyasal iktidardır⁹⁰.

Anayasanın 3. maddesinde yer alan “Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür” ifadeleri devlet bütünlüğünün ülke ve millet bütünlüğünden ayrı olarak düşünülmemeyeceğine işaret etmektedir. Bu doğrultuda Anayasanın devleti sadece dar anlamıyla bir yönetim aygıtı olarak gördüğü söylenemez. Anayasa devleti, ülke ve millet kavramlarıyla bir bütün olarak görür ve bu kavramları bir bütün halinde koruma altında tutar.

Anayasanın “temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılmaması” başlıklı 14. maddesi temel hak ve özgürlüklerin devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı amaçlayan faaliyetler kapsamında kullanılmasını yasaklamaktadır. Temel hak ve özgürlükleri sınırlama kaydı olarak düşünülen devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması kavramını daha iyi anlayabilmek için AYM’nin kavrama nasıl yaklaştığının ortaya konulması gerekir. AYM, Anayasada belirtildiği şekliyle ulus ve ülke bütünlüğünü devletin bütünlüğü ilkesiyle bir düşünmektedir:

Gerek Anayasa'ya gerek Siyasî Partiler Yasası'na göre ülke ve ulus bütünlüğü, devletin bölünmezliğinin temel öğeleridir. Faaliyet, ister ülke, ister ulus bütünlüğüne yönelik olsun, sonuçta, devletin bölünmez bütünlüğünün tehlikeye girmesi söz konusudur. Ülke bütünlüğünün hedef alınmasının, ulus bütünlüğünü; ulus bütünlüğünün hedef alınmasının, ülke bütünlüğünü bozacağı kuşkusuzdur. Anayasa ve Yasa, bu değerleri birlikte ve ödünsüz, mutlak olarak korumayı amaçlamıştır. Hiçbir devlet bu konuda hoşgörülü davranmak ve ödün vermek yetkisini kendinde göremez.⁹¹

Buraya kadar aktarılan AYM kararlarından hareketle disiplin suç ve cezaları ve kamu görevlisinin ifade özgürlüğü açısından değerlendirme yapılacak olursa kamu

---

⁸⁸ Kapani ise devleti “belli bir ülke üzerine yerleşmiş, zorlayıcı yetkiye sahip, bir üstün iktidar tarafından yönetilen bir insan topluluğunun meydana getirdiği, siyasal kuruluş” olarak tanımlamıştır. Münci Kapani, *Kamu Hürriyetleri* (Ankara: AÜHF Yayınları, 1981), 17.

⁸⁹ Eroğul’a göre ulus kavramı sadece mevcut durumda yönetilenleri kapsamaz. Ulusa geçmişte yaşamış olanlarla gelecekte yaşayacak olanlar da dahildir. Bu doğrultuda o, ulusu oluşturanların geçmişte yazgılarının ortak olduğu yönünde inanç olduğu, gelecekte de birlikte yaşama yönünde ortak bir dilekleri olduğunu düşünür. Bkz. Cem Eroğul, *Anatüzeeye Giriş* (Ankara: İmaj Yayınevi, 2014), 14. Baskı, 5.

⁹⁰ Yavuz Sabuncu, *Anayasaya Giriş* (Ankara: İmaj Yayınevi, 2014), 16. Baskı, 24.

⁹¹ AYM, E:1993/2, K:1993/3, s. 57-58, 30/11/1993.

görevlisi tarafından milli güvenliği tehdit edici ve devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğü ilkesine aykırı düşen terörsel faaliyetleri öven, destekleyen, masum gösteren veya haklılaştıran ifadelerde bulunamayacağı açıktır. Böyle ifadelerin ceza kanunu kapsamında suç teşkil etmesi bir yana, Anayasa ve hukuka bağlı olması gereken, diğer bir ifadeyle temel hak ve özgürlüklerin korunmasını ve geliştirilmesini sağlamakla görevli devlet aygıtına bağlılıkla yükümlü olan kamu görevlisinin devletin bütünlüğü ilkesini tehdit eden faaliyetlerin içinde olması ve bu yönde düşünce açıklamalarında bulunması Anayasal açıdan sınırlama gerektiren bir durumdur.

Diğer taraftan AYM yukarıda aktarıldığı üzere Türkiye Cumhuriyetini oluşturan milleti tek ve eşit bir bütün olarak görmektedir. Dolayısıyla ırkçılığa ve ayrımcılığa dayanan ifadelerin Anayasal korumadan yararlanacağı düşünülemez. Bu doğrultuda 657 sayılı Kanun da 7. maddesinde devlet memurlarının görevini yerine getirirken ırk, dil, din, felsefi inanç, vb. ayrımlarda bulunamayacağını belirtmektedir. Kamu görevlisi tarafından ırkçılık ve ayrımcılık içeren ifadelerin kullanılması durumunda anılan ifadelerin disiplin yaptırımlarıyla sınırlandırılması devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez ilkesi açısından doğru bir uygulama olacaktır.

1.3.3.3 Kamu düzeni ve alt unsurları (Kamu güvenliği, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması) nedeniyle sınırlandırma

Kamu düzeni anayasal düzenin sağlanması açısından en geniş alt düzen alanıdır⁹². Kamu düzeni öğretide

Kamunun (toplumun) her bakımdan genel çıkarlarını koruyucu hükümlerin tümü; bir ülkede kamu hizmetlerinin iyi yapılması, devletin güvenliğini, düzenini ve bireyler arasındaki hukuku, huzuru ve ahlak kurallarına uygunluğu sağlamaya yarayan kurum ve kuralların tümü; toplumun huzur ve sükununun sağlanmasını, devletin ve devlet yapısının korunmasını hedef tutan, toplumun her alanındaki düzeninin temelini oluşturan bütün kurallar

olarak tanımlanmıştır⁹³.

Kaboğlu ise asgari sükunetin herkese özgürlüklerden yararlanma güvencesi getirdiğini belirterek kamu düzenini bir insan grubunun gerçek anlamda toplum olmasına imkan veren iç barış olarak tanımlar⁹⁴. Anayasa Mahkemesi ise kavramı “*Toplumun huzur ve sükûnunun sağlanmasını, devletin ve devlet teşkilatının*

⁹² Onur Karahanoğulları, *İdare Hukuku* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2022), 398.

⁹³ Ejder Yılmaz, *Hukuk Sözlüğü*, (Ankara: Yetkin Yayınları), 5. Baskı, s.433.

⁹⁴ İbrahim Kaboğlu, *Özgürlükler Hukuku 1 İnsan Hakları Genel Kuramına Giriş* (Ankara: İmge Kitabevi, 2013), 7. Baskı, 84.

muhafazasını hedef tutan her şeyi ifa ettiği, başka bir deyimle cemiyetin her sahadaki düzeninin temelini teşkil eden kuralları kapsadığı sonucuna varılmaktadır” şeklinde yorumlamıştır⁹⁵.

Kamu düzeni kavramı muğlak bir kavram olmakla birlikte temel hak ve özgürlüklerin korunması ve geliştirilmesi için zorunludur. Düzen ve özgürlük ilkeleri hukuk nosyonunun içinde bir arada ve tamamlayıcı bir şekilde yer alır⁹⁶. Kavramın muğlaklığı sosyal ihtiyaçlara cevap veren dinamik bir yapısının olmasından kaynaklansa da temel hak ve özgürlüklerin güvence altında tutulması için kavramın zorunlu olmasından dolayı kamu düzenin değişmeyen bir özü vardır. Bu öz, toplum hayatında karışıklığın ve kaosun hüküm sürmemesi ve belirli bir düzenliliğin ve barışın sağlanmasıdır⁹⁷. Ayrıca gerçek anlamda kamu düzeninden söz edilebilmesi için idare tarafından alınan önlemlerinin özgürlük ve güvenlik arasındaki dengeyi doğru ve ölçülü bir şekilde kurması gerekir⁹⁸. Aksi durumda hak ve özgürlüklerin korunduğu bir düzenin varlığından söz edilemez.

Kamu düzeninin klasik olarak anılan üç ögesi vardır. Bunlardan ilki eski tabirle kamu sükunu olarak ifade edilen kamu huzuru veya kamu esenliğidir. İkincisi kamu güvenliği ve sonuncusu da kamu sağlığı veya Anayasadaki ifadesiyle genel sağlıktır.

Kamu esenliği kavramı toplumun olağan yaşam düzenini bozan her türlü karışıklığın yokluğudur⁹⁹. Bu çerçevede bireylerin normal yaşamlarını etkileyen toz, gürültü, duman, pislik gibi olumsuzluklar kamu esenliğinin bozulması anlamına gelir¹⁰⁰.

Kamu güvenliği, bireyin özel veya kamusal yaşamında can ve mallarına zarar verilme endişesi taşımadan özgürce hareket edebilmesinin sağlanmasıdır. Bu çerçevede trafik güvenliği, iş kazasının engellenmesine ilişkin uygulamalar, kişi güvenliğine veya konut dokunulmazlığına ilişkin güvenceler, binaların yanmasının ve yıkılmasının engellenmesine ilişkin önlemler,¹⁰¹ devletin korunmasına ilişkin önlemler, suçların önlenmesi ve suçluların cezalandırılmasına ilişkin faaliyetler kamu

⁹⁵ AYM, E: 1963/128, K: 1964/8, 28/01/1964.

⁹⁶ Özge Okay Tekinsoy, *İdare Hukukunda Kamu Düzeni Kavramı*, (İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık, 2011), s.197.

⁹⁷ Tanör, *Siyasi Düşünce*, s. 138.

⁹⁸ Kaboğlu, *Özgürlükler Hukuku*, 85.

⁹⁹ Siddik Sami Onar, *İdare Hukukunun Umumi Esasları*, Cilt 3, (İstanbul: İsmail Akgün Matbaası,1966), 3. Baskı, 1479.

¹⁰⁰ Metin Günday, *İdare Hukuku*, (Ankara: İmaj Yayıncılık, 2017), 11. Baskı, s.292.

¹⁰¹ Günday, *a.g.e.*, s. 292.

güvenliğinin konusudur. Dolayısıyla kamu güvenliği çok geniş bir alanı ifade eder. Kamu güvenliğinin faaliyet alanının geniş olması nedeniyle sadece idari kolluk değil, faaliyet alanının konusuna göre adli kolluk birimleri de kamu güvenliğinin sağlanmasından sorumludur.

Kamu sağlığı ya da genel sağlık ise toplumun genel sağlık durumunun korunarak bulaşıcı ve salgın hastalıkların önlenmesidir. Genel sağlık durumunun korunması için öncelikle ortak toplumsal hizmetlerin temizlik kurallarına göre düzenlenmesi gerekir.

Kamu düzeni kavramının tam olarak ve keskin sınırlarla belirlenmese de içeriği ve kamu düzenini sağlamaya yetkili makamlar kanunlar tarafından belirlenmiştir. Yukarıda kamu düzeni kavramı üç parçası üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Buradan hareketle kamu düzeninin toplumun genel alanındaki hukuki düzenliliğe işaret ettiği görülmektedir. Dolayısıyla kavramın belli bir siyasi ideolojiyi ve rejimi koruduğu söylenemez. Bu noktada Tanör kavramın belli bir siyasi felsefenin korunmasına yönelik düzeni işaret etmemesi nedeniyle kamu düzeni kavramının siyasi ve ideolojik açıklamaların dışında kaldığını dolayısıyla bu yönde yapılan düşünce açıklamalarının kamu düzenini sarsmayacağını belirtir¹⁰². Ayrıca Tanör kamu düzeninin bozulmasının veya bozulacak aşamaya gelmesinin nedene bağlı bir olay olduğunu, bir düşüncenin sırf açıklandığı veya yayıldığı için kamu düzeninin bozulamayacağını, kamu düzeninin bozulması veya bozulacak aşamaya gelmesi için kışkırtma ve eyleme davet tarzındaki beyanların düşünce açıklamalarında yer alması gerektiği görüşündedir¹⁰³. Dolayısıyla Tanör'e göre kamu düzeni nedeniyle bir düşünce açıklaması sınırlanırken göz önüne alınması gereken konulardan biri kamu düzeninin sırf düşünce açıklamasıyla bozulamayacağı bu nedenle düşünce açıklamalarının içeriğinde şiddete davet unsurlarını barındırması gerektiğidir. Anılan görüş büyük ölçüde bir gerekliliğe işaret etse de bir oranda eksiktir. Öncelikle şu noktanın üzerinde durmak gerekir ki içeriğinde şiddete çağrı ifadeleri içeren düşünce açıklamalarının sınırlandırılacağı Tanör'ün de belirttiği gibi tartışmasızdır. Fakat bir düşünce açıklaması veya bir sanatsal eser içeriğinde şiddete teşvik edici öğeler barındırmasa bile kamu düzeni açısından sınırlandırılması gerekebilir. Örneğin pornografik görüntüler içeren bir filmin satışı veya yayınlanması kamu düzeninin

---

¹⁰² Tanör, *Siyasi Düşünce*, s. 140.

¹⁰³ Tanör, *a.g.e.*, s.140-141.

sağlanması amacıyla yaş şartına bağlanabilir. Yine alkol, uyuşturucu veya sigara gibi kötü alışkanlıkları özendirecek reklamlar, filmler, afişler, vs. gençlerin sağlıklı ve özdisiplinli bir hayat sürmesi amacıyla yasaklanabilir. Dolayısıyla kamu düzeninin sağlanması amacıyla düşünce açıklamalarının sınırlandırılması için söz konusu ifadelerin şiddet içermesi zorunlu değildir.

İHAS'ın orijinal metninde düşünceyi açıklama özgürlüğüne getirilen sınırlama "prevention of disorder" olarak ifade edilmektedir. Her ne kadar anılan ifadeler "kamu düzeninin sağlanması" olarak tercüme edilse de kavramın tam çevirisi "düzensizliğin engellenmesi"dir. Dolayısıyla İHAM, düzen kavramını sadece kamu düzeniyle sınırlı tutmamakta, belli bir topluluğa ilişkin kuralları ve davranış ilkelerini de Sözleşme kapsamında sınırlama sebebi olarak görmektedir¹⁰⁴. Bu çerçevede kamu görevlisinin anayasal sadakat görevini ihlal ettiği gerekçesiyle verilen disiplin cezasını Mahkeme meşru bir sınırlama nedeni olarak görmektedir¹⁰⁵. Bu durumda İHAM için disiplin suç ve cezaları düzenin sağlanmasına hizmet etmesi nedeniyle meşru sınırlama araçlarıdır.

İç hukukta ise durum biraz farklıdır. Anayasada yer alan özel sınırlama nedenleri arasında düzenin sağlanması kavramı yer almamaktadır. Bu nedenle AYM, kamu görevlilerin düşünce açıklamalarına disiplin cezası yoluyla müdahale edilmesini kamu düzeni kapsamında görmekte ve meşru amaç şartının sağlandığını belirtmektedir¹⁰⁶. Mahkeme kamu görevlisine düşünce açıklaması nedeniyle verilen disiplin cezalarının "kamu hizmetlerinin tarafsızlığı ve nesnellüğünün sağlanmasına yönelik önlemlerin bir parçası olduğu ve Anayasa'nın 26. maddesinin ikinci fıkrasında yer alan *kamu düzeninin korunması* meşru amacını taşıdığı"¹⁰⁷ni belirtmektedir. Dolayısıyla Mahkeme kamu hizmetinin tarafsızlığının ve nesnellüğünün sağlanmasına yönelik uygulamaları kamu düzeni kavramının içinde görmektedir.

AYM'nin belirtilen yorumu kamu düzeni kavramının öngörülemez şekilde genişletilmesidir. Kamu düzeni kavramı yukarıda açıklandığı gibi kamu esenliği, kamu güvenliği ve kamu sağlığı kavramlarından oluşur. Kamu düzeni kavramı

---

¹⁰⁴ Engel ve Diğerleri v. Hollanda, Başvuru No: 5100/71,5101/71, 5102/71, 5354/72, 08/06/1976.

¹⁰⁵ Vogt v. Almanya, Başvuru No:178/51, 26/09/1995.

¹⁰⁶ AYM, Başvuru No: 2018/25090, Ayfer Kılıçaslan Başvurusu, par. 22, 16/11/2022. (Künyesi verilen karar örnek olarak verilmiştir. AYM tarafından kamu görevlilerine düşünce açıklamaları nedeniyle verilen disiplin cezalarının birçoğu kamu düzeni meşru amacı kapsamında ele alınmaktadır.)

¹⁰⁷ AYM, Başvuru No: 2019/18481, Hatice Deniz Aktaş ve Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası Başvurusu, par. 31, 23/11/2022.

adından da anlaşılacağı gibi kamuyu ilgilendiren genel menfaate dayanan,¹⁰⁸ bozulduğunda kamu yararını olumsuz yönde etkileyen düzendir¹⁰⁹. Dolayısıyla kamu düzeni toplumun dış ve maddi düzenidir¹¹⁰. Bu doğrultuda kamu düzeni kişilerin özel yaşamına ilişkin düzenliliği ifade etmediği gibi devletin veya toplumun belirli bir alanla sınırlandırılmış düzenliliğini de ifade etmez. Başka bir anlatımla kamu düzeni kamu hizmetinin veya kolluk hizmetinin iç düzenini ifade etmez. Kamu düzeni, bu hizmetlerin toplumun genel düzenine işaret eden dışsal yönüyle ilgilenir. Toplumun genel yararına, yani kamu yararına ilişkindir. Dolayısıyla kamu düzeni ona hukuki biçimini veren sosyal bir perspektif içine kayıtlıdır¹¹¹. Bu nedenle kamu düzeni disiplin düzeninin dışındadır¹¹².

Kamu düzeni kavramı geniş bir alanı ifade etse de tamamıyla yoruma açık ve hukuka yabancı veya sonradan dahil olan bir kavram değildir. Dolayısıyla kavram ilk defa Anayasada ifade edilen bir kavram olarak düşünülemez. Bu çerçevede kamu düzeni kavramı hukuksal düzen için gerekli bir ihtiyaca tekabül eden ve toplumun genel hareket alanındaki düzenliliğe işaret etmesi açısından kriterleri belli bir kavramdır. Bu nedenle olsa gerektir ki kamu düzeni Anayasada sınırlama nedeni olarak sayılmıştır. Çünkü hangi hukuksal ihtiyacı karşıladığı belli olmayan ve genel olarak yani asgari ölçüde sınırları belirginleştirilmemiş bir kavramın temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırma rejimi olarak düşünülmesi mümkün değildir. Bu itibarla zaten işaret ettiği alan geniş olan kamu düzeni araçlarına kamu hizmetinin iç düzenini sağlayan disiplin cezalarının eklenmemesi gerekir. Sınırlama nedenlerinin öğretide ve yargısal içtihatlarla yıllardır süregelen ve söz konusu sınırlama nedenin kavranmasına yarayan sınırlarına dokunulması halinde temel hak ve özgürlüklerin korunmasındaki ölçütlerden biri olan meşru amaç ölçütü anlamsızlaşmaya başlar. Böyle bir durumda sınırlama nedenleri belirginliğini yitirir ve hukuksal öngörülebilirlik zayıf hale gelir. Bu nedenle AYM tarafından kamu hizmetinin iç düzeninin kamu düzeni ögesi olarak sayılması ve disiplin cezalarının kamu düzenini sağlamaya yönelik araçlar olarak görülmesinin doğru bir yorum olarak düşünülemeyeceği görüşümdedir.

---

¹⁰⁸ Onar, *İdare Hukukunun*, 3:1479.

¹⁰⁹ Günday, *İdare Hukuku*, 292.

¹¹⁰ Günday, *a.g.e.*, 292.

¹¹¹ Tekinsoy, *İdare Hukukunda Kamu Düzeni*, 34.

¹¹² Karahanoğulları, *İdare Hukuku*, s. 401.

Kuşkusuz her hukuksal kavram gibi kamu düzeni kavramı da dinamik ve yoruma açık bir kavramdır. Değişen toplumsal ihtiyaçlar hukuksal kavramların yeniden yorumlanmasını gerektirebilir. Böyle bir durum hukuka aykırı olmadığı gibi temel hak ve özgürlüklerin korunması için gerekli de olabilir. Dolayısıyla kamu düzeni kavramının toplumun genelini güvenliğini, esenliğini veya sağlığını etkilemesi durumunda genişletilmesi olanaklıdır. Fakat toplumun genel menfaatini ilgilendirmemesi nedeniyle kamu düzeni kavramına yabancı kavramların kamu düzeninin korunmasına yönelik uygulamalar olarak değerlendirilmesi kavramın belirsiz ve anlamsız hale gelmesi demektir. Bu nedenle disiplin cezalarının kamu düzeni kavramının dışında tutulması gerekir.

Bu itibarla disiplin cezaları meşru amaçlara uygunluk açısından incelenirken olayın niteliğine göre büyük oranda başkalarının şöhret ve haklarının korunması çerçevesinde incelenmelidir. Örnek olarak kuruma ve amire yönelik ifadeler, kamu görevlisinin tarafsızlığını bozan siyasi ifadeler veya kişilerin inancının açıklanmasına yönelik ifadeler başkalarının haklarının korunması kapsamında değerlendirilmelidir.

1.3.3.4 Başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması nedeniyle sınırlandırma

Demokratik sistemde hiçbir hak ve özgürlük başkasının hak ve özgürlüğüne zarar verecek şekilde kullanılmaz. Böyle bir durum hakkın kötüye kullanımınıdır. Bu nedenle düşünce özgürlüğü başkalarının şerefine, itibarına, kişiliğine zarar verecek şekilde kullanılamaz. Bu nedenle hakaret içeren ifadelerin düşünce özgürlüğü kapsamında değerlendirilemeyeceği açık olmakla birlikte, kişileri açıkça zor duruma sokan özel hayat bilgilerinin, kişiler hakkında gerçeği yansıtmayan ve kişilerin açıkça maddi ve manevi varlığına zarar veren ifadelerin de düşünce özgürlüğü kapsamında değerlendirilemeyeceği açıktır.

Kamu görevlileri buldukları konum itibarıyla kişilerin özel hayatına ilişkin bilgilere sahip olabilmektedir. Kişinin mali bilgilerinden aile sorunlarına, adli sicil kaydından dernek veya vakıf üyeliklerine ilişkin bilgiler yürütülen kamu hizmeti çerçevesinde ilgililer ve kişilerin kendileri tarafından kamu kurumlarıyla paylaşılmaktadır. Dolayısıyla kamu görevlileri kişilerin özel bilgilerini edinebilmekte veya bunlara kolayca ulaşabilmektedir. Bu tür özel bilgilerin paylaşılması Anayasanın 20. maddesinde düzenlenen kişisel verilerin korunması hakkını ihlal eder. Bu

çerçevede DMK'da “yetkili olmadığı halde basına, haber ajanslarına veya radyo ve televizyon kurumlarına bilgi ve demeç vermek” ve “yetki almadan gizli bilgileri açıklamak” disiplin suçu olarak düzenlenmiştir.

Diğer taraftan avukat, hekim ve benzer görevde bulunanlar ile istihbarat birimlerinde görevli olanlar mesleklerinin gereği olarak gizli kalması gerekli bilgilere vakıf olmaktadır. Bu tür bilgilerin açıklanması genel olarak toplumun zararındır. Meslek sırrı niteliğinde olan bilgilerin açıklanması durumunda kamu hizmetinin etkin ve verimli bir şekilde yürütüldüğünden bahsedilemez. Dolayısıyla meslek sırrına aykırı açıklamalar düşünce özgürlüğünün koruma alanında değildir.

1.3.3.5 Yargı görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi nedeniyle sınırlandırma

Yargı görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi kavramı İHAS'ta “yargının otoritesinin ve tarafsızlığının sağlanması” olarak ifade edilmiştir. İHAM, kavramın sözleşmenin 6. maddesi¹¹³ kapsamında değerlendirilmesini istemiştir:

Mahkeme ilk önce, “yargı erkinin otorite ve tarafsızlığı” ifadesinin “Sözleşme'deki anlamıyla” anlaşılması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu nedenle, hukuk devletinin temel ilkesini yansıtan Sözleşme'nin 6. maddesinin bu bağlamda işgal ettiği merkezi konum göz önünde tutulmalıdır. “Yargı erki” terimi, adalet mekanizmasını veya Devletin yargı yolunu kapsadığı gibi, görevleri bu nedenle yargıçları da kapsar. “Yargı erkinin otoritesi” deyimini Mahkemelerin, hak ve yükümlülüklerin tespiti ve ayrıca uyuşmazlıkların çözümünde, halkın kabul ettiği, anlamıyla uygun bir forum oldukları düşüncesini içerir; dahası, halkın büyük kısmı bu işlevi yerine getirmelerinden dolayı Mahkemelere saygı duyar ve güvenir.¹¹⁴

Bu çerçevede 6. maddede belirtilen ve yargılamanın gizliliğini gerektiren nedenlerin gerçekleşmesi halinde başkalarının ifade özgürlüğü sınırlandırılabilir. Devam eden bir yargılamada üçüncü kişiler tarafından yapılan düşünce açıklamaları yargılamanın gerektiği gibi yürütmesini engelleyebilir. Bu nedenle olayın durumuna göre yargılama sürecine ilişkin bilgilerin yayılması engellenebilir. Kamu görevlilerinin kamusal otorite kullanmaları nedeniyle devam eden yargılama sürecine ilişkin açıklama yapmaktan kaçınması gerekir. Kamu görevlileri tarafından

¹¹³ İHAS'ın 6. maddesi şu şekildedir: “Ancak, demokratik bir toplum içinde ahlak, kamu düzeni veya ulusal güvenlik yararına, küçüklerin çıkarları veya bir davaya taraf olanların özel hayatlarının gizliliği gerektirdiğinde veyahut, aleniyetin adil yargılamaya zarar verebileceği kimi özel durumlarda ve mahkemece bunun kaçınılmaz olarak değerlendirildiği ölçüde, duruşma salonu tüm dava süresince veya kısmen basına ve dinleyicilere kapatılabilir.”

¹¹⁴ Sunday Times v. Birleşik Krallık, Başvuru No: 6538/74, par. 55, 26/04/1976. (Çev.) Doğru ve Nalbant, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi*, 2: 271-272.

yargılamaya yönelik olarak yapılan açıklamalar kamu idaresinin yargılama sürecini etkileme gayretinde olduğu şeklinde değerlendirilebilir ve bu durum yargı makamından kuşku duyulmasına yol açar.

Diğer taraftan yargı makamlarının dayandığı kamu güvenini sarsan ifadeler İHAM tarafından 10. madde kapsamında değerlendirilmemektedir. Mahkeme Barfod v. Danimarka¹¹⁵ kararında başvuru tarafından kaleme alınan ve yerel mahkemenin eleştirilmesine yönelik bir yazının yine başvuru tarafından bir dergide yayımlanmıştır. Bu fiil nedeniyle başvuru ceza mahkemesinde yargılanmış para cezasına çarptırılmıştır. Olayda başvuru Grönland mahkemesi tarafından sonuçlandırılan vergi davasını eleştirmiştir. Üç kişilik heyetten oluşan mahkemenin yargıçlarının biri meslekten, diğerleri ise meslek dışındadır. Meslekten olmayan yargıçlar hükümetin memurudur. Mahkeme kararı hükümet lehinedir. Başvuru verilen karar sonrasında bir dergide yayınlattığı yazısında iki yargıcın Anayasaya göre yargıçlık yapamayacaklarını ve anılan yargıçların tarafsız hareket edip edemeyeceklerini tartışmıştır. Başvuru yazıda hükümet üyelerinin birçoğunun iki yargıcın işlerini yapmalarını izlemek için zaman ayırdığını ve yargıçların da işlerini yaptıklarını belirterek, mahkemenin hükümetin isteği doğrultusunda hareket ettiğini ima etmiştir. İHAM, olaya ilişkin olarak başvurunun yargıçlara saldırmadan da eleştiri yapabileceğini, başvurunun destekleyici deliller sunmadan hareket ettiğini belirterek başvurunun ifade özgürlüğünün ihlal edilmediğine karar vermiştir. Aktarılan kararın yanı sıra İHAM tarafından pek çok kararda yargısal makamların eleştirilmesi yargının tarafsızlığı ve otoritesinin korunması kapsamında ele alınmaktadır. Buradan hareketle yargıçlar da dahil olmak üzere, kamu görevlileri tarafından herhangi bir yargısal makam eleştirilirken dikkatli olunması gerekir.

1.3.4 Demokratik toplumda gereklilik veya hakkın özüne dokunmama

Anayasa'nın 13. ve İHAS'ın 10. maddesi ifade özgürlüğüne getirilecek olan sınırlamanın demokratik bir toplumda gerekli olmasını bir zorunluluk olarak ifade etmektedir. 61 Anayasasında demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olmama ölçütü yer almamaktaydı. Bunun yerine 61 Anayasasının 11. maddesinde kanunun temel hakkın özüne dokunamayacağı belirtilmiştir. 82 Anayasasının hazırlanış sürecinde Danışma Meclisi temel hak ve özgürlüklerin sınırlanmasının demokratik

---

¹¹⁵ Barfod v. Danimarka, Başvuru No: 11508/85, 22/02/1989.

toplum düzeninin gereklerine aykırı olmama ölçütünü öze dokunmama kavramından daha belirgin ve uygulanması kolay gördüğünden 82 Anayasasının ilk halinde öze dokunmama kriterine yer verilmemiştir¹¹⁶. 82 Anayasası yapıcılarının öze dokunmama yasağı nedeniyle bazı hak ve özgürlüklere müdahale edilemediği gerekçesiyle demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olmama kavramının tercih edilmesine yönelik ifadeleri söz konusu kavram değişikliğinin daha belirgin ve kolay uygulanmasından çok temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasında yasamaya ve Anayasa Mahkemesi'ne serbestlik sağlanması amacıyla getirildiği yönünde algılanmıştır¹¹⁷. Demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olmama kavramının öze dokunma yasağından daha açık olduğu hususu tartışmalıdır¹¹⁸. Gerçekten demokrasi kavramının tanımlanması son derece güçtür ve üzerinde uzlaşmış kriterlerin sıralanması kolay değildir.

Sağlam'a göre öze dokunma yasağı ve demokratik toplum düzenine aykırı olmama kavramları birbirlerinin tamamlayıcısıdır, demokratik toplumda gereklilik sınırlamanın nasıl yapılması gerektiğine işaret ederken öze dokunmama yasağı ise temel hak ve özgürlüğe dokunulmaz bir alan sunar¹¹⁹. Aslında bu iki kavramın Anayasanın hazırlanış sürecinde birbirinin yerine tercih edilmesi hukuksal yorum açısından bu kavramların birbiri yerine kullanılmasının doğru olacağına kabulüdür. Dolayısıyla hem öze dokunma yasağı hem de demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olmama ölçütü hukuksal yorumla birbirinin yerine kullanılarak iki kavram arasında görülebilecek ufak farkların getirdiği güvencelerin temel hak ve özgürlüklerin sınırlanması alanına dahil edilmesine engel bir durum yoktur. Nitekim AYM de bu yolu kullanmıştır. Anayasanın 13. maddesinin ilk halinde öze dokunma yasağı yer almamasına rağmen AYM, hakkın özünü zedeleyen uygulamaların demokratik toplum düzeninin gerekleriyle uyum içinde olamayacağını belirterek bu iki kavramı birbirinden ayrılmaz hale getirmiştir:

Klasik demokrasiler temel hak ve özgürlüklerin en geniş ölçüde sağlanıp güvence altına alındığı rejimlerdir. Kişinin sahip olduğu dokunulmaz, vazgeçilmez, devredilmez, temel hak ve özgürlüklerin özüne dokunulup tümüyle kullanılamaz hale getiren kısıtlamalar, demokratik toplum düzeni gerekleriyle uyum içinde sayılamaz. Özgürlükçü olmak yanında, hukuk devleti olmak ve kişiyi ön planda tutmak da aynı rejimin öğelerindedir. Şu halde

¹¹⁶ Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, s.117.

¹¹⁷ Uygun, *1982 Anayasası'nda*, 174. Tanör ve Yüzbaşıoğlu, *1982 Anayasası'na Göre*, 161.

¹¹⁸ Mehmet Turhan, "Anayasamız ve Demokratik Toplum Düzeninin Gereklileri," *Anayasa Yargısı Dergisi*, C. 8, (1991): 403.

¹¹⁹ Sağlam, *Temel Hakların Sınırlanması*, III-IV (Önsöz)

getirilen sınırlamaların, Anayasanın 2. maddesinde ifadesini bulan Cumhuriyetin temel niteliklerine de uygun olması gerekir. Bu anlayış içinde özgürlüklerin yalnızca ne ölçüde kısıtlandığı değil, kısıtlamanın koşulları, nedeni, yöntemi, kısıtlamaya karşı öngörülen kanun yolları, hep demokratik toplum düzeni kavramı içerisinde değerlendirilmelidir. Özgürlükler, ancak; istisnai olarak ve demokratik toplum düzeninin sürekliliği için zorunlu olduğu ölçüde sınırlandırılabilirler. Demokratik hukuk devletinde, güdülen amaç ne olursa olsun, özgürlük kısıtlamalarının bu rejimlere özgü olmayan yöntemlerle yapılmaması ve belli bir özgürlüğün kullanılmasını ortadan kaldıracak düzeye vardırılmamasıdır.¹²⁰

2001 Anayasa Değişikliği ile öze dokunma yasağı tekrar Anayasaya eklenmiştir. Dolayısıyla öze dokunmama ve demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olmama sınırlamanın iki ölçütü olarak Anayasada yer almaktadır. AYM, 2001 değişikliğinden önceki içtihadına benzer şekilde anılan iki kavramı birbirinden ayrı olarak düşünülemez şekilde yorumlamaktadır:

Çağdaş demokrasiler, temel hak ve özgürlüklerin en geniş ölçüde sağlanıp güvence altına alındığı rejimlerdir. Temel hak ve özgürlükleri büyük ölçüde kısıtlayan ve kullanılamaz hâle getiren sınırlamalar hakkın özüne dokunur. Temel hak ve özgürlüklere getirilen sınırlamaların yalnız ölçüsü değil, koşulları, nedeni, yöntemi, kısıtlamaya karşı öngörülen kanun yolları gibi güvenceler demokratik toplum düzeni kavramı içinde değerlendirilmelidir. Bu nedenle, temel hak ve özgürlükler, istisnai olarak ve ancak özüne dokunmamak koşuluyla demokratik toplum düzeninin gerekleri için zorunlu olduğu ölçüde ve ancak kanunla sınırlandırılabilir. Demokratik bir toplumda temel hak ve özgürlüklere getirilen sınırlamanın, bu sınırlamayla güdülen amacın gerektirdiğinden fazla olması düşünülemez. Demokratik hukuk devletinde güdülen amaç ne olursa olsun, kısıtlamaların, bu rejimlere özgü olmayan yöntemlerle yapılmaması ve belli bir özgürlüğün kullanılmasını önemli ölçüde zorlaştıracak ya da ortadan kaldıracak düzeye vardırılmaması gerekir.¹²¹

AYM bireysel başvuru kararlarında da demokratik toplum gereklerine uygunluk ölçütüyle öze dokunma yasağını birlikte değerlendirmektedir. Mahkemeye göre demokratik toplum düzeninin gereklerine uygunluk ve öze dokunmama kriterleri sınırlamanın incelenmesinde başvurulacak en son çaredir:

... Öze dokunmama ya da demokratik toplum gereklerine uygunluk kriterleri, öncelikle ifade hürriyeti üzerindeki sınırlamaların zorunlu ya da istisnai tedbir niteliğinde olmalarını, başvurulabilecek en son çare ya da alınabilecek en son önlem olarak kendilerini göstermelerini gerektirmektedir...¹²²

Her ne kadar iç hukukta öze dokunmama ve demokratik toplum gereklerine uygun olma ölçütü birbiriyle eş ve birbirinin tamamlayıcısı olarak değerlendirilse de, İHAS'ta öze dokunma yasağının yer almamasından dolayı iki kavramın farklı başlıklar

¹²⁰ AYM, E:1985/8, K:1986/27, 26/11/1986.

¹²¹ AYM, E:2013/108, K:2014/15, 29/01/2014.

¹²² AYM, Başvuru No: 2014/3986, Yaman Akdeniz ve Diğerleri Başvurusu, par. 41, 02/04/2014.

üzerinden incelenmesi, kavramların daha ayrıntılı incelenmesi açısından faydalı olacaktır.

1.3.4.1 Demokratik bir toplumda gerekli olma

Demokratik toplum kavramı belirsiz bir kavramdır. Bu durum demokrasi kavramının belirsiz olmasından kaynaklanır. Kavram belirsiz olsa da hiç kuşkusuz temel hak ve özgürlüklerin korunmasında sıklıkla başvurulmaktadır. İHAM'a göre demokratik toplumun zorunlu öğeleri açık görüşlülük, hoşgörü ve çoğulculuktur¹²³. AYM de benzer şekilde demokratik toplum kavramının açık görüşlülük, çoğulculuk, hoşgörü ve tolerans temelinde değerlendirilmesini ister¹²⁴. İfade özgürlüğü anılan kavramların gerçekleşmesi için hayati önemdedir. Tartışmanın olmadığı bir ortamda hoşgörü, çoğulculuk ve açık fikirlilikten bahsedilemez. Bu durum İHAM tarafından ortaya konulmuştur:

İfade özgürlüğü, toplumun ilerlemesi ve her insanın gelişmesi için esaslı koşullardan biri olan demokratik toplumun ana temellerinden birini oluşturur. İfade özgürlüğü, 10. maddenin sınırları içinde, sadece lehte olduğu kabul edilen veya zararsız veya ilgilenmeye değmez görülen 'haber' ve 'düşünceler' için değil, ama ayrıca Devletin veya nüfusun bir bölümünün aleyhinde olan, onlara çarpıcı gelen, onları rahatsız eden haber ve düşünceler için de uygulanır. Bunlar, çoğulculuğun, hoşgörünün ve açık fikirliliğin gerekleridir; bunlar olmaksızın demokratik toplum olmaz. Bu demektir ki, başka şeyler bir yana, bu alanda getirilen her 'formalite', 'koşul', 'yasak' ve 'ceza', izlenen meşru amaçla orantılı olmalıdır.¹²⁵

İHAM, demokratik bir toplumda gerekli olma ölçütünü “*bu ihtiyaca cevap vermek için başvuru ile bireyin ifade özgürlüğü arasında adil veya orantılı bir denge tutturulan bir sınırlama ile karşılanabilecek, zorlayıcı toplumsal ihtiyaç olarak*”¹²⁶ ifade etmektedir. Zorlayıcı toplumsal ihtiyaç müdahaleyi kaçınılmaz hale getirmelidir¹²⁷. Mahkeme zorlayıcı toplumsal ihtiyacın bulunduğu kanaat getirmesi halinde bu sefer müdahalenin ölçülü olup olmadığını değerlendirir. Bu nedenle demokratik toplum düzeninde gereklilik kavramını zorunlu toplumsal ihtiyaç ve ölçülülük ilkesi başlığı altında ayrı ayrı incelemek gerekir.

Zorlayıcı toplumsal ihtiyaç

¹²³ Şirin, *Türkiye’de Düşüncenin Tutsaklığı* 2, 72.

¹²⁴ Karan, *İfade Özgürlüğü*, s.149.

¹²⁵ Handyside v. Birleşik Krallık, Başvuru No: 5493/72, par. 49, 07/12/1976. (çev.) Doğru ve Nalbant, *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi*, (İstanbul: Legal Yayıncılık, 2016), 2: s.253.

¹²⁶ Harris, O’Boyle, Bates, Buckley, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*, 456.

¹²⁷ Karan, *İfade Özgürlüğü*, s. 147.

İHAM ve AYM, demokratik toplumda gereklilik ölçütüne dair inceleme yaparken zorlayıcı bir toplumsal ihtiyacın varlığını tespit etmeye çalışmaktadır¹²⁸. Diğer bir ifadeyle bu aşamada, toplumsal ihtiyacın müdahaleyi zorunlu hale getirip getirmediği araştırılır¹²⁹. AYM'ye göre, sınırlama aracı zorunlu bir toplumsal ihtiyacı karşılamıyorsa, sınırlama demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun değildir¹³⁰. İHAM da ifade özgürlüğüne getirilen sınırlamanın zorunlu bir toplumsal ihtiyaçtan kaynaklanması gerektiğini ve sınırlamanın dar yorumlanması gerektiğini belirtmektedir¹³¹.

Bu çerçevede İHAM, zorlayıcı toplumsal ihtiyacın belirlenmesi açısından ulusal makamların takdir alanı olduğunu kabul eder, Strazburg Mahkemesi'ne göre ulusal makamlar sınırlamanın gerekliliğinin, diğer bir ifadeyle zorunlu toplumsal ihtiyacın tespiti konusunda daha iyi konumdadır¹³². Dolayısıyla sınırlama toplumsal ihtiyaç baskısı nedeniyle meşru bir amaca bağlı olarak ölçülü bir şekilde yapılmışsa ulusal makamların gösterdiği gerekçe yeterli kabul edilecek ve Mahkeme müdahalenin demokratik toplumda gerekli olduğuna karar verecektir¹³³. Mahkeme ulusal makamlara takdir alanı bırakmakla birlikte, ulusal makamlardan sınırlama için öngördükleri hukuksal araçları meşrulaştırmak için dayanak gösterdikleri gerekçelerin ilgili ve yeterli olduğuna karar verme yetkisinin kendisinde olduğunu söyler¹³⁴. Mahkemenin zorunlu toplumsal ihtiyacın varlığı konusunda ulusal makamlara kanıt yükümlülüğü getirmesi temel hak ve özgürlüğün üstün niteliğinin korunmasının istendiğinin göstergesidir¹³⁵.

Strazburg Mahkemesi duruma, kişiye, düşünce açıklamasının konusuna veya muhatabına göre ulusal makamların takdir alanını geniş veya dar yorumlamamaktadır. Mahkemeye göre düşünce açıklamasının konusuna ilişkin takdir alanının en geniş olduğu alan dini ve ahlaki değerlere ilişkin ifadelerken, siyasal ve kamusal konular için öngörülen müdahalelerde ulusal makamların takdir alanı daralmaktadır. Düşünce açıklamasında bulunan kişi açısından ise İHAM, politikacılar ve basın mensuplarının

---

¹²⁸ Karan, *a.g.e.*, 150.

¹²⁹ Sibel İnceoğlu, "Hak ve Özgürlükleri Sınırlama ve Güvence Rejimi," İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa içinde, ed. Sibel İnceoğlu (Ankara: Avrupa Konseyi, 2013), 32.

¹³⁰ AYM, Başvuru No: 2014/12151, Bekir Coşkun Başvurusu, par. 51, 04/06/2015.

¹³¹ Sunday Times v. Birleşik Krallık, par. 65.

¹³² Handyside v. Birleşik Krallık, par.48.

¹³³ Derya Doğru, *Avrupa İnsan Hakları Yargılamasında Takdir Marjı Doktrini* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2019), 179.

¹³⁴ Handyside v. Türkiye, par. 49.

¹³⁵ Harris, O'Boyle, Bates, Buckley, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*, 355.

kamuyu aydınlatma rolleri doğrultusunda ulusal makamların takdir alanını daraltmakta, kamu görevlilerinin düşünce açıklamalarının sınırlandırılması durumunda ise takdir alanını geniş yorumlamaktadır¹³⁶. Hiç kuşkusuz özellikle bilimsel alanlarda görev yapan kamu görevlilerinin olduğu göz önüne alındığında bu grupta çalışanların da kamuyu aydınlatma yükümlülüğü olduğundan kamu görevlilerinin düşünce açıklamalarına yapılan her müdahalede takdir alanının geniş değerlendirmeyeceğini düşünmek yanlış olmaz. Dolayısıyla düşünce açıklamasının ulusal makamların takdir alanının saptanmasında birden fazla durumun göz önüne alınması gerekebilir.

Ölçülülük ilkesi

İHAS'ta ölçülülük ilkesi açıkça düzenlenmemektedir. Ölçülülük ilkesi, Anayasada da 2001 değişikliklerinden sonra yer almıştır. Buna rağmen ilkenin Anayasada yer almasından önce AYM,¹³⁷ halihazırda Sözleşmede yer almasa da İHAM, ölçülülük ilkesini demokratik toplum düzeninde gereklilik değerlendirmesi yaparken kararlarına yansıtılmaktadır¹³⁸. Ölçülülük ilkesi Sözleşme ve 2001 yılına kadar Anayasa'da açıkça belirtilmemesine rağmen hem İHAM'ın hem de AYM'nin kararlarında sıklıkla yer almasının nedeni, ilkenin temel hak ve özgürlüklerin sınırını daraltan her müdahalede temel bir ölçüt olarak görüldüğünün göstergesidir. Ölçülülük ilkesinin sıklıkla gündeme gelmesinin nedeni, felsefi olarak "adalet" düşüncesinin bir uzantısı olarak düşünülüyor olmasından kaynaklanır¹³⁹.

İlkenin temel hak ve özgürlüklerle ilgili metinlerde açıkça yer almasa da her sınırlandırma alanında bir değerlendirme ölçütü olarak başvurulmasının bir nedeni de ölçülülük ilkesinin hukuk devleti ilkesinin doğal sonucu olmasından kaynaklanır. Ölçülülük ilkesinin klasik uygulama alanı idare hukukudur¹⁴⁰. Kamu gücü kullanan idarenin özellikle kolluk yetkisini kullanırken temel hak ve özgürlükleri engelleyici, sınırlayıcı ve zorlayıcı yönü ortaya çıkar. İdarenin yetkilerini kullanırken ölçüsüz müdahalede bulunması temel hak ve özgürlüklerin ihlali sonucunu doğurur. Böyle bir durum hukuk devleti ilkesinin aşındırılması demektir. Bu nedenle ölçülülük ilkesi Kıta

¹³⁶ Derya Doğru, *Avrupa İnsan Hakları Yargılamasında*, 180.

¹³⁷ Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, s.115.

¹³⁸ A.Şeref Gözübüyük ve Feyyaz Gölcüklü, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2011), 145.

¹³⁹ Uygun, *1982 Anayasası'nda*, 162.

¹⁴⁰ Sağlam, *Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılması*, 117.

Avrupalı Sisteminde hukuk devleti ilkesinin bir uzantısı olarak düşünölmüştür¹⁴¹. Başka bir anlatımla ölçölölük ilkesi hukuk devletinin somutlaşmış hali olarak temel hakların sınırlandırılmasının değeriendirilmesi açısından başvurulması gereken en önde gelen ilkelerden biridir¹⁴². Ölçölölük ilkesi hukuk devletinin başlıca aracı olmasındandır ki tüm devlet faaliyetleri için anayasal denetim ölçütüdür¹⁴³.

Temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmasının çerçevesini çizen ölçölölük ilkesi, sınırlama amacıyla öngörölen hukuksal sonucun bu amacın gerçekleştirilmesi için gerekli müdahale sınırını aşp aşmadığını, kamusal otoritenin müdahalede bulunurken adalet ve eşitlik ilkelerini zedeleyip zedelediğini, ortaya çıkan hukuksal sonucun müdahalede bulunulan alanın sınırlarını aşacak şekilde başkaları üzerinde temel hak ve özgürlüğün kullanımını konusunda çekince oluşturup oluşturmadığını ve müdahale aracı olarak tercih edilen yaptırımın veya engellemenin beklenen ağırlığın üzerine çıkarak hukuki güvenlik ilkesinin ihlal edilip edilmediğinin değeriendirilmesidir. Bu değeriendirme sonucunda ya temel hak ve özgürlüğün koruyucu işlevine ya da karşısında yer alan kamu yararının sınırlayıcı işlevine olanak tanıyan kararlar verilecektir¹⁴⁴.

Öğretilde¹⁴⁵ ve AYM ve İHAM kararlarında ölçölölük ilkesinin üç alt ilkesinin olduğu belirtilmiştir¹⁴⁶. Bunlar sınırlama için tercih edilen aracın sınırlamaya elverişli olması (elverişlilik), aracın sınırlama amacı kapsamında gerekli olması (gereklilik), araç ile amaç arasında dengeli bir ilişkinin kurulmasıdır (orantılılık).

Elverişlilik ilkesi, müdahale için öngörölen hukuksal aracın istenilen sonuca katkıda bulunmasıdır, aracın amacı tam olarak gerçekleştirilmesi gerekli değildir, kısmen de olsa gerçekleşmesi kullanılan aracın elverişli olduğunun göstergesidir¹⁴⁷. Kullanılan aracın amaca ulaşmayı zorlaştırması durumunda ya da amacın gerçekleşmesine hiçbir etkisinin olmaması durumunda kamusal otoritenin sınırlama aracı olarak öngördüğü hukuksal araç konusunda yanlış tercihte bulunduğundan, yani aracın elverişsiz olduğundan söz edilmesi gerekir. Bu çerçevede elverişlilik ilkesi,

¹⁴¹ Şirin, *Türkiye’de Düşüncenin Tutsaklığı* 2, 77.

¹⁴² Sağlam, *a.g.e.*, 112.

¹⁴³ Yüksel Metin, “Temel Hakların Sınırlandırılması ve Ölçölölük: Ölçölölük İlkesi Evrensel Bir Anayasal İlke Midir?,” *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 7, S.1, (2017): 21.

¹⁴⁴ Sunay, *İfade Hürriyetinin Muhtevası*, 103.

¹⁴⁵ Bkz. Metin Günday, *İdari Yargılama Hukuku* (Ankara: Turhan Kitabevi, 2022) 80. Sağlam, *Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılması*, 114. Gözler, *İnsan Hakları Hukuku*, 370.

¹⁴⁶ Tanör ve Yüzbaşıoğlu, *1982 Anayasası’na Göre*, 165.

¹⁴⁷ Sağlam, *a.g.e.*, 114.

disiplin hukuku bağlamında değerlendirilecek olursa, kamu görevlisine davranışı nedeniyle uygulanan disiplin cezasının kamu hizmetinin etkin ve verimli yürütmesine veya mesleğin veya kurumun itibarının korunmasına katkı sağlaması gerekir. Aksi durumda ifade özgürlüğünün sınırlandırılması için öngörülen disiplin cezasının elverişli olarak değerlendirilmesi olanaklı görünmemektedir.

AYM, elverişsizlik ilkesi üzerinden ihlal incelemesi yaptığı bir kararında terör örgütlerinin veya terör örgütü üyelerinin açıklamalarının yayınlanmasının tek başına ifade özgürlüğüne müdahale edilmesini haklı çıkarmayacağını belirttiikten sonra 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun 6/2. maddesine göre "*Terör örgütlerinin; cebir, şiddet veya tehdit içeren yöntemlerini meşru gösteren veya öven ya da bu yöntemlere başvurmayı teşvik eden bildiri veya açıklamalarını basanlar veya yayınlayanlar*"ın cezalandırılacağını, başvuruya konu gazete haberlerinin bir bütün olarak değerlendirildiğinde, kişileri terör yöntemlerini benimsetmeye, şiddet kullanmaya, nefrete, intikam almaya veya silahlı direnişe tahrik ve teşvik etmeye ilişkin bir yönünün bulunmadığını belirterek başvurucunun 6 yıl kadar soruşturma ve kovuşturmayaya tabi tutulmasının "arzulanan amaçlara uygun olmadığı"na karar vermiştir¹⁴⁸. Dolayısıyla Yüksek Mahkemeye göre konusu suç olmayan bir fiilden dolayı kişinin ceza tehdidi altında tutulması elverişlilik ilkesiyle bağdaşmaz. Özetle, AYM'nin konusu suç teşkil etmeyen, daha geniş bir ifadeyle konusu sınırlandırma kapsamına girmeyen bir duruma müdahale edilmesi halinde, müdahale aracının meşru amaca ulaşmaya hiçbir etkisinin olmadığını değerlendirdiğini, böyle bir durumda Mahkemenin müdahale aracı olan hukuksal sonucun elverişsiz olduğuna karar verdiği söylenebilir.

Gereklilik ilkesi, sınırlama amacının gerçekleşmesi için en hafif aracın seçilip seçilmediğinin değerlendirilmesidir¹⁴⁹. AYM, gereklilik ölçütünü "*belli bir amaca ulaşmak için alınan sınırlayıcı tedbir, gereğinden ağır ve katı ise o sınırlama ölçülü olmayacağı gibi demokratik toplum düzenine de uygun bir sınırlama olmayacaktır*" ifadesiyle tanımlamaktadır. Elverişlilik ilkesi ile müdahale aracının meşru amaca ulaşmada yeterli nitelikte olup olmadığı değerlendirilirken gereklilik ilkesinde müdahale için öngörülen aracın niceliksel olarak yeterliliği araştırılır¹⁵⁰. Dolayısıyla

¹⁴⁸ AYM, Başvuru No:2013/724, Ali Gürbüz Başvurusu, par.70-72, 25/06/2015.

¹⁴⁹ Sağlam, *Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılması*, s.115.

¹⁵⁰ Yücel Oğurlu, *Karşılaştırmalı İdare Hukukunda Ölçülülük İlkesi*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2002), 37.

eğer kamusal otoritenin temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılması konusunda daha az yükümlülük getiren ancak aynı etkiye sahip başka bir araç kullanma seçeneği varsa, bu durumda kullanılan araç gerekli değildir¹⁵¹.

Orantılılık ilkesi ise sınırlama şekli yani müdahale aracıyla bireye ölçsüz bir yükümlülük getirilip getirilmediğini, araçla amaç arasındaki bağlantının dengesiz bir oran içinde olup olmadığını sınırlar¹⁵². Kişiyi ölçsüz bir yükümlülük getiren uygulamalar onlar açısından öngörülemez niteliktedir. Bu nedenle orantılılık ilkesiyle hukuki güvenlik ilkesi arasında sıkı bir bağ vardır. AYM, orantılılık ilkesini “adaletli ve kabul edilebilir denge”, “makul bir denge”, “hakkaniyetli bir denge”, “amaçla araç arasındaki makul ölçü”, olağandışı ve aşırı yük altına sokma”, “akla uygun bir denge” kavramları üzerinden ifade etmektedir¹⁵³.

Gereklilik ilkesinde sınırlama amacıyla bir ya da birden çok araç arasında bir ilişkinin varlığı aranırken, orantılılık ilkesinde iki değişkenin karşılıklı ilişkisi ele alınır¹⁵⁴. Burada aranan değişkenler arasındaki ilişki sınırlama aracının temel hak ve özgürlükler üzerinde bıraktığı etkinin derecesidir. Disiplin suç ve cezaları bağlamında düşünüldüğünde adil ve dengeli bir orandan söz edilebilmesi için disiplin suçunun ağırlığına göre disiplin cezası verilmelidir.

Öte yandan, takdir yetkisine dayalı olan disiplin cezalarında orantılılık ilkesi tekrardan devreye girer. Bu disiplin cezaları kademe ilerlemesinin durdurulması ve aylıktan kesme cezalarıdır. Buna göre disiplin mevzuatı fiilin ağırlık derecesine göre anılan cezaların oransal olarak değişimine olanak tanımaktadır. Dolayısıyla bu cezalardan herhangi biri tesis edildiğinde alt sınırdan uzaklaşıldıkça disiplin cezası tesis etme konusunda yetkili makam fiilin ağırlık derecesini ortaya koymalıdır. Aksi durumda orantılılık ilkesi ihlal edilmiş olur.

Disiplin cezaları ağırlıklarına göre kademeli bir yapıya sahiptir. Bu nedenle ölçülülük ilkesi disiplin suçları değerlendirilirken her zaman göz önünde bulundurulması gereken temel ilkelerden biridir. Bu durum disiplin suçlarının kanunda tek tek sayılamaması nedeniyle geniş ifadelerle tanımlanmasından kaynaklanır. Dolayısıyla disiplinsizlik teşkil eden durum incelenirken disiplin makamlarının ve

---

¹⁵¹ Metin, “Temel Hakların Sınırlandırılması ve Ölçülülük,” 11.

¹⁵² İnceoğlu, “Hak ve Özgürlükleri Sınırlama,” 39.

¹⁵³ Gözler, *İnsan Hakları Hukuku*, s.373.

¹⁵⁴ Sağlam, *Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılması*, 116.

idari yargıcın elinde geniş bir yorum alanı vardır. Bu yorum alanı disiplin suçunun hafif olan cezadan ağır olan ceza kapsamına dahil edilmesi sonucunu doğuracak şekilde kullanılabilir. Böyle bir durum söz konusu olduğunda özellikle disiplin cezasıyla bir temel hak ve özgürlük sınırlanıyorsa ölçülülük ilkesi gereği hafif olan cezanın tercih edilmesi gerekir. Aksi yorum ölçülülük ilkesine uygun olmaz.

1.3.4.2 Öze dokunma yasağı

Öze dokunma yasağı İHAS'ta yer almamaktadır. Dolayısıyla temel hak ve özgürlüklerin güvence altına alan bir ölçüt olarak sadece iç hukukta geçerlidir. Gözler'e göre öze dokunma yasağının içeriğine ilişkin yani hakkın özü kavramının genel bir tanımlamasının yapılması zordur¹⁵⁵. Bu nedenle Gözler kavramı nesnellikten uzak görerek AYM'ye yerindelik denetimi yapılması konusunda yetki verildiği görüşündedir¹⁵⁶. Her temel hak ve özgürlüğün özüne ilişkin ayrıntılı tanımlar yapılması elbette zordur. Bu durum her temel hak ve özgürlüğün kendine içkin bağımsız norm alanına sahip olmasından kaynaklanır¹⁵⁷. Fakat tek tek haklar ve özgürlükler üzerinden öz tanımlaması yapılamasa bile öze dokunulması hak ve özgürlüğün varoluşunun anlamsız hale getirilmesidir¹⁵⁸. Bu kapsamda Güran öz kavramının son derece açık olduğu görüşündedir:

Hürriyetin özü, cevheri, nüvesi, gerçekten üzerinde münakaşaya girmeğe lüzum göstermeyecek kadar açık, belli, tarifi kolayca yapılabilecek olan, gâyet vazih bir kavramdır. Hürriyetin özü, bir hak ve hürriyetin kullanılmasıdır, bir hak ve hürriyeti bilfiil kullanma hareketidir. Hürriyetin özü kavramından bunu, ancak bunu anlıyor ve bu şekilde de tanımlıyoruz. ... Zira hürriyeti, özü sayılan, özü sayılamayan diye kısımlara ayırmağa, bizzat hürriyet mefhum ve müessesinin kendisi müsaade etmez. Hürriyet bölünmez tek bir parçadan ibaret olup, bu bölünmez tek parça o hürriyeti kullanmak hareketidir.¹⁵⁹

Güran temel hak ve özgürlüğün özü kavramını hak ve özgürlüğün kullanımıyla eş tutmuştur. Öz kavramıyla özgürlüğün kamusal alanda kullanımı arasında ayrılmaz bir bağ olduğu önemli ve yerinde bir argümandır. Temel hak ve özgürlüğün kullanılamayacak hale getirildiği noktada özüne dokunulduğu açıktır. Öz ile

¹⁵⁵ Gözler, *İnsan Hakları Hukuku*, 394.

¹⁵⁶ Gözler, *İnsan Hakları Hukuku*, 396.

¹⁵⁷ Sağlam, *Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlandırılması*, 165.

¹⁵⁸ Özbudun'a göre hak ve özgürlüğün özü "onun vazgeçilmez unsuru, dokunulduğu takdirde söz konusu hürriyeti anlamsız kılabilecek olan asli çekirdeğidir." Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, 115. Soysal da benzer şekilde hakkın özü kavramını "her temel hak açısından kişiye dokunulmaz, asgari bir alan güvencesi veren, artık daha fazla sınırlama yapılmasını olanaksız kılan bölüm, mutlak çekirdek" olarak tanımlar. Mümtaz Soysal, *100 Soruda Anayasanın Anlamı* (Ankara: Gerçek Yayınevi, 1993), 11. Baskı, 132.

¹⁵⁹ Güran, *İfade Hürriyeti Üzerinde*, 416.

özgürlüğün kullanımını arasındaki bağlantıyı Tunaya Fransız Danıştay'ının bir kararı üzerinde açıklığa kavuşturmaya çalışır. Olayda Fransız yazar kitaplarından birinde öğretmenleri eleştirir ve onları zor duruma düşürür. Bu nedenle öğretmenler yazarın konferans vermesini engellemek için idari makama başvururlar. Söz konusu konferansı yaptırmamak için öğretmenler aleyhte gösteri yapacaklarını belirtirler. Bunun üzerine idare konferansı yasaklar. Fransız Danıştay'ı yetkililerin, toplanma özgürlüğünün yerine getirilmesi için yeterli çabayı göstermediklerini belirttikten sonra her gösteri tehdidi karşısında bir toplantının engellenmesi durumunda göstericilere “prim verileceğine” işaret ederek toplantı özgürlüğünün hiç kullandırılmamasını öze dokunma olarak görmüştür. Tunaya anılan kararı hürriyetin özü kavramının somutlaştırılması açısından önemli görür¹⁶⁰. Dolayısıyla öze dokunma sınırlamayı aşan, anayasada sayılan hiçbir sınırlama nedeninin haklı kılamayacağı bir biçimde temel hak ve özgürlüğün kullanımına mani olan, son veren düzenlemeler, işlemler ve eylemlerdir¹⁶¹.AYM de benzer şekilde öze dokunma yasağını hakkın kullanımı üzerinden açıklar:

... Anayasal açıdan dokunulamayacak öz, her temel hak ve özgürlük açısından farklılık gösterir. Bununla birlikte kanunla getirilen sınırlamanın hakkın özüne dokunmadığının kabulü için temel hakların kullanılmasını ciddi surette güçleştirip, amacına ulaşmasına engel olmaması ve etkisini ortadan kaldıracı bir nitelik taşımaması gerekir.¹⁶²

Bu bağlamda ifade özgürlüğünün özü açısından değerlendirme yapılacaktır. Bu bağlamda ifade özgürlüğünün özü hakkında çeşitli görüşler yer almaktadır. Bazı görüşlere göre ifade özgürlüğünün özü ifade özgürlüğünün önceden denetlenememesidir. Diğer görüşlere göre ise öz düşünebilme ve bundan dolayı rahatsız edilememe hakkıdır¹⁶³. Tanör birinci görüşe sadece sansür edilmeme şartı getirdiği bunun dışında düşünce açıklamalarına istenildiği gibi kısıtlama getirdiği düşüncesiyle karşı çıkar. İkinci görüşü ise daha sakıncalı görür. Ona göre bu görüş, ifade özgürlüğü vardır ama açıklama özgürlüğü kısıtlıdır demektir ki bu sonuç ifade özgürlüğünün kısıtlı olduğu anlamını taşır. Ayrıca Tanör düşünce ve kanaat beslemenin serbest olduğunu belirtmenin hiçbir anlamı olmadığını bu olguların kişinin iç dünyasına ait olmasından dolayı hukukun konusuna girmediğini belirtir¹⁶⁴. Tanör

¹⁶⁰ Tarık Zafer Tunaya, *Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku*, 3. Baskı, (İstanbul: Sulhi Garan Matbaası, 1975), 306-307.

¹⁶¹ Güran, , *İfade Hürriyeti Üzerinde*, 416-417.

¹⁶² AYM, Başvuru No: 2014/12151, Bekir Coşkun Başvurusu, par. 49, 04/06/2015.

¹⁶³ Tanör, *Siyasi Düşünce*, 165-166.

¹⁶⁴ Tanör, *a.g.e.*, 166.

ifade özgürlüğünün benimsenen ve savunulan düşüncenin kimliğinden, içeriğinden ve düşünce açıklamasında bulunan bireyin kişiliğinden ayrı olarak düşünülmemeyeceğini savunur, dolayısıyla ona göre, belli bir kişinin düşüncesinin yasaklanması o kişinin düşüncesinden yoksun bırakılmasıdır ve ifade özgürlüğünün özüne dokunulmasıdır¹⁶⁵.

Disiplin hukuku açısından değerlendirme yapılacak olursa ifade özgürlüğünün özüne dokunulması disiplin suçunun yorumuyla veya disiplin cezası tehdidi altında kamu görevlisinin düşüncelerini ifade etmekten çekinir hale getirilmesidir. Bu bazen öyle bir boyutta olabilir ki kamu görevlisi kamu hizmetinin etkin ve verimli görülmesi için kurumun gerçekten faydasına olan düşüncelerini değersiz bulmasına ve kendini açıklama yapmaktan alıkoymasına neden olabilir. Böyle bir durum kamu görevlisinin sorumlu olduğu kamu hizmetini stres altında ve gereği gibi yapamaması demektir. Bu duruma kamu görevlilerinin ifadeleri nedeniyle bezdiri (mobbing) amacıyla tesis edilen disiplin cezaları örnek olarak gösterilebilir. Öyle ki personel bezdiri amacıyla tesis edilen disiplin cezaları nedeniyle fikir beyanında bulunmaktan kaçınabilir. Dolayısıyla bezdiri amacıyla kamu görevlisinin düşünce açıklamalarına müdahale edilmesi ifade özgürlüğünün özüne dokunulmasıdır.

---

¹⁶⁵ Tanör, *a.g.e.*,167-168.

BÖLÜM 2: DİSİPLİN HUKUKU VE İFADE ÖZGÜRLÜĞÜ

2.1 Disiplin Hukukunda Yöntemsel Güvenceler ve Sınırlar

2.1.1 Disiplin suç ve cezalarının niteliği

Devlet Memurları Kanunu'nun 124. maddesinin ikinci fıkrasında disiplin suçunun ne olduğu ve bu suçlara karşı hangi cezaların verileceği ortaya konulmuştur. Kanuna göre;

Kamu hizmetlerinin gereği gibi yürütülmesini sağlamak amacı ile kanunların, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin ve yönetmeliklerin Devlet memuru olarak emrettiği ödevleri yurt içinde veya dışında yerine getirmeyenlere, uyulmasını zorunlu kıldığı hususları yapmayanlara, yasakladığı işleri yapanlara durumun niteliğine ve ağırlık derecesine göre 125 inci maddede sıralanan disiplin cezalarından birisi verilir.

Dolayısıyla, kanunda geçen ifadelerden hareketle disiplin suçu devlet memurlarının kanunların, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin ve yönetmeliklerin kamu hizmetinin gerektiği şekilde yürütülmesi amacıyla emrettiği görevlerin ve uyulmasını zorunlu kıldığı hususların yerine getirilmemesi halidir.

Öğretide de disiplin suçları farklı biçimlerde açıklanmıştır. Günday'a göre;

Devlet memurunun, çalıştığı Kurumun iç düzenini bozmaya yönelik davranışları"¹⁶⁶, Çiçek'e göre; "Kamu hizmetlerinin belli bir düzen içerisinde yürütülmesinin, verimli ve zamanında iş görülmesinin sağlanması için kamu görevlilerinin uymakla yükümlü oldukları anlayış ve davranış kalıpları"¹⁶⁷

disiplin suçudur¹⁶⁸. Belirtilen tanımlar hizmetin iç düzeninden hareketle disiplin suçunu açıklamaya çalışmaktadır. Buna göre; disiplin suçunun var olabilmesi için devlet memuru tarafından kurumun iç düzenini bozan bir davranışta bulunulması gerekir.

Gözler ise disiplin suçunu hizmetin iç düzeninin bozulması üzerinden tanımlamaz ve disiplin suçlarında kanunilik ilkesinin geçerli olmadığını kabul

¹⁶⁶ Günday, *İdare Hukuku*, 627.

¹⁶⁷ Hayrettin Çiçek, *Devlet Memurları Hakkında Disiplin Soruşturması: Türkiye Uygulaması* (İzmir, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011), 6.

¹⁶⁸ Benzer şekilde, Akyılmaz/Sezginer/Kaya, disiplin suçunu "memurların devlet memurluğu statüsünü düzenleyen kurallara uymamaları nedeniyle kurum düzenini bozan fiileri" olarak tanımlamıştır. Bahtiyar Akyılmaz/Murat Sezginer/Cemil Kaya, *Türk İdare Hukuku*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2019), 10. Baskı, 702. Alacakaptan ise disiplin suçunu, "... hakimler, noterler, Devlet memurları, Üniversite mensupları, talebeler gibi, muayyen bir sıfat taşıyan bazı şahısların, fonksiyonlarını ifa sırasında mesleki ve hususi vazifelerini ihlal eylemeleri halinde tahakkuk eden fiil ve hareketlerden ibarettir." Uğur Alacakaptan, *Suçun Unsurları*, (Ankara: AÜHF Yayınları, 1975), 2. Baskı, 15.

etmesinden dolayı, o kanunun yaptığı disiplin suçu tanımlamamasını da geçerli kabul etmez¹⁶⁹. Ona göre; “*Disiplin suçu, memurun göreviyle ilgili kusurlu bir fiildir.*”¹⁷⁰ Gözler memurun özel hayatında işlediği bir davranışın, memurun görevi üzerinde olumsuz bir etki doğurabilecek nitelikteyse disiplin suçunun oluşabileceğini söyler, ona göre bu tarz fiiller görev yapılan kamu kurumunun saygınlığını zedelemektedir¹⁷¹.

Yukarıda görüşlerine yer verilen yazarların disiplin suçunu kamu görevlilerinin statüsü üzerinden tanımlamaları ilgili tanımlamaların kamu görevlilerinin ele alındığı bölümlerden veya kamu görevlileriyle ilgili çalışmalarda yer almasından kaynaklıdır. Bu nedenle görüşlerine yer verilen yazarların disiplin suçunu sadece kamu görevlilerinin işleyebileceği bir durum olarak kabul ettiği söylenemese de yapılan tanımların sadece kamu görevlileri ve kamu hizmeti iç düzeni üzerinden yapılması eleştiri konusu olmuştur¹⁷².

Disiplin suçlarıyla ilgili yasaların disiplin suçunu sadece hizmet içindeki eylemlerle sınırlı tuttuğu söylenemez.¹⁷³ Disiplin düzenlemeleri hizmet dışında da kamu görevlisinin yapmaması gereken eylemler olduğunu belirtir. Örneğin 657 sayılı Kanun’un 125/B-k maddesinde “*Borçlarını kasten ödemeyerek hakkında yasal yollara başvurulmasına neden olmak,*”, yine aynı Kanunun 125/D-h maddesinde “*Ticaret yapmak veya Devlet memurlarına yasaklanan diğer kazanç getirici faaliyetlerde bulunmak*” fiilleri disiplin cezalarını gerektiren fiiller olarak sayılmıştır. Bu fiillerin işlendiği her durumda hizmetin iç düzeninin bozulduğunu söyleyebilmek güçtür. Diğer bir deyişle hizmetin iç düzeni bozulmadığı takdirde memurun kazanç getirici faaliyette bulunması veya borç ilişkisini yerine getirmemesi durumunda ilgili kamu görevlisine ceza verilemeyeceğini savunmak olanaklı görünmemektedir. Bu nedenle pozitif hukukta yer alan bu ve benzeri düzenlemeler düşünüldüğünde hizmetin iç düzeni bozulmasa bile bazı fiillerin memurun ve kurumun itibarını sarsması ve özel

¹⁶⁹ Kemal Gözler, *İdare Hukuku*, 2 cilt. (Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2019), 3. Baskı, 2: 786.

¹⁷⁰ Gözler, *a.g.e.*, s.786.

¹⁷¹ Gözler, *a.g.e.*, s.788.

¹⁷² Bkz. Kerim Azak, *Akademik Personelin Disiplin Rejimi*, (Ankara, Adalet Yayınevi, 2021), 28.

¹⁷³ Bu kapsamda 7068 sayılı Genel Kolluk Disiplin Hükümleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Kabul Edilmesine Dair Kanun’un 8/2-e maddesinde yer alan “Görev sırasında veya dışında kendisi ile aynı rütbede çalışanlara veya mesai arkadaşlarına karşı saygısız davranmak.”, 8/4/a-5 maddesinde yer alan “Görev (...) dışında amir ya da üstlerinin eylem veya işlemlerini olumsuz yönde eleştireci nitelikte söz söylemek ya da yazı yazmak.”, 8/4/a-6 maddesinde yer alan “Hizmet dışında resmi sıfatının gerektirdiği saygınlığı ve güven duygusunu sarsacak eylem ve davranışlarda bulunmak.” 8/4/c-4 “Hizmet aracıyla ağır kusuru veya hizmetten ayrılabilen kişisel kusuruyla trafik kazası sonucu yaralamaya sebebiyet vermek.”

hayat sınırları içinde kalmaması durumunda disiplin cezasına konu olacağı açıktır. Disiplin hukukunun sınırına ilişkin ileride ayrı bir bölüme yer verileceğinden hizmet dışında kamu görevlilerinin yapmış olduğu davranışların disiplin açısından değerlendirilmesi daha sonra ele alınacaktır.

Disiplin suçları açısından bir diğer tartışma disiplin suçunun manevi unsuruna ilişkindir. Ceza hukukunda suçtan söz edilebilmesi için suç olan fiilin fail tarafından gerçekleştirilmesi yeterli değildir. Ayrıca işlenen suçla fail arasında psikolojik bir bağın bulunması gerekmektedir¹⁷⁴. 5237 sayılı Türk Ceza Kanun'u suçun oluşmasını kastın varlığına bağlamıştır. Kast suçun kanuni unsurlarının bilerek ve isteyerek gerçekleşmesidir¹⁷⁵. Dolayısıyla ceza hukukunda suçtan söz edilebilmesi için aranan psikolojik şart kastın varlığıdır. Taksir ise ikincil niteliktedir yani istisnai bir sorumluluk türüdür. Dikkat ve özen yükümlülüğünün kanunun öngördüğü belli durumlarda sağlanması için, kanunda açıkça düzenlenmesi halinde taksir söz konusu olabilir.

Disiplin suçlarına ilişkin kanunda ve öğretide olan tanımlara bakıldığında suçun manevi unsuruna ilişkin bir nitelemeye yer verilmediği görülmektedir. Devlet Memurları Kanunu'nun 125. maddesi incelendiğinde bazı fiiller için kast unsurunun arandığı görülmektedir¹⁷⁶. Fakat Karahanoğulları belirtilen maddede geçen kast kelimelerinin özensiz olarak kullanıldığı ve teknik olarak kastı ifade etmediği görüşündedir¹⁷⁷. Kanunda özensiz bir dil kullanılmış olacağı kabul edilse bile belirtilen maddelerde kast unsuru aranmış olduğundan yargı makamlarının bu fiilleri değerlendirirken kast unsurunun varlığını araması, aksi halde fiilin oluşmaması nedeniyle disiplin cezasını iptal etmesi gerekir. Eğer tersi düşünülürse kanunda gereksiz düzenlemelerin yer aldığı sonucuna ulaşılarak hukuksal belirlilik ve öngörülebilirlik aşındırılmış olur.

Devlet Memurları Kanununda ve disiplin cezalarının yer aldığı diğer kanunların çok sayıda maddesinde ise disiplin suçlarına konu eylemler için kast ifadesi

---

¹⁷⁴ Bkz. Nevzat Toroslu ve Haluk Toroslu, *Ceza Hukuk Genel Kısım* (Ankara: Savaş Yayınevi, 2019), 198-203.

¹⁷⁵ TCK, madde 21.

¹⁷⁶ Örneğin; 125/C-a maddesinde yer alan “ Kasıtlı olarak; verilen emir ve görevleri tam ve zamanında yapmamak, görev mahallinde kurumlarca belirlenen usul ve esasları yerine getirmemek, görevle ilgili resmi belge, araç ve gereçleri korumamak, bakımını yapmamak, hor kullanmak”, 125/D-n maddesinde yer alan “Verilen görev ve emirleri kasten yapmamak,” fiileri.

¹⁷⁷ Karahanoğulları, *Memur Disiplin Hukukunun Niteliği ve İlkeleri*, 56.

geçmemektedir. Kamu hizmetinin etkin ve verimli yürütülmesi için kamu görevlisinin gerekli özen ve dikkat yükümlülüğünü göstermesi gerekir. Disiplin suçlarında sadece kastın aranması durumunda kamu personelinin taksirli davranışta bulunabileceği sonucu çıkar. Dolayısıyla disiplin suçlarının hem kasten hem taksirli olarak işlenebileceği açıktır. Danıştay da örnek verilecek olan kararında kasten gerçekleştirilmemiş davranışın disiplin cezası için yeterli olduğuna hükmetmiştir. Uyuşmazlıkta davacı muhakkik tayin edildiği döneme ilişkin usulsüzlükler ile eşinin sigortalı çalışmasına rağmen aile bildiriminde bulunmadığı gerekçesiyle Devlet Memurları Kanununun 125/C-d maddesinde yer alan “Görevle ilgili konularda yükümlü olduğu kişilere yalan ve yanlış beyanda bulunmak” fiili nedeniyle suçlanmış, disiplin soruşturmasının başlamasından sonra davacı fazladan ödenen tutarı iade etmiştir. Ceza mahkemesi tarafından davacıya isnat olunan suçları işleme kastı olmadığı için beraatine karar verilmiştir. Yüksek mahkeme davacının suç işleme kastı bulunmasa da hakkında tesis edilen disiplin cezasını hukuka uygun bulmuştur. İlgili kararın gerekçesi şu şekildedir:

(...) davacı hakkında Bursa 2. Ağır Ceza Mahkemesinde "Resmi belgenin düzenlenmesinde yalan beyan, kamu kurum ve kuruluşları vb. tüzel kişiliklerin araç olarak kullanılması suretiyle dolandırıcılık" suçlarından yapılan yargılama sonucunda "beraat" yönünde verilen kararın gerekçesinin incelenmesinden, inceleme raporuyla davacı hakkında eleştirilen, haketmediği halde bir süre eş ve çocuk yardımı aldığı ve haksız olarak almış olduğu 2.000,00 TL tutarındaki suça konu meblağı 02/04/2009 ila 16/07/2009 tarihlerinde vezne alındı belgeleriyle iade ettiği hususunun Mahkemece sabit görüldüğü belirtilerek ve isnad edilen suçları işleme kastı bulunmadığı kanaatiyle beraatine karar verildiği görülmektedir. Davacı hakkında disiplin yönünden 657 sayılı Yasanın 125/C-(d) maddesi uyarınca işlem tesis edilmiş olup, yukarıda metnine yer verilen maddede, disiplin suçunun oluşması yönünden kasıt unsurunun varlığı öngörülmemiştir. Ceza Mahkemesi kararında disiplin suçu yönünden öngörülen fiilin sabit olduğu gerekçesinin de yer almış olması karşısında davacı hakkında tesis edilen 1/30 oranında aylıktan kesme işleminde hukuka aykırılık, işlemin iptali yönünde verilen İdare Mahkemesi kararında hukuki isabet görülmemiştir.¹⁷⁸

Buraya kadar yapılan açıklamalardan hareketle; kamu görevlisi açısından disiplin suçları, kamu görevlisinin kamu hizmetini gerçekleştirmekle yükümlü olan görev yaptığı kurumun işleyiş düzenini bozan veya görev dışında yaptığı mesleğe duyulan güveni sarsacak nitelikte olan, özel hayat sınırları dışında kalan ve kanunda

---

¹⁷⁸ D12D, E:2010/8344, K:2014/4350, 27/05/2014. (Tezde yer verilen Danıştay kararlarının birçoğu yayınlanmamış olup, UYAP sistemi üzerinden erişilmiştir. Bu çerçevede Danıştay dergilerinden ulaşılan kararlara ayrıca atıf yapılacaktır. Herhangi bir atfa yer verilmeyen kararlar ise yayınlanmayan kararlardır.)

açıkça cezalandırılması öngörülen kasten veya taksirli olarak işlenebilen davranış biçimi olarak tanımlanabilir.

Disiplin cezaları ise öğretide farklı yazarlar tarafından tanımlanmıştır. Onar'a göre; *“Disiplin cezaları memurun mesleki hayat ve vazifesinde görülen yolsuzluklara karşı kendisine tatbik edilen bir kısım zecri müeyyidelerdir”*¹⁷⁹. Gölcüklü ise disiplin cezalarını *“memurların memuriyet vazifeleriyle ilgili olarak işledikleri kusurları yahut memurluk sıfatına veya vazifesine tesir edebilecek kusurlu davranışları cezalandırmak için konuluş bulunan müeyyideler”*¹⁸⁰ olarak tanımlamıştır. Giritli, Bilgen, Akgüner ise *“Memurlara verilen disiplin cezaları, bunların mesleki yaşamlarında ve görevlerinde ortaya çıkan, çalıştıkları kurum düzenine aykırı kimi davranışları (disiplin aykırılıkları) nedeniyle kendilerine uygulanan kimi zorlayıcı önlemlerdir”*¹⁸¹ demiştir.

Danıştay tarafından ise disiplin cezaları,

Kamu hizmetinin gereği gibi yürütülmesi bakımından kamu görevlilerinin mevzuat uyarınca yerine getirmek zorunda oldukları ödev ve sorumlulukları ifa etmemeleri veya mevzuatta yasaklanan fiillerde bulunmaları durumunda uygulanan yaptırımlar¹⁸², “kamu görevlilerinin mevzuata, çalışma düzenine, hizmetin gereklerine aykırı eylemlerine karşı düzenlenen idari yaptırımlar¹⁸³

olarak tanımlanmıştır.

Dolayısıyla disiplin cezaları, idari makamların açık bir yasal yetkiye dayanarak kamu hizmetinin iç düzenin, kurumun ve mesleğin saygınlığının korunması amacıyla yargı kararına ihtiyaç duymadan uygulayabildiği önleyici ve caydırıcı nitelikte olan idari işlemler olarak tanımlanabilir.

2.1.2 Yöntemsel güvenceler

İdare tarafından işlem tesis edilirken izlenmesi gereken yöntemler ve makamlar belirlenmiştir. Bu tür prosedürlerin belirlenmesi kamu gücü kullanan idarenin izleyeceği yöntemi ve aşamaları göstermesi bakımından hukuki güvenlik sağlar.

Özel hukuk alanında tasarrufta bulunmak için ehliyetli olma şartı gerekiyken idare hukukunda yasa tarafından öngörülmemiş bir idari tasarruftan bahsedilemez.

¹⁷⁹Onar, *İdare Hukukunun*, 2: 1188.

¹⁸⁰ Feyyaz Gölcüklü, “İdari Ceza Hukuku ve Anlamı,” 156.

¹⁸¹ İsmet Giritli, Pertev Bilgen, Tayfun Akgüner, *İdare Hukuku*, (Der Yayınları, 2008), 3. Baskı, 715.

¹⁸² D2D, E:2021/10009, K:2022/5299, 25/10/2022.

¹⁸³ D16D, E:2015/1122, K:2015/6483, 22/10/2015.

Yetki yönünden idari işlem incelenirken kanunlar tarafından karar alma yeterliliğiyle donatılan idari birim araştırılır. Bu durum dayanağını Anayasanın 123. maddesinde düzenlenen idarenin kanuniliği ilkesinden alır. Bu nedenle idare hukukunda yetkisizlik asıldır. Danıştay da yerleşik içtihatlarında bu duruma sıklıkla işaret eder:

İdare Hukuku"nda "yetki", idareye Anayasa ve yasalarla tanınmış olan karar alma gücünü ifade etmektedir. Bu yönüyle idari işlemin en temel unsurunu oluşturan "yetki", yasayla hangi makama verilmiş ise ancak onun tarafından kullanılabilir. İdare Hukukunda "yetkisizlik kural, yetkili olma istisna"dır. Bu istisna ise, yetkinin, yalnızca yasayla gösterilen hallerde ve yine yasayla gösterilen idari merciler tarafından kullanılmasıdır. Bu nedenle "yetki" yasanın açık izni olmadan devredilemez. Anayasa'nın 123. maddesi uyarınca, kuruluş ve görevleri yasayla düzenlenmek durumunda olan idarenin kendi düzenleme yetkisi de yasalarla sınırlı olduğundan, yetki kuralları genişletici yoruma tabi tutulamaz.¹⁸⁴

Disiplin mevzuatına ilişkin yasal düzenlemelerde hangi makamların disiplin cezası verebileceği açıkça sayılmıştır¹⁸⁵. Dolayısıyla disiplin cezalarının kanunda belirtilen idari birim ve kurullar dışında tesis edilmesi işlemi baştan sakat hale getirecektir. Bu nedenle disiplin işlemlerinde yasanın yetki devri yapılabileceğini açıkça düzenlememesi hali dışında yetki devri yapılması olanaklı değildir. Aksi durum yasanın ihlali sonucunu doğurur. Danıştay yerleşik içtihatlarında kanun açıkça izin vermedikçe yetki devri yapılamayacağını, bu doğrultuda disiplin cezası verme yetkisinin devredilemeyeceğini belirtmiştir:

İdare hukukunda yetkinin kamu düzeninden olduğu tartışmasızdır. Mevzuat ile yetkili kılınan makam ve kişiler dışında yetkinin kullanılması mümkün olmayıp, buna göre disiplin cezalarının da yetkili organ, makam veya kişilerce verilmesi gerekmektedir.¹⁸⁶

¹⁸⁴ DİDDK, Y.D. İtiraz No:2014/1072. Benzer gerekçe için bkz. D15D, E:2013/13091, K:2016/214.

¹⁸⁵ Devlet Memurları Kanunu'nun 126. maddesinde disiplin cezası vermeye yetkili makamlar belirtilmiştir. Buna göre; uyarma, kınama ve aylıktan kesme cezaları disiplin amirleri tarafından; kademe ilerlemesinin durdurulması cezası, memurun bağlı olduğu kurumdaki disiplin kurulunun kararı alındıktan sonra, atamaya yetkili amirler il disiplin kurullarının kararlarına dayanan hallerde Valiler tarafından verileceği, Devlet memurluğundan çıkarma cezasının ise amirlerin bu yoldaki isteği üzerine, memurun bağlı bulunduğu kurumun yüksek disiplin kurulu tarafından karar verileceği düzenlenmiştir. 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 53/Ç maddesinde de disiplin cezası vermeye yetkili amir ve kurullar sayılmıştır. Kanunda uyarma ve kınama cezaları sıralı disiplin amirleri tarafından, rektörler ve bağımsız vakıf meslek yüksekokulu müdürleri hakkında Yükseköğretim Kurulu Başkanı tarafından verileceği, aylıktan veya ücretten kesme ve kademe ilerlemesinin durdurulması veya birden fazla ücretten kesme cezaları kişinin görevli olduğu birimdeki disiplin kurulu kararı ile verileceği, üniversite öğretim mesleğinden çıkarma ve kamu görevinden çıkarma cezaları atamaya yetkili amirin teklifi üzerine Yüksek Disiplin Kurulu kararıyla verileceği, Rektörler, bağımsız vakıf meslek yüksekokulu müdürleri ve dekanlar hakkında aylıktan veya ücretten kesme, kademe ilerlemesinin durdurulması veya birden fazla ücretten kesme, üniversite öğretim mesleğinden çıkarma ve kamu görevinden çıkarma cezaları Yüksek Disiplin Kurulu kararıyla verileceği düzenlenmiştir. Bunun dışında da ilgili kanunlarda disiplin cezası tesis etmeye yetkili makamlar düzenlenmiştir.

¹⁸⁶ DİDDK, E:2003/1166, K:2004/706, 01/07/2004.

Bilindiği üzere kamu yöneticilerinin görev ve yetkileri yasalarla belirlenir. Hatta bazen Anayasaların bile bu konuda düzenleme getirdiği görülmektedir. Bu husus, kamu hizmetinin düzenli ve devamlı biçimde yürütülmesini sağlamak amacına yönelik olduğu kadar, görev ve yetkinin kamu düzeniyle ilgili olmasından da kaynaklanmaktadır. Yetki unsurunun bu temel niteliğinden çıkan ilk sonuç onu kullanacak kişinin yasa cevaz vermedikçe bunu başkasına devredememesidir.¹⁸⁷

Disiplin soruşturması yapan kişinin; yetkili merciler tarafından bu iş için görevlendirilmiş olması gerekli bulunmaktadır...Yönetmeliğine göre davacının sicil amiri olmayan Müsteşar yardımcısının, olayla ilgili soruşturmaya görevlendirilmeden, yetkisiz olarak davacının savunmasını alarak vermiş olduğu Uyarma cezasına dayanılarak aynı cezanın yetkili sicil amirince kabul edilmesine hukuken imkan bulunmamaktadır. Açıklanan nedenlerle, yetkisiz olan müsteşar yardımcısı tarafından verilir, sonradan müsteşar tarafından kabul edilmiş olan davacıya Uyarma Cezası verilmesi yolundaki işlem yasaya uygun bulunmadığından iptaline...¹⁸⁸

Disiplin Hukuku bakımından kamu görevlilerine getirilen yönetsel güvencelerden biri de ceza verilmeden önce savunma alınmasıdır. Anayasanın 129. maddesinin 2. fıkrasında; *“Memurlar ve diğer kamu görevlileri ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve bunların üst kuruluşları mensuplarına savunma hakkı tanınmadıkça disiplin cezası verilemez.”* kuralına yer verilerek disiplin cezalarına ilişkin biçimsel bir zorunluluk getirilmiştir. Bu çerçevede ilgili disiplin mevzuatlarında savunma hakkına ilişkin düzenlemeler yer almaktadır¹⁸⁹. Bu düzenlemelerde yer alan yöntemlere uyulmaması da yine işlemi şekil açısından hukuka aykırı hale getirecektir. Örneğin savunma yapılması için 7 günden az süre verilmesi veya savunma yapılması yönündeki bildirimün usule uygun olarak tebliğ edilmemesi disiplin cezasını sakatlayacaktır. Yine savunma hakkının doğru bir şekilde kullanılabilmesi için kamu görevlisinin neyle suçlandığını bilmesi gerekir. Bu durum çeşitli Danıştay kararlarında belirtilmiştir:

Davacı, (...) Lisesinde öğretmen olarak görev yapmaktadır. Twitter hesabında yaptığı birtakım paylaşımlar nedeniyle, Türk Silahlı Kuvvetleri ve emniyet güçlerinin bölücü terör örgütleri ile yaptığı mücadele aleyhine, terör örgütlerini destekleyen, öven, Devleti zalim, katil, terörist gösteren ve hükümet ve Cumhurbaşkanı aleyhine sosyal medya üzerinden tweetler attığı ve atılan tweetleri retweet ederek beğenip, onaylayıp paylaşımlarda bulunduğu iddialarının araştırılması için başlatılan disiplin soruşturması sonucunda, Milli Eğitim Bakanlığı Yüksek Disiplin Kurulunun 26/01/2017 tarih

¹⁸⁷ D5D, E:1989/2735, K:1989/2286, 13/12/1989. DD, Sayı 78-79, 1990, s. 268.

¹⁸⁸ D10D, E:1984/492, K:1985/10, 14/01/1985, DD, Sayı 60-61, 1986, s.450.

¹⁸⁹ Devlet Memurları Kanununun 130. maddesinde; devlet memuru hakkında savunması alınmadan disiplin cezası verilemeyeceği, soruşturmayı yapanın veya yetkili disiplin kurulunun 7 günden az olmamak üzere verdiği süre içinde veya belirtilen bir tarihte savunmasını yapmayan memurun savunma hakkından vazgeçmiş sayılacağı belirtilmiştir. 7068 sayılı Kanun'un 31 . maddesinde de savunma hakkına ilişkin benzer düzenlemeler yer almaktadır. 2547 sayılı Kanun'un 53/A maddesi ise bu konuda daha ayrıntılı ve kapsamlı düzenlemelere yer vermiştir.

ve 2017/42 sayılı işlemlerle 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 125/E-(b) maddesi uyarınca Devlet memurluğundan çıkarma cezası ile cezalandırılmıştır. Bunun üzerine bakılan dava açılmıştır./ 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 130. maddesinde diğer cezalar bakımından memura sadece 7 günden az olmamak üzere savunma hakkı tanınmışken memuriyetten çıkarma cezası açısından 129. maddeyle, soruşturma ile ilgili evrakın incelenmesinden veya vekili vasıtasıyla sözlü savunma yapılmasına kadar, 130. maddeden farklı olarak geniş bir savunma hakkı tanınmış bulunmaktadır. Yasa koyucu ilgili açısından en ağır sonuçları doğuran Devlet memurluğundan çıkarma cezasının verilmesinde, bu şekilde bir savunma hakkının tanınmasını memur statüsü açısından önemli bir güvence olarak öngörmüştür. Anayasa hükmü ve 657 sayılı Kanun'un yukarıda yer verilen maddelerinin birlikte değerlendirilmesinden; Devlet memurunun veya diğer kamu görevlilerinin görevine son verilmesi sonucunu doğuran disiplin cezalarının verilebilmesi için, söz konusu disiplin cezalarını vermeye yetkili merciler tarafından, ilgili kamu görevlisinin hakkındaki iddiaları, bu iddiaların dayandığı delilleri, üzerine atılı fiillerin hukuki nitelendirmesini ve önerilen disiplin cezasını öğrenmesi sağlanarak, savunma yapmasına imkan tanınmasının hukuken zorunlu olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda; Yüksek Disiplin Kurulunca, Devlet memurluğundan çıkarma cezası ile cezalandırılması teklif edilen ilgiliye 657 sayılı Kanun'un 129. maddesi uyarınca usulüne uygun olarak son savunma hakkı tanınması gerektiği açık olup, uyuşmazlık konusu olayda, hakkında Devlet memurluğundan çıkarma cezası teklif edilen davacı hakkında Yüksek Disiplin Kurulunca 657 sayılı Kanun'un 129. maddesine göre son savunması alınmadan tesis edildiği görülen dava konusu işlemde hukuka uyarılık, bu hususu göz ardı etmek suretiyle işin esasına girerek davanın reddine karar veren İdare Mahkemesi kararına karşı yapılan istinaf başvurusunun reddi yolundaki temyize konu Bölge İdare Mahkemesi kararında hukuki isabet bulunmamaktadır.¹⁹⁰

Olayda; soruşturmacı tarafından soruşturma devam ederken davacıya gönderilen yazı, soruşturma konusu olaylarla ilgili olarak davacının ifadesine başvurulması amacıyla hazırlanmış bir yazı olup, bu yazıda davacıya isnat edilen olayların hukuki nitelendirilmesi yapılmamış, başka bir ifadeyle, disiplin soruşturması açılan fiilin neden ibaret bulunduğu belirtilmemiştir. Belirtilen niteliğiyle, söz konusu yazının bir savunma isteme yazısı ve yazıya verilen cevabın bir savunma olarak kabulü hukuken mümkün değildi. Bu durumda, savunma alınmadan verildiği anlaşılan disiplin cezasında hukuka uyarılık bulunmamaktadır.¹⁹¹

T.C. Anayasasının 129/2. maddesinde; memurlar ve diğer kamu görevlileri ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları mensuplarına savunma hakkı tanınmadıkça disiplin cezası verilemeyeceği belirtilmiştir. Bu bakımdan, yapılacak disiplin kovuşturmalarında ve disiplin cezası uygulamasında ilgiliye isnat olunan hususun bildirilmesi, dinlenilmesi, savunmasını yapma imkanı tanınması bu madde ile güvence altına alınmakta olup, ilgili kişiye yasal süre içerisinde isnat olunan fiiller bildirilerek savunmasının alınması gerekliliği disiplin hukukunun temel ilkelerindedir.¹⁹²

¹⁹⁰ D12D, E:2018/1788, K:2022/2707, 18/05/2022.

¹⁹¹ DİDDK, E:2020/594, K:2021/428, 08/03/2021.

¹⁹² D8D, E:2020/5645, K:2021/1244, 25/02/2021.

Disiplin sürecine ilişkin yöntemsel güvencelerden bir diğeri ise zamanaşımı düzenlemeleridir¹⁹³. Zamanaşımının tamamlanmasıyla disiplin cezası verme yetkisi sona erer ve hukuken ilgiliye suç isnat edilemez. Disiplin mevzuatında iki tür zamanaşımının düzenlendiği görülmektedir. Bunlardan ilki soruşturma zamanaşımıdır. Soruşturma zamanaşımı fiilin öğrenildiği tarihten itibaren belirtilen süre içinde disiplin soruşturmasına başlanılmadığı takdirde disiplin cezası verilememesi durumudur. Örnek karara konu olayda bir ay içinde disiplin soruşturmasına başlanmaması hukuka aykırı değerlendirilmiştir:

... davacının, 02/07/2010 tarihinde başmüdür tarafından makamına çağırılması üzerine makam odasına gittiği, başmüdürünün karşısında eli belinde durduğu, uyarıldığında ise yanlış anlaşılabilir bir davranış varsa özür dileyip davranışını düzeltmek yerine, "burası asker ocağı mı" şeklinde sözleriyle karşılık verdiği, başmüdürün "insal ol, adam ol" şeklinde sözlerine karşı da "ben hayvan mıyım?" şeklinde karşılık vermek suretiyle saygısız davrandığından bahisle, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 125/C-e ve 399 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 44. maddesi uyarınca 1/30 oranında aylıktan kesme cezasıyla cezalandırılmasına karar verilmiştir. Bunun üzerine, temyizden incelenen dava açılmıştır./ (...) davacının aylıktan kesme cezası ile cezalandırılmasına ilişkin dava konusu 26/04/2011 tarih ve 64 sayılı işleme esas alınan 09/12/2010 tarih ve 665.01.124/10 sayılı soruşturma raporunda, 15/10/2010 tarihinde disiplin soruşturmasına başlanıldığı, dosya içeriğinde yer alan davacı ve tanık ifadelerinde, disiplin cezasına konu fiillerin, davacının bizzat disiplin amiri konumunda bulunan başmüdür ile işletme müdür vekili huzurunda 02/07/2010 tarihinde gerçekleştiğinin belirtildiği dikkate alındığında, Kanun'da belirtilen, disiplin cezası verilebilmesi için bir ay içinde disiplin soruşturmasına başlanması gerektiğine ilişkin zamanaşımı süresinin geçirildiği anlaşılmaktadır. Bu durumda, 657 sayılı Kanun'un 127. maddesinde düzenlenen ve ilgililer bakımından güvence niteliği taşıyan zamanaşımı sürelerinin kamu düzenine ilişkin ve disiplin soruşturmasını açmaya yetkili amirlerce uyulması zorunlu olan süreler olması nedeniyle, aylıktan kesme cezası için anılan Kanun'da öngörülmüş olan bir aylık zamanaşımı süresi geçirildikten sonra başlatılan disiplin soruşturması esas alınarak verilen disiplin cezasında hukuka uygunluk görülmemiştir.¹⁹⁴

Disiplin cezalarına ilişkin diğer zamanaşımı türü ceza zamanaşımıdır. Buna göre suçun işlendiği tarihten itibaren belli bir süre sonra disiplin makamının ceza verme yetkisi sona erer:

Uyuşmazlıkta; her ne kadar personele teslim etmesi gereken giyim çeklerini ilgililere vermeyip tahsil ederek, zimmetine geçirdiği iddiasıyla davacı

¹⁹³ Devlet Memurları Kanunu'nun 127. maddesinde, "Bu Kanunun 125 inci maddesinde sayılan fiil ve halleri işleyenler hakkında, bu fiil ve hallerin işlendiğinin öğrenildiği tarihten itibaren; a) Uyarı, kinama, aylıktan kesme ve kademe ilerlemesinin durdurulması cezalarında bir ay içinde disiplin soruşturmasına, b) Memurluktan çıkarma cezasında altı ay içinde disiplin kovuşturmasına, Başlanmadığı takdirde disiplin cezası verme yetkisi zamanaşımına uğrar. Disiplin cezasını gerektiren fiil ve hallerin işlendiği tarihten itibaren nihayet iki yıl içinde disiplin cezası verilmediği takdirde ceza verme yetkisi zamanaşımına uğrar." kuralı yer almaktadır. Zamanaşımı 2547 sayılı Kanun'un 53/C, 7068 sayılı Kanun'un 29. maddesinde düzenlenmiştir.

¹⁹⁴ DİDDK, E:2019/1778, K:2019/6139, 02/12/2019.

hakkında açılan davada, İstanbul 5. Ağır Ceza Mahkemesi'nin 10/09/2013 tarih ve E:2012/46, K:2013/310 sayılı kararıyla davacının zimmet suçundan 1 yıl, 8 ay, 25 gün hapis cezası ile cezalandırılmasına, CMK'nın 231/5. maddesi gereğince hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilmişse de; davacı hakkında disiplin cezası verilmesine neden olan eylem tarihinin 2007 ve 2008 yılları olduğu, yukarıda anılan Yönetmelik hükmü uyarınca fiilin en son işlendiği tarih olan 2008 yılından itibaren en geç iki yıl içinde, en son 2010 yılı sonuna kadar, disiplin cezası verilmesi gerekirken, disiplin cezası verme yetkisi zamanaşımına uğradıktan sonra tesis edilen 20/01/2011 tarih ve 2011/12 sayılı işlemde hukuka uyarlık, İdare Mahkemesi kararında ise hukuki isabet bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.¹⁹⁵

2.1.3 Disiplin yaptırımlarının sınırları

Disiplin cezaları kamu hizmetinin iç düzeninin sağlanması için uygulansalar da mevzuat hizmet dışı alanın da bazı şartlarda disiplin suçuna konu olabileceğini öngörmüştür¹⁹⁶. Yine mevzuatta memuriyet sıfatıyla bağdaşmayan haller disiplin cezası gerektirir hal olarak görülmüştür¹⁹⁷. Dolayısıyla disiplin suçları hem hizmet içi düzeni bozucu davranışları hem de memuriyet sıfatıyla bağdaşmayacak davranışları kapsar. Kamu görevlisi tarafından işlenen bazı fiiller hizmet düzenini bozmasa da kurumun ve mesleğin saygınlığını sarsabilir. Bu durumda işlenen fiil disiplin cezası uygulanmasına neden olabilir. AYM, bu duruma işaret etmiştir:

Özellikle kamu görevlilerinin meslekî yaşamlarıyla da bütünleşen bazı özel hayat unsurları açısından sınırlamalara tabi tutulabilecekleri açıktır. Bununla birlikte, 657 sayılı Kanun'un 125. maddesinde yer verilen disiplin cezasını gerektiren fiil ve haller kapsamında, Devlet memuru vakarına yakışmayan tutum ve davranışta bulunmanın uyarma cezasını, hizmet dışında Devlet memurunun itibar ve güven duygusunu sarsacak nitelikte davranışlarda bulunmanın kınama cezasını, memurluk sıfatı ile bağdaşmayacak nitelik ve derecede yüz kızartıcı ve utanç verici hareketlerde bulunmanın ise devlet memurluğundan çıkarma cezasını gerektirdiği yönündeki düzenlemede, aralarındaki ağırlık ve önem düzeyi idarece takdir edilmek suretiyle, öngörülecek disiplin cezasının belirlenebileceği¹⁹⁸

AYM tarafından ifade edildiği üzere mesleki yaşamla bütünleşen özel hayat unsurları disiplin cezalarıyla sınırlamalara tabi tutulabilir. İdare mahkemeleri de bazı özel hayat unsurlarının kamu hizmetine engel nitelikte olduğunu kabul etmektedir. Örnek kararda davacının eşine şiddet göstererek ölümüne sebep olması disiplin

¹⁹⁵ D8D, E:2013/2781, K:2019/4509, 13/05/2019.

¹⁹⁶ DMK'nın 125/B-d maddesinde; "Hizmet dışında Devlet memurunun itibar ve güven duygusunu sarsacak nitelikte davranışlarda bulunmak," fiili kınama cezasını gerektiren yaptırım olarak belirlenmiştir.

¹⁹⁷ 6413 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Disiplin Kanunu'nun "Silahlı Kuvvetlerden ayırma cezasını gerektiren disiplinsizlikler" başlıklı 20. maddesinin 1-c fıkrasında "Hizmete engel davranışlarda bulunmak: Devletin ve Türk Silahlı Kuvvetlerinin itibarına zarar verecek nitelikte tutum ve davranışlarda veya ağır suç veya disiplinsizlik teşkil eden fiillerde bulunmak" ayırma cezasını gerektiren disiplinsizlikler arasında sayılmıştır.

¹⁹⁸ AYM, Başvuru No: 2013/9660, Serap Tortuk Başvurusu, par. 60, 21/01/2015.

cezasına konu edilmiş, idare mahkemesi tarafından verilen işlemin iptaline ilişkin karar, bölge idare mahkemesi tarafından kaldırılmıştır:

Uyuşmazlık konusu olayda, davacının evde eşi ile tartıştığı, kendi ifadesi ile itiş kakış yaşandığı, eşini ittirmesi nedeniyle eşinin kafasını dolaba çarptığı ve akabinde künt kafa travmasından vefat ettiği, davacının öldürme kastı ile hareket ettiği sübuta ermesinde dahi eşine şiddet göstererek ölümüne sebep olduğu, "neticesi sebebiyle ağırlaşmış yaralama sonucu ölümüne neden olma" suçundan yapılan yargılama sonucunda, Burdur Ağır Ceza Mahkemesi'nin 03.06.2021 günlü, E:2020/120, K:2021/371 sayılı kararıyla suçu sabit görülerek sonuç olarak 7 yıl, 6 ay hapis cezası ile cezalandırıldığı, karara yapılan istinaf isteminin Antalya Bölge Adliye Mahkemesi 1. Ceza Dairesi'nin 2021/2479 sayılı dosyasında esastan reddedildiği, davacının bu eyleminin ülke genelinde mesleği ve kurumu belirtilerek basında yer aldığı, dolayısıyla hizmete engel davranışta bulunmak fiilinin sübuta erdiği, Türk Silahlı Kuvvetleri Disiplin Kanunu'nun 20. maddesinin 1-c fıkrası uyarınca Silahlı Kuvvetler'den ayırma cezası ile cezalandırılmasına ilişkin işlemde hukuka aykırılık, işlemin iptali yolundaki İdare Mahkemesi kararında hukuki isabet görülmemiştir.¹⁹⁹

Danıştay da kararında davacının eşine şiddet uygulamasını ve başka bir kadınla evlilik dışı ilişki yaşamasını din görevlisi sıfatıyla bağdaştırmamaktadır:

İslam Dini'nin inanç, itikat, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri kanunen yürütmekle görevli bir kamu görevlisinin, tutum ve davranışları ile yürüttüğü bu hizmete tamamen aykırı bir yaşayış içinde olmasının, kamu görevinin ve kamu hizmetinin gerekleri açısından ne kadar mahzurlu olacağı aşıkardır. Bu nitelikleri taşımayan veya sonradan bu niteliği kaybeden ve yaşantısı yürüttüğü hizmet ile bağdaşmayan bir din görevlisinin kamu hizmetini etkili ve verimli bir şekilde ifa etmesine imkan bulunmamaktadır. Dosyada yer alan bilgi ve belgeler dikkate alındığında, İmam-Hatip olarak görev yapan davacının, aynı ilçede Kur'an Kursu öğreticisi olarak görev yapan M.S. isimli bayan ile (alınan ifadeler ve iletişim tutanaklarından tespit edilebildiği kadarıyla) 2013 yılından beri evlilik dışı gayrimeşru ilişki sürdürdüğü, bu nedenden dolayı nikahlı eşine şiddet ve darp olayı ile ilgili olarak davacı hakkında adli kovuşturma yürütüldüğü, eşi hakkında koruma kararı verildiği, bu ilişkinin 2014 yılından itibaren Adapazarı'nda tutulan evde sürdürüldüğü anlaşılmış olup, davacının tespit edilen tüm fiil ve eylemlerin, mesleğin niteliği de gözönüne alındığında, İslam töresi ile bağdaşmadığı gibi alenilik kazandığı sonucuna da varıldığından, atamaya esas alınan ortak nitelik şartını görevi sırasında kaybeden davacının görevine son verilmesine ilişkin dava konusu işlemde hukuka aykırılık görülmemiştir.²⁰⁰

Başka bir kararında Danıştay, alkollü araç kullanarak trafik kazasına neden olma fiilini mesai saatleri dışında da olsa memurun itibar ve güven duygusunu sarsacak nitelikte görmüştür:

Olayda, davacının, alkollü şekilde araç kullanmak suretiyle kaza yaptığı, alkometreye üflemediği ve istenildiği zaman kan vermediği şeklinde sübut bulan fiillerinin Devlet memurunun itibar ve güven duygusunu sarsacak

¹⁹⁹ Ankara BİM, 2. İDD, E:2021/1150, K:2022/415, 17/02/2022. (Çalışmada yer verilen bölge idare mahkemesi ile idare mahkemesi kararları yayınlanmamış olup, UYAP sistemi üzerinden erişilmiştir.)

²⁰⁰ D12D, E:2021/134, K:2021/543, 09/02/2021.

nitelikte bulunduğu sabit olmakla birlikte, söz konusu eylemin doktorluk görevi ile ilgisi bulunmadığı ve anılan fiillerin mesai saatleri dışında gerçekleştiği de göz önüne alındığında, “hizmet dışında” gerçekleştiğinin kabulü gerekmekte olup, söz konusu fiilin “hizmet içinde” gerçekleştiğinden bahisle aylıktan kesme cezası ile cezalandırılmasına ilişkin işlemde hukuka uyarlık, davanın reddi yolundaki mahkeme kararında hukuki isabet bulunmamaktadır.²⁰¹

Özel hayat kavramının sayılı kriterler üzerinden tanımlanmasının yapılmasına İHAM yanaşmamaktadır²⁰². Bu duruma karşılık İHAM kararlarına bakıldığında özel hayat kavramının içine nelerin dahil edildiği anlaşılabilir. Mahkeme, cinsel yönelim, diğer insanlarla ilişki kurulması, kişiliğin geliştirilmesi, bireyin geleceğini belirlemesi ve geçmişi hakkında bilgi sahibi olması, zorla ruhsal, fiziksel veya jinekolojik muayene tabi tutulamama, sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı gibi kavramları özel hayata saygı hakkı içinde görmektedir²⁰³.

Disiplin cezalarının kamu görevlisinin maddi ve manevi varlığı üzerinde sınırlayıcı etkisi vardır. Dolayısıyla disiplin düzeninin dışında kalan her disiplin cezası kişinin maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkı (AY. madde 17) ile özel hayata saygı hakkına (AY madde 20) müdahaledir. Bu nedenle disiplin cezalarının hukuka uygunluğu denetlenirken disiplin soruşturmasına konu fiilin özel hayatın sınırları içinde olup olmadığının yargı yerleri tarafından değerlendirilmesi gerekir.

AYM, disiplin sürecine konu fiilin özel hayat sınırları içinde kalıp kalmadığını değerlendirirken bazı noktalara işaret etmektedir. Başvurucunun jandarma olarak görev yaptığı ilçede konsomatris olarak görev yapan bir kadının Jandarma İhbar Hattını arayarak başvurucudan hamile kaldığını ve başvurucunun kendisini darp ettiğini bildirmesi üzerine başlatılan disiplin soruşturmasını ele aldığı kararında AYM, başvurucunun denetlemekle görevli olduğu gazinolarda çalışan konsomatris bir kadınla ilişki kurmasını ve bu ilişkiden hamile olan kadının başvurucuyu kurumuna şikayet etmiş olmasını, eylemlerin kuruma yansıtılması olarak görmüş ve özel hayatın gizliliği hakkının ihlal edilmediğine hükmetmiştir²⁰⁴.

Başka bir kararında Mahkeme, din görevlisi olarak görev yapan başvurucunun aile ve cinsel hayatına ilişkin mahrem konuları iş ortamında anlatarak alenileştirdiğini

²⁰¹ D12D, E: 2014/4359, K:2017/6170, 30/11/2017.

²⁰² Gülay Arslan Öncü, “Özel Yaşama ve Aile Yaşamına Saygı Hakkı,” İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa içinde, ed. Sibel İnceoğlu, (Ankara: Avrupa Konseyi, 2013), 303-304.

²⁰³ Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar, Rifat Murat Önok, *İnsan Hakları El Kitabı*, (Ankara: Seçkin Yayınları, 2021) 9. Baskı, s. 426. Bkz. Öncü, “Özel Yaşama ve Aile,” 303-312.

²⁰⁴ AYM, Başvuru No: 2016/3423, İ.A. Başvurusu, 14/09/2017.

belirttikten sonra, başvurucunun ifa ettiği görevin özellikleri dikkate alınarak ve kurum düzenini olumsuz etkilediği gerekçesiyle görevine son verilmesini ihlal olarak görmemiştir²⁰⁵.

Mahkeme diğer bir kararda, din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenliği yaparken okul hademesine eşcinsel ilişki teklif ettiği ve görev yaptığı kasaba halkından kişilerle eşcinsel ilişkide bulunduğu gerekçesiyle meslekten çıkarılan başvurucunun yeniden atanma talebini değerlendirirken, başvurucunun eyleminin öğrencileri ve öğrenci velileri arasında konuşulduğu, bu durumun başvurucunun kendi ifadesi ve tanık beyanlarıyla ortaya konulduğunu belirttikten sonra, idare tarafından yeniden atanma talebinin, başvurucunun cinsel yönelimi nedeniyle değil, görev yaptığı okula yansıttığı davranışları nedeniyle reddedildiğini, mahrem kalması gereken cinsel hayatına dair unsurların başvurucunun özenli sayılamayacak davranışları sonucu kendisi tarafından bilinir hale getirildiği gerekçesiyle özel hayatın gizliliği hakkının ihlal edilmediğini belirtmiştir²⁰⁶.

AYM, ceza infaz kurumunda görev yapan başvurucunun memurluktan çıkarılmasına ilişkin süreci incelediği kararında idare, başvurucu ve bir erkek şahsa ait cinsel içerikli görüntülerin cezaevinde görevli bekar kadın memurlara tahsis edilen lojmanda başvurucunun kendi rızasıyla çekildiği, görüntülerin internet sitelerinde yayınlanarak aleniyet kazandığı hususlarını gerekçe göstererek davacının memuriyetten çıkarılmasına karar vermiştir. Başvurucu tarafından açılan dava mahkeme tarafından reddedilmiş ve mahkeme kararı Danıştay tarafından onanmıştır. AYM, başvurucunun disiplin soruşturması sürecinde sadece mesleki hayatını ilgilendiren değil, özel hayatını ilgilendiren iddialara da yanıt vermek zorunda kaldığı, disiplin sürecinde görüntülerin lojmanda kayda geçirildiği belirtilse de, olayın başvurucunun mahremiyet alanında gerçekleştiği, görüntülerin internette yayılmasında başvurucunun rızası olduğuna dair dosyada bir bulguya rastlanmadığı gerekçesiyle özel hayatın gizliliğinin ihlal edildiğine karar vermiştir²⁰⁷.

Danıştay da disiplin cezasını mesleki faaliyet kapsamında göremediği takdirde özel hayata saygı hakkının ihlal edildiğine karar vermektedir. Örnek kararda davacının aynı kurumda görev yaptığı astsubayla ilişki yaşadığı gerekçesiyle hakkında

²⁰⁵ AYM, Başvuru No: 2015/10298, A.K. Başvurusu, 07/03/2019.

²⁰⁶ AYM, Başvuru No: 2013/2928, Z.A. Başvurusu, 18/10/2017.

²⁰⁷ AYM, Başvuru No: 2013/1614, K.Ş. Başvurusu, 03/04/2014.

soruşturma başlatılmış ve memuriyetten çıkarılmasına karar verilmiştir. Danıştay soruşturmaya konu olayın davacının mahremiyet alanında kaldığını belirtmiştir:

Dava dosyasının incelenmesinden; Ümraniye E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda sözleşmeli infaz ve koruma memuru olarak görev yapan davacı hakkında, "03.09.2018 günü, saat 07.35'te Çekmeköy İlçesi, Çamlık Mahallesi, Akınalp Sokakta vuku bulan olayda davacının eşi olan; İstanbul İl Emniyet Müdürlüğü Koruma Şube Müdürlüğü'nde görevli Polis Memuru S.A'nın, Ümraniye Cezaevi Jandarma Komutanlığında görevli Astsubay Kıdemli Üstçavuş A.S ile arasında meydana gelen çatışma sonucu öldüğü, davacının da olayda yaralandığı, davacının S.A. ile evli olmasına rağmen A.S ile arasında duygusal anlamda bir ilişki olduğu" şeklindeki iddialar üzerine başlatılan disiplin soruşturması neticesinde hazırlanan 24.09.2018 tarih ve 2018/69-1 sayılı soruşturma raporunda, davacının ve Kurumda görevli personelin ifadelerine başvurulduğu, yapılan değerlendirme neticesinde davacının "Hizmet dışında Devlet Memurunun itibar ve güven duygusunu sarsacak nitelikte davranışlarda bulunmak" eylemini gerçekleştirdiği, anılan eylem nedeniyle 657 sayılı Kanun'un 125/B-(d) maddesi uyarınca kınama cezası ile cezalandırılması gerektiği hususunun teklif edildiği, disiplin cezası verilmek üzere dosyanın gönderildiği İstanbul Anadolu Adli Yargı İlk Derece Mahkemesi Adalet Komisyonu Başkanlığı'nca, davacının eyleminin 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 125/E-(g) maddesi kapsamında kaldığı/ (...) Olayda, dosya içerisinde bulunan soruşturma raporu ve eki belgelerin birlikte incelenmesi neticesinde, davacıya isnat edilen soruşturma konusu fiillerden bir kişiyle sürekli arkadaşlık ve birliktelik şeklinde gerçekleştiği iddia edilen soruşturma konusu fiillerin, davacının mesleki faaliyeti ile ilgisi olmayan, mahremiyet alanına dahil özel yaşamı kapsamında kalan eylem ve davranışlar olduğu, öte yandan bir polis memurunun ölmesi ve bir astsubayın yaralanması olayında ise olayın iş ortamı ile ilgili olmadığı, işyeri dışında meydana geldiği, ayrıca eylemleri gerçekleştirenin davacı olmadığı, kaldı ki dosya kapsamından, davacının bu eylemin mağduru olduğu, eşi mütevaffa S.A tarafından kendisine bir kaç kez ateş edildiği anlaşıldığından söz konusu fiillerin disiplin suçu olarak değerlendirilerek dava konusu işlem ile cezalandırılmasının, Anayasa'nın 20. maddesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesi uyarınca 'özel hayata saygı hakkının' ihlali sonucunu da doğuracağı anlaşıldığından, dava konusu işlemde hukuka uyarlık, davanın reddi yolunda verilen karardan hukuki isabet bulunmadığı sonucuna varılmıştır.²⁰⁸

Dolayısıyla AYM ve Danıştay tarafından mesleki faaliyet dışında bazı özel hayat unsurlarının mesleğin saygınlığını ve güvenilirliğini zedelemesi durumunda ya da özel hayata ilişkin hususların kamuda veya mesleki alanda kamu görevlisinin eylemiyle veya rızasıyla açıklık kazanması durumunda disiplin cezasına konu edilebileceği kabul edilmektedir.

Yüksek mahkemelerin yer verilen yaklaşımı doğru görünmektedir. Öncelikle kamu görevlilerine ilişkin disiplin mevzuatı incelendiğinde, hizmet dışı alanda kamu personelinin yürüttüğü görevin itibarını ve hizmete duyulan güveni sarsması durumunda yaptırımla karşılaşacağı öngörülmüştür. Bu durum zorunlu olarak disiplin

²⁰⁸ D12D, E:2020/4926, K:2021/2059, 20/04/2021.

düzenini kurum içi alanın dışını da kapsayacak şekilde genişletmektedir. Kamu görevlisinin kurum dışında gerçekleştirdiği bazı davranışlar gerçekten kamu hizmetinin düzgün bir şekilde yürütüleceğine ilişkin kuşku uyandırır veya kamu hizmetinin tarafsız bir şekilde yürütülebileceği inancını sarsar. Diğer taraftan özel hayata ilişkin kimi durumların kamusal alanda veya kurum içinde aleniyet kazanması da AYM ve Danıştay'ın belirttiği gibi kamu hizmetinin iç düzenini bozabilir. Dolayısıyla böyle bir durumda söz konusu olgunun özel hayat sınırlarında kaldığından bahsedilemez.

2.2 Disiplin Suç ve Cezaları ile İfade Özgürlüğü Çatışmasının Özel Görünümleri

2.2.1 Siyasi ifadeler

Siyaset en geniş anlamıyla insan hayatını düzenleyen kuralları yapmak, korumak ve değiştirmek için gerçekleştirilen faaliyetlerdir²⁰⁹. Dolayısıyla ister belli bir siyasi parti çatısı altında yürütülsün, ister siyasi partilerden bağımsız olarak yürütülsün toplumsal ve ülkesel sorunlara yönelik her türlü arayış ve bu arayış sonucunda bulunan çözüme dönük uygulamalar siyasetin parçasıdır. Bu çerçevede içme suyundaki kimyasal maddelerin oranının eleştirilmesinden, herhangi bir ülkenin dış politikasının eleştirilmesine kadar her türlü söylem siyasetin alanındadır. Siyaset kavramının toplumsal ve ülkesel sorunlara ilişkin geniş bir alanı ifade etmesinden dolayı siyasi ifade özgürlüğüne yapılan müdahalenin son derece sınırlı tutulması gerekir. Aksi durumda kişiler sadece özel hayatlarına dair konularda açıklama yapılmaya itilmiş olur. Bu nedenle kamu personelinin de belli sınırlar dahilinde siyasi konularda ifade özgürlüğü vardır.

Diğer taraftan kamu görevlisinin yürüttüğü kamu hizmeti ve kolluk hizmetlerinin gereği olarak siyasi açıdan tarafsız olması gerekir. Bu tarafsızlık görevle ilgili olup, görev alanında kamu hizmetinden faydalananların ayrımcılığa uğramaması, kamu hizmetinin herhangi bir siyasi partinin emirleri doğrultusunda yürütülmemesi ve kamu görevlisinin siyasi görüşlerini görevine yansıtması şeklinde ortaya çıkar. Bu durum devletin hem parti devleti haline gelmemesi, hem kamu görevlilerinin tarafsızlığının ve bağımsızlığının sağlanması hem de kamu hizmetinin verimli ve düzenli yürütülmesi için gereklidir. Bu doğrultuda Anayasa açıkça kamu görevlilerinin

---

²⁰⁹ Heywood, *Siyaset*, 22.

siyasi partilere üye olmalarını yasaklamıştır²¹⁰. 657 sayılı Devlet Memurları Kanununda da devlet memurlarının tarafsızlığının sağlanması için siyasal açıdan yasaklı olan davranışlar belirtilmiştir²¹¹. Kamu görevlilerinin siyasi faaliyetlerine ilişkin yaptırımlar da yine DMK'nın 125. maddesinde düzenlenmiştir.

Bu çerçevede 125/E-c bendi siyasi partiye girilmesini devlet memurluğundan çıkarma cezasını gerektiren hal olarak düzenlemiştir. Dolayısıyla siyasi partilere üye olunması devlet memurluğundan çıkarılma sonucunu doğurabilecek bir durum olarak düzenlense de AYM siyasi parti üyesi olan başvurucunun devlet memurluğundan çıkarılma cezası nedeniyle yapmış olduğu bireysel başvuruda anılan müdahalenin ölçülülük ilkesine aykırı olduğuna karar vermiştir:

Gerek 657 sayılı Kanun'un 125. maddesinin lafzı gerek derece mahkemelerinin uygulamasına bakıldığında devlet memurluğu ile siyasi parti üyeliğinin bir an dahi olsa bir arada bulunmasının kabul edilmediği anlaşılmaktadır. Düzenlemeye göre ilgili makamlar ve bu makamların kararlarını inceleyen derece mahkemeleri yalnızca kişilerin bir siyasi parti üyeliği olup olmadığı hususuna bakmakta ve daha ileri bir değerlendirmede bulunmamaktadırlar. Bu yönüyle Kanun'un 125. maddesinde yer alan siyasi partiye girme şartının gerçekleşmesi ile devlet memuriyeti sona ermekte ve bireyler ağır maddi ve manevi bir sonuç ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu husus gözetildiğinde düzenlemenin örgütlenme özgürlüğüne yönelik oldukça ağır bir müdahale niteliği taşıdığı kolaylıkla ifade edilebilir. O hâlde bu ağır müdahale karşısında eldeki başvuruda idarenin ve derece mahkemelerinin ilgili Anayasa ve kanun normlarına ilişkin olarak somut olayın koşullarında yaptıkları yorumlarının Anayasa'yı ihlal edip etmediğine bakılmalıdır. Somut olayda başvurucu, siyasi parti üyesi olduğu sırada devlet memuru değildir. Ancak siyasi parti üyeliği devam ederken devlet memuru sıfatı kazanmıştır. Başvurucu, yasal bir partinin üyesidir ve başvurucunun barışçıl olmayan eylem ve söylemlerde bulunduğuna, anayasal düzene karşı bir duruş sergilediğine, demokratik toplum düzenine aykırı hareket ettiğine dair hiçbir iddiada bulunulmamıştır. Sonrasında, salt başvurucunun siyasi parti üyesi olduğu tespit edilerek hakkında memuriyetten çıkarma cezası verilmiş; başvurucuya siyasi parti üyeliğini sonlandırması hususunda iradi herhangi bir seçenek sunulmamıştır. Başvurucunun siyasi parti üyesi olmasının kabul edilemez sonuçlar doğurduğu somut olaylara dayalı olarak ileri sürülmemiştir. O hâlde anılan mevzuat hükümleri ile Anayasa'nın 68. maddesi bir arada değerlendirildiğinde bir devlet memuru olan başvurucunun siyasi parti üyeliğinden istifa etmesi için başvurucuya belli bir süre tanınması, siyasi parti üyeliği ile memuriyetten birini tercih etmesi için imkân sağlanması veya memuriyetin askıya alınması gibi daha hafif tedbirlerin alınabileceği anlaşılmıştır. Başvurucunun yalnızca bir

²¹⁰ Anayasa Madde 68/5: “Hakimler ve savcılar, Sayıştay dahil yüksek yargı organları mensupları, kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri, yaptıkları hizmet bakımından işçi niteliği taşımayan diğer kamu görevlileri, Silahlı Kuvvetler mensupları ile yükseköğretim öncesi öğrencileri siyasi partilere üye olamazlar.”

²¹¹ DMK madde 7: “Devlet memurları siyasi partiye üye olamazlar, herhangi bir siyasi parti, kişi veya zümrenin yararını veya zararını hedef tutan bir davranışta bulunamazlar; görevlerini yerine getirirken dil, ırk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep gibi ayırım yapamazlar; hiçbir şekilde siyasi ve ideolojik amaçlı beyanda ve eylemde bulunamazlar ve bu eylemlere katılamazlar.”

siyasi partiye üye olması nedeniyle doğrudan memuriyetten çıkarılması, son çare prensibine uymayan en ağır müdahale olmuştur.²¹²

Dolayısıyla AYM idareye siyasi parti üyesi olan kamu görevlilerine meslekten çıkarma cezası vermeden önce kamu görevlisinin parti üyeliğinden istifa etmesi için imkan tanınmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu noktada başvurucunun öğretmen olduğu da göz önünde tutulmalıdır. Her meslek için aynı yorumun kabul edilmesi olanaklı değildir. Hakimler ve savcıların, TSK mensuplarının, din görevlilerinin, üst düzey bürokratların siyasi parti üyesi olmaları bu mesleklerin niteliğiyle bağdaşmayacağından idareler tarafından doğrudan meslekten çıkarma cezası verilmesi ölçüsüz olarak değerlendirilmemelidir.

DMK'da yer alan ve devlet memurluğundan çıkarma cezasını gerektiren siyasal faaliyetlere ilişkin disiplin suçlarından diğeri "*Yasaklanmış her türlü yayını veya siyasi veya ideolojik amaçlı bildiri, afiş, pankart, bant ve benzerlerini basmak, çoğaltmak, dağıtmak veya bunları kurumların herhangi bir yerine asmak veya teşhir etmek*" fiilidir. Anılan fiili işlediği gerekçesiyle memuriyetten çıkarılan başvurucu tarafından yapılan başvuruda AYM başvurucunun sosyal medya paylaşımlarını fiil kapsamında görmüştür. Başvuruya konu paylaşımların bir kısmı şöyledir: "*DİHA: Askere Silah Kullanın, Savcıdan da korkmayın talimatı'; Silah kullanma talimatı verilirken cezasızlık vaadinde de bulunuluyor' haber paylaşımı (demokrathaber.net),*", "*Alevi kadınlar kendi öğretilerine denk duruşu bugün Sur'da bir daha gösterdiler. Bombalar kurşunlar altında bütün engellemelere rağmen barikatın arkası hakikatin kendisidir diyerek direnişe davet zulme lanet olsun manasında hakikate semah döndüler ve daha güçlü bir şekilde sürece destek değil bizzat bu sürecin özneleri olarak mücadelenin parçasıyız dediler xızır gücünüze güç kata*" paylaşımı, "*Yaylın ateşle öldürüldüler. Pervin Buldan: Paris katliamından farkı yok.*" haber paylaşımı, "*Kadınlar öldürmek için değil, ölmek için öldürüyor #Özsavunmahaktır*" paylaşımı. AYM davacının ifadelerinin şiddete teşvik içerdiğini de belirterek başvurucuya verilen disiplin cezasının zorunlu toplumsal ihtiyaçtan kaynaklandığına karar vermiştir:

... Gerçekten de başvurucunun herkesin erişimine açık bir hesaptan yaptığı paylaşımlarının sıklığı dikkate alındığında paylaşımların spontane bir tepkinin sonucu olmadığı ve beraberinde birtakım riskleri getirdiği söylenebilir. Dolayısıyla başvurucunun paylaşımlarıyla -öğretmenlik mesleğinin etki alanı değerlendirildiğinde- başta öğrencileri olmak üzere ondan nesnel davranması

²¹² AYM, Başvuru No: 2017/27822, Ali Kuş Başvurusu, par. 47-49. 10/02/2022.

beklentisi olan diğer kişiler üzerinde tek yanlı, uygunsuz ve şiddetli etkiler yaratmaya elverişli fikirlerin aşılmasında tehlikesi yarattığı kabul edilmelidir. Nihayetinde Anayasa Mahkemesine göre başvurucu, sosyal medya paylaşımlarında terörle mücadele kapsamında düzenlenen güvenlik operasyonlarına karşı bölge halkını "öz savunma" yapmaya ve güvenlik güçlerine direnmeye çağırması; anılan direnişin kapsamını ise "ölmek için öldürmek" şeklinde formüle ederek şiddeti kışkırtmış ve meşrulaştırmıştır. Dolayısıyla başvurusunun öğretmen olması, açıklamalarının potansiyel etkisi ve şiddeti ile kışkırtıcı ve meşrulaştırıcı niteliği karşısında başvurucuya verilen disiplin cezasının zorunlu bir toplumsal ihtiyacı karşıladığı sonucuna ulaşılmıştır.²¹³

Anılan düzenleme kapsamında verilen bir başka AYM kararında başvurucu hekim olarak görev yapmaktayken hastalara siyasi içerikli bildiri dağıttığı gerekçesiyle cezalandırılmıştır. Bildiri Türkiye Komünist Partisi genel sekreterinin konuşmacı olarak katılacağı "*AKP ile neden ve nasıl mücadele edilmeli?*" konferansına toplantı davetiyesi olup, bildiri üzerinde açıkça siyasi propaganda yapılmıştır²¹⁴. AYM hasta hekim ilişkisinin bilgi asimetrisine dayalı bir ilişki olduğu ve hekimin hasta üzerinde otorite sahibi olduğunu belirttikten sonra hekimin başta siyasi faaliyetler olmak üzere hizmetin tarafsızlığının sorgulanmasına neden olacak nitelikteki davranışlardan mutlak olarak kaçınması gerektiğini vurgulamış ve başvurucuya verilen disiplin cezasının zorunlu bir toplumsal ihtiyaçtan kaynaklandığına karar vermiştir. Diğer taraftan Mahkeme başvurusunun hekim olması nedeniyle özel sektörde çalışmasının olanaklı olduğunu belirterek disiplin cezasının orantılı olduğuna işaret etmiştir²¹⁵. AYM müdahaleyi ölçülü bulsa da memuriyetten çıkarma cezasından daha hafif olan cezalarda da siyasi partilere destek niteliğinde olan faaliyetlerin yasaklanmış olduğu göz önüne alındığında ve başvurusunun daha önce benzer eylemlerde bulunduğu ilişkin herhangi bir tespite de yer verilmemesi nedeniyle başvurucu hakkında verilen cezanın ölçülü olarak değerlendirilmesi hukuka uygun değildir. Nitekim AYM daha önce ifade edildiği gibi Ali Kuş Başvurusunda siyasi partiye girilmesinin açıkça memuriyetten çıkarma cezasını gerektiren fiil olarak düzenlenmesine rağmen başvurucuya memuriyetten çıkarma cezası verilmesini ölçülü bulmamıştır. Dolayısıyla başvurusunun tek bir eylemde bulunduğu ve daha alt cezalarla

---

²¹³ AYM, Başvuru No: 2019/18481, Hatice Deniz Aktaş ve Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası Başvurusu, par. 42-43, 23/11/2022.

²¹⁴ Söz konusu bildirin bir kısmı şu şekildedir: "*AKP'yi istemiyoruz. Yoksullaşmayı, işsizliği, açlığı, ekonomik başarı diye yutturanları, istemiyoruz. Halkın büyük çoğunluğunu açlığa mahkum edip, sonra onlara sadaka verenleri istemiyoruz. Bir yandan zengin arap şeyhleri ile diğer yandan yoksul arapları katleden İsrail'li siyonistlerle dostluk kuranları istemiyoruz.*"

²¹⁵ AYM, Başvuru No: 2017/34185, Levent Tunçel Başvurusu, 16/03/2022.

cezalandırılmasının olanaklı olduğu düşünülduğünde söz konusu cezanın ölçülü olduğunu savunmak güçtür.

DMK tarafından siyasi faaliyetlere getiren diğer bir sınırlandırma 124/D-o maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre devlet memurunun “*Herhangi bir siyasi parti yararına veya zararına fiilen faaliyette bulunma*”sı kademe ilerlemesinin durdurulması cezasını gerektiren fiiller arasında sayılmıştır. AYM, Jülide Hansu²¹⁶ başvurusunda siyasi parti yararına veya zararına faaliyette bulunulma fiilinin ortaya konulması için gerekli şartları ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır. Buna göre bir davranışın siyasi parti lehine veya aleyhine olduğuna karar verebilmek için;

1. Devlet memurunun siyasi görüş sahibi olma, ülke sorunlarıyla ilgilenme vb. sosyal yönlerine ilişkin hakları göz ardı edilmemelidir.
2. Kamu görevlisinin söz veya eylemin bir siyasi partinin lehine veya aleyhine olarak başkalarını ikna etme amacını içermesi gereklidir. Bu çerçevede yorumsuz olarak paylaşılan başkalarına ait düşüncenin siyasi ikna etme çabası olarak değerlendirilmesi için açıklamanın siyasi partilerle veya siyasal meselelerle ilgili olması yeterli değildir. Açıklamanın siyasi partinin yararına veya zararına başkalarını ikna çabası olarak nitelendirilmeye elverişli olması gereklidir.
3. Kamu görevlisinin siyasi tarafsızlığının bozulduğunun tespit edilmesi gereklidir.

Bu itibarla idare mahkemeleri sosyal medya hesapları üzerinden “*AKP'nin bitişinin resmidir bu ama şerefsizler giderayak ülkeyi karıştırmaktan da geri durmuyorlar*”²¹⁷, “*Bir ilahiyatçı olarak hüznle yazayım ki AKP, diyanet, çemaat ve tarikatların aziz dinimiz İslam'a verdiği zararı Ebu Leheb ve Ebu Cehil bile verememişti, Bize düşen görev İslam'ı dincilerin elinden kurtarmaktır*”²¹⁸, “*SEVGİLİ DOSTLAR!!!! Chp açıkça savaş ilan ederek bu hususta elinden geleni ardına koymamaktadır. Meclis de başladıkları saldırganlıklarını tüm eylem ve söylemleri ile EVET çilerin üzerine çevirmişlerdir. 17 Nisan günü savaşı kazanınca, bunların*

²¹⁶ AYM, Başvuru No: 2018/21380, Jülide Hansu Başvurusu, par. 33, 03/11/2022.

²¹⁷ Hatay 1. İdare Mahkemesi, E:2021/608, K:2022/1343, 09/09/2022. Anılan karara karşı yapılan başvuru Adana BİM 1. İdari Dava Dairesi'nin 02/11/2022 tarih ve E:2022/2384, K:2022/2731 sayılı kararıyla reddedilmiştir.

²¹⁸ Kocaeli 2. İdare Mahkemesi, E:2021/359, K:2021/1523, 14/10/2021. Anılan karara karşı yapılan başvuru İstanbul BİM 2. İdari Dava Dairesi'nin 13/04/2022 tarih ve E:2022/101, K:2022/930 sayılı kararıyla reddedilmiştir.

karıları ve kızları GANİMET olarak EVET çilere HELALDİR”²¹⁹ şeklindeki ifadeleri siyasi parti lehine veya aleyhine faaliyet olarak değerlendirmiştir.

Her türlü siyasi faaliyet disiplin mevzuatı açısından sınırlandırılması gerekli bir durum olarak değerlendirilemez. Kamu görevlilerinin bir siyasi partinin basın açıklamasına katılmasını hem AYM, hem de Danıştay²²⁰ disiplin suçu kapsamında görmemektedir. AYM ilgili başvuru kararında “Serbest seçimlerin bulunduğu bir ortamda bireyin, gerek siyasi tercihlerini yapabilme amacının doğurduğu ihtiyacı gerek siyasal ve toplumsal olaylarla ilgili bilgi edinme merakı gözardı edilemez bir durum ...”²²¹ olarak değerlendirmiştir.

Yine siyasi parti zararına veya yararına faaliyette bulunulduğu gerekçesiyle verilen disiplin cezasına karşı yapılan bireysel başvuruda AYM, başvurucaunun oy vermeme çağrısında bulunan sol görüşlü bir grubun düzenlendiği pikniğe katılarak “Biz halkız. Gelecek ellerimizdedir. Partizan.”, “Oy verme, onay verme, oyuna gelme. Partizan.” ifadelerinin önünde fotoğraf çekilmesini ifade özgürlüğü kapsamında görmektedir. Yargılama sürecinde idare mahkemesi başvurucaunun eylemini tüm siyasi partiler zararına bir faaliyet olarak değerlendirmiştir. AYM, mahkemenin gerekçesini olayla ilgili bir gerekçe olarak görmemiş ve müdahalenin zorunlu bir toplumsal ihtiyaçtan kaynaklanmadığına karar vermiştir²²².

Diğer taraftan kamu görevlilerine siyasi faaliyetleri nedeniyle verilen disiplin cezaları sadece disiplin mevzuatında belirtilen siyasi açıdan tarafsızlık sağlamaya çalışan maddeler kapsamında tesis edilmemektedir. Diğer disiplin suçları da siyasi faaliyetlerin sınırlandırılmasında gerekçe olarak kullanılmaktadır. Bu noktada dikkat edilmesi gerekli olan husus yine kamu görevlisinin siyasi ve ideolojik tarafsızlığını

²¹⁹ İstanbul BİM 2. İdari Dava Dairesi, E:2018/2927, K:2019/829, 24/04/2019.

²²⁰ “Bu durumda, davacının sınırlamalara tabi tutulmasını gerektirecek veya başka güvenlik tehdidi oluşturan bir görevde bulunmadığı, görevinde tarafsızlığını ihlal edici tavır ve eylemlerinin bulunduğuna ilişkin olarak bilgi ve belgenin olmadığı gibi demokratik eğilim dışına çıkan, şiddet içeren eylemlerde bulunduğuna ilişkin bir tespitin de bulunmadığı, söz konusu basın açıklamasına şube başkanı olduğu sendikayı temsilen katıldığı hususları dikkate alındığında, davacının salt basın açıklamasına katılma şeklinde gerçekleşen eyleminin, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin “İfade Özgürlüğü” başlıklı 10. maddesi ile güvence altına alınan ve sınırları belirtilen ifade özgürlüğü hakkının kullanımı kapsamında olduğu, hakkın kullanılma düzeyi itibariyle de başkalarının haklarını ihlal etmediği ve “siyasi parti yararına fiilen faaliyette bulunmak” eylemi kapsamında değerlendirilmesine hukuken olanak bulunmadığından, söz konusu eylem nedeniyle disiplin cezası ile cezalandırılmasına ilişkin işlemlerde ve bu işleme karşı açılan davayı reddeden idare mahkemesi kararında hukuki isabet bulunmamaktadır.” D12D, E:2016/1803, K:2018/408, 05/02/2018.

²²¹ AYM, Başvuru No: 2013/6152, Hasan Güngör Başvurusu, par. 53, 24/02/2016.

²²² AYM, Başvuru No: 2016/3585, Zeki Çınar Başvurusu, par. 47, 12/06/2019.

zedeleyecek davranışlarda bulunmama yükümlülüğüne uygun davranıp davranmadığıdır. Hiç kuşkusuz yapılan müdahalenin ölçülü olma yükümlülüğü göz önünde bulundurulmalıdır.

Örnek karara konu olayda öğretmen olan davacı 08/01/2021 tarihinde Boğaziçi Üniversitesine rektör atanmasını protesto etmek için eyleme katıldığı için 657 sayılı Kanun'un 125/B-d maddesi uyarınca “*hizmet dışında Devlet memurunun itibar ve güven duygusunu sarsacak nitelikte davranışlarda bulunmak*” fiilini işlediği gerekçesiyle kınama cezasıyla cezalandırılmıştır. Davacı tarafından açılan iptal davasında idare mahkemesi davacının faaliyetlerinin sendikal faaliyet kapsamında kalmadığını belirtmekle yetinmiş ve dava konusu disiplin cezasını hukuka uygun bulmuştur. Bölge idare mahkemesi davacının göreve gelmediği veya görevini aksattığı yönünde herhangi bir tespite yer verilmediğini ve davacının suç teşkil eden bir eyleminin bulunmadığını belirtmiş, davacının eylemlerinin toplantı ve gösteri yürüyüşü ifade özgürlüğü kapsamında kaldığı gerekçesiyle dava konusu kınama cezasını hukuka aykırı bulmuştur²²³.

2.2.2 Kuruma ve amire yönelik ifadeler

İfade özgürlüğü kapsamında sıklıkla rastlanan bir başka konu da kuruma ve amire yönelik ifadelerdir. Demokratik hukuk devletinde amirin veya görev yapılan kurumun eleştirilmesinin yasaklanması düşünülemez. Diğer taraftan kamu hizmeti düzeninin bozulmaması ve iş barışının korunması için kullanılan ifadelerin ifade özgürlüğü açısından geniş yorumlanması da düşünülemez. Başka bir anlatımla, ifade özgürlüğünün sert, kırıncı, ağır, toplumun genelinin kabul etmeyeceği ifadeleri de koruma altına tartışmasız olsa da bir kamu görevlisinin görev yaptığı kurumu sert ve saldırgan ifadelerle eleştirmesi ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilemez. Kamu görevlisinin iş ortamında çevresinde bulunanlara kırıncı veya asılsız ifadelerde bulunması kurumun ve kamu hizmetinin verimini büyük oranda düşürür. Dolayısıyla kamu görevlisinin kurum içinde eleştiride bulunurken kaba, kırıncı, alaycı, sert bir üsluptan kaçınma zorunluluğu vardır. Bu nedenle DMK'da kamu hizmetinin düzgün bir şekilde yürütülmesi için bazı yasaklamalara yer verilmiştir. Bu yasaklamalar arasında “*usulsüz müraعات ve şikayette bulunmak*”, “*görev sırasında amire hal ve*

²²³ Samsun BİM 4. İdari Dava Dairesi, E:2022/1180, K: 2022/1496, 28/12/2022.

hareketi ile saygısız davranmak”, “kurumların huzur, sükun ve çalışma düzenlerini bozmak”, “görev sırasında amire sözle saygısızlık etmek” fiilleri sayılabilir.

Kuşkusuz bu durum kurum içinde hoşla gitmeyen ifadelerin dillendirilmemesi demek değildir. İş bölümünün ve ortak bir amacın olduğu her organizasyonda tartışma yapılarak görüş alış-verişinde bulunulması zorunludur. Dolayısıyla belli bir sınır dahilinde kurumun ve amirin eleştirilmesi kamu görevlisinden beklenen bir durumdur.

AYM'nin kurum ve amirin eleştirilmesi kapsamındaki kararlarından biri Adem Talas Başvurusudur. TSK bünyesinde astsubay olarak görev yapan davacı Başbakanlık İletişim Merkezi'ne başvuruda bulunmuştur. İlgili başvuruda kamu görevlisi özetle iş bölümü açısından haksızlığa uğradığını, sağlık sorunlarının gözardı edildiğini, savunmalarının dikkate alınmadığını, bu zamana kadar görev yaptığı yerlerde kendisine herhangi bir disiplin cezası verilmediği halde son iki yılda birden fazla disiplin cezası verilmesinden yakınmış ve eski görev yerine iade talebinde bulunmuştur. Bunun üzerine başvuru hakkında usulsüz müracaat ve şikayette bulunduğu gerekçesiyle uyarma cezası verilmiştir. Başvurucu 6413 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Disiplin Kanunu uyarınca mahkemeye başvurma hakkı olmadığını belirterek doğrudan bireysel başvuruda bulunmuştur. AYM, başvuruya konu şikayetlerin saldırgan bir üslupla yazılmadığını ve bir yardım çağrısı niteliğinde olduğunu, bir kamu kurumuna yapıldığını ve içeriğinin kamuoyuna yansımadığını belirttikten sonra başvuru sıralı amirlerine yaptığı şikayetlerinin sonuçsuz kalması nedeniyle yapmış olduğu başvuru gerekçe gösterilerek uyarma cezası ile cezalandırılmasını demokratik toplum düzeninde gerekli görmemiştir²²⁴.

Kamu görevlisinin çalıştığı kurumla ilgili sorunları uygun bir üslupla dile getirmesinin sınırlandırılması kurum içi eleştirinin tamamen yok olmasına neden olur. Böyle bir durum kuruma veya amire yönelik ifadelerin ifade özgürlüğü kapsamının dışına çıkarılmasıdır. Demokratik toplum düzeninde eleştirilemeyecek hiçbir makam yoktur. İHAM'ın ve AYM'nin sıklıkla vurguladığı gibi özellikle kamusal yetkileri kullananlar eleştiriye daha açık olmalıdır. Bu çerçevede kamu görevlisi tarafından sert, kırıcı ve saygısız bir tarz kullanılmadan yapılacak her türlü eleştiri ifade özgürlüğü sınırları içinde değerlendirilmelidir.

---

²²⁴ AYM, Başvuru No: 2014/12143, Adem Talas Başvurusu, 16/11/2017.

Örnek karara konu olayda hukuk fakültesinde araştırma görevlisi olan davacı sosyal medya hesabından hukuk fakültesinde çan sisteminin kaldırılmasını eleştirmiştir. Davacının yaptığı üç ayrı paylaşımda “Sizce bu dönem finaller hangi yöntemle yapılmalı?”, “Boğaziçi Üniversitesinde şu an notlandırma sistemi genel olarak pass/fail şeklinde. Ancak dileyen öğrenciler kendi notlandırmalarının katalog sistemine göre harf notu olarak yapılmasını talep edebiliyorlar. Olabildiğince öğrenci dostu diye düşünüyorum.”, “Vize ortalamaları göz önüne alındığında katalog sistemine geçiş en çalışkan öğrencilerin bile ortalamalarının düşmesine sebep olacak gibi görünüyor.” ifadelerine yer verilmiştir. Bunun üzerine açılan soruşturma sonucunda davacıya 2547 sayılı Kanun’un 53/b-2-t yer alan “Taşındığı sıfatın gerektirdiği özen yükümlülüğüne aykırı, genel ahlak ve edep dışı tutum ve davranışlarda bulunmak” uyarınca kınama cezası yerine uyarma cezası ile cezalandırılmasına karar verilmiştir. İdare mahkemesi davacının ifadelerini saygısız bir üslup kullanmadığını belirterek ifade özgürlüğü kapsamında görmüştür:

Bu durumda; davacı tarafından sosyal medya hesabından yapılan söz konusu paylaşımların içerik itibarıyla saygısız bir üslup içermediği gibi Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde ve Anayasamızda korunan "ifade özgürlüğü" kapsamında kaldığı, öte yandan davalı idarece bu konuda hazırlanan ilk raporda eylemin sonuçlarının değerlendirilmediğinden bahisle ikinci bir soruşturmacı tayin edilmişse de davacının söz konusu tweetlerinin öğrenciler üzerinde ne gibi sonuçlara yol açtığı hususunda somut bir tespit de yapılmadığı, dolayısıyla eylemin objektif bir çerçevede değerlendirilmediği dikkate alındığında dava konusu işlemde hukuka uygunluk bulunmadığı sonucuna varılmıştır.²²⁵

Başka bir olayda polis memuru olan davacı, amirlerinin ve çalıştığı birimdeki personelin bulunduğu whatsapp grubunda 28/03/2020 tarihinde Kovit-19 salgını dönemindeki çalışma düzenini eleştiren bir paylaşımda bulunmuştur²²⁶. Bu nedenle davacıya 7068 sayılı Kanun uyarınca 8/4/b/5 maddesi uyarınca “Görev (...) dışında amir ya da üstlerinin eylem veya işlemlerini olumsuz yönde eleştirci nitelikte söz söylemek ya da yazı yazmak” fiilini işlediği gerekçesiyle altı ay kısa süreli durdurma

²²⁵ İstanbul 4. İdare Mahkemesi, E:2021/1140, K:2021/1721, 29/11/2021. Anılan karara karşı yapılan istinaf başvurusu İstanbul BİM 7. İdari Dava Dairesi’nin 30/11/2022 tarih ve E:2022/236, K:2022/1927 sayılı kararıyla reddedilmiştir.

²²⁶ Söz konusu paylaşım şu şekildedir: “Emniyet teşkilatı halen hiçbir şey olmamış gibi kendisine veya ailesine hiçbir şey olmayacak gibi çalışıyor daha doğrusu çalıştırılıyor. Herhangi birimizin, bizden dolayı ailesine veya herhangi birimize sıkıntı olursa Allah Korusun çok büyük bir vebal. Bu vebalin altında kim kalsa ezilir. Bu konuda şubemiz idarecilerine bi sözümüz yok elbette ama bazı konularda beklentimiz yüksek. Madem asıl sorumlular bizi hiçe sayıyor şube olarak kendimize yeteceğimizi düşünüyoruz. Allah birliğimizi daim kılsın.”

cezası ve 4 ceza ihtar puanı verilmiştir. Açılan davada idare mahkemesi aşağıdaki gerekçeyle dava konusu işlemin iptaline karar vermiştir:

... paylaşım içeriğinde özellikle kendi amirlerine karşı olumsuz bir sözünün olmadığından davacı tarafından açık bir şekilde belirtildiği, dolayısıyla davacının, pandemi nedeniyle kendi çalışmasından dolayı ailesinin sağlığının da tehlikeye girebileceği yönündeki haklı endişesini dile getirmek ve bu yönde tedbir alınması maksadıyla yaptığı paylaşımın, davacının amir ya da üstlerinin otoritesini zedeleyen, kurumun hiyerarşik düzenine veya işleyişine zarar veren bir niteliğinin bulunmadığı, davalı idarece bu yönünde somut bir tespit yapıldığına ilişkin herhangi bir delilin de dosyaya sunulmadığı görülmektedir. Bu durumda, polis memuru olan davacının, görev yaptığı birimde çalışan personelin bulunduğu whatsapp grubunda yaptığı paylaşımın, yaşanan Covid-19 pandemisi süreci nedeniyle, kendisinin ve ailesinin sağlığının korunmasına yönelik tedbir alınması mahiyetinde, ifade özgürlüğü kapsamında ve genel olarak hizmet anlayışı içerisinde makul karşılanabilir nitelikte bir paylaşım olduğu, bunun aksinin de davalı idarece somut delillerle ortaya konulmadığı, dolayısıyla davacının üzerine atılı fiilin sübuta ermediği anlaşıldığından, aksi yöndeki kanaat ile tesis edilen dava konusu işlemde hukuka ve mevzuata uyarlık bulunmadığı sonucuna varılmıştır.²²⁷

AYM tarafından incelenen başka bir başvuruda idare tarafından başvurunun sosyal medyada kullandığı ifadeler kuruma eleştiri olarak değerlendirilmiş ve bu doğrultuda başvurucuya devlet memuru vakarına yakışmayan tutum ve davranışta bulunduğu gerekçesiyle uyarma cezası verilmiştir. Başvuru paylaşımında FETÖ/PDY kapsamında yürütülen soruşturmalar sonucunda yapılan yönetici atamalarını eleştirmiş, atanmaların Cumhurbaşkanından nefret ettiğini, liyakatsiz olduğunu, belli bir tarikat üyesi olduklarını ifade etmiştir. Başvurucu söylemlerinde hangi kurumu ve kişileri eleştirdiğini belirtmese de Antalya ilinde yapılan atamalara yönelik eleştiride bulunmuştur. AYM başvurunun paylaşımında Antalya ilinin belirtilmesinin dava dosyasında aksi yönde tespitlere de yer verilmemesi nedeniyle çalıştığı kurumun eleştirilmesi olarak değerlendirilmesinin zorlama bir yorum olduğunu belirttikten sonra idarenin ve bölge idare mahkemesinin paylaşımına konu ifadelerin devlet memuruna yakışmayan davranış olduğunu soyut olarak belirtmek dışında herhangi bir değerlendirme yapmadığı gerekçesiyle ifade özgürlüğünün ihlal edildiğine karar vermiştir²²⁸.

Kuruma yöneltilen ifadelerin belli bir kişiye yöneltilmesi veya amire yöneltilmesi durumunda daha dikkatli olunması gerekmektedir. Kurum içinde düzenin

²²⁷ İstanbul 7. İdare Mahkemesi, E:2021/1408, K:2022/947, 29/04/2022. Anılan karara karşı yapılan istinaf başvurusu İstanbul BİM 2. İdari Dava Dairesi'nin 06/03/2023 tarih ve E:2022/2881, K:2023/817 kararıyla reddedilmiştir.

²²⁸ AYM, Başvuru No: 2018/36354, Lale Çalıkoğlu Başvurusu, 18/10/2022.

sağlanması için kamu görevlisi iş arkadaşlarına ve amirine saygılı davranmak zorundadır. Örnek karara konu olayda davacı Dr.Öğr. üyesi olarak görev yapmaktadır. Davacının kuruma verdiği dilekçede²²⁹ yüksekokul müdürlüğünü suçlayıcı ifadelerin bulunduğu belirtilerek “görev sırasında amirine sözle saygısızlık etmek” fiilinin gerçekleştiği gerekçesiyle davacının kınama cezasıyla cezalandırılmasına karar verilmiştir. Davacı tarafından verilen dilekçenin içeriğinde kurum içi düzenin bozulmasından yüksekokul müdürü sorumlu tutulmuştur. Hiç kuşkusuz kamu görevlisinin kurum içinde devam eden işleyişe ilişkin yorumda bulunması ifade özgürlüğü kapsamındadır. Fakat bu yorumun yapıcı olması veya saygı sınırları içinde olması gerekir. Davacının söz konusu dilekçesi idare mahkemesi tarafından düşünce özgürlüğü kapsamında görülse de bölge idare mahkemesi

İfadelerin normal yazışma kurallarına aykırı olduğu, amiri konumunda olan Yüksekokul Müdürünü suçlayıcı ve küçümseyici nitelikte olduğu, eleştiri mahiyetinde değerlendirilemeyeceği, bu bağlamda söz konusu ifadelerle amirine karşı saygısızlık yapıldığının ve dolayısıyla isnat edilen fiilin sabit olduğu sonucuna²³⁰ varmıştır.

2.2.3 İnanca yönelik ifadeler

2.2.3.1 Dini sembol kullanımı

Kamu görevlisinin inancını açıklamasına yönelik ifadelerin hukuksal sınırı tartışmalı konulardan biri olmuştur. Bu durum yakın tarihte dini sembollerin kullanımı, başka bir ifadeyle “başörtüsü” sorunu üzerinden somutlaşmıştır. Hiç kuşkusuz kamu görevlisi bulunduğu statüden kaynaklı olarak tarafsız davranmak zorundadır. Bu durum kamu hizmetinin tarafsız olması ve eşitlik ilkesine uygun olarak düzenlenmesi gerekliliğinin bir sonucudur. İnanca yönelik ifadeler söz konusu olduğunda ise kamu hizmetinin eşitlik ilkesine uygun ve tarafsız olarak düzenlenmesi laiklik ilkesi üzerinden yorumlanır. Diğer taraftan kamu görevlisinin belli ölçüler doğrultusunda siyasi açıklama yapabilme özgürlüğü olduğu gibi inancını açıklama

²²⁹ Uyuşmazlığa konu dilekçe içeriğinde özetle, “...Yüksekokulumuza korku ve biat kültürünü yerleştiren, farklı fikirlerde olan herkesi dışlayan, tehdit ve soruşturmalarla kontrol altına almaya çalışan müdürlüğümüzdür...Sizin de defalarca dile getirdiğiniz, yıllarca aile gibi olan yüksekokulumuz nasıl olurda siz yönetime geldikten sonra bu hale gelmiştir. Sizin gibi dışarıdan gelen birisinin daha önce ekibin bir parçası olan birini bu şekilde suçlamış olması oldukça ironik bir durumdur...Siz müdür olarak bu konforlu çalışma koşullarını sağlamadığınız halde, Prof. Dr. ... döneminde yapılanlardan rol çalarak, yapmadığınız şeyleri nasıl yapmış gibi, bir lutuf gibi gösterebilirsiniz hayretler içindeyim...Yüksekokulumuzda göreve geldiğiniz günden beri ekip anlayışı ile hareket etmediniz, taraflı ve ayrıştırıcı tavrınızla huzurlu bir çalışma ortamı sağlayamadınız...” şeklinde ifadeler yer verilmiştir.

²³⁰ Gaziantep BİM, 5. İdari Dava Dairesi, E:2020/1642, K:2022/989, 09/06/2022.

konusunda da özgürlüğü vardır. Aksi düşünülürse kamu hizmetine katılanların inancını açıklama konusunda kısıtlı olduğu sonucu ortaya çıkar ve bu durum inanca ilişkin konularda kamu görevlisinin ifade özgürlüğünün olmaması gerektiğine ilişkin bir yorumun kabulüdür. Dolayısıyla kamu görevlisinin inanç açıklamalarının hem din ve vicdan özgürlüğü hem de ifade özgürlüğüne bakan yanı olduğu gibi laiklik ilkesi bağlamında tartışılması gereken boyutları da vardır.

Benjamin Franklin insanı animal symbolicum olarak nitelemiş, insanı hayvandan ayıran temel ölçütün sembol kullanımı olduğunu ifade etmiştir²³¹. Sembol kullanımı düşünsel faaliyetin dışı yansımasıdır ve bu nedenle ifade özgürlüğünün kapsamındadır. Dolayısıyla kamu görevlilerinin başını örtmesi, ifade özgürlüğünün koruma alanının dışında düşünülemez. Buna rağmen eski tarihli Türk yargı kararlarında kamu görevlisinin dini sembol kullanımı, ifade özgürlüğü çerçevesinde tartışılmamıştır. Örnek olaya konu kararda davacı sosyal hizmetler il müdürlüğünde sosyal çalışmacı olarak görev yapmaktadır. 27/09/1999 tarihinde tutulan tutanakla başörtüsü kullandığı tespit edilmiş ve 657 sayılı Kanun'un 125/E-a maddesinde düzenlenen "*İdeolojik veya siyasi amaçlarla kurumların huzur, sükün ve çalışma düzenini bozmak, boykot, işgal, kamu hizmetlerinin yürütülmesini engelleme, işi yavaşlatma ve grev gibi eylemlere katılmak veya bu amaçlarla toplu olarak göreve gelmemek, bunları tahrik ve teşvik etmek veya yardımında bulunmak*" fiilini işlediği gerekçesiyle meslekten çıkarılmıştır. Olayın dava konusu olması sonrasında ilk derece mahkemesi davacının başörtüsü kullanmayı terk etmesini göz önüne alarak uyuşmazlığa konu disiplin cezasını iptal etmiştir. Danıştay ise başörtüsü kullanılmasını ideolojik ve siyasi faaliyet kapsamında görmüş ve kamu görevlisi hakkında meslekten çıkarma cezası verilmesini hukuka uygun kabul etmiştir:

Disiplin hukukunda önemli olan disipline aykırı eylemin işlenmiş olması olup, bu suç meydana geldikten sonra, eylemden vazgeçilmiş olmasının suç teşkil eden eylemi ortadan kaldırmayacağı tabidir. Olayda, davacının daha önceki cezalara rağmen disipline aykırı fiilini sürdürdüğü ve bu durumun tutanakla tespit edildiği ve hakkındaki soruşturma ile sübuta erdiği görülmüş olup, davacının daha sonra başı açık yada perukla göreve gelmesinin daha önce işlediği suçu ortadan kaldırmayacağı açıktır. Bu durumda, davacının sabit olan eylemi nedeniyle Devlet memurluğundan çıkarma cezası ile cezalandırılmasında hukuka aykırılık görülmediğinden, idare mahkemesi

---

²³¹ Alaeddin Şenel, "Simgesel Araçlar," *Düşünce Özgürlüğü* içinde, haz. Hayrettin Ökçesiz, (İstanbul: Afa Yayıncılık, 1998), 48.

tarafından davacının daha sonra eyleminden vazgeçmiş olması nedeni ile işlemin iptali yolunda verilen kararda hukuki isabet bulunmamaktadır.²³²

Danıştay anılan kararıyla başörtüsü kullanılmasını kurumun huzur ve sükunu bozacak derecede ağır siyasi ve ideolojik bir faaliyet olarak kabul etmiştir. Yüksek Mahkeme konuyu ifade özgürlüğü kapsamında tartışmadığı gibi başörtüsü kullanılmasının nasıl siyasi ve ideolojik faaliyet kapsamında kaldığını da ortaya koyamamıştır. Belirtilen kararda başörtüsünün inançla ilgisi olduğuna değinilmeden gerekçe oluşturulmuştur.

Başka bir olayda davacı ilköğretim okulunda stajyer öğretmen olarak görev yapmaktadır. Kılık ve Kıyafet Yönetmeliği'ne aykırı davrandığı gerekçesiyle davacının görevine son verilmiştir. Bunun üzerine davacı görevinin sonlandırılmasına dayanak olarak gösterilen 16/07/1982 tarih ve 8/5105 sayılı Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışan Personelin Kılık ve Kıyafetine Dair Yönetmeliğin iptali istemiyle Danıştay'da dava açmıştır. Danıştay aşağıda yer verilen gerekçeyle davanın reddine karar vermiştir:

Laik devlette ise, devlet işlerinin din işlerinden ayrılması esastır. Bu aynı zamanda laiklik kavramının en dar tanımlamasıdır. Bu tanımlamanın diğer taraftan, dinin siyasallaşmasını önleyen, onu yönetim aracı ve biçimi olmaktan çıkaran, dini olması gereken yerde tutarak kişilerin vicdanlarına bırakan unsurları da içerdiği kuşkusuzdur. Öte yandan, modern devletin de farklı dini inançlara ve mezheplere inananlara ve bu inançlarla ilgili kurum ve kuruluşlara bünyesinde yer veren ve farklı inançlara sahip kişiler ve kurumlar arasında ayırım yapmayan devlet olduğu bir gerçektir. Aslında modern devlete ait olan bu görüntü de laikliğin bir başka yansımasıdır. Bu ilke ve tanımlamaların laik bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti Devletine, vatandaşların dini inanç ve düşüncelerine karışmama fakat aynı zamanda aşırılığa ve ayrımcılığa yol açabilecek tutum ve davranışları da önlemeye yönelik tedbirleri de alma yükümlülüğü getirdiği kuşkusuzdur. İnsanların giyim tarzlarının, gelenekleri ve kişisel özelliklerinin yanısıra dini inançları ile de şekillendiği muhakkaktır. Özel hayatlarında hiç kimsenin giyim ve kuşamına hiçbir şekilde müdahale edilmesi söz konusu olamaz. Ancak kamuya ait olup, kamu hizmetinin sunulduğu resmi işyerlerinde ve kurumlarda her isteyen istediği şekilde giyinmesine müsaade edilmesi düşünülemez. Zaten yukarıda sözü edilen, devletin düzenleme ve tedbir alma yükümlülüğü de burada başlamaktadır. (...) simgesel nitelikteki türban ve onunla birlikte kullanılan giysiler, Türk Devrimlerinin ilkelerine ve Anayasanın Başlangıç bölümü ile Atatürk Milliyetçiliği, demokratik devlet ve sosyal hukuk devleti ilkelerine aykırı bulunmaktadır. Belirtilen kararın, öğretim elemanları ile öğrencilere ilişkin bir yasal düzenlemeye dair bulunması ise, sonucu değiştirmez. Önemli olan kıyafetin bazı Anayasal ilkelere aykırılığı olup, hangi resmi kurum ya da binada kullanıldığı değildir. Anayasal ilkelerle çatışan durum, yukarıda belirtilen giyim tarzının resmi kurum ve kuruluşlara ait binalarda kullanılması olduğundan, devlet memuru olan kadınların bundan ayrık tutulması olanaksızdır. Kadın memurların görev mahallerinde,

²³² D12D, E:2000/3016, K:2002/3229, 24/10/2002.

Anayasal ve yasal düzenlemelere uygun olarak yönetmelikte getirilen ilkelere uygun olarak giyinmeleri zorunludur. 657 sayılı Devlet Memurları Kanununa 2670 sayılı Kanununun 42. maddesiyle eklenen Ek 19. maddede getirilen; "Devlet Memurları, kanun, tüzük ve yönetmeliklerin öngördüğü kılık ve kıyafet kurallarına uymak mecburiyetindedirler," kuralına uygun olarak Bakanlar Kurulu tarafından çıkartılan ve 25.10.1982 tarih ve 17849 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan "Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışan Personelin Kılık ve Kıyafetlerine Dair Yönetmelik"te yukarıda belirtilen nedenlerle yasalara ve Anayasaya aykırılık bulunmamaktadır."

Aktarılan kararda başörtüsü kullanmanın neden hukuka aykırı olduğu mahkeme tarafından delillendirilememiştir. Karardaki bir başka sorun da dinin nasıl yaşanması gerektiğine ilişkin mahkemenin tespitidir. Yüksek Mahkeme, dinin kişilerin vicdanlarında olması gerektiğini belirtmiştir. Elbette bir mahkeme din ve vicdan özgürlüğünün kötüye kullanılması halinde bu durumu tespitle yetkilidir ve öngörülen sınırlandırmanın hukuka uygun olduğuna hükmedebilir. Fakat yukarıda aktarılan kararlar mahkeme dinin nasıl yaşanması gerektiğine ilişkin bir fetva makamı olarak hareket etmiştir. AYM tarafından verilen bir kararda da aynı yorumun yapılması sonrasında Özbudun "*Oysa, din doğası gereği, bireysel olduğu kadar, sosyal bir olgudur. Onun kamusal görünürlüğü, ancak kamu düzenini ve başkalarının hürriyetlerini koruma gibi, meşru gerekçelerle sınırlanabilir*"²³³ diyerek haklı bir eleştiri getirmiştir.

Danıştay son olarak aktarılan kararında önceki kararından farklı olarak kişinin giyim tarzının şekillenmesinde dinin etkisinin olabileceğini belirtmiştir. Dolayısıyla Yüksek Mahkeme başörtüsü kullanılmasının dini değerlere ilişkin bir yanının olabileceğini kabul etmiştir. Önceki kararında başörtüsünü sadece siyasi ve ideolojik faaliyet kapsamında değerlendirmiş davacının dini inançlarının gereği olarak başörtüsü kullandığı yönündeki iddialarını göz ardı etmiştir. Daha sonra yer verilen kararda ise dini nedenlerle giyim tarzının şekillenebileceğine değinilmiş, fakat yine kamu görevlisinin başörtüsü kullanması temel hak ve özgürlükler çerçevesinde tartışılmamıştır. Bu durumla ilgili Yıldırım şu yorumda bulunmaktadır:

Türk yargısı kamuya ait işyerlerinde dini simgelere izin verilmesine ilişkin değerlendirmede bulunurken din veya inanç özgürlüğünü hesaba katmamıştır. Din veya inanç özgürlüğü Anayasa'nın yanı sıra Türkiye'nin insan hakları taahhütleri kapsamında da korunmaktadır. Laik sistemin korunmasına ilişkin menfaat en nihayetinde kamu düzeninin ve başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunmasına yönelik meşru amaçlara dayandırılabilir. Ancak gerekçelere

---

²³³Ergun Özbudun, "Laiklik ve Din Hürriyeti," *Demokratik Anayasa* içinde, ed. Ece Göztepe ve Aykut Çelebi (İstanbul: Metis Yayınları, 2012), 206.

bakıldığında birbiriyle çekişmekte olan menfaatler arasında bir denge kurulmadığı ve orantılılık gözetilmemiş olduğu görülmektedir.²³⁴

Kararda kamu görevlisinin başörtüsü kullanması Anayasa’da ve İHAS’ta yer alan meşru sınırlama nedenleri ve demokratik toplum düzeninin gerekleri çerçevesinde tartışılmamış, türban ve benzeri kıyafetler doğrudan Anayasaya, Türk Devrim ilkelerine ve demokratik hukuk devletine aykırı olarak görülmüştür. Böyle bir yaklaşım başörtüsü kullanan her kişiyi demokrasiye, hukuk devletine ve Anayasa’ya karşıt olarak sunmaktadır. Karar kamu görevlilerine ilişkin yönetmeliğe ilişkin olsa da yapılan açıklamalar dini inanç nedeniyle kullanılan bir simge üzerine yöneltilmiş ve kamu görevlisi olmayan ve bu simgeleri kullanan herkesin de Anayasa’ya aykırı davrandığına işaret edilmiştir. Dolayısıyla Danıştay’ın eski tarihli yaklaşımı dini simgeleri ve uygulamaları din ve vicdan özgürlüğü ile ifade özgürlüğünün dışı yansıması olarak görmemekte ve bunları laikliğe ve demokratik rejime tehdit olarak algılamaktadır.

İHAM ise kamu görevlisinin başörtüsü kullanmasını Kurtulmuş v. Türkiye kararında ele almıştır. Olayda başvuru İstanbul Üniversitesi’nde öğretim elemanı olarak görev yapmaktayken başörtüsü kullanması yasaklanmıştır. Başvuru daha önce başörtüsüyle derslere katılmaktadır. Başvurucuya söz konusu eylemi nedeniyle disiplin cezaları uygulanmış, eylemine devam etmesi sonucunda idare tarafından başvuru istifa etmiş sayılmasına karar verilmiştir. Başvuru İHAS’ın 8. 9. ve 10. maddelerinin ihlal edildiği gerekçesiyle müstafi sayılmasına ilişkin süreci Strazburg Mahkemesi önüne getirmiştir. Mahkeme demokratik bir toplumda başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla devletin din ve inancın açığa vurulmasını sınırlayabileceğini, bu konuda ulusal makamların takdir hakkı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca mahkeme başvuru hakkının kendi isteğiyle kamu görevlisi olmayı tercih ettiğini belirterek yürürlükte olan kurullarla bağlı olduğunu vurgulamıştır. Sonuç olarak Mahkeme başvuru hakkında tesis edilen kararın haklı gerekçelere dayandığına ve müdahalenin orantılı olduğuna karar vermiştir²³⁵.

İHAS’ın sağladığı güvenceler temel hak ve özgürlükler açısından minimum koruma sağlamaktadır. Bir ülkenin hak ve özgürlüklerin koruma alanını şartların el verdiği ölçüde genişletme zorunluluğu vardır. Zorunlu toplumsal ihtiyaçtan

²³⁴Mine Yıldırım, *Din veya İnanç Özgürlüğünün Kolektif Boyutu* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2023), 185.

²³⁵ Kurtulmuş v. Türkiye, Başvuru No: 65500/01, 24/01/2006.

kaynaklanmayan veya temel hak ve özgürlüğe gereğinden fazla müdahale eden her türlü sınırlama hukuka aykırıdır. Zaten İHAM, aktarılan kararda sorunun çözümünde öncelikli takdir alanının ulusal makamlara ait olduğunu vurgulamıştır. Dolayısıyla başörtüsü kullananlar ile kullanmayanlar arasında bir hak veya özgürlük çatışmasının olup olmadığını belirleme ve eğer başkalarının hak ve özgürlüğünün etkilenmesi söz konusuysa makul bir dengenin sağlanması konusunda ulusal yargı makamlarının zorunluluğu vardır.

Danıştay'ın başörtüsü kullanılmasına yönelik son yıllarda verdiği kararlara bakıldığında önceki görüşlerini terk ettiği gözlemlenmektedir. Fakat konuya ilişkin Danıştay kararları incelenmeden önce öğretilerde kamu görevlisinin başörtüsü kullanmasının nasıl ele alındığına bakılması gereklidir. Gözler başörtüsünün dini bir inancı yansıttığının kabul edilmesi halinde kamu görevlisinin başörtüsü kullanmayacağını, aksinin düşünülmesinin kamu hizmetinin laikliği ilkesine aykırı düşeceğini belirtmektedir. Gözler bu görüşünü memurun tarafsız davranma yükümlülüğü ile ilişkilendirir²³⁶. Ulusoy ise kamu görevlilerine kılık-kıyafet tarzıyla ilgili düzenleme getirilmesini sunulan hizmetin gerekli kılması yönünden ilke olarak demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı kabul etmemektedir. Ulusoy özellikle polis, asker, hakim ve savcıların görevleri esnasında başörtüsü kullanmalarını laiklik ilkesiyle bağdaştırmamaktadır²³⁷.

Özbudun ise dindar bir Müslüman kadın için başörtüsü takmanın dini inancının gereği olduğuna işaret etmiş ve bir temel hak ve özgürlüğün sınırlandırılmasının kamu düzeni veya başkalarının hak ve özgürlüklerine saygı gibi evrensel koşullarla sınırlandırılabilmesine dikkat çekmiştir²³⁸. Sever'in görüşü de Özbudun'un görüşüne yakındır. Sever kamu görevlisinin dini sembol taşımasına ilişkin sınırlandırmaların değerlendirilmesi aşamasında dini sembolün tarafsız görünüm açısından konumunun, dinsel sembolün radikal bir nitelik taşıyıp taşımadığının, sembol kullanımının başkalarının hak ve özgürlükleri üzerinde bir baskı oluşturup oluşturmadığının dikkate alınmasının gerektiğini, eğer yeterli ve hukuka uygun nedenler yoksa sınırlamanın ölçüsüz olduğunu ve demokratik toplumda gerekli olmadığını kabul edilmesi

---

²³⁶ Gözler, *İdare Hukuku*, 2: 332.

²³⁷ Ulusoy, *Türk İdare Hukuku*, s. 105.

²³⁸ Ergun Özbudun, "Laiklik ve Din Hürriyeti," 206.

gerektiğini savunmaktadır²³⁹. Özbudun ek olarak daha önce başörtüsü yasağının hizmet alan-hizmet veren ayrımı doğrultusunda tartışılması gerektiği görüşünde olduğunu belirttikten sonra kamu görevlisinin başörtüsü kullanmasına ilişkin aktarılan değerlendirmeyi yapmaktadır:

Türkiye’de çok sözü edilen hizmet alan-hizmet veren ayrımı bağlamında bu yasağın savunulması mümkünse de, yasağın mutlak şekliyle sürdürülmesi, demokratik bir toplumda zorunlu bir sosyal ihtiyaç olarak gibi görülmemektedir. Devlet otoritesinin tarafsızlığını simgeleyen bazı kamu görevleri (yargı, emniyet, Silahlı Kuvvetler gibi) ile bazı özel kıyafetlerin giyilmesini gerektiren meslekler dışında, bu yasağın tüm kamu görevlileri bakımından sürdürülmesi çalışma hakkı ve hürriyeti ile ciddi bir çatışma yaratmaktadır.²⁴⁰

Özbudun’un haklı olarak belirttiği üzere kamu görevlisinin başörtüsü kullanmasının engellenmesi konusunda zorunlu bir toplumsal ihtiyaçtan söz edilememektedir. Kamu görevlisinin dini sembol kullanmasının engellenmesi için dini sembol kullanılması halinde kamu hizmetinin laikliğinin/tarafsızlığının bozulduğunun güçlü oranda kanıtlanması gerekir. Aksi durum, Anayasa ve uluslararası insan hakları belgelerinde temel özgürlükler arasında düzenlenen ifade özgürlüğü ile din ve vicdan özgürlüğüne keyfi bir şekilde müdahalede bulunulduğunun göstergesidir.

Kamu hizmetinin tarafsızlığının bozulması için hizmet veren kamu görevlisinin dini, felsefi, siyasi, vs. gibi nedenlerle, hizmet alanın hizmete ulaşmasını engellemesi veya engellemeye yönelik bir çabanın içine girmesi ya da hizmet alanın üzerinde kendi görüşlerine ikna etmeye yönelik bir baskı oluşturduğunun kanıtlanması gerekmektedir. AYM ve Danıştay son yıllarda kamu hizmetinin laiklik ilkesine uygun şekilde yürütülmesi gerekliliğini de göz önüne alarak kamu görevlisinin başörtüsü kullanmasına yönelik uyuşmazlıkları din ve vicdan özgürlüğü kapsamında incelemektedir.

İlk olarak yer verilecek olan karar AYM’nin kamu görevlisinin başörtüsü kullanmasını ele aldığı bireysel başvuru kararıdır. Karara konu olayda başvuru Ankara Defterdarlığında memur olarak görevliyken başörtüsü kullandığı gerekçesiyle çeşitli tarihlerde disiplin cezası almıştır. En sonunda başvuru 657 sayılı Kanun’un 125/E-a maddesi²⁴¹ uyarınca devlet memurluğundan çıkarma cezası ile

²³⁹ Dilşad Çiğdem Sever, “Kamu Görevlilerinin İfade Özgürlüğü ve Disiplin Hukukunun Sınırı,” *Metin Günday Armağanı* içinde, (2020) 2: 1173.

²⁴⁰ Özbudun, *a.g.m.*, 212.

²⁴¹ İlgili madde şu şekildedir: “İdeolojik veya siyasi amaçlarla kurumların huzur, sükün ve çalışma düzenini bozmak, boykot, işgal, kamu hizmetlerinin yürütülmesini engelleme, işi yavaşlatma ve grev

cezalandırılmıştır. Başvurucunun idari yargı yerlerinde açtığı dava ve temyiz başvurusu sonuç olarak reddedilmiştir. Sonrasında disiplin affına ilişkin kanunun çıkmasıyla başvurucu yeniden atanma talebinde bulunmuş sonuç olarak bu talebi de reddedilmiştir. Başvurucu devlet memurluğundan çıkarma cezasıyla cezalandırılmasının din ve vicdan özgürlüğünü ihlal ettiği gerekçesiyle başvuruda bulunmuştur²⁴². AYM ilk olarak din özgürlüğünün demokratik toplum için vazgeçilmez nitelikte olduğunu ve din özgürlüğünün ancak tanıma, çoğulculuk ve tarafsızlık anlayışıyla çevrelenen bir demokraside korunabileceğini belirtmiştir²⁴³. Mahkeme daha sonra laikliğin devlete olumsuz (negatif) ve olumlu (pozitif) olmak üzere yükümlülükler yüklediğini, olumsuz yükümlülüğün zorunlu nedenler olmadıkça din özgürlüğüne müdahale edilememesine ilişkin olduğu olumlu yükümlülüğün ise devletin din özgürlüğünün önündeki engelleri kaldırarak kişilerin inandıkları gibi yaşayabilecekleri uygun ortamı sağlaması olduğunu belirtmiştir²⁴⁴. Mahkeme ayrıca çoğulculuğun ve toplumsal çeşitliliğin sağlanmasını engelleyen laiklik anlayışının tek tipçi (monolitik) bir toplum yapısını doğuracağını belirtmiştir²⁴⁵. Bu ifadeler dayatmacı laiklik anlayışının otoriter rejimlerin yansıması olduğuna işaret etmektedir. AYM devam eden açıklamalarında idari yargı yerleri ve Danıştay'ın eski yaklaşımını eleştirmiştir:

Bir dinin herhangi bir dışa vurum davranışının tek anlamının laik devlete dinî bir meydan okuma olduğu şeklindeki bir yorum ise bu dinin mensuplarının kendi eylemlerini tanımlama kapasitesini yok saymak anlamına gelir. Anayasa'da güvence altına alınan herhangi bir hakka yönelik sınırlandırmanın meşru kabul edilebilmesi, kaygılar ve varsayımlarla değil yalnızca tartışılmayacak olan gerçekler ve hukuki olarak şüphe götürmeyecek nedenlerin ortaya konulması ile mümkün olabilir. Bu sebeple doğru yargılama ilkesi gereğince bir din veya inancın dışa vurum davranışının laikliğin çoğulcu anlamına aykırı olduğunu somut delillerle kanıtlanma yükümlülüğüne başvurucuya değil bu gerekçeyle sınırlandırma yapan devlete düşer. Hukuk, olanı esas alır ve kuşkuyla ve gelecekteki olasılıklara göre karar verilemez.²⁴⁶

AYM daha sonra başvurucunun başörtüsü kullanmasının yasaklanmasının zorunlu toplumsal ihtiyaca karşılık gelmediğini ifade etmiştir:

Somut olayda ne İdarenin ne de derece mahkemelerinin kararlarında başvurucunun başörtüsü kullanmasının saldırgan, başkalarının inançlarına

---

gibi eylemlere katılmak veya bu amaçlarla toplu olarak göreve gelmemek, bunları tahrik ve teşvik etmek veya yardımda bulunmak”.

²⁴²AYM, Başvuru No: 2015/8491, B.S. Başvurusu, 18/07/2018.

²⁴³ Par. 51-52.

²⁴⁴ Par. 59.

²⁴⁵ Par. 61.

²⁴⁶ Par. 64.

müdahale eden nitelikte, baskıcı ve/veya tahrik edici olduğu ya da kendi inancını zorla dayatma amacı bulunduğu veya kurumsal işleyişi tahrip ettiği, birtakım karışıklıklara ve düzensizliklere neden olduğu gösterilmiştir. Kamu makamları sadece başvurunun başörtüsünü çıkarmamakta ısrarlı olduğu yönünde bir tespitte bulunmuşlar, ancak başvurunun bu ısrarının ne gibi olumsuzluklara yol açtığı/açabileceği yönünde bir değerlendirmeye yer vermemişlerdir. Bu nedenle başvurunun dinini açığa vurma hakkına yapılan müdahalenin kamu düzeninin korunması için hangi zorunlu toplumsal ihtiyaca karşılık geldiği anlaşılammaktadır.²⁴⁷

Danıştay'ın son yıllarda verdiği kararlarda eski görüşünden vazgeçtiği anlaşılmaktadır. Aktarılabak örnek kararda bu durum gözlenmektedir. Örnek verilecek kararın Türk Silahlı Kuvvetleri personeline ilişkin yönetmelikte değişiklik getirilmesine ilişkin olması nedeniyle, karar ayrı bir önem taşımaktadır. Daha önce öğretilde özel nitelikli bazı kamu görevlerinin (polis, asker, hakim, savcı) başörtüsü kullanmasının ayrı bir şekilde değerlendirilmesi gerektiğini savunan görüşler aktarılmıştı. Dolayısıyla kararın özel nitelikli kamu görevlilerinin başörtüsü kullanmasına ilişkin olması ayrı bir önem taşımaktadır.

Aktarılabak olan karar Milli Savunma Bakanlığı tarafından çıkarılan yönetmeliğe ilişkindir²⁴⁸. Davacı siyasi parti, dava dilekçesinde inanca göre getirilen farklılıkların Türk Silahlı Kuvvetlerindeki uyumu bozacağı, aynı üniformayı giyiyor olmanın getirdiği aidiyet duygusunu yok edeceği, kamusalık ile dinselliğin çatıştığı bir konuda dinselliğin tercih edildiği, Anayasa'nın hukuksal bir düzenlemenin kısmen de olsa dini kurala dayandırılmasını yasakladığı, bu tercih ile idarenin Cumhuriyeti ve demokrasiyi koruma görevini ihlal ettiğini belirtmiştir. Danıştay gerekçesinde ilk olarak laiklik, din ve vicdan özgürlüğü ve demokrasi arasındaki ilişkiyi yorumlamıştır:

Anayasa'nın 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin laik olmasının yanında demokratik olduğu da belirtilmiştir. Dolayısıyla bu kavram (laiklik) din ve vicdan özgürlüğünden, din ve vicdan özgürlüğü de demokrasiden bağımsız olarak değerlendirilemez. Diğer yandan laikliğin iç hukukumuzdaki tanımının yukarıda belirtilen şekilde olmasıyla birlikte laiklik taraftarı olmanın bir "kanaat" olduğu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesince belirtilmiştir (AİHM, Lautsi ve Diğerleri/İtalya). Ayrıca bir kanaat ya da inanç korunurken diğer bir kanaat ya da inancın korunmaması temel hak ve özgürlüklere aykırılık teşkil

---

²⁴⁷ Par. 102.

²⁴⁸ Bir siyasi parti tarafından açılan davada Türk Silahlı Kuvvetleri Kıyafet Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmeliğin 4/A maddesinde yer alan "Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri Komutanlığı mensubu bayan subaylar, sözleşmeli subaylar, astsubaylar, sözleşmeli astsubaylar ve askeri öğrenciler ile bunların adayları ve kursiyerleri; resmi üniformaları ile birlikte şapka, bere veya kepek altına, başlarına taktıkları üniforma renginden, istihkak olarak verilen desensiz giysileri yüzlerini kapatmayacak şekilde takabilirler. Bu yönetmelik ekinde yer alan örnek kıyafet biçimleri, bu maddede yer alan düzenlemelere aykırı olarak yorumlanamaz ve uygulanamaz." düzenlemesinin iptali istenilmiştir.

eder. Burada adil bir dengenin kurulması ise ancak özgürlük, demokrasi ve çoğulculuk anlayışıyla sağlanabilir.²⁴⁹

Danıştay kararın ilerleyen kısmında başörtüsü kullanmanın kişinin inancını, dinini, düşüncesini dışa yansıtma şekli olduğunu ve başörtüsü kullananların diğer kişiler üzerinde sistematik bir baskı oluşturmadığını belirtmiş ve uyumsuzluğa konu düzenlemeyi hukuka uygun bulmuştur:

Başörtüsü takmanın da bu özgürlükler kapsamında bir dışa vurum şekli olduğu açıktır. Öte yandan başörtüsü takmanın dini bir gereklilik mi, bir ibadet şekli mi veya kültürel bir gereklilikten dolayı mı olduğuna kişi kendisi karar verecektir. Bu karar din veya inanca ilişkin olmakla beraber kişinin manevi iç dünyası ile ilgili yönüdür. Bu durumda başörtüsü takmanın din, inanç ve kültür boyutu bulunan bir uygulama olduğu, dışa dönük bir boyutunun bulunduğu ve yukarıda atıf yapılan sözleşmeler gereği din ve vicdan özgürlüğü kapsamında korunması gerektiği hususunda bir duraksama bulunmamaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi dinsel bir sembolün toplumda nasıl algılandığı konusunun ulusal makamların takdirinde olduğunu vurgulamıştır (AİHM, Singh/Fransa). Daha açık bir ifade ile bu karara göre başörtüsünün "kuvvetli dış sembol" veya "pasif dış sembol" olarak sayılması, toplumların yapısına göre nasıl algılandığına göre değişecek ve bu belirleme ulusal makamların takdirine bırakılacaktır. Ülkemizde başörtüsü, tarihi, dini ve kültürel boyutuyla uzun yıllar toplumun büyük bir kısmında kabul görmüş ve gündelik yaşamın bir parçası haline gelmiştir. Başörtüsü takan bireylerle, takmayanların uzun yıllar bir arada hatta aynı aile ortamında bile sorunsuz bir şekilde yaşamaya devam ettikleri bilinmektedir. Bu da başörtüsü takan bireylerin, diğer kişiler üzerinde sistematik bir baskı oluşturmadığını göstermektedir. Dava dosyasına ise davacı siyasi partinin belirttiği varsayımlar dışında bir baskı oluşturulduğuna dair bir bilgi, belge veya olgu sunulamamıştır. (...) Bu durumda, gerek iç hukukumuzda göre gerekse Uluslararası Sözleşmelere göre idareye verilen takdir hakkı bağlamında yapılan dava konusu düzenlemede, laiklik ilkesi ile temel hak ve hürriyetlerin kullanılması konusunda bir orantısızlık, kamu yararına ve hukuka aykırılık bulunmamaktadır.²⁵⁰

Danıştay yukarıda aktarılan kararlar özel nitelikte görev yürüten TSK mensuplarının başörtüsü kullanmasında herhangi bir hukuka aykırılığın bulunmadığını belirtmiştir. Gerçekten de milli savunma hizmeti yürüten personelin başörtüsü kullanmasına müdahale edilmesini gerektiren milli savunma hizmetinin yapısından kaynaklanan özel bir nedenin öğretide veya kamu görevlisinin başörtüsü kullanmasına itiraz edenler tarafından ortaya konulamadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla milli savunma hizmetini yürütenlerin başörtüsü kullanması konusunda diğer kamu görevlilerinden ayrıksı tutulmasını gerektiren, milli savunma hizmetinin yürütülüş düzenini bozan bir nedenin olmaması nedeniyle TSK personelinin başörtüsü serbestliğinden yararlanmasının engellenmesini gerektiren bir durumun varlığından

²⁴⁹ D2D, E:2017/1671, K:2020/3436, 19/11/2020.

²⁵⁰ A.g.k.

söz edilmesi olanaklı görünmemektedir. Benzer bir yaklaşım kolluk personeli (jandarma ve polis) için de savunulabilir.

Kamu personelinin başörtüsü kullanması konusunda ayrı olarak üstünde durulması gereken alanlardan biri de ilk ve orta eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin durumudur. Söz edilen konu daha önce İHAM'ın Dahlab v. İsviçre kararında tartışılmıştır. Karara konu olayda İsviçre vatandaşı olan başvurucu Katolikken İslam dinini seçmiştir ve olay tarihinde anaokulu öğretmeni olarak görev yapmaktadır. Mayıs 1995 tarihinde okul müfettişi başvurucunun okulda başörtülü olarak görev yaptığını idareye bildirmiştir. Müfettiş ayrıca başvurucunun okulda bulunan öğrencilerin ailelerinden hiçbir zaman konuya yönelik bir tepki almadığını belirtmiştir. Sonrasında idare başvurucuya uyarıda bulunmuş ve en sonunda başvurucunun başörtüsü kullanmasını yasaklamıştır. Ulusal makamların başvurucunun yasağın iptaline ilişkin istemini reddetmesi sonrasında başvurucu Sözleşme'nin 9. ve 14. maddesinin ihlal edildiğini ileri sürerek başvuruda bulunmuştur. Mahkeme, başörtüsü kullanılmasının “kendi dinine çevirme etkisi” oluşturacağı yönündeki varsayımla başvuruyu kabul edilemez bulmuştur:

Mahkeme başörtüsü gibi güçlü bir dışsal sembolün çok küçük yaştaki çocukların din ve vicdan özgürlüğü üzerinde nasıl bir etki yapabileceğini değerlendirmenin çok zor olduğunu kabul etmektedir. Başvurucunun öğrencileri, birçok şey hakkında meraklı oldukları ve diğer öğrencilerden çok daha fazla etkilenmeye açık oldukları yaş olan dört-sekiz yaş grubuna mensuptular. Bu şartlar altında, Kuran'daki bir emir tarafından kadınlara dayatılan ve Federal Mahkeme'nin belirttiği gibi kadın erkek eşitliği ilkesi ile bağdaştırılması zor olan bir uygulama olarak görüldüğünde, başörtüsü takmanın bir çeşit proselitizm (kendi dinine çevirme etkisi) yaratacağı tamamen yadsınmaz. Dolayısıyla, İslami başörtüsü takmayı, tüm öğretmenlerin demokratik bir toplumda öğrencilerine yayması gereken hoşgörü mesajı, başkalarına saygı ve her şeyden öte eşitlik ve ayrımcılık karşıtlığı ile bağdaştırmak zor görünmektedir.²⁵¹

Arslan mahkemenin gerekçesinden yola çıkarak aktarılan kararın hukuksal niteliğini tartışmaya açmaktadır. Ona göre “proselitist” etkiden söz etmek hukuksal bir yaklaşım olarak görünmemektedir. Mahkeme, uyuşmazlığı incelerken proselitist bir etkinin varlığını ortaya koyamamış, bir olasılığa dayanarak başvurucuya yapılan müdahaleyi meşrulaştırmaya çalışmıştır. Arslan eleştirisinin devamında tarafsızlık ilkesinin öğretmenlerin dini sembol taşımasını neden engellediğinin açıklanmadığını, bu çerçevede yasakçı bir tarafsızlık anlayışının çoğulculukla bağdaşp

²⁵¹ Dahlab v. İsviçre, Başvuru No: 42393/98, 15/02/2001. çev. Zühtü Arslan, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Din Özgürlüğü*, (Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu, 2005), 148.

bağdaşmadığının tartışılmadığını belirtir²⁵². Gerçekten de olayda başvurucunun hiçbir şekilde öğrencilerini kendi dinine çekme yönünde bir telkinde bulunmadığını belirtmesi ve ayrıca öğrenci ailelerinin başvurucuyu aksi yönde iddialarla şikayet etmemesi göz önüne alındığında Mahkemenin çoğulculuk anlayışı yerine yasakçı bir anlayışı tercih ettiği ve meşrulaştırdığı anlaşılmaktadır.

İHAM, Dahlab v. İsviçre kararında ortaya koyduğu yaklaşımı daha sonraki bir tarihte verdiği Lautsi ve diğerleri v. İtalya kararında devam ettirmemiştir. Bu durum Strazburg Mahkemesi'nin küçük çocukların eğitim gördüğü yerlerde dini sembollerin kullanılmasına ilişkin tutarlı bir yaklaşımının olmadığını göstergesidir. Lautsi ve diğerleri kararında başvurucular okulda yapılan bir toplantı sırasında çocuklarını laiklik ilkesine göre yetiştirmek istediklerini, sınıflarda haç bulunmasının bu ilkeye aykırı olduğunu belirtmişlerdir. Okul idaresi ve ulusal yargı makamları başvurucunun talebini reddetmiştir. İHAM, haçın dini bir simge olduğunun tartışmasız olduğunu belirttikten sonra sınıf duvarında haç bulunmasının öğrencilerin üzerinde bir etki doğurduğuna ilişkin hiçbir kanıtın olmadığını belirtir. Ayrıca mahkeme okullarda haç takılmasını öngören düzenlemelerin ülkenin çoğunluk dininin baskın görünürlüğüne olanak tanıdığını kabul etmektedir. Fakat mahkeme bu durumun öğrencilerin beyninin yıkandığının göstergesi olması için yeterli olmadığını belirtmektedir. Diğer taraftan mahkeme sınıf duvarında haç bulunmasını, başvurucuların çocuklarını kendi felsefi görüşlerine göre yetiştirme hakkına saygısızlık olarak algılamasının, anlaşılabilir bir durum olduğunu ifade ettikten sonra başvurucuların öznel algılamasının İHAS'ın ihlal edildiğinin kabulü için yeterli görmemektedir. Kararın devamında haçın pasif bir dini simge olduğunu, dolayısıyla didaktik konuşmalar ve dini etkinliklere katılım gibi öğrenciler üzerinde bir etkide bulunacağını söylenemeyeceğini belirtmiştir²⁵³.

Lautsi ve diğerleri v. İtalya kararından sonra İHAM'ın dini sembol kullanımı konusunda gösterdiği yaklaşımın değiştiği söylenebilir. Strazburg Mahkemesi, Dahlab v. İsviçre kararında pasif nitelikte bulunan bir dini sembolün kendi dinine çevirme etkisi oluşturabileceğini ifade ederken, Lautsi ve diğerleri v. İtalya kararında yine pasif dini niteliği bulunan bir sembolün öğrenciler üzerinde etkisinin olabileceğinin kanıtlanmadığını belirtmiştir. Mahkemenin son kararında göstermiş olduğu yaklaşım, her ne kadar kamu görevlilerinin dini sembol kullanımına ilişkin olmasa da, küçük

---

²⁵² Arslan, a.g.e., 81.

²⁵³ Lautsi ve diğerleri v. İtalya, Başvuru No: 30814/06, 18/03/2011.

yaşta bulunan çocukların eğitiminde görevli olan öğretmenlerin dini sembol kullanmasının yeniden değerlendirilmesi ve tartışmaya açılması açısından önemlidir. Sınıf duvarında asılı olan dini sembolün, (eğer küçük yaşta olan çocukların pasif nitelikte bulunan bir dini sembolden etkilenebileceği kabul edilirse) öğretmenin kullandığı bir sembolden çocuklar üzerinde daha fazla etki bırakabileceği açıktır. Çünkü sınıf duvarında bulunan bir sembol çocuk tarafından diğer dini sembollerden daha üstün olarak algılanabilir. Fakat İHAM, Lautsi ve diğerleri v. İtalya kararında haçın pasif bir dini sembol olduğunu ve pasif bir dini sembolün çocukları ikna etmeye yönelik tarafının ortaya konulmadığını ifade etmiştir. Bu durumda aynı yaklaşım anaokulu ve ilkokulda görevli öğretmenlerin başörtüsü kullanması açısından da daha öncelikli olarak savunulabilir. İHAM'ın anılan yorumundan hareketle öğretmenin başörtüsü kullanmasının çocuklar üzerinde ikna etmeye yönelik bir çaba olarak gösterilmesi olanaklı görünmemektedir. Diğer taraftan öğretmenin başörtüsü kullanmasına ilişkin değerlendirme yapılırken, kamu hizmetinde görevli öğretmenin din ve vicdan özgürlüğü ile ifade özgürlüğü bağlamında konunun incelenmesi hukuksal açıdan zorunlu olduğundan Lautsi ve diğerleri kararında olduğu gibi dini sembol kullanımı sorunu sadece öğrenci ve ailesinin temel hak ve özgürlükleri çerçevesinde değerlendirilemeyecektir.

Özet olarak değerlendirme yapılacak olursa Türk yargı makamlarının başörtüsü kullanılmasına ilişkin içtihadı zamanla değişmiştir. Başörtüsü sorununun kamunun gündemine yansıdığı ilk yıllarda verilen kararlar incelendiğinde konuya ideolojik amaçlarla yaklaşıldığı ve varsayımlar üzerinden hareket edildiği gözlemlenmektedir. Bu kapsamda İHAM'a yapılan başvurular ise ulusal makamların takdir alanı üzerinden getirilen yorumlarla kabul edilemez bulunmuştur. 2012 yılında bireysel başvuru yolunun yürürlüğe girmesiyle AYM tarafından kamu görevlisinin başörtüsü kullanmasına ilişkin hukuksal ve temel hak ve özgürlüklere dayanan bir yaklaşım geliştirilmiştir. Anılan yaklaşım Danıştay tarafından da benimsenmiştir. Bu kapsamda Danıştay özel niteliği bulunan kamu görevlilerinin de (kolluk kuvvetleri ile TSK personeli) başörtüsü kullanmasını hukuka aykırı görmemektedir. Diğer taraftan küçük çocukların eğitimiyle görevli olan kamu görevlilerinin başörtüsü kullanmasının Lautsi ve diğerleri kararında ortaya konulan yaklaşım göz önüne alındığında, hukuka aykırı olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

2.2.3.2 İnancın açıklanması ve eleştirilmesi

Kamu hizmetinin laik niteliğinden ve kamu görevlisinin tarafsız olması gerektiğinden dolayı inançla ilgili konularda kamu makamları tarafından açıklama yapılırken son derece hassas davranılmalıdır. Kamu görevlisi tarafından inanca ilişkin olarak yapılan açıklamalar gerekli özenin gösterilmediği takdirde inancın değiştirilmesine yönelik ikna çabası olarak algılanabilir. Böyle bir durum ise insan haklarına dayanan ve çoğulculuğu benimsemiş olan bir demokrasi açısından makul görülemez. Kuşkusuz dini inancın açıklanması da din ve vicdan özgürlüğü açısından korunması gereken bir durumdur. Nitekim İHAM, bu konuda ele aldığı ilk kararında, *“Din özgürlüğü her ne kadar öncelikle bireysel vicdanı ilgilendiren bir mesele olsa da, o aynı zamanda diğer şeylerin yanı sıra, kişinin ‘dinini açıklama’ (açığa vurma) özgürlüğünü de ifade etmektedir”*²⁵⁴ demiştir. Diğer taraftan Mahkeme, Pitkevitch v. Rusya kararında yargıç olan başvuruçunun, dini ve ahlaki konuları mahkemede tartışması ve mensup olduğu kiliseye davacıların katılmaları halinde davanın olumlu sonuçlanacağını ifade etmesi nedeniyle verilen meslekten çıkarma cezasını ifade özgürlüğünün ihlali olarak görmemiştir²⁵⁵. Dolayısıyla mahkemeye göre dini inancını açıklama bir özgürlük olmakla, bir kamu görevlisinin kamu hizmetinin görülmesi sırasında dini konuları tartışması ve kişilerin kamu gücünün getirdiği otoriteyle inanca ait bir meselede ikna edilmeye çalışılması 10. madde kapsamında yorumlanamaz.

Bu çerçevede kamu görevlisi tarafından inanca yöneltilen bir açıklamanın disiplin hukukunun konusuna girebilmesi için, yapılan açıklamanın özel hayat sınırlarını aşarak, kamu görevlisinin tarafsızlığını zedelemesi ve başkalarını ikna etme çabası niteliğinde olması gerekir. Kişilerin özel hayat sınırları içinde dini, felsefi, vicdani düşüncelerini yakınlarıyla veya tanıdıklarıyla paylaşması ve tartışmaya girmesi disiplin düzeninin dışındadır ve din ve vicdan özgürlüğünün korunması altındadır.

Kamu görevlileri tarafından herhangi bir inancın veya inancın belli bir yorumunun övülmesi veya eleştirilmesi başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması ilkesine zarar verir. Kamu görevlisinin taraflı davranması halinde kamu hizmeti alanlar temel hak ve özgürlüklerini kullanma konusunda çekince yaşayabilir. Örnek karara

²⁵⁴ Kokkinakis v. Yunanistan, Başvuru No: 3/1992/348/421, 19/04/1993. (çev.) Zühtü Arslan, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Din Özgürlüğü, Liberal Düşünce Topluluğu, 2005, s.108.

²⁵⁵ Pitkevitch v. Rusya, Başvuru No: 47936/99, 08/02/2001.

konu olayda öğretim üyesi olan davacı hakkında başını örten kadın öğrencilerle tartışmaya girdiği ve öğrencileri terslediği gerekçesiyle başlatılan disiplin soruşturması sonucunda 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 125. maddesinin (D) fıkrasının (1) bendinde yer alan “*Görevin Yerine Getirilmesinde Dil, Din Cinsiyet, Siyasi Düşünce, Felsefi İnanç, Din ve Mezhep Ayrımı Yapmak*” fiilini işlediği gerekçesi ile eylemin ağırlık durumuna göre 1 ile 3 yıl kademe ilerlemesinin durdurulması cezasının önerilmiş, davacının daha önce ceza almamış olması nedeni ile 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun 53/D maddesi gereği bir alt ceza uygulanarak 1/30 aylıktan kesme cezası ile cezalandırılmasına davalı idare tarafından karar verilmiştir. Açılan davada idare mahkemesi dava konusu işlemin iptaline karar verse de, İstinaf mahkemesi dava konusu disiplin cezasının hukuka uygun olduğuna kesin olarak karar vermiştir:

Davacı hakkında yürütülen soruşturma kapsamında ifadesine başvuru olan öğrenciler tarafından, davacının, inançları gereğince başörtüsü kullanana kız öğrencilere karşı, "ayvayı yedin mi?", "Bu devirde neden böyle giyiniyorsun? Sen neyi savunuyorsun?", "Sende mi göğşe yükseldin?" ve benzeri ifadeler kullandığını beyan edilmiştir. Bu ifadelerin topluluk içinde kullanılması, zamana yayılması ve özellikle başörtülü öğrencileri hedef alması dikkate alındığında; davacının bir grup öğrenciyi "felsefi inanç, din ve mezhep ayrımı" yaptığı sonucuna varılmıştır. Bu durumda, davacının sabit olan söz konusu fiiline uyan disiplin cezasıyla cezalandırılmasına ilişkin dava konusu disiplin cezası işleminde hukuka aykırılık, aksi yönde değerlendirme ile davanın reddi yolunda idare mahkemesince verilen kararda ise hukuki isabet görülmemiştir.²⁵⁶

Başka bir olayda ilçe müftüsü olan davacı hakkında başını kapatmayan kız öğrencilere olumsuz söylemlerde bulunduğu gerekçesiyle 657 sayılı Kanun'un 125/C-1 maddesinde yer alan “Hizmet içinde Devlet memurunun itibar ve güven duygusunu sarsacak nitelikte davranışlarda bulunduğu” düzenlemesi kapsamında 1/30 oranında aylıktan kesme cezasıyla cezalandırılmasına karar verilmiştir. Olayda davacının Yaz Kur'an Kursunda öğrenim gören kız öğrencilere “*başörtülü erkekler, sen erkek gibisin, sana sokakta erkek derler, bu arkadaşınız yakışıklı (erkek olduğunu ima ederek), sen erkek misin ki pantolon giyiyorsun, baş örtüsünü kim takmaz? Cehennemlikler takmaz, Müslüman olmayan başörtüsü takmaz, bakın arkadaşınız nine gibi olmuş, bakın bu hizmetçiye benziyor*” ifadelerinde bulunduğu belirtilmiştir. Bölge idare mahkemesi ilk derece mahkemesinin iptal kararını kaldırarak davanın reddine karar vermiştir:

²⁵⁶ Ankara BİM 4. İdari Dava Dairesi, E:2018/3997, K:2019/1801, 28/06/2019.

Dosyanın incelenmesinden; davacı hakkında yapılan soruşturmada müftülük bünyesinde görev yapan muhtelif kişilerce verilen ifadelerde; davacının Ku'ran Kursunda pantolon giyen ya da başını örtmeyen kız öğrencileri kılık kıyafet konusunda rencide edecek tarzda ağır söylemlerde bulunduğu ve bu yaklaşımıyla öğrenci sayısının azalmasına neden olduğu hususlarının beyan edildiği aşikar olup, davacının ilçe müftüsü gibi üst düzey bir yönetici olması da dikkate alındığında, işlediği maddi eylemlerinin 657 sayılı Kanun'un 125/C-1 maddesinde belirtilen "Hizmet içinde Devlet memurunun itibar ve güven duygusunu sarsacak nitelikte davranışlarda bulunmak" hukuki fiiliyle örtüştüğü açıktır. Bu durumda; davacının 1/30 oranında aylıktan kesme cezasıyla tecziyesine dair dava konusu işlemde hukuka aykırılık; kararda sehven kademe ilerlemesinin durdurulması cezasına konu hukuki fiile yer veren ve esas yönünden de eksik incelemeye dayalı olan iptale dair ilk derece mahkemesi kararında ise hukuki isabet bulunmamaktadır.²⁵⁷

Yukarıda aktarılan iki kararın birincisine konu olayda kadın öğrenciler başörtüsü kullandığı için, diğer olayda da başörtüsü kullanmadıkları için eleştirilmiştir. Yer verilen ifadeler davacıların inancının sorgulanması ve kınanması niteliği taşımaktadır. Dolayısıyla davacıların ifadeleri Anayasa'nın 24. maddesinde yer alan kişilerin dini inancı ve görüşlerinden dolayı kınanamayacağına ilişkin kuralın ihlali niteliğindedir. Diğer taraftan iki karara konu olayda da davacılar alaycı bir üslup benimsemişler ve açıklamalarını doğrudan görevli oldukları kurumlardan hizmet alanlara yöneltmişlerdir. Bu itibarla davacılar, başkalarının hak ve özgürlüklerini kullanmasını zorlaştırmışlar ve kamu hizmeti alanları inanç ayrımcılığı temelinde rahatsız etmişlerdir.

Başka bir olayda istinaf mahkemesi, öğrencilerin inançları nedeniyle rahatsız edilmelerini eşit şekilde hizmet alabilecekleri konusunda idareye duydukları güveni sarsacak nitelikte bulmuştur. Karara konu olayda lisede öğretmen olan davacı tarafından derste bulunduğu sırada *"Allah şu an ne yapıyor acaba, İslam'ın beş şartı yok, İslam'ın beş şartı adam olmakmış", "niye Müslüman olarak yaşıyorsunuz, belki başka bir din var, araştırın"* ifadelerini kullanması nedeniyle disiplin soruşturması başlatılmıştır. Yürütülen soruşturma sonucunda davacının 657 sayılı Kanun'un 125/B-1 maddesinde yer alan *"Kurumların huzur, sükun ve çalışma düzenini bozmak"* fiilini işlediği gerekçesiyle kınama cezasıyla cezalandırılmasına karar verilmiştir. İstinaf Mahkemesi olaya ilişkin aşağıdaki değerlendirmeyi yaparak dava konusu disiplin cezasının hukuka uygun olduğuna kesin olarak hükmetmiştir:

Davacının kamu görevi sebebiyle eğitim verdiği öğrencilerin, reşit olmasalar dahi, davacının İslam dinine yönelik sorgulayıcı sözlerinden rahatsızlık duymalarının kuvvetle muhtemel olduğu, nitekim, disiplin soruşturması kapsamında alınan öğrenci ifadelerinde bu rahatsızlığın da belirtildiği,

²⁵⁷ İstanbul BİM 2. İdari Dava Dairesi, E:2018/2690, K:2019/228, 14/02/2019.

öğrencilerin sınıfta ders verildiği esnada öğretmenin maiyetinde buldukları da dikkate alındığında, davacının ders sırasında sarf ettiği bu sözlerin, henüz reşit olmayan öğrencilerin din ve vicdan özgürlükleri kapsamında dini inanç ve kanaatlerini çekinmeden açıklayabilmeleri hususunu etkileyecek nitelikte olduğu, bu yönüyle; öğretmen olan davacının somut olaydaki tutum ve davranışının sınırlandırılmasına sebebiyet verecek şekilde disiplin yaptırımına tabi tutulmasının "kanunla öngörülmüş ve demokratik bir toplumda kamu düzeninin korunması için gerekli nitelikte ve ağırlıkta olduğu sonuç ve kanaatine varılmıştır. Fiilin kurumların huzur ve sükununu bozucu nitelikte olup olmadığı incelendiğinde ise; (...) Davacının öğretmen sıfatıyla öğrencilere ders verdiği sırada, henüz reşit olmayan öğrencilerin kişisel gelişimine katkıda bulunmak ve genel kültürlerini artırmak maksadıyla, dersin konusu ile de bağlantılı olan bazı bilgiler vermesi makul görülebilir ise de; ders konusu ile hiç bir bağı olmadığı gibi bir dine yönelik sorgulayıcı ve muhataplarını rahatsız edici mahiyette sözleri, öğrencilerin reşit olmadığından hareketle sınıfta sarf etmesinin; o anda amaçlanan eğitim/öğretim faaliyetinin tamamen dışına çıkılmasına sebep olduğu, öğrencilerin dini inanç ve kanaatleri hususunda sorgulanmaksızın ve ayrımcılığa maruz kalmaksızın vatandaş sıfatıyla eşit şekilde ve serbestçe eğitim/öğretim hizmetinden yararlanabilecekleri hususunda idareye ve öğretmene duydukları güveni sarsacak nitelikte olduğu, davacının eğitimci sıfatıyla, öğrencilerin bu sözlerden duydukları rahatsızlığa ne şekilde tepki vereceklerini de dikkate alması gerekirken almadığı, bu haliyle; davacının sınıfta İslam dinine yönelik olarak sarf ettiği sorgulayıcı sözlerinin, olayın oluş biçimi, muhataplarına olan etkisi ve ifa edilen eğitim/kamu hizmetinin mahiyeti itibariyle, kurumun/okulun huzur ve sükununu bozan bir davranış niteliğinde olduğu sonuç ve kanaatine varılmıştır.

Kamu görevlisi tarafından yürüttüğü kamu hizmeti sırasında kişilerin inancına yönelttiği açıklamalar ister övücü nitelikte olsun, isterse eleştirel nitelikte olsun kamu hizmetinin laikliği ilkesine aykırı düşer. Diğer taraftan bazı durumlarda doğrudan hizmetin görünüm sırasında olmasa da kamu görevlisinin inanca yönelik açıklamaları, hizmet alanlarda, kamu hizmetinin eşit şekilde yürütüldüğünün kuşku duyulmasına yol açabilir. Örneğin; bir kamu görevlisinin sosyal medya paylaşımları hizmet alanları doğrudan etki altında bırakabilir ve bu durumda kamu görevlisinin disiplin sorumluluğu doğurur. Bununla birlikte doğrudan hizmetin yürütülmesi sırasında olmamak şartıyla ve rencide ve rahatsız edici bir üslup kullanılmadan, hizmet alanlarda hizmetin tarafsız şekilde yürütüleceğine ilişkin kuşku uyandırmayan açıklamaların ifade özgürlüğü kapsamında kaldığı söylenebilir.

Örnek karara konu olayda davacı araştırma görevlisi olarak görev yapmaktadır. Twitter isimli sosyal paylaşım sitesinde kendisine ait hesap üzerinden 05/11/2018 Salı günü saat 19.49'da yapmış olduğu "*El laiklik. Vel laiklik. Vemaedrakemel laiklik*" şeklindeki paylaşım ile 11/06/2018 tarihinde saat 00.27'de yapmış olduğu "*Geceleri halı sahada maç yapmak yasak. Düğün yapmak yasak. Bilumum gürültü unsurları çevreye rahatsızlık verilmemesi için yasak. Harika. Peki neden gecenin bu saatinde*

camiden gelen bangır bangır Allahümme Salli sesleri serbest? Bu ne yaman çelişki anne.” şeklindeki paylaşım nedeniyle hakkında soruşturma başlatılmıştır. Soruşturma sonucunda 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun 53. maddesinin (b) fıkrasının (6) numaralı bendinin (c) alt bendinde yer alan “*Kamu hizmeti veya öğretim elemanı sıfatı ile bağdaşmayacak nitelik ve derecede yüz kızartıcı ve utanç verici hareketlerde bulunmak*” fiilini işlediği gerekçesiyle kamu görevinden çıkarma cezasıyla cezalandırılmasına karar verilmiştir. Anılan disiplin cezasının iptali istemiyle açılan dava idare mahkemesi tarafından reddedilmiştir. İstinaf Mahkemesi ilk derece mahkemesinin kararını aşağıdaki gerekçeyle kaldırmıştır:

... somut olayda Twitter isimli sosyal medya platformunda yapılan söz konusu paylaşımlar nedeniyle davacı hakkında tesis edilen uyuşmazlık konusu disiplin cezasının davacının ifade özgürlüğüne ve düşüncesini yayma hürriyetine müdahale niteliğinde olduğu, bu müdahalenin ve buna bağlı olarak uyuşmazlık konusu disiplin cezasının hukuka uygun olup olmadığının ortaya konulabilmesi için öncelikle söz konusu müdahaleyle ulaşılmak istenilen amacın meşru olup olmadığının ve ilgili müdahalenin demokratik toplum gerekleriyle bağdaşıp bağdaşmadığının değerlendirilmesi gerektiği, şiddeti övmediği, desteklemediği, teşvik etmediği, herhangi bir kişiyi, topluluğu, inancı, düşüncüyü aşağılamadığı, hakaret içermediği, kin uyandırıcı ve düşmanlığa tahrik edici nitelikte olmadığı müddetçe muhatabı için rahatsızlık verici ve hatta şok edici nitelikte olsa dahi bu yöndeki sözlü veya yazılı beyan ile görsel paylaşımın katlanılmasının ifade özgürlüğünün ve düşüncüyü yayma hürriyetinin gereği olduğu, aksi durumun kabulünün muhatabının hoşuna gitmeyen, eleştiri mahiyetindeki ifadelerin dahi kısıtlanmasına sebebiyet vereceği, bu durumun ise demokratik toplum gereklerine uygun olmayacağı, uyuşmazlık konusu disiplin cezasına esas alınan ve yukarıda izah edilen davacıya ait sosyal medya paylaşımlarında şiddeti öven, teşvik eden, İslam inancını ve bu inanca mensup kimseleri aşağılayan, hor gören, kin ve düşmanlığa tahrik eden, bu inanca veya kimselere hakaret eden ifadelerin yer almadığı, 11.06.2018 ve 05.11.2018 tarihli paylaşımların, muhatapları için rahatsızlık verici nitelikte olsa bile, asgari demokratik toplum ölçütlerinde dahi ifade özgürlüğü ve düşüncüyü yayma hürriyeti kapsamında olduğu, bir başka deyişle davacının uyuşmazlık konusu sosyal medya paylaşımlarının demokratik toplum gerekleri doğrultusunda muhatabı olan toplulukça tahammülü gereken eleştiri sınırları içerisinde kaldığı dikkate alındığında uyuşmazlık konusu disiplin cezasıyla davacının ifade özgürlüğüne ve düşüncüyü yayma hürriyetine yapılan müdahalenin meşru amaca yönelik olmadığı, demokratik toplum gerekleriyle bağdaşmadığı ve bahsedilen temel hak ve özgürlüklerin ihlali niteliğinde olduğu anlaşıldığından uluslararası ve ulusal mevzuat uyarınca dava konusu işlemin hukuka uygunluk taşımadığı sonucuna ve kanaatine varılmaktadır.²⁵⁸

Aktarılan karara konu ifadeler nedeniyle davacının kamu görevinden çıkarılma cezasıyla cezalandırılması anlaşılabilir bir durum değildir. Söz konusu ceza disiplin yaptırımları arasındaki en ağır cezadır ve olayda bu kapsamda disiplin soruşturması

²⁵⁸ İzmir BİM 5. İdari Dava Dairesi, E:2020/352, K:2021/439, 26/02/2021. Anılan karara karşı davalı idare tarafından temyiz isteminde bulunulmuş, temyiz istemi 01/09/2023 tarihi itibariyle sonuçlandırılmamıştır.

yürütülmesinin hukuki güvenlik açısından sorunlu olduğu belirtilmelidir. Diğer taraftan davacının ifadelerinin mahkeme tarafından ikiye ayrılarak incelenmesi gerekirdi. İlk önce davacının 11/06/2018 tarihinde yaptığı ve camiide ibadet edenlerin seslerinin duyulmasına yönelik söylemleri hakkında değerlendirme yapılacak olursa, mahkemenin olaya ilişkin gerekçesine katılmak olanaklıdır. Gerçekten davacının bu ifadelerinin bir inancın eleştirilmesi çerçevesinde değerlendirmek bile olanaklı görünmemektedir. Davacı anılan ifadeleriyle bir inancı eleştirmemiş idarenin uygulamalarını eleştirmiştir. Dolayısıyla idari bir uygulamayı eleştirmeye yönelik ifadelerin yüz kızartıcı ve utanç verici bir fiil olarak tanımlanması olanaklı değildir ve istinaf mahkemesinin belirttiği gibi anılan ifadelere müdahale edilmesinin meşru bir amacı yoktur. Mahkeme anılan müdahaleyi demokratik toplum düzeninin gerekleriyle bağdaştırmadığı gibi, meşru sınırlandırma sebepleri kapsamında da müdahaleyi yorumlayamamıştır.

Diğer taraftan davacının 05/11/2018 tarihinde yaptığı “*El laiklik. Vel laiklik. Vemaedrakemel laiklik*” şeklindeki paylaşım Kur’an’da yer alan bir surenin ifade tarzının “laiklik” kelimesinin eklenerek değiştirilmesidir. Aktarılan karardan davacının bu paylaşımı neden yaptığı, hangi bağlamda davacı tarafından bu ifadelerin kullanıldığı belirtilmediğinden davacının alay etme kastıyla hareket edip etmediği anlaşılamamaktadır. Davacının anılan ifadeleri kullandığı bağlamla birlikte ifadeler değerlendirildiğinde davacının anılan ifadeleri alay etmek için kullandığı tespit edildiği takdirde davacının ifadeleri nedeniyle cezalandırılması olanaklı olabilir. Fakat böyle bir durumda bile davacının ağır disiplin cezalarıyla cezalandırılması ölçülü kabul edilemez.

2.2.4 Kurumsal bilgilerin sızdırılmasına yönelik ifadeler

Kamu kurumları yürüttüğü faaliyetler nedeniyle kişiler ve olaylar hakkında çok sayıda veriye ulaşabilmektedir. Bu verilerin bir kısmının açıklanmasında hiçbir kamu yararı olmadığı gibi, özellikle hizmet alanlara ilişkin kişisel verilerin kamuoyuyla paylaşılması kamu görevlisinin hem ceza hem de disiplin sorumluluğunu doğurabilir. Bu tür verilerin paylaşılması özel hayatın gizliliği hakkının ihlalidir. Dolayısıyla ayrıksı durumlar dışında bu tür verilerin paylaşılması ifade özgürlüğü olarak değerlendirilemez.

Diğer taraftan bazı durumlarda kamu kurumları tarafından açıklanması istenmese bile açıklanmasında üstün kamu yararının bulunduğu bazı bilgilerin kamu görevlisi tarafından paylaşılması gerekebilir. Bu tür bilgiler iki konu etrafında toplanır. Bunlardan ilki açıklanmasında kamu yararının olduğu bilimsel bilgilerdir. Diğer ise demokrasiye güçlü bir biçimde zarar veren hukuk dışı uygulamalardır. Bu tür bilgiler kamu görevlileri mesleklerinin getirdiği konum nedeniyle öncelikle ulaşabilmekte ve belki de duruma göre bilgi sahibi olan tek veya birkaç kişi içinde olabilmektedirler. Dolayısıyla böyle durumlarda yeterli şartların gerçekleşmesi halinde kamu görevlisinin bu tür eylemleri kurum dışına aktarması hukukun koruması altındadır. İHAM Guja v. Moldova kararında kamu görevlisinin kurum içi bilgileri açıklayabilmesi için gerekli şartları açıklamıştır. Karar kamu görevlisinin kurum içi bilgileri dışarıya aktarması ile ilgili ilk karardır²⁵⁹.

Başvuruya konu olayın arka planında Moldovya Başkanının Ocak 2003 tarihinde yaptığı açıklamalar yer almaktadır. Basında yer verilen açıklamada yolsuzlukla mücadele hakkında açıklamalarda bulunulmuş ve kamu görevlilerinden kendilerine yapılan baskıya direnmeleri istenmiştir. Birkaç gün içinde savcılığın basın biriminin sorumlusu olan başvuru tarafından bir gazeteye iki mektup gönderilmiştir. Gönderilen mektuplardan biri meclis başkan yardımcısı tarafından, diğeri ise bir bakan yardımcısı tarafından savcılığa iletilmiştir. Mektuplar haklarında soruşturma yürütülen dört polis hakkında olumlu görüşler içermektedir. Başvurucunun gönderdiği mektupların basında yayınlanması sonrasında, başvuru gizli belgeleri yayınlattığı için işinden ihraç edilmiştir. Moldova mahkemeleri de başvurucunun gizli nitelikteki belgeleri ifşa ettiğini, bu durumun ifade özgürlüğü kapsamında olmadığını belirterek davacının ihracını hukuka uygun bulmuştur. İHAM, ilk olarak kamu görevlilerinin hükümetlerin meşru nedenlerle gizli tuttuğu bilgilere erişebildiklerini, bu itibarla güçlü bir oranda sessiz kalma yükümlülüklerine tabi olduklarını belirtmiştir. Hemen sonrasında mahkeme bir kamu personelinin yürüttüğü görev sırasında fark ettiği hukuk dışı bir eylemin kamuoyuna duyurulmasında kuvvetli bir kamu yararının olabileceğini vurgular. Bu çerçevede mahkeme kurum içi bilgilerin dışarıya yansıtılmasına ilişkin altı ölçüt geliştirir. Ölçütler mahkeme tarafından farklı şekilde sıralansa da çalışmada aşağıdaki şekilde sıralama yapılmıştır.

---

²⁵⁹ Guja v. Moldova, Başvuru No: 14277/04, 12/02/2008.

1. Sızdırılan bilginin gerçekliği:

Mahkeme başvuru konusu olayda gönderilen mektupların gerçekliği konusunda taraflar arasında çekişmenin olmadığını belirtmektedir. Yalan yanlış bilgilerin kamu görevlisi tarafından servis edilmesi herhangi bir kamu yararı taşımadığı gibi, hukuk dışı bir eylemle mücadeleye de hiçbir katkı getirmez. Diğer taraftan kamu görevlisi hukuk dışı bir eylemin gerçekliğini durumun el verdiği ölçüde araştırabilir. Eylemin varlığına dair ipuçları elde eden bir kamu görevlisinden söz konusu durumun varlığını kesin bir şekilde kanıtlamasını beklemek hukuk dışı eylemlerle mücadeleyi zorlaştırır. Olaya ilişkin bazı ipuçları elde eden kamu görevlisinin elindeki bilgileri kamuoyuyla paylaşması halinde sivil toplum örgütlerinden ve kamunun diğer kurumlarından destek görmesi de olasıdır.

2. Kamu yararı açısından önem:

İHAM'ın kararlarında sık sık kamu yararının bulunduğu bir konuda ifade özgürlüğünün koruma derecesinin arttığı vurgulanmaktadır. Mahkemeye göre başvuru konusu mektuplar kuvvetler ayrılığı, üst düzey siyasetçilerin uygunsuz davranışları polis şiddetine karşı hükümetin yaklaşımı gibi olaylarla ilgilidir ve bu konulardan kamuoyunun haberdar edilmesinde kamu yararının olduğu konusunda kuşku yoktur.

3. İfşa edilme dışında başka seçeneğin olup olmadığı:

İHAM'a göre kamu görevlisi tarafından herhangi bir hukuk dışı eylem fark edildiği zaman kişinin ilk önce üstünü ya da yetkili bir makam veya kurumu bilgilendirmesi gerekir. Bu çerçevede mahkeme başvurusunun halka ifşadan önce bir seçeneğinin olup olmadığını değerlendirmiştir. Mahkemeye göre Moldova mevzuatında hukuk dışı eylemlerin bildirilmesi konusunda bir düzenleme yoktur. Bu nedenle mahkeme, başvurusunun sadece üstlerine karşı kaygılarını dile getirebileceğini belirtir. Diğer taraftan mahkemeye göre başvurusunun üstü konumunda olan savcı altı aydan beri durumdan haberdardır ve yapılan baskılara boyun eğdiği kanısını uyandırmıştır. Dolayısıyla mahkeme başvurusunun dışarıya bilgi verme konusunda haklı olduğu sonucuna ulaşmıştır.

4. Kamu kurumuna verilen zarar ve kamu yararı dengesi:

Mahkeme burada terazinin bir kefesine kamu kurumuna verilen zararın diğerine de kamunun elde ettiği menfaatin eklenerek değerlendirme yapılmasını istemiştir. Mahkeme somut olaya ilişkin olarak ise; savcılığın baskı altında olduğuna

dair bilginin açıklanmasındaki menfaatin demokratik bir toplumda son derece önemli olduğunu, dolayısıyla bu durumun toplumun başsavcılığa olan güveninden daha fazla koruma gerektirdiğine karar vermiştir.

5. İfşa edenin amacı:

Mahkemeye göre kurum içi bilgileri sızdıranın kişisel sorunlarla veya maddi bir kazanç sağlamak için hareket etmesi halinde, ifade özgürlüğünün yüksek korumasından faydalanması olanaklı değildir. Bu nedenle mahkemeye göre ifşada bulunanın iyi niyetle hareket etmesi ve eylemi yapmasında kamu yararı bulunduğunu düşünmesi gerekir. İHAM somut olayda başvuruçunun kişisel çıkarlarla hareket ettiğini gösterir bir durumun olmadığını belirtmiştir.

6. Uygulanan yaptırımın ağırlığı:

Mahkeme altıncı şart olarak yaptırımın ölçülülüğünü değerlendirmiştir. Zaten mahkeme demokratik toplumda gereklilik değerlendirmesinde bulunurken sık sık ölçülülük incelemesi yapmaktadır. Dolayısıyla bu ölçüt mahkeme açısından yeni bir durum değildir. Uyuşmazlıkta başvuruçucu çok ağır ve sert bir yaptırımla karşı karşıya kalarak işten çıkarılmıştır. Mahkemeye göre bu durumu haklı gösterir bir neden yoktur. Diğer taraftan mahkemeye göre başvuruçuya uygulanan yaptırımın savcılıkta ve diğer kamu kurumlarında çalışan personelin usulsüz davranışları bildirme konusundaki cesaretini de kırmaktadır.

Bu çerçevede 657 sayılı Kanun kapsamında kamu hizmetine dair bilgilerin açıklanmasının yasaklanmasına ilişkin iki düzenlemenin olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki Kanun'un 125/B-m maddesinde yer alan *"Yetkili olmadığı halde basına, haber ajanslarına veya radyo ve televizyon kurumlarına bilgi veya demeç vermek"* filidir. Düzenlemede yer alan yetkili olmaya ilişkin ölçüt aynı Kanun'un 15. maddesinde yer almaktadır. Buna göre, *"Devlet Memurları, kamu görevleri hakkında basına, haber ajanslarına veya radyo ve televizyon kurumlarına bilgi veya demeç veremezler. Bu konuda gerekli bilgi ancak bakanın yetkili kılacağı görevli illerde valiler veya yetkili kılacağı görevli tarafından verilebilir"*. 15. maddede yer alan ifadelerin anlaşılabilir nitelikte olduğunu savunmak güçtür. Düzenlemeden hangi bilgilere ilişkin yetkilendirme yapılacağı belli değildir. Ayrıca düzenleme kamu hizmetine ilişkin her türlü açıklamayı kapsayacak nitelikte görünmektedir. Dolayısıyla düzenlemenin sınırlarının saptanması olanaklı görünmemektedir. Diğer taraftan anılan

düzenlemenin getirdiği bilgi ve demeç verme yasağının konusu suç teşkil eden veya hukuk dışı eylemlerin sızdırılmasını engelleyemeye ilişkin bir yasaklama getirdiği de söylenemez. Çünkü konusu suç teşkil eden veya hukuk dışı eylemlerin sızdırılması konusunda herhangi bir makamın yetkilendirilmesi zaten olası değildir. Bu nedenle açıklanmasında üstün bir kamu yararı olan bilgilerin dışa aktarılması konusuna 657 sayılı Kanun'da yer alan anılan düzenlemenin engelleme getirdiği söylenemez.

Konuyla ilgili bir diğer düzenlemede 657 sayılı Kanun'un 125/D-k maddesinde yer almaktadır. Buna göre, "*Açıklanması yasaklanan bilgileri açıklamak*" fiili disiplin suçu olarak düzenlenmiştir. Anılan fiilde aynı Kanun'un 31. maddesinde yer alan gizli bilgilerin açıklanması yasağı kapsamında değerlendirilmelidir. Kanun'un 31. maddesinde "*Devlet memurlarının kamu hizmetleri ile ilgili gizli bilgileri görevlerinden ayrılmış bile olsalar, yetkili bakanın yazılı izni olmadıkça açıklamaları yasaktır*" ifadelerine yer verilmiştir. Bu düzenleme de Guja v. Moldova kararı çerçevesinde değerlendirilirse kamu yararıyla güçlü oranda ilgili olan hukuk dışı eylemlere yönelik açıklamaların yasaklama kapsamında kaldığı söylenemez. Elbette ifşada bulunan kamu görevlisinin anılan İHAM kararında belirtilen altı ölçütü sağlaması gerekir.

2.3 İfade Özgürlüğünün Özel Niteliğe Sahip Kamu Görevlileri Açısından Kullanılması

İfade Özgürlüğü bazı meslekler için ayrı bir önem gerektirmektedir. Bu meslekte bulunanların ifade özgürlüğünün sınırlandırılması, sadece bireysel olarak o mesleği yürütenler üzerinde etki doğurmaz. Bu nedenle akademisyenlerin ve din görevlilerinin ifade özgürlüğü ayrı bir incelemeyi gerektirmektedir. Anılan meslekte bulunanların ifade özgürlüğünün sınırlandırılması duruma göre kamusal bir sorun teşkil edebilir. Dolayısıyla bu mesleklerde bulunanların ifade özgürlüğünün korunması başkalarının hak ve özgürlüğünün gerektiği gibi korunması açısından önemlidir. Bir akademisyenin ifade özgürlüğünün ihlal edilmesi, başkalarının bilimsel bilgiye ulaşımını kısıtlar. Yine özel niteliklerinden dolayı din görevlilerinin ifade özgürlüğü de duruma göre sadece bireysel açıdan değerlendirilmemelidir. Bir din görevlisinin ifade özgürlüğünün ihlal edilmesi, başkalarının din ve vicdan özgürlüğünün ihlal edilmesine yol açabilir. Çünkü din ve vicdan özgürlüğü yapısı gereği, öğretme öğrenme ilişkisini içinde taşır. Öte yandan düşünce açıklamaları nedeniyle din

görevlisinin hukuka aykırı biçimde yaptırımı tabi tutulması laiklik ilkesini, dolayısıyla demokratik toplum düzenini zedeler.

Diğer taraftan yargıç ve savcılar ifade özgürlüğü de ayrı olarak üzerinde durulması gereken konulardan biridir. Yargıç ve savcılar İHAM'ın kararlarında sık sık işaret ettiği gibi toplumun yargıya olan güvenini sağlamakla yükümlüdür. Dolayısıyla anılan meslekte olanların ifade özgürlüğünün de kamuya bakan bir yanı vardır. Diğer kamu görevlilerine kıyasla yargıç ve savcılar tarafsız konumlarını daha güçlü bir oranda korumalıdır. Örneğin belli sınırlar dahilinde herhangi bir kamu görevlisinin siyasi ifadelerde bulunması mazur görülebilse de, aynı ölçüde bir yargıcın siyasi ifadelerde bulunması yargının tarafsızlığı ve bağımsızlığı ilkesine gölge düşürebilir. Böyle bir durum ise yargıya olan güveni sarsabilir.

Bu çerçevede anılan üç meslek grubunun ifade özgürlüğünün kamuya bakan yanlarının olmasından dolayı çalışmanın ilerleyen bölümünde bu üç meslek grubu ayrı başlıklar üzerinden incelenecektir.

2.3.1 Akademisyenlerin ifade özgürlüğü

Akademik özgürlükle bilim özgürlüğü birbirinden farklı kavramlardır²⁶⁰. Anayasada akademik özgürlük açıkça düzenlenmese de bilim özgürlüğünün düzenlenmesi akademik özgürlüğün merkez alanının koruma altına alınması demektir. Dolayısıyla akademik özgürlüğün iki alanı vardır. Birinci alan bilimsel faaliyetlerden kaynaklanan ve bilim özgürlüğünün koruması altında olan merkez alandır. Akademik özgürlüğün diğer alanı ise akademisyenlerin bilimsel faaliyetlerden ayrışan ve fakat ifade özgürlüğü açısından yine sıkı bir biçimde korunması gereken “üniversite dışı” alandır.

Diğer taraftan bilim özgürlüğü araştırma özgürlüğü, araştırma için gerekli şartlara ve araçlara sahip olma hakkı, bilimsel üretim yapma ve yayma özgürlüklerini içerse de bu konuların hepsinin üzerinde durulması çalışmanın konusunun dağılmasına yol açacaktır. Bu nedenle çalışma kapsamında bilim özgürlüğü kavramından bilimsel bilginin açıklanması ve yayılması kastedilecektir.

---

²⁶⁰ Gökçen Alpkaya, “Akademik Özgürlükler,” *İfade Özgürlüğü İlkler ve Türkiye* içinde, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007), 236-237.

2.3.1.1 Bilimsel ifadeler

İfade özgürlüğünün kullanım alanlarından biri ve belki de en sıkı korunması gerekli olanı bilimsel özgürlüktür. İfade özgürlüğünün korunması gerektiği yönündeki tarihsel gelişmeler Kilise'nin tartışılmaz olarak kabul ettiği dünya görüşüne karşı yürütülen mücadeleler sonucunda elde edildiği için ifade özgürlüğünün korunması yönündeki hareketlerin temelini bilim özgürlüğünde aramak yanlış olmaz. Bu nedenle bilim özgürlüğünü ifade özgürlüğünün ilk formu ve halen merkez çekirdeği olarak kabul etmek gerekir.

Bilimsel faaliyetler başta üniversiteler olmak üzere kamusal veya özel çeşitli kurum ve kuruluşlarda yürütülmektedir. Bilim insanı ister kamu kurumunda görev yapsın isterse özel bir kurumda görev yapsın, isterse çalışmalarını bağımsız olarak sürdürsün, mesleki etik kurallarına uyma zorunluluğu nedeniyle bilimsel faaliyetlerini disiplin hukuku düzeni içinde sürdürmek zorundadır. Kamu görevlileri açısından bu durum disiplin cezalarına ilişkin yasal düzenlemelerle sağlanırken özel kurumlara bağlı ya da bağımsız olarak bilimsel faaliyetlerde bulunanlara ilişkin olarak disiplin düzeni kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları tarafından tesis edilen yine kanunda yer alan disiplin cezaları eliyle sağlanmaktadır. Dolayısıyla disiplin suç ve cezaları bilim özgürlüğünün sınırlandırılmasında kullanılan temel araçlardan biridir. Tezin konusu kamu görevlilerinin ifade özgürlüğüne odaklandığından akademik özgürlük tez kapsamında kamu görevlileri açısından incelenecektir. Bu çerçevede akademik özgürlüğün daha iyi kavranabilmesi için ilgisi oranında farklı kararlardan da yararlanılacaktır. Fakat her şeyden önce bilim özgürlüğünün kavranabilmesi için yüzeysel de olsa bilimin ne olduğunun ele alınması ve buradan hareketle bilimsel açıklamalara nasıl yaklaşılması gerektiğinin üzerinde düşünülmesi yararlı olacaktır. Bilimsel bilginin niteliği konusu oldukça tartışmalıdır. Öyle ki felsefenin alt uğraş alanlarından olan bilim felsefesi yüzyıllardır bilimsel bilgiyi kavramaya çalışmaktadır.

Bilimsel bilgi gerçek (hakikat) arayışına ilişkindir. Dini veya felsefi bilgi de gerçek arayışına ilişkin bir uğraşmayı ifade etse de bilimsel bilgiyi bunlardan ayıran bilimsel bilginin sadece akla, deneysel metotlara ve gözleme dayanmasıdır. Bilimsel bilginin rasyonel yöntemler üzerinden elde edilmesi onun kesin ve tartışılmaz olduğu anlamına gelmemektedir. Bilimsel bilgi aksi ispatlandığı takdirde geçerliliğini yitirir. Bu çerçevede Karl Popper bilimsel bilginin niteliğinin kavranmasına yönelik ayrıntılı ve önemli çalışmalar yürütmüştür. Ayrıca ileride değinileceği üzere AYM'nin bilim

özgürlüğüne yaklaşımında Popper'ın etkisi görüldüğünden Popper'ın bilime ve bilimsel yönetime ilişkin yorumuna yer vermek gerekmektedir. Popper'ı bilimsel bilginin nasıl kavranması arayışına iten olay Einstein'ın Newton'a karşı çıkışıdır. Magee bu süreci şöyle anlatmaktadır:

Newton fiziği, ileri sürülüp benimsenen gelmiş geçmiş en başarılı ve önemli bilim kuramıydı. Gözlemlenebilen dünyada her şey onu doğruluyor gibiydi: iki yüzyıldan uzun bir süre boyunca Newton fiziğinin yasaları yalnızca gözlemlerle değil, yaratıcı kullanımla da doğrulanmıştır; çünkü bu yasalar, Batı bilim ve teknolojisinin temelini oluşturarak, yeni gezegenlerin varoluşundan gelgitlerin devinmelerine ve makinelerin işleyişine değin her şeyin şaşırtıcı bir kesinlikle önceden kestirilmesine hizmet etmişti. Bilgi diye bir şey varsa, buydu; insanın kendi maddi çevresi hakkında eriştiği gelmiş geçmiş en güvenilir ve kesin bilgi. Herhangi bir yasa, tümevarım yoluyla Doğa yasası diye doğrulanmış idiyse, bunları milyarlarca gözlem ve deney doğrulamıştır. Ardarda kuşaklar boyunca Batı insanına, bunlar kesin, değişmez olgular diye öğretilmişti. Yine de bütün bunlardan sonra, yüzyılımızın başında Einstein Newton'unkinden değişik bir kuram ileri sürmüştür. Einstein'ın kuramının doğruluğu üstüne görüşler türlü türlü oldu ama ciddi bir ilgiye layık olduğu da, uygulama kapsamının Newton'un kuramını geçtiği sayı da yadsınamıyordu. İşte asıl önemli olan, bu noktanın kendisidir. Newton'un kuramına uyan bütün gözlemsel tanıtılar (...) Einstein'ınkine uymaktaydı. (...) Dünya bütün o sayısız tanıtıların Newton'un kuramını kanıtladığına inanmakla düpedüz yanılmıştı. Ama, bütün bir uygarlık dönemi, eşi görülmedik bir maddi başarıyla ona dayanmıştı. Böylesine çok sayıda doğrulama ve tümevarımsal destek bir kuramın doğruluğunu kanıtlayamadıysa başka ne kanıtlayabilirdi ki? Ve Popper hiçbir şeyin kanıtlanamayacağını kavramıştır. Hiçbir kurama sonul gerçek (doğru)²⁶¹ diye güvenilemeyeceğini anlamıştır. Bir kuram hakkında en çok şunu söyleyebiliriz: şimdiye değin bütün gözlemlerce desteklenmiştir ve bilinen herhangi bir almaşığından daha çok sayıda ve daha kesin öndeyilere olanak vermektedir. Yine de her zaman daha iyi bir kurama yerini bırakabilir.²⁶²

Dolayısıyla Popper bilimsel bilginin tartışılmaz olmadığını, doğa bilimleri gibi açık kanıtlar üzerinden yürüyen bir alanda birçok bilim insanının uzlaşarak doğru kabul ettiği bir konunun yanlış çıkabileceğini fark etmiştir. Bu nedenle Popper bilimsel bilginin varsayımsal bilgi olduğu görüşündedir²⁶³. Varsayımsal bilgi kavramından bilimsel bilginin öznel kanılara dayalı olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Bilimsel bilginin varsayımsal olması onun kesin ve tartışmaya kapalı olmaması demektir. Popper, bilimsel bilgiyi nesnel açıdan doğru olan ve açıklama getirilebilen kuramların arayışı olarak görür²⁶⁴. Bilimsel bilginin varsayımsal ve açıklama getirilebilir nitelikte

²⁶¹ Çeviren “doğru” diye çevirse de “kesinlik” diye çevrilmesi gerekmektedir. Nitekim, Popper bilimi doğru arayışı olarak tarif etmiş ve bilimin kesin nitelikte olmadığını belirtmiştir. Bkz. Karl R. Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı Son Otuz Yılın Makaleleri ve Bildirileri*, çev. İlnur Ata, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022), 8. Baskı, 13-42.

²⁶² Byran Magee, *Karl Popper'ın Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı*, çev. Mete Tunçay (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1982), 26.

²⁶³ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 15.

²⁶⁴ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 14.

olması onu yanlışlanmaya ve sınanmaya açık hale getirir. Dolayısıyla Popper'a göre bilimle bilim olmayanı yanlışlanabilirlik ve sınanabilirlik ayırır²⁶⁵. Bu nedenle ona göre bilimsel bulguyu elde etme yöntemi eleştirel yöntemdir²⁶⁶.

Popper'ın görüşü özet olarak bilimsel bilginin dogmatikleştirilmemesidir. Bu doğrultuda o, bilimsel alanda dogmatikleşmeye karşı hayatı boyunca mücadele ettiğini söyler ve bilime dogmatik bir kabulle yaklaşanları bilimci olarak nitelendirir²⁶⁷. Tarihe bakılarak düşünüldüğünde bilimin önündeki en büyük engellerden biri Kilise'nin yanlış dünya görüşünü topluma dayatması olgusudur. Dinsel otoritenin dünyanın maddi gerçeğine ilişkin yanlış görüşlerini Engizisyon Mahkemeleri aracılığıyla kabul ettirmeye çalışması büyük bir korku iklimi meydana getirmiştir. Korkunun hüküm sürdüğü bir ortamda ne özgürlüklerden ne de bilimsel gelişmeden bahsedilebilir. Tarihsel olarak Kilise'nin otoritesinin sarsılmaya başlamasıyla bilimsel gelişmeler hız kazanmıştır. Bugün ise bilimsel bilginin dogmatikleştirilmesi ve farklı görüşlerin yine bilim adına engellenmesi ve bu çerçevede farklı düşünenlerin yaptırıma maruz bırakılması kişilerin bilimsel faaliyette bulunma arzusunu azaltabilir veya yok edebilir. Böyle bir durumda özgün bir bilimsel çalışmanın yapılması olanaksızdır.

Yanlış olduğu düşünülen bir bilimsel görüşün savunulması ceza kanunu anlamında suç teşkil etmemektedir²⁶⁸. Fakat mesleki alanda düzenin sağlanması ve kamu hizmetinin etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesi zorunlu olduğu için bilimsel faaliyetlerde bulunanlar disiplin hukukunun sınırı içindedir. Bir örnek üzerinden açıklayacak olursak bir hekimin farklı tedavi yöntemlerini savunması ve bunu meslektaşlarıyla tartışması son derece önemli ve gereklidir. Bu doğrultuda hekim iyi niyetle en yararlı tedavi yönteminin kendi savunduğu yöntem olduğunu düşünebilir. Buraya kadar anlatılan durum ifade özgürlüğünün korunması altındadır. Ama savunduğu tedavi yöntemini, konuyla ilgili diğer bilimsel görüşleri aktarmadan, bu alanda sadece kendi doğru kabul ettiği tedavi yöntemi uygulanyormuş gibi aktarması ve yanında öğrenci olarak bulunanlara tek ve en güçlü alternatif olarak sunması,

---

²⁶⁵ Magee, *Karl Popper'ın Bilim Felsefesi*, 40.

²⁶⁶ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 15.

²⁶⁷ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 17.

²⁶⁸ Burada kastedilen iyi niyetle dile getirilen, kişinin çıkar sağlamak amacıyla hareket etmediği ve genel bilimsel görüşün kabul etmediği bilimsel görüşlerdir. Kötü niyetle ve çıkar sağlamak amacıyla ifade edilen görüşler kuşkusuz konusuna göre ceza kanununun kapsamına girebilir.

dolayısıyla sorumlu olduğu kişilerin eğitiminde gerekli özeni göstermemesi disiplin suçu teşkil edebilir.

Bilimsel faaliyetlerde bulunanların disiplin düzeni içerisinde hareket etme zorunluluğu disiplin suç ve cezalarının bilimsel çalışmalar üzerinde güçlü bir etkisinin olduğunun göstergesidir. Bu nedenle disiplin müdahalesinin bilimsel faaliyetler üzerindeki sınırlayıcı etkisi son derece dar tutulmalı ve dikkatle yorumlanmalıdır. Aksi durumda bilimden söz edilmesi olanaksız hale gelir.

Öğretide bilimsel faaliyetlere hukuksal açıdan nasıl yaklaşılması gerektiği tartışılmıştır. Bu çerçevede Alkış'ın görüşüne yer verilerek bu görüşler değerlendirilip bilimsel bilgiye hukuksal yaklaşımın nasıl olması gerektiği AYM kararlarıyla birlikte ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Alkış konuya ilişkin değerlendirmesinde özetle, akademik söylemde kabul edilen tek ve en uygun görüşün kişinin meslektaşları tarafından değerlendirilmesi olduğunu, “meslektaşlar” tarafından değerlendirilme ilkesinin dışına çıkıldığında ve bilimsel olana mahkemenin karar vermesi halinde mağdurların ortaya çıkacağını, bilimin bağımsızlığının ve onurunun korunması için saf bilimsel ifadelerin mahkeme salonlarından uzak tutulması gerektiğini savunmaktadır.”²⁶⁹

Alkış yukarıda aktarıldığı üzere ilk olarak bilimsel söylemler için tek ve en uygun sınırın kişinin meslektaşları tarafından değerlendirilmesi olduğu görüşündedir. Bilimsel ifadelerin hem ceza kanunu hem de disiplin hukuku kapsamında suç teşkil etmeyeceği açıktır ve yukarıda Popper'ın görüşleri üzerinden açıklanmaya çalışıldığı üzere bilimsel bilgilerin özgürce tartışılması bilimsel ilerleme için son derece gereklidir. Fakat diğer taraftan bilimsel olduğu ileri sürülerek yanlış bilgilerin dile getirilmesi başka bir hakka ve özgürlüğe zarar verebilir. AYM sağlık hakkı çerçevesinde bu duruma dikkat çekmiştir²⁷⁰. Yani ifade özgürlüğü ve akademik

²⁶⁹ Burcu Alkış, *Akademik Özgürlük*, (Kamu Hukuku Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), 120-121.

²⁷⁰ “Nitekim Anayasa'nın 56. maddesinin üçüncü fıkrasına göre "*Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak*" amacına sahiptir. **Bu sebeple sağlık alanında yanlış bilgilerin yayılmasını önlemek için eylem planları geliştirmek ve uygulamak devletin pozitif yükümlülüklerindedir.** Bunun sebebi yanlış bilginin kişilerin sağlığını ve hayatlarını riske atma, kurumlara ve sağlık sistemlerine duyulan güvenden zarar verme ihtimalidir. **Öyle ki sağlık alanında yanlış bilginin bazı durumlarda ölümcül bile olabileceği açıktır.** Yanlış bilgi; toplumda yerleşmiş güven eksikliğinden ve kurumlara duyulan güvendedeki çatlaklardan istifade ederek bunları daha da derinleştirmekte, bilime ve tıba duyulan güvene zarar vermekte ve toplumu çeşitli eksenlerde bölmektedir.” AYM, Mutia Canan Karatay Başvurusu (2), par. 31.

özgürlük çerçevesinde kaldığı ileri sürülerek her türlü bilginin dile getirilmesi başka bir hak ve özgürlüğün korunmasını güçleştirebilir. Dolayısıyla temel hak ve özgürlüklerin olağan hayatta karşı karşıya gelmesi kaçınılmazdır. Böyle bir durumda hangi temel hak ve özgürlüğün üst korumadan yararlanacağını belirlemek için hukuk devreye girer. Bu itibarla bilimsel faaliyetin hukukun konusuna girmemesi gerektiğini savunmak gerçeklikten uzak bir anlayıştır.

Diğer taraftan hem Mutia Canan Karatay başvurusunda hem de Hasan Mor başvurusunda²⁷¹ akademisyen olan başvurucular aynı alanda görev yapan meslektaşlarından oluşan makamlar tarafından disiplin cezası ile cezalandırılmışlardır ve AYM başvurucuların ifade özgürlüğünün ihlal edildiğine karar vermiştir. Kişinin çalıştığı alanda görevli olanların uygun yöntemlerle disiplin cezası tesis etme konusunda yetkilendirilmeleri disiplin düzeni tarihi boyunca süregelen bir uygulama olduğu gibi zaten disiplin mevzuatı da bu yöndedir. Burada dikkat edilmesi gerekli olan nokta bilimsel görüşlerin değerlendirilmesinin sadece ilgili alanlarda görevli uzmanlara bırakılmasının bilim özgürlüğünün korunması açısından yeterli olmayacağıdır. Dolayısıyla bilim özgürlüğünün bilim insanları tarafından da ihlal edilebileceği, bu durumu engelleyecek tek ve en uygun sınırın ise insan haklarına dayanan hukuksal koruma olduğunu kabul etmek gerekir.

Alkış ikinci olarak neyin bilimsel olduğuna mahkemelerin karar vermemesi gerektiğini, bilimin bağımsızlığının ve onurunun korunması için saf bilimsel ifadelerin mahkeme salonlarından uzak tutulması gerektiğini savunmaktadır. Mahkemelerin neyin bilim olduğunu belirleme yetkileri zaten yoktur. Bir çalışmanın bilimsel yeterliliğe sahip olup olmadığının değerlendirilmesi ilgili alanın uzmanları tarafından karar verilebilecek bir bilimsel faaliyettir. Bilimsel faaliyetin mahkeme salonlarına konu edilmesi çalışmanın niteliğinin tartışmaya açılması aracılığıyla olur. Örneğin; bir tez ilgili jüri tarafından bilimsel açıdan yeterli kabul edilmediği takdirde tezi yazan tarafından bilimsel çalışmanın yeterli olmadığına ilişkin işlem dava konusu edilebilir. Bu durumda hukuksal koruma bir güvence sağlamakla beraber mahkeme bilimsel çalışmayı kavrayabilmek için bilirkişilerden yardım alır. Böyle bir durumda bilirkişi tarafından görüş bildirilmeden hakimın tezi anlayabilmesi ve karar verebilmesi

---

²⁷¹ AYM, Başvuru No: 2019/20996, Hasan Mor Başvurusu, 25/05/2022.

olanaksızdır²⁷². Dolayısıyla bilimsel faaliyetin yargılama konusu olması durumunda bile neyin bilim olup olmadığına mahkemeler karar vermemektedir.

Bu noktada çok önemli bir durumun altının çizilmesi gerekir. Daha önce Popper'ın analizleri üzerinden açıklanmaya çalışıldığı üzere bilimsel faaliyeti dogmadan ayıran onun yanlışlanabilir olmasıdır. Dogma yanlışlanamaz ve mutlak doğru kabul edilir. Dolayısıyla bir bilimsel ifadenin, çalışmanın, bulgunun doğru olmadığı gerekçesiyle kişinin yaptırma maruz bırakılması ayrıksı haller dışında o alandaki bilim insanları uzlaşya varsa bile olanaklı değildir. Her şeyden önce bilimsel bulgular sınırlı araştırmalar sonucunda meydana gelmektedir. Bugün savunulan görüşler yarın yanlış çıkabilmektedir. Bu nedenle bilimsel ifadenin yanlış olduğuna karar verebilmek bazı durumlarda o alanın uzmanının bile elinde değildir. Tarih boyunca bilim öncekini reddederek ilerlemiştir. Bilimsel ekoller böylelikle ortaya çıkmıştır. Bugün bile bir konu farklı bilimsel yaklaşımlarla ele alınmaktadır. Psikolojik vakalara nasıl yaklaşılması gerektiğinden, hangi besinin sağlığa faydalı olduğuna kadar bugün bilimsel arenada var olan bir uzlaşıdan bahsetmeye olanak yoktur. Dolayısıyla bilim herkesin her konuda uzlaşmak zorunda olduğu bir ütopyaya işaret etmez.

Bir bilim insanının bilimsel açıklamaları nedeniyle yaptırma tabi tutulması Engizisyonu çağrıştırır. Bilim insanının gözlemlediği verilere veya başka kaynaklar üzerinden ulaştığı sonuçlara dayanarak yaptığı akıl yürütmenin engellenmesi bilimin engellenmesidir. Bu nedenle bilimsel ifadelerin çarpıtma, intihal, bilimsel etik, vs. gibi istisnai haller dışında -ki bu hallerde faaliyetin bilimselliği de tartışmalıdır- yaptırım dışında tutulması gereklidir. Aksi durum genel eğilimin kabul ettiği bilimsel ifadelerin kapsamının dışında bilim özgürlüğünün olmadığı kabulü demektir. Dolayısıyla bilimin ve bilim özgürlüğünün var olabilmesi için farklı ve genel eğilim karşısında zayıf ifadelerin korunması gereklidir. Popper'ın ifadesiyle bilimsel alan *entelektüel alçakgönüllülüğün*²⁷³ alanıdır. Bu itibarla bilimsel ifadeler insan hakları ve hukuk anlayışı içinde aynı alanda çalışan bilim insanlarından da korunmalıdır.

Bu durum Anayasa Mahkemesi tarafından fark edilerek yanlış olduğu düşünülen bilimsel ifadelerin bilirkişi incelemesine konu edilmesi sonrasında, alanında uzman bilim insanlarından oluşan bilirkişi heyetinin kamu sağlığının tehdit

²⁷² Ejder Yılmaz, *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*, (Ankara: Yetkin Yayınları, 2013), 2. Baskı, 1231.

²⁷³ Popper, *Daha İyi Bir Dünya Arayışı*, 54.

altında olduğunu somut olarak ortaya koymayan raporunun ilk derece mahkemesi tarafından dayanak alınarak karar verilmesi ifade özgürlüğünün ihlali olarak değerlendirilmiştir²⁷⁴. Söz konusu karara konu ifadeler akademisyen olan başvuru Canan Karatay'ın gebelikte şeker yüklemesi yapılmasına ilişkin geleneksel tıbbi uygulamanın eleştirilmesine ve yapılmaması gerektiğine yönelik ifadelerdir. Olayda başvuru 15 gün meslekten men cezasıyla cezalandırılmıştır. İdare mahkemesi Canan Karatay'ın ifadelerinin bilimselliğini kavrayabilmek için bilirkişi incelemesi yaptırılmasına karar vermiştir. Mahkemeye sunulan raporda bilirkişi olarak görevli hekimler başvuru Canan Karatay'ın ifadelerini bilimsel olarak nitelendirmişlerdir²⁷⁵. İlk derece mahkemesi ve istinaf mahkemesi anılan rapora dayanarak ve başvuru Canan Karatay'ın ifadelerinin meslektaşlarını kötüleyici nitelikte olduğu bu durumun ifade özgürlüğünün kapsamı dışında kaldığını belirterek davanın reddine karar vermişlerdir ve anılan karar AYM'nin önüne gelmiştir. AYM ilk olarak bilimsel ifadeler nasıl yaklaşılması gerektiğini ortaya koymuştur. Mahkemenin açıklamalarında Popper'in izleri görülür:

Bilim özgürlüğü, en eski ve köklü özgürlük alanlarından biri olarak insan onurunun ve değerinin temelinde yer alan düşünme, merak etme, arama ve ona uygun faaliyette bulunma eğiliminin bir sonucudur. İnsanlık ancak bu özgürlük alanının varlığı hâlinde doğru bilgiyi sorgulayabilecektir. Dolayısıyla ifade özgürlüğünün sahip olduğu güvencelerin yalnızca doğru olduğu kabul edilen ifadeler ve bilgilerle sınırlı olmadığı farkında olunması gerekir. Esasen mesele bilim olduğunda bugün ilgili bilim alanında çalışanların çoğunluğunca doğru olarak kabul edilmeyen ifadeler de ifade özgürlüğünün güvencelerinden yararlanır. Çünkü bilimsel bir önerme yanlışlanabilirlik özelliği barındırır. Yanlışlanabilirlik ilkesi, bilim ile bilim dışı olanı ve bilgi ile inancı ayırmak için kullanılır. Bu sebeple bilim, hipotezleri kanıtlamaya çalışmak kadar aynı zamanda onları sorgulamaya, yanlışlamaya da çalışır. Eğer bilimde sorgulanamaz, eleştirilemez ve yanlışlanamaz alanlar olduğu kabul edilirse bilimsel bir gelişmeden söz edilemez.²⁷⁶

AYM bilimsel bilginin yanlışlanabilir olması gerektiğini belirttiğinden sonra kararın devamında kamu sağlığını tehdit eden açıklamalarla nasıl mücadele edilmesi gerektiğine cevap arar. Mahkemeye göre bilginin yayılmasını engellemeye yönelik

²⁷⁴ Bkz. AYM, Mutia Canan Karatay Başvurusu (2).

²⁷⁵ “bilimsel verilerden uzak görüşleri, anne ve bebekleri zehirliyorlar ifadeleri itham edici, bilim dışı ve halk sağlığına ciddi zarar verebilecek nitelikte olduğu, **günümüzde oral glukoz yükleme testlerinin yapıp yapılmamasına yönelik bir tartışma olmadığı**, bilakis bu testlerin yapılmasını takiben hangi şeker değerinin eşik olarak alınacağına dair denek rehberlerinde farklılıklar bulunduğu, **Dr. Canan Karatay'ın değerlendirmelerinin bir bilim insanının farklılıklar içerebilecek yaklaşımı olarak kabul edilemeyeceği ve bilim dışı olduğu**, toplumu yanıltıcı nitelikte olduğu, bu testleri haklı gerekçelerle yapan doktorları zor durumda bırakmakta olduğu, hasta ile doktor arasında bir güven sorununun doğması neden olduğu, gebe kadını ve doğacak çocuğunu tehlikeye atmakta olduğu” Bkz. Mutia Canan Karatay Başvurusu (2), s.4.

²⁷⁶ AYM, Mutia Canan Karatay Başvurusu (2), par. 34.

yaklaşımlar yanlış olduğu kanıtlanan bilgilerin olaylara ve topluma sirayet etmesine neden olur. Bu nedenle ifade özgürlüğünü ve bilgiye erişim hakkını destekleyen politikalar geliştirilmelidir²⁷⁷. Dolayısıyla Mahkeme bilimsel ifadelere müdahale edilmemesini yanlış ifadelerle karşı en büyük araç olarak görmektedir.

Kararın devamında AYM, belli bir alandaki bilimsel ifadelerin sadece o alanda çalışan ilgililer tarafından değerlendirilmesi sonucu doğuran müdahaleleri ifade özgürlüğünü anlamsız kılacak derecede kısıtlayan sınırlamalar olarak görmektedir:

İkinci olarak başvuru, uzmanı olmadığı bir alanda açıklamada bulunduğu gerekçesiyle cezalandırılmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla TTB, başvuru uzmanlık belgesi olmadığı bir alanda düşüncelerini açıklamasını uygun görmemiştir. Hiç şüphesiz bilimsel olarak nitelenen alanda bile olsa bir düşünce açıklamasında bulunmak için uzmanlığını kanıtlama şartının getirilmesi ifade özgürlüğünü anlamsız kılacak derecede kısıtlar. Kaldı ki başvuru bir kardiyoloji ve iç hastalıkları uzmanı olduğu gibi genel olarak Türkiye'nin bilinen akademisyen ve bilim insanlarından. Bu kapsamda tıp alanında yaşanan gelişmelerin başvuru alanındaki gelişmelerin olduğu kuşku yoktur.²⁷⁸

AYM'nin aktarılan yorumundan ister bilimsel olsun ister olmasın herhangi bir düşünce açıklamasının kişinin ilgili konuda uzmanlığının olmadığı gerekçesiyle sınırlandırılmasının ifade özgürlüğünün özüne dokunacak derecede ağır bir müdahale olduğu sonucu çıkarılabilir. Bu çerçevede özellikle bilimsel özgürlük üzerinde düşünülecek olursa kişilerin belli bir bilimsel konuda yorum yapabilmek için bir takım kriterleri sağlamak zorunda olması gerektiğinin ileri sürülerek yaptırıma maruz bırakılması bilimsel tartışmayı ulaşılmaz kılar ve bilimin kendi kendini denetleyerek ilerlemesini engeller. Ayrıca yukarıda aktarılan bireysel başvuru kararında Mahkeme Canan Karatay'ın tıp alanında görev yapan bir akademisyen olduğunu belirterek tıpta yaşanan gelişmelerle ilgili kendi alt bilim dalıyla olmasa bile yorum yapabileceğine işaret etmiştir. Özellikle tıp gibi birbiriyle ilintili alt bilim dallarından oluşan bir alanda

²⁷⁷ “Bu sebeple insanların sağlığını tehdit ettiği düşünülen düşünce açıklamaları ile mücadele etmek için ifade özgürlüğü ve bilgiye erişim hakkını tam olarak destekleyen politikalar geliştirilmelidir. Yanlış bilgiye ilişkin sansür ve yaptırımlara dayalı yaklaşımların yerini şeffaflık ve ifade özgürlüğünü koruyan yaklaşımlar almalıdır. Aksine bir yaklaşımda yalnızca cezalandırılma veya bilginin yayılmasının engellenmesi yolunun benimsenmesi yalan ve yanlış olduğu kanıtlanmış bilgilerin özü itibarıyla olaylara nüfuz etmesine, topluma ve devlet politikalarına etki etmesine hizmet eder. Tehdit oluşturduğu kabul edilen yanlış bilgiye yönelik sert yaklaşımlar erken tanı ve sorunun yıkıcılığını azaltmaya yönelik etkili çabaları geliştirecek olan toplumun bildirimde bulunma işlevinin gelişmesini engeller. Dolayısıyla kişilerin ister adli cezalarla isterse disiplin cezalarıyla karşı karşıya bırakılması veya bilginin dolaşımının engellenmesi sağlık politikaları alanında yaşanan zorlukları daha da artırır, yeni tedavi yöntemlerinin tartışmaya açılmasını engeller, bilimin gelişmesine ket vurur.” Mutia Canan Karatay Başvurusu (2), par. 36.

²⁷⁸ Par. 42.

bilimsel yorumların ayrıştırılarak ve birbiriyle karşılaştırılıp sentezlenmeden yürütülmesi halinde bilimsel çalışmalar gerektiği gibi yürütülemez.

AYM'nin akademik özgürlüğü ele aldığı diğer bir kararı da Hasan Mor başvurusudur. Başvurucu hukuk fakültesinde uluslararası hukuk öğretim elemanı olarak görev yaptığı sırada aynı üniversitede görevli öğretim elemanları tarafından derslerde siyasal konulara girip ders anlatmadığı, öğrencilerin vaktini boşa geçirdiği, devlet büyükleri ve öğretim üyeleri aleyhinde konuşmalar yaptığı gerekçesiyle şikayet edilmiş, bunun üzerine disiplin soruşturması başlatılmıştır. Bunun sonucunda derse kayıtlı 519 öğrenciden sondaj çalışması yoluyla 16 öğrenci belirlenmiş, öğrencilerden 9'u olay hakkında beyanda bulunmuştur. İki öğrenci başvurusunun Cumhurbaşkanı hakkında küçük düşürücü ifadeler kullandığını, farklı iki öğrenci başvurusunun derste kullandığı ifadelerin dersin bütünlüğünü bozmadığını, diğer öğrencilerde başvurusunun Cumhurbaşkanı'na yönelik bir ifade kullandığını duymadıklarını ancak başvurusunun derslerde sıklıkla dersle alakası olmayan konulara girdiğini belirtmişlerdir. Bunun üzerine soruşturma tamamlanarak başvurusunun Cumhurbaşkanı'na yönelik ifadelerinin somutlaştırılmadığı, fakat derslerde sıklıkla siyasal konulara girdiğinin öğrenci beyanlarıyla sabit olduğu gerekçe gösterilerek 657 sayılı Kanun uyarınca kınama cezası ile cezalandırılmasına karar verilmiştir. Başvurucu tarafından açılan iptal davasında idare mahkemesi davacının yürütmekle olduğu dersin özünde uluslararası politikanın hukuki zemini sağladığını belirterek disiplin suçu oluşturabilecek bir fiilin olmadığı gerekçesiyle dava konusu işlemin iptaline karar verse de istinaf mahkemesi ilk derece mahkemesinin kararını kaldırarak başvurusunun ders dışında siyasi konulara girmek ve eleştiride bulunmak suretiyle dersten uzaklaştığı, dolayısıyla hakkında isnat olunan fiilin sabit olduğu gerekçesiyle dava konusu işlemin hukuka uygun olduğuna karar vererek davanın reddine kesin olarak karar vermiştir²⁷⁹.

AYM kararda ilk olarak akademik faaliyetin demokratik toplum için önemini belirterek akademisyenlerin ifade özgürlüğüne yapılan müdahalede devletin daha hassas davranması gerektiğine vurgu yapmış, dolayısıyla ifade özgürlüğünün korunması açısından akademisyenlerin özel bir rejime tabi olduğuna işaret etmiştir²⁸⁰.

²⁷⁹ Bkz. AYM, Hasan Mor Başvurusu, par. 10-11.

²⁸⁰ “Mevcut başvurunun konusu olan öğretim elemanının dersi yürütme şekli, eleştirel aklın ve bilimsel sorgulamanın devamlılığını sağlama fonksiyonu nedeniyle demokratik bir toplum için büyük önem

Sonrasında Mahkeme doğrudan bilimsel çalışmanın nasıl değerlendirilmesi gerektiğini tespit etmiştir. Mahkemeye göre; *“uluslararası hukuk dersi temas ettiği konular itibarıyla siyasi meselelerin odağındadır ve bu anlamda dersin siyasi söylemlerden soyutlanması son derece güçtür.”*²⁸¹ Mahkeme anılan tespitiyle ilgili bilim dalının siyasetle ilişkisinin kaçınılmaz olduğunu belirtmiş ve bu ilişkinin nasıl kavranması gerektiğine işaret etmiştir. Mahkemenin anılan yorumu birçok bilim dalı açısından genişletilebilir. Bu çerçevede doğa bilimleri alanında yürütülen bir çalışmada da konunun durumuna göre siyasal konulara girilmesi zorunlu olabilir. Örneğin tarımsal ürünlerde kimyasal gübre kullanımına ilişkin yönetmeliklerdeki değişim bir onkolog veya bir ziraatçi tarafından bu alanda izlenen siyaset açısından uzun ve ayrıntılı bir şekilde eleştirilebilir. Dolayısıyla AYM tarafından getirilen yorum bir açıdan olağan hayatın siyasal yönünün bilimsel faaliyete konu edilmesine izin verir.

Buraya kadar yapılan açıklamalardan hareketle bilimsel ifadeler çok ayrık ve somutlaştırılabilir haller dışında (ki bu haller ifade özgürlüğünden daha üstün bir koruma gerektiren başka bir hak ve özgürlüğün tehlikeye düşmesi veya yanlış olduğu güçlü bir oranda kanıtlanmış bilimsel ifadelerin çıkar sağlamak amacıyla kullanıldığının somut bir şekilde ortaya konulması ile sınırlı tutulmalıdır) müdahalede bulunulması gerekir. Bilimin gelişmesi için yanlış olduğu düşünülen görüşlerinde dile getirilmesi bilimin değişken bir yapıda olması nedeniyle zorunludur. Bilimsel açıklamalar o alanda çalışan bilim insanlarının yapılan açılmayı yanlış olarak nitelendirmesi halinde, yeterli ve somut açıklamalarda bulunulmadan yaptırıma konu edilememelidir. Dolayısıyla bilim özgürlüğü belki de en çok aynı alanda yorum gücüne sahip olanların getirdiği sınırlandırmalardan korunmalıdır. Farklı bir bilimsel görüşü savunanlar başka bir ifadeyle genel eğilimden ayrı düşünen bilim insanları diğer bilim insanlarına göre zayıf konumdadır. Dolayısıyla bu durumda hukuksal korumaya en çok gereksinim duyanlar genel eğilim karşısında farklı düşünenlerdir. Bu nedenle bilimsel ifadeler hukuksal yaklaşım bilim özgürlüğünü önceleyen ve bilimsel faaliyetin yaptırım konusu edilmesini çok ayrık durumlarla sınırlı tutan şekilde olmalıdır. Böylelikle hukuksal yorum bilim özgürlüğünü koruyan bir zırha dönüştürülmelidir.

---

taşımaktadır. Bu nedenle devlet, öğretim faaliyetinde bulunan kişilerin ifade özgürlüklerine gereksiz müdahalelerde bulunmama yükümlülüğü konusunda daha hassas davranmalıdır.” Par. 30.

²⁸¹ Par. 34.

2.3.1.2 Bilimsel faaliyetler dışında yer alan ifadeler

Akademisyenlerin bilimsel alanda yapmış oldukları düşünce açıklamaları bilim özgürlüğünün kapsamındayken, bilimin konu alanının dışında kalan açıklamaları bilim özgürlüğünün koruma kapsamının dışındadır. Akademisyenlerin toplumsal, siyasal, gündelik olaylara ilişkin görüşleri akademik donanımları nedeniyle kamuoyu açısından akademisyen olmayan insanlara oranla daha fazla etkilidir. Bu nedenle akademisyenlerin bilim özgürlüğü kapsamında olmayan sıradan ifadeleri de ifade özgürlüğünün en sıkı rejim alanının içinde değerlendirilmelidir. Nitekim Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) 11/11/1997 tarihli Yükseköğretim Akademik Personelinin Durumuna İlişkin Tavsiyesinin 26. paragrafında

Öğretim üyelerinin bir vatandaş olarak sahip oldukları kişisel haklarını kullanmaları engellenmemelidir. Ülke siyaseti ve yüksek öğretimi etkileyen siyasi kararlar hakkında özgürce kendi görüşlerini ifade ederek sosyal değişime katkıda bulunmak da bu kapsama dahildir. Akademik personelin bu haklarını kullanmaları nedeniyle herhangi bir ceza almamaları gereklidir. Yüksek öğretim akademik personeli keyfi bir şekilde yakalanmamalı ve gözaltına alınmamalı, işkenceye, zalim, insanlık dışı ve haysiyet kırıcı muameleye tabi tutulmamalıdır. Haklarının ağır bir şekilde ihlal edilmesi durumunda, yüksek öğretim akademik personeli ilgili ulusal, bölgesel kuruluşlara ve Birleşmiş Milletler kuruluşları gibi uluslararası organlara başvurma hakkına sahip olmalı ve yüksek öğretim personeli temsil eden örgütler bu durumlarda tam desteklerini sunmalıdır²⁸²

yönünde görüş bildirmiştir. Dolayısıyla uluslararası alanda akademik personelin bilimsel faaliyetlerinden bağımsık olan ifadelerinin de korunması gerektiğine atıf yapılmıştır.

Bu doğrultuda AYM kamuoyu yakından ilgilendiren meselelerin tartışılmasını “tüm demokratik sistemlerin temel ilkesi” olarak nitelendirmektedir ve kamuoyunu ilgilendiren ifadelerin daha az sınırlandırmaya tabi tutulması gerektiğini belirtmiştir²⁸³. Dolayısıyla akademisyenlerin bilimsel faaliyetlerinin dışında kalan açıklamaları da kamusal tartışmanın canlı tutulması açısından gereklidir.

Diğer taraftan AYM, konu sınırlaması olmaksızın her türlü gelişmenin akademisyenlerin ilgi alanında olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bilimsel faaliyetin tam

²⁸² Metnin çevirisi Kerem Altıparmak, Koray Karasu, Ersin Embel, Hasan Sayim Vural ve Sarp Balcı tarafından yapılmıştır. Erişim Tarihi: 28/04/2023, <http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/altipar/Yayinlar/Yukse%20Ogretim%20Tavsiye.pdf>.

²⁸³ Bkz. AYM, Başvuru No: 2013/8598, Ali Rıza Üçer Başvurusu (2), par. 54. 02/07/2015.

olarak gerçekleşmesi için akademisyenlerin mesleki uzmanlık alanı dışında olan düşünce açıklamalarının da desteklenmesi gerektiğine işaret etmiştir:

Türkiye'de ve dünyada devlet ve toplum hayatına ilişkin her türlü gelişmenin akademisyenlerin ilgi alanında bulunduğu ve akademisyenlerin kanaatlerini kamuoyuyla paylaşmasının ifade özgürlüğünün bir parçası olduğunda kuşku yoktur. Üniversitelerin amacı bilimsel araştırma yapmak, bilimsel araştırmalarla toplumsal gelişmeye katkı sağlamak ve nitelikli insan gücü yetiştirmektir. Bu amaçları gerçekleştirmek yalnızca bilim üretmekle ve düşünmeyi ve bilim üretmeyi özendirmeyle mümkün değildir. Bunlara ilave olarak düşünce açıklanmasının desteklenmesi de şarttır. Dolayısıyla akademisyenlerin açıkladıkları görüşler kendi araştırma, mesleki uzmanlık ve yeterlilik alanlarına ilişkin olmasa, tartışmalı olsa veya rağbet görmese dahi ifade özgürlüğünün sıkı koruması altında kalmaktadır.²⁸⁴

Bu çerçevede ele alınması gereken kararlardan biri de AYM'nin Barış Akademisyenleri Bildirisi'ne ilişkin kararıdır. Karar ceza yargılamasına ilişkin olsa da akademik özgürlüğün sınırlarına ilişkin değerlendirmeler içermesi nedeniyle söz konusu metni imzalayan akademisyenlere verilen disiplin cezaları açısından önemlidir. Anılan kararda AYM söz konusu bildirin imzalanmasını ifade özgürlüğü kapsamında görmüştür. Dolayısıyla ifade özgürlüğü kapsamında kalan ifadenin disiplin düzeninin kapsamına sokulmaması gerekir²⁸⁵. Başvuru konusu olayda sonradan imza atanlarla birlikte 2.000'den fazla akademisyen metni imzalamıştır²⁸⁶. Metinde terörle mücadele edenler ve devlet "katliam", "kıyım", ve "işkence" yapmakla suçlanmıştır.

AYM, metinde kullanılan ifadelerin toplumun çoğunluğunun ve kendisinin kabul edebileceği nitelikte olmadığını²⁸⁷ karar boyunca vurgulamıştır. Buna rağmen tam da bu noktada AYM toplumun önemli bir kesiminin kabul etmediği açıklamaların

²⁸⁴ AYM, Başvuru No: 2018/17365, Zübeyde Füsün Üstel ve Diğerleri Başvurusu, par. 110-111. 26/07/2019.

²⁸⁵ Sever, "Kamu Görevlilerinin İfade Özgürlüğü," 1194.

²⁸⁶ Söz konusu metnin bir kısmı şöyledir: "Bu ülkenin akademisyen ve araştırmacıları olarak bu suça ortak olmayacağız! Türkiye Cumhuriyeti; vatandaşlarını Sur'da, Silvan'da, Nusaybin'de, Cizre'de, Silopi'de ve daha pek çok yerde haftalarca süren sokağa çıkma yasakları altında fiilen açlığa ve susuzluğa mahkûm etmekte, yerleşim yerlerine ancak bir savaşta kullanılacak ağır silahlarla saldırarak, yaşam hakkı, özgürlük ve güvenlik hakkı, işkence ve kötü muamele yasağı başta olmak üzere anayasa ve taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ile koruma altına alınmış olan hemen tüm hak ve özgürlükleri ihlal etmektedir. Bu kasıtlı ve planlı kıyım Türkiye'nin kendi hukukunun ve Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası antlaşmaların, uluslararası teamül hukukunun ve uluslararası hukukun emredici kurallarının da ağır bir ihlali niteliğindedir."

²⁸⁷ AYM'nin bildiriye yer alan ifadelere katılmadığını karar boyunca vurgulaması Ergün ve Özenç tarafından eleştirilmiştir. Bkz. Reyda Ergün ve Berke Özenç, "Anayasa Mahkemesi'nin Barış Bildirisi Kararı: İfade Özgürlüğü Akademik Özgürlük ve Devlete Sadakat Kavramı Çerçevesinde Bir İnceleme," Toplum ve Hekim Dergisi, C: 35, S:6, (2020): 477. Bir yargısal makamın bir bildiriye ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirmesi elbette o ifadelere katıldığı anlamına gelmez. Dolayısıyla AYM'nin karar boyunca metne katılmadığını vurgulaması gereksizdir.

daha özel bir koruma alanında olduğuna işaret ederek başvurucu akademisyenlere yapılan müdahalenin zorunlu toplumsal ihtiyaca karşılık gelmediğine karar vermiştir:

Başvurucuların imzaladığı bildiriye düşüncelerin toplumun büyük çoğunluğunun düşüncelerinden açıkça farklı olduğu ortadadır. Ancak tam da bu sebeple bu tür açıklamaların korunması noktasında daha hassas davranılması gerekir. Çünkü bu tür müdahaleler kamuoyunun ülkede meydana gelen son derece önemli olaylar hakkındaki farklı bakış açılarının -onların büyük çoğunluğu için bu bakış açısının kabul edilmesi ne kadar zor olursa olsun- öğrenme hakkına ağır bir sınırlama getirmektedir. Bildirinin imzalanmasına neden olan operasyonları yürüten kamu gücüne karşı ağır eleştirilerde bulunulabileceğinin öngörülmesi ve demokratik çoğulculuk açısından bunlara daha fazla tahammül edilmesi gerekir. Yukarıdaki bilgiler dikkate alındığında başvurucuların mahkûmiyetlerinin zorunlu toplumsal bir ihtiyaca karşılık gelmediği sonucuna ulaşılmıştır.²⁸⁸

Özetle; akademik özgürlük sadece bilim özgürlüğünü kapsayan bir özgürlük alanı değildir. AYM de bu durumun farkında olarak akademik personelin kamusal tartışma açısından önemli bir konuma sahip olması nedeniyle akademisyenlerin ifade özgürlüğünü farklı bir kapsamda değerlendirmektedir. Bu doğrultuda Mahkeme siyasi bir konuda akademisyenlerin çok sert ve ağır eleştiride bulunmasını ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirmiştir.

2.3.2 Diyanet personelinin ifade özgürlüğü

Devlet, Anayasa doğrultusunda dini gereksinimlerin sosyal yönünü karşılamak için dini kamu hizmetlerini yürütmektedir. Dini kamu hizmetlerinin organik yapılması Diyanet İşleri Başkanlığı'nı oluşturur. Anayasa DİB aracılığıyla din kamu hizmetlerinin piyasa koşullarından bağımsız tutarak dinsel gereksinimlerin toplumsal örgütlenmesini tekeline almıştır²⁸⁹. Din kamu hizmetlileri, din görevlisi olarak sayılan kamu personeli aracılığıyla yürütülür. Bu personel, 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında kanunda belli başlı olarak müftüler, vaizler, imam-hatipler, müezzin-kayyımlar, Kuran kursu öğreticileri ve murakıplar olarak sayılmıştır.

Diyanet personeli olarak din görevlileri 657 sayılı Kanuna tabi olsa da yürüttüğü hizmetlerin niteliği nedeniyle farklı değerlendirilmelidir. Her şeyden önce Diyanet İşleri Başkanlığı Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği 5/b maddesi *“atanmalarında dini öğrenim şartı esas alınan unvanlarda; itikat, ibadet, tavır ve hareketlerinin İslâm törelerine uygunluğunun çevresinde bilinir olduğu şeklinde ortak*

²⁸⁸ AYM, Zübeyde Füsün Üstel ve Diğerleri Başvurusu, par. 130-131.

²⁸⁹ Karahanoğulları, *İdare Hukuku*, s. 353.

bir nitelik taşımak” düzenlemesi ile din görevlilerini İslami kurallara uymakla sorumlu tutmuştur. Anılan yönetmelik maddesi uygulamada sık sık din görevlilerinin memuriyetten çıkarılmasına yönelik işlemlerde dayanak olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla din görevlileri hem memuriyetlerinin niteliği açısından hem de temel hak ve özgürlüklerine getirilen sınırlamalar açısından sıradan bir devlet memurundan farklı bir rejime sahiptir. Bu rejim İslami kurallara uygun davranma zorunluluğudur. Bu çerçevede AYM, diyanet personelinin katı meslek ilkelerine tabi tutulmasını olağan karşılamaktadır:

Kanun koyucu düzenleme yetkisi kapsamında statüleri kanunlarla oluşturulan ve buna göre mesleğe alınan kamu görevlilerine birtakım hak veya yükümlülükler getirebilir. Bu kapsamda Başkanlık personelinin dinî görevi içinde veya dışındaki söz ve davranışlarına yönelik olarak katı meslek ilkelerine tabi tutulmaları olağan karşılanabilir.²⁹⁰

Dinlerin hem ahlak kuralları içermesi hem de günlük hayata ilişkin konularda yasaklar ve izinler belirtmesi din görevlilerinin ifade özgürlüğü açısından farklı bir konumda değerlendirilmesini gerektirmektedir. Din görevlisi o dinin inandığı yorumunu belirtmekle ve uygulamakla yükümlüdür. Aile hayatından sosyal hayata birçok konu dinlerin değerlendirme alanındadır. Dolayısıyla bir din görevlisine özellikle o dinin inananı tarafından bir soru yöneltildiğinde din görevlisinin o konuda açıklama yapmaktan kaçınması veya açıklama yapmamaya zorlanması dinsel hizmetin gereğiyle bağdaşmaz. Bir din görevlisinin yaptığı dini açıklamaların hukuka uygun olmayan şekilde sınırlandırılması hem din görevlisinin hem de o dinin inananlarının din, vicdan ve ifade özgürlüklerinin ihlalidir. Kuşkusuz düşünce açıklamaları dini inançlara ait olduğu gerekçesiyle kötüye kullanılamaz ve Anayasanın belirlediği sınırlama rejimi dışında tutulamaz.

Çalışmanın bilim özgürlüğüne ilişkin kısmında bilimsel bilginin mutlak ve kesin bilgi olmadığı ifade edilmeye çalışılmıştı. Aynı mantıktan hareketle dini bilgi üzerinde düşünülmelidir. Dini bilgi ile bilimsel bilginin niteliğinin son derece farklı olduğu açıktır. Fakat bilimsel bilgi birçok açıdan dini bilgiden farklı olsa da dini bilgilerin açıklanmasına yönelik yaklaşım bilimsel açıklamaların hukuksal korumasına yakın olmalıdır. Her şeyden önce farklı düzlemlerde olsa da iki bilgi de “kendi doğrularının” peşindedir. Bilim daha kesin nitelikte olsa da, bilimsel alanda bile yanlış olduğu düşünülen bazı bilgilerin belirli sınırlar dahilinde korunması gerekliliğine

²⁹⁰ AYM, E.2016/7, K:2017/171, 13/12/2017.

ilişkin açıklamalara daha önce yer verilmişti. Dinsel bilgiler için de aynı argümanlar rahatlıkla ileri sürülebilir. Dini bilgi bilimsel bilgiye göre daha çok tartışmaya ve sorgulamaya açıktır. Dinsel bilginin tartışılmazlığı ise çok eski çağlarda kalmıştır. Biraz daha açacak olursak bugün tüm dinsel, mezhepsel veya mezhebin belli bir kavranışına ilişkin farklı yorumlar laiklik ilkesi gereği hukukun koruması altındadır. Bu nedenle dini bilgiye o dinin inananları veya inanmayanları tarafından getirilen yorumlar, suç oluşturmamak şartıyla ifade özgürlüğünün koruması altındadır.

Hiç kuşkusuz dini bilginin tartışmaya kapalı yanları da vardır. Bu alan bireye ilişkindir. Birey için kabul ettiği dini inanç kendisi açısından mutlak olarak doğru olabilir. Bu çerçevede hukuk düzeni bireyin dini inancı nedeniyle kınanmasını ve suçlanmasını yasaklar. Dolayısıyla bireyin mutlak doğru kabul ettiği dini alana ilişkin yaptığı herhangi bir açıklamadan dolayı kamu otoriteleri tarafından kınanmaması veya suçlanmaması gerekir. Herhangi bir kamu makamının kişiye dini inancının yanlış olduğunu kabul ettirmeye çalışması veya bir konuya ilişkin birey tarafından kabul edilen dini yorumun aslında o din açısından doğru olmadığı şeklinde açıklama yapılarak kişilerin dinin doğru bilgisine ikna edilmeye çalışılması laiklik ilkesine aykırı olduğu gibi, hukuk tarafından tartışmaya kapalı tutulan bir alanın tartışmaya açılmasına yönelik ilkel bir yöntemdir. Kuşkusuz kişiler özel hayatlarında her türlü inançlarını kendi özgür iradeleriyle tartışmaya açabilir ve dinin doğru bilgisine yönelik bir arayışa girişebilir veya dini inancının ve bilgisinin tartışmaya kapalı tutulmasını isteyebilir.

Yapılan açıklamalardan sonra disiplin suç ve cezaları açısından idari yargı yerlerinin din görevlilerinin düşünce açıklamalarına nasıl yaklaştığının ele alınması ve değerlendirilmesi gerekmektedir. İlk örnekte din görevlisi olan davacı Ekim 2017 tarihinde verdiği vaazda kadınların pantolon giymesinin ve kaşlarını aldırmasının uygun olmadığını belirtmiş buna göz yuman babayı da cehennemini parçalayacağı yönünde beyanlarda bulunmuştur²⁹¹. Bunun üzerine yürütülen soruşturma sonucunda davacı 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 7., 8. ve 11. maddeleri ile Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 2007 sayılı Genelgesi'nin 3. ve 10. maddelerinin (c) bendi hükümlerine aykırı davrandığı gerekçesiyle 657 sayılı Yasa'nın 125. maddesinin (C) bendinin (a) alt bendinde yer alan "*Kasıtlı olarak; verilen emir ve görevleri tam ve*

---

²⁹¹ Mahkeme kararında davacının sarf ettiği beyanlar aynı ifadelerle dolaysız olarak aktarılmamıştır. Bu nedenle hutbenin tam metnine ulaşılamamıştır.

zamanında yapmamak, görev mahallinde kurumlarca belirlenen usul ve esasları yerine getirmemek, görevle ilgili resmi belge, araç ve gereçleri korumamak, bakımını yapmamak, hor kullanmak" kuralı gereğince davacının 1/30 oranında aylıktan kesme cezasıyla cezalandırılmasına karar verilmiştir²⁹². İlk derece mahkemesi davacının DİB'in 2007 sayılı genelgesine ve DMK'nın tarafsızlık ve devlete bağlılığa ve devlet memurunun görev ve sorumluluklarına ilişkin düzenlemelerine aykırı hareket ettiği gerekçesiyle dava konusu işlemi hukuka uygun bularak davayı reddetmiştir:

Bu durumda; davacının, kadınların pantolon giymesinin ve kaşlarını aldırmasının uygun olmadığı, buna göz yuman babanın da günah işlediği ve cehennemlik olduğu şeklindeki itham edici beyanları nedeniyle toplumda ayırmaya sebep olduğu, ayrıca hutbe, vaaz, konferans, yazılı ve görsel basın ile internet ve sosyal medya hesaplarında yer alan bazı paylaşım ve konuşmalarıyla kamuoyunda rahatsızlık oluşturduğu, bu eylemi ile 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 7., 8. ve 11. maddesi hükümleri ile Başkanlığın 2007 Genelgesinin 3. ve 10. Maddelerinin (c) bendi hükümlerine aykırı davrandığı, anlaşılmalı; aynı Kanun'un 125. Maddesinin (c) bendinin (a) alt bendi gereğince 1/30 oranında aylıktan kesme cezasıyla cezalandırılmasına ilişkin Diyanet İşleri Başkanlığı'nın ... tarih ve ... sayılı işleminde hukuka aykırılık bulunmadığı sonucuna varılmaktadır.²⁹³

Anılan karara karşı yapılan istinaf başvurusu Samsun 4. İdari Dava Dairesi'nin E:2020/302, K:2020/492 sayılı kararıyla reddedilerek kesinleşmiştir. Karardaki ilk sorun davacının hutbe, vaaz, konferans, yazılı ve görsel basın ile internet ve sosyal medya hesaplarında yer alan bazı ifadelerinin ne olduğudur. Mahkeme bu beyanların ne olduğunu hiçbir şekilde açıklamamış ve tartışmamıştır. Böyle bir durumda davacının adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini iddia etmek yanlış olmaz.

Değerlendirmelere davacının kadınların pantolon giymesinin ve kaşlarını aldırmasının uygun olmadığı, buna göz yuman babanın da günah işlediği ve cehennemlik olduğu yönündeki beyanları üzerinden devam edilecek olursa anılan ifadelerin toplumun bir kısmında veya büyük çoğunluğunda rahatsızlık meydana

²⁹² Diyanet İşleri Başkanlığı'nın 2007 sayılı Genelgesi'nin 3. şu şekildedir: "*Bütün personelimiz; hizmet içinde ve dışında, devlet memurluğu sıfatına, Başkanlığımıza mensubiyet ruhuna ve İslâm ahlâkına yaraşır tarzda hareket edecek, iş ve işlemlerinde, iş sahiplerine, vatandaşlarımıza, âmirlerine, memurlarına ve hizmetine muhatap olan herkese ve her kesime karşı âdil, eşit, dürüst, hoşgörülü ve güler yüzlü davranacaktır. Ayrıca söz, fiil ve davranışlarıyla, temizlik, düzen, tertip ve kılık kıyafetiyle, dinî anlamda topluma örnek ve rehber olmak gibi çok önemli bir misyonu üstlendiğinin idrak ve şuuru içinde olacaktır.*" Aynı genelgenin vaaz ve hutbeler başlıklı 10. maddesinin c fıkrasında ise "*c) Hutbe, vaaz ve konferanslarda samimi, duygulu, toplumun içinde bulunduğu manevî hastalıkları tedavi edici, ölçülü, yapıcı, uyarıcı, teşvik edici, sevdirci ve müjdeleyici ifadeler kullanılacak; aşırı, kırıcı, itham edici ifadelerden; bıktırıcı ve mesnetsiz sözlerden, dinî ve ilmi kesin bilgilere uymayan görüşlerden kaçınılacaktır.*" düzenlemesine yer verilmektedir.

²⁹³ Samsun 2. İdare Mahkemesi, E:2018/1345, K:2019/1206, 27/12/2019.

getirecek nitelikte olması, kamu hizmetinin gerekleriyle bağdaşmaz. Dolayısıyla davacının dini bir konuda bilgilendirmede bulunurken dikkatli davranması gerekirdi.

Başka bir örnek kararda davacı Kur'an kursu öğreticisi olarak görev yapmaktadır. Sosyal medya hesabında İslam itikadı ve adabına uygun olmayan paylaşımlar yaptığı gerekçesiyle davacı hakkında disiplin soruşturması başlatılmıştır. Davacının paylaşımları mahkeme kararında açıkça ifade edilmese de içerikleri belirtilmiştir. Buna göre davacı sosyal paylaşım sitesi Twitter hesabından kadınların adet dönemlerinde Kuran okuyup namaz kılacakları, oruç tutabilecekleri şeklinde paylaşımlar yapmıştır. Bu ifadeler DİB'e göre İslam itikadına ve adabına uymamaktadır. Ayrıca DİB, davacının ehli sünnet çizgideki Müslümanları kastederek 'dinci', 'şeriatçı' gibi tahkir edici ifadelerde bulunduğu, İslam Fıkhı, İslam Şeriatı ve Din konularında; *'cinayet fıkhı, saçma sapan hukuk, böyle bir dine inanacağıma çöp tenekesine tapmayı tercih ederim, şeriat adı altında bin yıldır yeşile boyanmış faşizme karşı mücadeleyi görev addederim vb.'* şeklinde eleştiri sınırlarını aşan küçük düşürücü ve aşağılayıcı beyanlarda bulunduğu, geçmiş dönem İslam alimlerini aşağılar nitelikte sözler söylediği, Hz.Muhammed'in sahih hadislerini ihtiva eden Buhari ve Müslim'i değersizleştiren ve böylece hadislerin itibarını zedeleyen ifadelerde bulunduğu, LGBT bireyleri savunan küfür ve cinsellik içeren paylaşımlar yaptığı, çıkarılan KHK'ler ile Devlet aleyhine faaliyetlerde buldukları gerekçesiyle kamu kurumlarından ihraç edilen öğretmenleri destekler mahiyetteki paylaşımlarda bulunduğunu belirterek, davacının din görevlisine yakışmayan ve Müslümanların kahir ekseriyetinin görüşleri ve Din İşleri Yüksek Kurulunun fetvalarına aykırı olan ifade ve görüşlerinin bir din görevlisine olan güven ve itibarı zedeleyeceği sonucuna ulaşmış ve Diyanet İşleri Başkanlığı Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği'nin 5/1-b maddesinde yer alan *"itikat, ibadet, tavır ve hareketlerinin İslam törelerine uygunluğunun çevresinde bilinir olması"* şeklindeki ortak niteliği kaybettiği gerekçesiyle davacının görevine son vermiştir. Bunun üzerine açılan dava da idare mahkemesi aşağıdaki gerekçeyle uyuşmazlığa konu işlemi hukuka uygun bularak davayı reddetmiştir:

Olayda, davacının Kur'an Kursu Öğreticisi olarak görev yapmakta iken hakkında başlatılan disiplin soruşturması ve yapılan mahalli tahkikat neticesinde düzenlenen soruşturma raporu ekinde yer alan ifadeler, tutanaklar, tanık beyanları ve fotoğraflar ile bir internet sitesinde yer alan haber ve davacının "Twitter" isimli sosyal medya hesabı üzerinden yapılan paylaşım içerikleri dikkate alındığında, davacının görevi esnasında Din görevlisine yakışmayan tutum ve davranışlarda bulunduğu, ayrıca şahsına ait sosyal medya hesabı üzerinden İslam törelerine uygun olmayan ve ifade hürriyeti kapsamında değerlendirilemeyecek nitelikte eleştiri sınırlarını aşan

paylaşımlarda bulunmakla "itikat, ibadet, tavır ve hareketlerinin İslâm törelerine uygunluğunun çevresinde bilinir olduğu şeklinde ortak bir nitelik taşımak" koşulunu yitirdiği anlaşılmaktadır. Bu durumda, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesindeki kadrolara atanma koşullarından birini kaybettiği anlaşılan davacının, 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 98/b ve Diyanet İşleri Başkanlığı Atama ve Yer Değiştirme Yönetmeliği'nin 5/b maddeleri gereğince görevine son verilmesi yönünde tesis edilen dava konusu işlemde hukuka, kamu yararına ve hizmet gereklerine aykırılık bulunmamaktadır.²⁹⁴

İlk olarak şu noktaya değinmek gerekir ki, mahkeme kararında davacının ifadeleri doğrudan aktarılmamıştır. Bu durum dava konusu olayın doğru hukuksal tartışmasının yapılıp yapılmadığının değerlendirilmesi açısından sorun oluşturmaktadır. Mahkeme kararın olayın anlatıldığı kısmında davacının LGBT bireyleri ve KHK ile kamu görevinden uzaklaşanları savunur mahiyette ifadelerde bulunduğunu, Hadisleri değersizleştiren paylaşımlar yaptığını, belirtmektedir. Fakat bunların ne olduğunun karara yansıtılmaması söz konusu paylaşımların ifade özgürlüğü açısından değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır. Ayrıca mahkeme kararda davacının İslam Fıkhiına "saçma sapan hukuk" ve "cinayet fıkhı" dediğini belirtmektedir. Davacının bu ifadeleri kullandığı bağlam ve hangi olaya ilişkin bu yorumu yaptığı açık olarak gösterilmediği için söz konusu ifadelerin gerçekten İslam Fıkhiına yöneltilip yöneltilmediği anlaşılamamaktadır. Ayrıca davacının ifadeleri aynen aktarılsa bile mahkemenin kararda söylenen sözlerin İslam Fıkhiına mı yönelik olup olmadığını değerlendirmesi gerekmektedir. Bugün terör örgütleri İslam'a aykırı uygulamaları İslam çatısı altında savunmaktadır. Dolayısıyla davacının kullandığı ifadelerin İslam'ın çarpıtılmasına yönelik olması da olasılık dahilindedir. Diğer bir husus da davacının Ehli Sünnet çizgisindeki Müslümanları aşağılayıp aşağılamadığıdır. Bu konuya ilişkin değerlendirme de önceki yorumlarla benzerdir. Davacının ifadeleri kullanma bağlamına yer verilmediğinden ifadelerin Sünni Mezhebini kabul edenleri aşağılayıp aşağılanmadığı tespit edilememektedir.

Diğer taraftan davacı sosyal paylaşım sitesi hesabından kadınların adet dönemlerinde Kur'an okuyup namaz kılabilecekleri, oruç tutabilecekleri yönündeki paylaşımlarının ifade özgürlüğü bağlamında kalıp kalmadığının ayrıca değerlendirilmesi gerekir. Öncelikle söz konusu ifadelerin dini bilgi niteliğinde olduğunun belirtilmesi gerekir. Dolayısıyla yanlış bir yorum olarak değerlendirilse de

---

²⁹⁴ İstanbul 3. İdare Mahkemesi, E:2019/1025, K:2019/2421, 06/11/2019. Anılan karara karşı yapılan istinaf başvurusu İstanbul BİM 2. İdari Dava Dairesi'nin 20/09/2020 tarih ve E:2020/717, K: 2020/1119 sayılı kararıyla reddedilmiş olup, anılan dava dosyası 30/04/2023 tarihi itibarıyla Danıştay 12. Dairesinde temyiz aşamasındadır.

veya toplumun büyük bir kısmı İslami açıdan davacının beyanlarını yanlış bulsa da davacının beyanları ifade özgürlüğü içindedir. Bu doğrultuda davacı kendi vicdani düşünceleri gereğince söz konusu uygulamaları yapmakta serbesttir ve bu şekilde hareket ettiğini belirtebilir.

Fakat davacı din görevlisidir ve İslam töresine göre hareket etme zorunluluğu vardır. Bu durum yürüttüğü hizmetin gereği olduğu gibi din kamu hizmetini alan vatandaşların din, ibadet ve ifade özgürlüğünün korunması açısından da gereklidir. Çünkü bu özgürlükler bilgi edinme, dini inancının gereklerini öğrenebilme haklarını da kapsar. Dolayısıyla din görevlilerinin sadece kendinin doğru bulduğu yorumları aktarması veya tek bir mezhebin yorumunu dayatması başkalarının hak ve özgürlüklerinin ihlaline neden olur.

Davacının ifadelerine geri dönülecek olursa, kadınların adet dönemlerinde Kur'an okuyup namaz kılacakları, oruç tutabilecekleri yönündeki ifadelerin toplumun bir kesimi veya ilahiyatçıların ve din görevlilerinin bir kesimi tarafından yanlış olarak değerlendirilmesi davacının din görevlisi olarak bu ifadeleri kullanmasının sınırlandırılması açısından yeterli değildir. Bu kapsamda en uygun çözüm doğru bir şekilde bilirkişi incelemesi yaptırıldıktan sonra mahkeme tarafından karar verilmesidir. Önerilen bilirkişi incelemesi davacının ifadelerinin İslam'a uygun olup olmadığının değerlendirilmesinin yapılacağı bir inceleme değildir. Böylesi bir inceleme din ve vicdan özgürlüğünü kısıtlar. Çünkü görüş bildiren bilirkişi yorumu İslam'ın doğru yorumu olarak mahkeme tarafından taraflara dayatılmış olur. Burada yapılacak bilirkişi incelemesi davacının ifadelerinin tarihsel olarak İslam Dininde savunulup savunulmadığına ve bu durumun halihazırda güncel İslami yorum olarak Üniversitelerde değerlendirilip değerlendirilmediğine ilişkin olmalıdır. Eğer davacının ifadeleri İslam tarihinde tartışılmışsa veya halihazırda tartışma konusuysa bir din görevlisi olarak davacının açıklamaları sınırlama kapsamı dışında tutulmalıdır, bu durumda davacının görevinden çıkarılması hukuka aykırı hale gelir. Eğer anılan görüşler davacının kendi kişisel yorumuysa bu durumda davacının bu yorumu başkalarının din özgürlüğünü kısıtlayacağından davacının disiplin cezası ile cezalandırılması hukuka uygun hale gelecektir.

Bir noktaya daha değinmekte yarar var. Davacının ifade ettiği açıklamalar İslam töresine uygun olarak değerlendirilse bile yürüttüğü dini kamu hizmeti davacının kendisinden aksi yönde düşünen İslami yorumlara yer vermesini zorunlu

hale getirir. Davacının bir din görevlisi olarak sadece kendi doğru bulduğu öğretiyi taraflara bildirmesi dinin belli yorumunun dayatılmasına yol açar. Bu nedenle din görevlisi bir eğitim-öğretim faaliyetinde görevliyse ya da ilgililer dini bir konuda kendisinden bir açıklama istiyorsa din görevlisi farklı görüşleri dile getirip hangisinin kabul edilmesi gerektiğini karşı tarafa bırakmalıdır. Aksi durum din görevlisinin disiplin sorumluluğunu doğurur.

Diğer bir örnek karara konu olayda davacı müezzin-kayyım olarak görev yapmaktadır. Davacının cami cemaatinden bazı kişilerin telefonuna gönderdiği mesajda cami derneği yöneticilerini kastederek *“Eğer bunlar Müslüman ise nasıl böyle şey yapabiliyorlar”* ifadesine yer vermesi disiplin soruşturmasına konu edilmiş ve davacının "Devlet memuruna yakışmayan tutum ve davranışlarda bulunmak" fiilini işlediği gerekçesiyle 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 125. maddesinin 1. fıkrasının (A) bendinin (e) alt bendi uyarınca "uyarma" cezası ile cezalandırılmasına karar verilmiştir. Disiplin cezasına karşı açılan davada İdare Mahkemesi aşağıdaki gerekçeyle dava konusu disiplin cezasının hukuka aykırı olduğuna karar vermiştir:

... davacının "dernek yönetiminde bulunanları cemaate mesaj yoluyla şikayet ettiği" iddiasına yönelik olduğu, söz konusu mesajın içeriğine ve bu eyleme yönelik tanık ifadelerine bakıldığında ise; davacı tarafından yazılan mesajın, cami içerisindeki ısınma problemi eksikliğinin cami derneği tarafından giderilmediğinin ifade edilmesine yönelik olduğu, anılan beyanın cami derneği ile ilgili rencide edici ya da aşağılayıcı ifadeleri barındırmadığı ve bu nedenle ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmesi gerektiği, dolayısıyla davacının söz konusu beyanının da disiplin hukuku anlamında suç teşkil edecek bir eylem olarak değerlendirilemeyeceği açık olduğundan, davacının 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 125. maddesinin 1. fıkrasının (A) bendinin (e) alt bendi uyarınca "uyarma" cezası ile cezalandırılmasına ... sayılı işleminde hukuka ve mevzuata uyarlık bulunmadığı sonucuna varılmaktadır.²⁹⁵

Anılan karara karşı davalı idare tarafından istinaf başvurusunda bulunulmuş ve bölge idare mahkemesi dava konusu disiplin cezasının hukuka uygun olduğuna belirterek idare mahkemesi kararının kaldırılmasına kesin karar vermiştir:

... cami cemaatinden bazı kişilerin telefonlarına gönderdiği mesajın içeriğinde cami derneği yöneticilerini kast ederek "... Eğer bunlar Müslüman ise nasıl böyle şey yapabiliyorlar ..." ifadesine yer verdiğinin, usulüne uygun olarak yürütülen disiplin soruşturması neticesinde sübut bulunduğu görülmekle, söz konusu ifadenin disiplin suçu niteliğinde olup olmadığının ayrıca değerlendirilmesi gerekmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı kadrosunda görevli müezzin kayyım olan davacının bu görevi gereği, camiye ibadet için gelen herkese dini hizmeti ayırmakla yükümlü olduğu; disiplin cezasına gerekçe gösterilen söz konusu ifadeyi ise; görevi ve görev yeri ile ilgili bir konuda (caminin ısınması), camide dini hizmetten (kamu hizmetinden)

²⁹⁵ Samsun 2. İdare Mahkemesi, E:2021/866, K:2022/469, 01/04/2022.

yararlanan cami cemaatine hitaben, yine aynı camide davacı ve diğer görevli (imam hatip) tarafından verilen dini hizmetten yararlanan, disiplin soruşturması kapsamında alınan ifadelerinde camide namaza sürekli olarak geldiği yönünde beyanda bulunan, caminin çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması için kurulmuş olan derneğin de yöneticileri olan şahısları kast ederek sarf ettiği, bu ifadenin muhataplarının dini inancını ve İslam dinine bağlılıklarını sorgulayıcı ve eleştirici nitelikte olduğu, bu haliyle, davacının görevli olduğu caminin derneğinde yönetici sıfatı ile birlikte cami cemaati sıfatını da taşıyan şahıslara kamu hizmetini ayırım yapmaksızın sunma yükümlülüğüne aykırılık teşkil edecek şekilde, bu şahısların dini inancını ve İslam dinine bağlılıklarını sorgulayıcı ve eleştirici nitelikte bulunan bu ifadeleri, cami cemaatinden olan başka şahıslara hitaben şikayet yoluyla sarf etmesinin; yükümlü olduğu dini hizmetin (633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun'un 12/1 maddesinde tanımlanan) mahiyet ve amacı ile bağdaşmadığı anlaşılabilir olup, bu mahiyeti ile fiilin; kamu görevinden bağımsız addedilemeyeceği ve "Kamu hizmetlerinin gereği gibi yürütülmesini sağlamak amacı ile kanunların Devlet memuru olarak yasakladığı işlerin yapılması" kapsamında disiplin suçu oluşturduğu anlaşılmaktadır. (...) Fiilin Devlet memuru vakarına yakışmayan davranış niteliğinde olup olmadığı incelendiğinde ise; Davacının müezzin kayyım sıfatıyla dini hizmetleri sunduğu camide, cami cemaatinden olduğu gibi caminin ihtiyaçlarının karşılanması için faaliyet gösteren derneğin yöneticileri de olan şahısları cami cemaati nezdinde somut konularda eleştirmesi makul görülebilir ise de; caminin ısınması konusunun ötesinde muhataplarının dini inancını sorgulayıcı ve eleştirici mahiyette bir ifadeyi, cami cemaatinden olan başka kişilerin telefonlarına gönderdiği mesajda sarf etmesinin; dini hizmetin yürütülmesi (caminin ısınması) hususunda yapılan eleştirinin tamamen dışına çıkılmasına sebep olduğu, cami cemaatini oluşturan kişilerin İslam dinine olan bağlılıkları hususunda sorgulanmaksızın ve ayrımcılığa maruz kalmaksızın eşit şekilde ve serbestçe dini hizmetten yararlanabilecekleri hususunda idareye ve davacıya duydukları güven ile bağdaşmadığı, davacının görevi gereği dini hizmetleri sunmakla yükümlü olduğu şahısların bu ifadeden duydukları rahatsızlığa ne şekilde tepki vereceklerini de dikkate alması gerekirken almadığı, bu haliyle; davacının muhataplarının dini inancını sorgulayıcı ve eleştirici mahiyette sarf ettiği ifadenin, olayın oluş biçimi, muhataplarına olan etkisi ve ifa edilen kamu hizmetinin mahiyeti itibarıyla Devlet memuru vakarına yakışmayan bir davranış niteliğinde olduğu sonuç ve kanaatine varılmıştır.²⁹⁶

İstinaf mahkemesi, gerekçesinde davacı tarafından kullanılan ifadelerin bağlamına değinmiştir ve fakat yaptığı değerlendirme söz konusu ifadelerin bağlamından kopartılması sonucunu doğurmuştur. Davacı caminin ısınma sorununun cami yönetimince giderilmemesini eleştirmiştir. Davacının ifadeleri cami cemaatinin dini inançlarını eleştirmeye ve sorgulamaya yönelik değildir. Mahkeme gerekçesinde tam tersini belirtmiştir. İlk olarak belirtmek gerekir ki, ortada cami dernek yönetiminin herhangi bir inanç açıklamasının veya inançsal bir davranışının eleştirilmesi veya yönetimin inandığı İslam dininin herhangi bir eleştirisi söz konusu değildir. Dolayısıyla davacının ifadelerinin ilgililerin dini inancının sorgulanmasına ve eleştirilmesine yönelik olduğundan bahsetmeye olanak yoktur. Diğer taraftan dava

²⁹⁶ Samsun BİM 4. İdari Dava Dairesi, E:2022/1146, K:2022/1322, 23/11/2022.

konusu ifadelerle davacı cami dernek yönetiminin ısınma sorunu çözmemesi çerçevesinde yönetime sitemkar eleştiride bulunmuştur. Olayda davacı da kamu hizmetinin yürütülüş tarzından etkilenmiştir. Cami derneklerinin caminin gereksinimleri için bağış kabul etme yetkileri ve kamu hizmetinin düzgün bir şekilde yürütülmesi sorumluluğuna kendi iradeleriyle katıldıkları düşünüldüğünde, cami dernek yönetiminin kamu hizmetinin yürütülmesine yönelik eleştirileri göğüslemesi gerekir. Bu nedenle dava konusu ifadelerin cami dernek yönetimini aşağılayıcı, rencide edici veya ilgililer için ayrımcılık doğurucu nitelikte olmamasından dolayı davacının ifade özgürlüğünün ihlal edildiği sonucuna ulaşmak yanlış olmaz.

Diğer bir olayda Kur'an Kursu öğreticisi olan davacı Gençlik ve Spor Bakanlığı'na bağlı bir yurttan manevi danışman olarak hizmet vermektedir. Davacının kişisel twitter hesabından gençler için olumsuz örnek teşkil edecek davranışlar sergilediği belirtilerek manevi danışmanlık görevinin sonlandırılmasının Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü tarafından talep edilmesi üzerine İl Müftülüğü işlemiyle davacı hakkında disiplin soruşturması başlatılmıştır. Sosyal medya ekran resimleri alınan paylaşımlarda davacının "*Şöyle H.F. gibi babayiğit bir eşim olmasını çok istiyorum, çok çok amin.. Adam yaşına göre aşırı yakışıklı!!*" şeklinde yapılmış bir paylaşımın altına "*Öyle bir eş kim istemez ki acaba H.F. evli mi*" yorumunu yaptığı, yine başka bir gönderide E.B. isimli bir youtuber hakkında yazılan küfürlü yorumun altına alkış emojisi bıraktığı, çarşaf giydiğini söyleyen ve tebrik isteyen bir kişinin yorumunun altına da "*Arap örf ve adeti bir giysisinin neyini kutlayacağım, örtündüm desen anlarım da*" yazdığı, yine bir yorumda ise 28 Şubat mağduru olduğundan ve hak ettiği kurumda görev yapmak istediğinden bahsettiği gerekçesiyle 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 125/B-d maddesinde, "Hizmet dışında Devlet memurunun itibar ve güven duygusunu sarsacak nitelikte davranışlarda bulunmak" fiilini işlediği belirtilerek kınama cezasıyla cezalandırılmasına karar verilmiştir. Sonrasında açılan davada idare mahkemesi davacının ifadelerinin bir kısmının özel hayatına dahil olduğu bir kısmının ise düşünce özgürlüğü kapsamında kaldığı gerekçesiyle dava konusu kınama cezasını hukuka aykırı bulmuştur:

... davacının sosyal medya hesabından yapılan paylaşımların içeriği incelendiğinde, paylaşımların genel itibarıyla davacının mahremiyet alanına dahil, özel hayatının sınırları içinde kalan konulara ilişkin olduğu, bir kısmının ise ifade özgürlüğü kapsamında bulunduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan, davacının yaptığı paylaşımları iş ortamına yansıtarak alenileştirdiği ve özel hayatına ilişkin konuları meslek hayatına olumsuz şekilde yansıttığı, başka bir ifade ile kamu hizmetinin gereği gibi yürütülmesine engel olduğu yönünde

herhangi bir tespit de bulunmadığı görülmektedir. Bu durumda; davacının görevinin ifasıyla ilgili olmayan, tamamen özel hayat sınırları dahilinde ve ifade özgürlüğü kapsamında gerçekleşen eylemleri nedeniyle disiplin cezasıyla tecziyesine edilmesine ilişkin tesis edilen dava konusu işlemde hukuka uyarlık görülmemiştir.²⁹⁷

Mahkeme kararda, hangi ifadelerin özel hayat kapsamında kaldığını, hangi ifadelerin ise, ifade özgürlüğü kapsamında kaldığını belirtmemesi nedeniyle karar teknik açıdan sorunludur. Bu nedenle davacının ifadelerinin ayrı ayrı değerlendirilmesi gerekir. Davacının H.F. isimli şahsa yönelik kullandığı ifadeler özel hayat kapsamında değerlendirilebilir. Davacının bir youtubera yapılan küfürlü yoruma alkış bırakması ise davacının yürüttüğü meslek göz önüne alındığında ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmemesi gerekir. İlk önce bir kişiye yöneltilen küfür, argo ve hakaret içeren ifadelerin ifade özgürlüğü kapsamında değerlendirilmesi olanaklı değildir. Bu çerçevede bu tür ifadelere destek veren, hoş gören, yerinde olduğunu belirten ifadelerin de olayın niteliğine sınırlandırılmasının gündeme gelmesi gerekir. Davacı din görevlisi olması nedeniyle toplumun manevi ve ahlaksal gelişimine katkı sağlamakla görevlidir. Bu nedenle hizmet dışındaki davranışları da din görevlisinden beklendiği gibi olmalıdır. Davacının küfür içeren bir yorumu destekleyip beğenmesi bu kapsamda alkış emojisi bırakması ifade özgürlüğü kapsamında görülemez. Davacının sosyal medya hesabının yurtda kalan öğrenciler tarafından da takip edilmesi olasılığı düşünüldüğünde davacının paylaşımlarının özel hayat sınırları çerçevesinde görülmesi olanaklı değildir. Diğer taraftan davacının çarşafı Arap örf ve adeti olarak yorumlaması ifade özgürlüğü kapsamındadır. Davacı çarşaf giyenleri aşağılayıcı veya rencide edici sözler sarf etmemiştir. Davacının kendisini 28 Şubat mağduru olarak nitelendirmesi ve istediği kurumda çalışmadığını belirtmesinin ise hem özel hayat sınırları içinde kaldığını hem de ifade özgürlüğünün koruması altında olduğunu tartışmaya dahi gerek yoktur.

Özet olarak bir değerlendirme yapılacak olursa din görevlileri mesleklerinin niteliği ve başkalarının din ve vicdan özgürlüğünün korunması açısından İslam törelerine uygun davranmak zorundadır. Din görevlilerinin İslam törelerine uygun davranma zorunluluğu laiklik ilkesine aykırı olarak değerlendirilemez. Çünkü Anayasa doğrultusunda dinsel hizmetlerin toplumsal yönünün yürütülmesi devlet

---

²⁹⁷ Bursa 2. İdare Mahkemesi, E:2020/736, K:2021/97, 18/02/2021. Anılan karara karşı yapılan istinaf başvurusu Bursa BİM 1. İdari Dava Dairesi'nin 31/05/2022 tarih ve E:2021/18, K:2022/792 sayılı kararıyla reddedilmiş olup, karar kesinleşmiştir.

tekeline bırakılmıştır. Diğer taraftan din görevlilerinin toplumun manevi ve ahlaki gelişimine hizmet etmek zorunda olmasından dolayı hizmet içinde olduğu kadar hizmet dışında davranışlarının etik yönlerine dikkat etmeleri gerekir. Öte yandan din görevlilerinin dini bir konuda açıklama yapma diğer bir ifadeyle dini bir konuda belli usuller çerçevesinde kamuoyunu bilgilendirme yükümlülükleri vardır. Bu doğrultuda din görevlilerinin dinin dar bir yorumu dışına çıkarılmaması ve belli bir yorumu yapmakla yetkilendirilmesi hem din görevlilerinin hem de o dinin inananlarının din ve ifade özgürlüklerini kullanılamaz hale getirir. Böyle bir durumda bu özgürlüklerin özüne dokunulmuş olur.

2.3.3 Yargıç ve savcıların ifade özgürlüğü

Yargıç ve savcıların diğer kamu görevlilerine ifade özgürlüğünün daha fazla sınırlı olduğu savunulabilir. Bu durum yargıcın, toplumun yargının tarafsızlığına ve bağımsızlığına güvenini ve yargının otoritesini sağlamak zorunda olmasından kaynaklanır. İHAM, kararlarında sık sık yargıcın özel konumuna dikkat çekerek görevlerini yerine getirebilmek için toplumun güvenini kazanması gerektiğini vurgulamaktadır²⁹⁸. Diğer taraftan İHAM, Kövesi v. Romanya kararında yargıçlar için ortaya konulan temel ilkelerin savcılar içinde geçerli olduğunu belirtir²⁹⁹.

İHAM, yargıcın ifade özgürlüğüne yönelik müdahaleyi incelerken Sözleşmenin 10/2. maddesinde belirtilen sınırlama nedenlerinden “yargının tarafsızlığının ve otoritesinin korunması” kapsamında değerlendirme yapmaktadır. Dolayısıyla İHAM, yaptığı incelemede yargının tarafsızlığı ve otoritesi ile yargıcın ifade özgürlüğü arasında makul dengenin olup olmadığına bakmaktadır.

Yargıçlar, yargı erkinin tarafsız ve bağımsız olmasından dolayı siyasi konularda saldırganca veya net olarak bir siyasi söylemi hedef alan veya destekleyen bir biçimde görüş bildirmekten kaçınmalıdır. İHAM, Wille v. Lihtenştayn kararında yargısal makamların siyasi açıklama yaparken kendini büyük oranda sınırlaması gerektiğine işaret etmiştir³⁰⁰. Ayrıca Strazburg Mahkemesi anılan kararda idare mahkemesi başkanı olan başvuruçunun bir kişi ve kamu kurumunu ağır bir şekilde

²⁹⁸ Sibel İnceoğlu, “İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Etik İlkeler Işığında Yargıcın İfade Özgürlüğü,” *Fazıl Sağlam'a Armağan* içinde, ed. Ece Göztepe, Ozan Ergül, Selda Çağlar (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022), 237.

²⁹⁹ Kövesi v. Romanya, Başvuru No: 3594/19, 05/05/2020.

³⁰⁰ Wille v. Lihtenştayn, Başvuru No: 28396/95, 28/10/1999.

eleştirmedini vurgulayarak yargıcın ve savcının açıklama yaparken nasıl davranması gerektiğine ilişkin sınırları çizmiştir³⁰¹. Diğer taraftan İHAM, Eminağaoğlu v. Türkiye kararında yargısal makamların tarafsız görünmelerini engelleyecek derecede siyasi açıklama yapmaktan kaçınmaları gerektiğini açıkça vurgulamaktadır³⁰². Dolayısıyla yargıcın bir konuda açıklama yaparken kişileri ve kurumları ağır bir şekilde eleştirmemesi ve tarafsız konumunu zedelememesi gerekir.

Uluslararası belgelerde de yargıcın tarafsız davranması ve yargıya yönelik güveni sağlamak için yüksek davranışlarda bulunması gerektiği belirtilmiştir. HSYK'nın 27/06/2006 tarih ve 315 sayılı kararı ile kabul ettiği BM Bangolar Yargısal Davranış İlkelerinin 1.6. maddesinde "*Hâkim, yargı bağımsızlığını sürdürmede esas olan yargıya yönelik kamusal güveni güçlendirmek amacıyla yargı etiği ile ilgili yüksek standartlar sergilemeli ve bunları ilerletmelidir*"³⁰³ ifadelerine yer verilmiştir. Dolayısıyla anılan metinde de belirtildiği üzere yargı bağımsızlığı ile yargıya kamusal güven arasında doğrudan ve güçlü bir bağ vardır. Bu doğrultuda yargıç ve savcı ifade özgürlüğünü kullanırken yanlı olduğu değerlendirilmesine yol açacak açıklama yapmaktan kaçınmalı, hatta durumun niteliğine göre kendi yargısal görüşlerine veya verdiği kararlara yönelik yapılan eleştirilere cevap vermekten uzak durmalıdır. Yargıcın ayrık haller dışında toplumsal sorunlara veya yargısal faaliyete ilişkin her konuda açıklama yapması, toplumun nezdinde yargıcın belirli kişi ve gruplarla veya düşüncelerle mücadele ettiği izlenimi uyandırabilir. Böyle bir durum ise hukukun çizdiği sınırlar ve tarafsızlık anlayışı dışında yargıcın görevini yürüttüğü, gerektiğinde hukukun üstünlüğü anlayışının bir tarafa bırakılarak yargılamanın sonuçlandırılacağı kuşkusunun doğmasına neden olur. Dolayısıyla sonuç olarak yargıcın geniş bir şekilde ifade özgürlüğünü kullanması kamuoyunun yargıya olan güvenini azaltır. Bu nedenle yargıcın ifade özgürlüğü değerlendirilirken konuya sınırlandırıcı bir anlayışla bakılması doğaldır.

Diğer taraftan yargısal faaliyet ile siyasi faaliyetin net olarak birbirinden ayrılması gerekir. Siyasi faaliyet yasama ve yürütme erkiyle doğrudan bir ilişkiyi beraberinde getirir ve yargısal tarafsızlığı bozar. Kuvvetler ayrılığı ilkesine dayanan demokratik hukuk devletinde yargıcın siyasi faaliyette bulunması düşünülemez. Bu

---

³⁰¹ Par. 67.

³⁰² Eminağaoğlu v. Türkiye, Başvuru No: 76521/12, 09/03/2021.

³⁰³ "hsk.gov.tr" adresinden ulaşılmıştır. Bangolar Yargısal Davranış İlkelerine daha sonra tapılan atıflara da aynı siteden ulaşılmıştır.

doğrultuda Bangolar Yargısal Davranış İlkelerinin 1.3. maddesinde “*Hâkim, yasama ve yürütme organlarıyla uygunsuz bağlantılardan ve bu organların etkisinden bağımsız olmalı ve ayrıca makul bir şekilde gözlemlendiğinde de bunlardan bağımsız görünmelidir*” denmiştir. Dolayısıyla yargısal makamlarda bulunanların siyasetten uzak durması yargının tarafsızlığının ve bağımsızlığının sağlanması açısından zorunludur. Yargıcın siyaset kurumlarıyla ilişkili olduğu yönünde kuşku uyandırması bile yargıcın disiplin sorumluluğunu doğurur. Bu çerçevede 2802 sayılı Hakimler ve Savcılar Kanunu’nun 68/b maddesinde “*Yaptıkları işler veya davranışlarıyla görevini doğru ve tarafsız yapamayacağı kanısını uyandırmak*” eylemi yer değiştirme cezası gerektiren bir düzenleme olarak yer almaktadır.

İHAM, Eminağaoğlu v. Türkiye kararında yargı mensubu olan başvuruçunun hükümete yönelik bir kısım ifadeleri nedeniyle disiplin cezasıyla cezalandırılmasını ifade özgürlüğünün ihlali olarak yorumlamamıştır. Kararda mahkeme, başvuruçunun ifadelerini üç diziye ayırarak inceleme yapmıştır. Başvuruçunun ilk ifadeleri kamuoyunda “Ergenekon” olarak bilinen sürece ilişkindir. Başvuruçunun anılan sürece ilişkin yürütülen ceza soruşturmasında alınan bazı tedbirleri ve devam eden dava hakkında siyasetçiler tarafından yapılan açıklamaları eleştirmiştir. Ayrıca başvuruçunun hükümetin yargıyı baskı altında tuttuğunu ileri sürmüştür. Mahkeme ilk olarak başvuruçunun değerlendirmede bulunduğu sürecin özgürce tartışılması gereken kamuya ait bir mesele olduğunu belirtmiştir. Daha sonra İHAM, başvuruçunun kişisel çıkarlarla hareket ettiğine ilişkin herhangi bir gözlemlerde bulunamadığını ifade etmiştir ve başvuruçunun iyi niyetli davrandığı sonucuna ulaşmıştır. Buna rağmen mahkeme yargı mensubunun sessiz kalma ödevinin ağır basması gerektiğinden başvuruçuya disiplin cezası verilmesinde bir ihlal görmemiştir. Buradan hareketle yargı mensuplarının yargının tarafsızlığının ve bağımsızlığının korunması için bile olsa siyasi konularda görüş bildirirken dikkatli davranması gerektiği sonucuna ulaşmak yanlış olmaz. Dolayısıyla bir yargıcın veya savcının var olduğu güçlü bir biçimde kanıtlanmamış siyasi bir konuda açıklama yapması yargının tarafsızlığı ve bağımsızlığı ilkesi ile bağdaşmaz. Diğer taraftan gerçekleştiği güçlü bir biçimde kanıtlanmış dahi olsa hukukun üstünlüğü, demokrasinin gelişmesi ve yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı ile ilgili olmayan siyasi konularda yargıcın görüş bildirmekten kaçınması gerekir.

Başvurucunun ikinci dizide yer alan açıklamaları kanunun eleştirisi niteliğini taşıdığından daha sonra ele alınacaktır. Başvurucunun üçüncü dizide yer alan açıklamalarında ise Cumhurbaşkanının uluslararası kuruluşlara ilişkin tutumu, zorunlu din eğitime yönelik yargı kararlarına ilişkin Diyanet İşleri Başkanının ifadeleri, anayasa reformu, Adalet Bakanlığına eski müsteşarın bakan olarak atanması eleştirilmiş, Cumhurbaşkanının eşinin başörtüsü kullanması, kuvvetler ayrılığı ve laiklik ilkesinin önemi, siyasetçilerin mahkemelere ve adalet sistemine yönelik konuşmaları hakkında yorumda bulunulmuştur. Mahkeme aktarılan konulardan hukuk sistemine ilişkin olanlarda başvurucunun ifade özgürlüğünün üst korumasından yararlanması gerektiğine işaret etmiştir. Diğer taraftan mahkeme anılan ifadeleri değerlendirirken, söz konusu ifadelerin bir kısmının başvurucunun mesleğiyle ve başkanlığını yaptığı derneğin amacıyla bağdaşmadığını belirtmiştir. Buna rağmen HSYK'nın disiplin cezası uygularken başvurucunun ifadelerine ilişkin bir ayırım bulunmaması ve “mesleğin haysiyetini ve şerefini” nasıl zayıflattığına ilişkin bir değerlendirmede bulunulmamasını ifade özgürlüğünün ihlali olarak görmüştür. Buradan hareketle hukuk politikalarına ilişkin konularda yargı makamlarının ifade özgürlüğünün güçlü bir biçimde korunması gerektiği sonucuna ulaşılabilese de İHAM, yukarıda yer verilen konulardan bir kısmına ilişkin başvurucunun açıklama yapmasına yargısal konumla bağdaştırmamaktadır.

Yargı bağımsızlığına ilişkin diğer bir mesele yargıçların siyasi parti üyeliğidir. Yargıcın tarafsız olması gerekliliğinden dolayı siyasi partiye üye olamayacağı düşünülse de Avrupa ülkelerinde yargıcın siyasi partiye üye olmasının yasaklanması konusunda bir uzlaşma yoktur. İngiltere’de yargıcın siyasi parti üyesi olması yasaklanmışken, Fransa, Almanya ve Avusturya’da yargıçlar siyasi parti üyesi olabilirler³⁰⁴. Türkiye’de ise Anayasa’nın 68. maddesi gereğince hakimler ve savcıların siyasi parti üyesi olması yasaklanmıştır. Yargıcın siyasi parti üyesi olmasını demokratik hukuk devletiyle bağdaştırmak olanaklı değildir. Siyasi parti üyeliği yargıcın tarafsız ve bağımsız konumuna gölge düşürür. Diğer taraftan siyasi parti üyeliği, yargıçlar arasında gruplaşmaya neden olur. Bu durum ise yargılama faaliyetinin verimini düşürür. Bu çerçevede Türk Hukuk Sistemi diğer kamu görevlilerinden farklı olarak yargıcın milletvekilliği veya mahalli seçimlerde aday

---

³⁰⁴ İnceoğlu, “Yargıcın İfade Özgürlüğü,” 249.

olduktan sonra görevine geri dönmesini bile yasaklamıştır³⁰⁵. Yargıç olarak görev yapmaktayken 25. Dönem Milletvekilliği Seçimleri için aday adayı olan başvurucunun eski görevine geri dönme talebini ele aldığı başvuruda AYM, “Başvuru konusu olaydaki siyasi bir faaliyet olan milletvekilliği adaylığı için mesleklerinden çekilen hâkimlerin görevlerine geri dönmelerinin kesin olarak engellenmesi şeklindeki müdahaleyle mahkemeler ile hâkimlerin bağımsızlığı ve tarafsızlığının sağlanmasının amaçlandığı görülmektedir”³⁰⁶ ifadeleriyle yapılan müdahaleyi yargının tarafsızlığının ve otoritesinin korunması kapsamında kaldığını belirterek, sınırlamanın zorunlu bir toplumsal ihtiyaca karşılık gelmediğinin söylenemeyeceğini belirtmiştir. Dolayısıyla bir yargıcın veya savcının milletvekilliği aday adayı olduktan sonra görevine geri dönmesinin engellenmesi AYM’ye göre yargının otoritesinin sağlanmasına yönelik makul bir tedbirdir.

Yargıcın ifade özgürlüğü özellikle yargının tarafsızlığının ve otoritesinin korunması için ilke olarak geniş ölçüde sınırlı olarak değerlendirilse de bazı konularda yargıcın yorumda bulunması kamusal tartışmayı canlı tutar ve bu durum da sonuç olarak kamu yararına katkı sağlar. Bu çerçevede BM Bangolar Yargısal Davranış İlkelerinin 1.5. maddesinde “*Hâkim, yargının kurumsal ve eylemsel bağımsızlığını sürdürmek ve artırmak için yargısal görevlerinin ifasına yönelik koruma tedbirlerini teşvik etmeli ve korumalıdır.*” ifadesi yer almaktadır. Dolayısıyla yargıcın konumu yargı bağımsızlığının korunması için sadece “susmaktan” ibaret değildir. Yargıç yargının bağımsızlığının, tarafsızlığının ve otoritesinin korunması için duruma göre aktif bir tutum benimsemelidir. Bu nedenle yargıcın ifade özgürlüğü değerlendirilirken “yargının tarafsızlığının ve otoritesinin korunması” kavramı sadece bir sınırlandırma nedeni olarak ele alınmamalıdır. Nitekim İHAM, Eminağaoğlu v. Türkiye kararında yargıçlık ve savcılık mesleklerinin kişiye hukukun üstünlüğünü savunma ödevi yüklediğini belirtmektedir³⁰⁷. Bu doğrultuda yargı bağımsızlığının ve tarafsızlığının korunması ve artırılmasına ilişkin konular ile hukukun üstünlüğünün sağlanmasına

---

³⁰⁵ 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun'un ek 7. maddesinde “Yüksek mahkeme üyeleri, hâkimler, savcılar ve bu meslekten sayılanlar ile Subay ve Astsubaylar hariç olmak üzere; milletvekili ve mahalli idareler genel ve ara seçimlerinde aday ve aday adayı olan Devlet memurları ve diğer kamu görevlileri, adaylığı veya seçimi kaybetmeleri halinde, Yüksek Seçim Kurulunca seçim sonuçlarının ilanını takip eden bir ay içinde müracaat etmeleri kaydıyla eski görevlerine veya kazanılmış hak aylık derecelerindeki başka bir göreve dönebilirler” düzenlemesi yer almaktadır.

³⁰⁶ AYM, Başvuru No: 2015/7352, Ömer Faruk Eminağaoğlu Başvurusu, par. 65. 26/09/2019.

³⁰⁷ Eminağaoğlu v. Türkiye, Başvuru No: 76521/12, 09/03/2021.

yönelik konularda yargıcın ve savcının ifade özgürlüğünün sıkı bir biçimde korunması gerekir.

İHAM tarafından konuyla ilgili verilen ihlal kararlarından biri de Kayasu v. Türkiye kararıdır³⁰⁸. Başvurucu cumhuriyet savcısı olarak görev yapmaktayken 12 Eylül Darbesini gerçekleştiren generaller hakkında Ankara Devlet Güvenlik Mahkemesi Savcısına şikayette bulunmuştur. Şikayet dilekçesi takipsizlik ile sonuçlanmış ve konu basına yansımıştır. Bunun üzerine HSYK başvurusunun kınama cezası ile cezalandırılmasına karar vermiştir. Başvurucu daha sonra Adana Cumhuriyet Savcısı olarak 12 Eylül Darbesinin baş sorumlusu Kenan Evren hakkında iddianame düzenlemiştir. Anılan iddianame başvuru tarafından basına dağıtılmıştır. Bunun üzerine adli olarak başvuru hakkında görevi kötüye kullanmaktan ve tahkir ve tezyif suçlarından soruşturma açılmış, sonuç olarak Yargıtay başvurusunun üzerine atılı suçları işlediği kanaatine varmıştır. Yargıtay, başvurusunun iddianameyi basına dağıtmakla Türk Silahlı Kuvvetlerini karalama ve kuruma hakaret etme niyetini açıkça ortaya koyduğunu belirtmiştir. Başvurucu hakkında yürütülen disiplin sürecinde de HSYK başvurusunun adli süreç sonunda ceza almasını göz önüne alarak meslekten çıkarılmasına karar vermiştir.

İHAM gerekçesinde ilk olarak 12 Eylül'e ilişkin tartışmaların geçmişi değil bugünü de ilgilendirdiğini vurgulamıştır. Sonrasında mahkeme, başvuranın kamu menfaatine ilişkin bir tartışmaya katıldığını, böyle bir durumda başvurusunun ifade özgürlüğüne ilişkin korumadan üst düzeyde yararlanacağını belirtmiştir. Kararda ulusal makamların Türk Anayasası'nın geçici 15. maddesini hatırlatarak başvurusunun MGK üyeleri hakkında yargı yerlerine başvuramayacağını bilmemesinin olanaklı olmadığı iddiasına karşılık olarak ise mahkeme, dava açmanın kamu menfaatini ilgilendiren bir tartışmaya girmek için uygun bir yol olup olmadığına ilişkin açıklama yapmayı gerekli görmediğini belirterek cevaplandırmıştır.

İHAM, kararın devamında yargı makamlarının provokasyonlara cevap vermek için bile olsa basını kullanmamaları gerektiğini belirtmekle birlikte, başvurusunun asıl amacının demokratik rejimdeki aksaklığı ortaya koymak olduğunu, bu durumda çatışan menfaatler arasında bir denge aranması gerektiğine işaret etmiştir. Strazburg Mahkemesi sonuç olarak, başvurusunun savcılık mesleğinden çıkarılmasına ve

---

³⁰⁸ Kayasu v. Türkiye, Başvuru No: 64119/00 ve 76292/01, 13/11/2008.

avukatlık mesleğini yapmaktan yasaklanmasına ilişkin sürecin orantılı olmadığına hükmetmiştir.

İHAM'ın Kayasu v. Türkiye kararından, yargıçlar ve savcıların ifade özgürlüğünü kullanırken dikkatli davranması gerektiği, bu kapsamda yargı mensuplarının basını kullanmaktan son derece kaçınması gerektiği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte mahkeme, kamu menfaatini ilgilendiren bir konuda yargıç ve savcılarının da üst korumadan yararlanması gerektiğini belirtmiş ve dolayısıyla demokraside olan aksaklıkların dile getirilmesini kamu yararına katkı sağlanması olarak yorumlayarak, yargısal makamların basın yolunu kullanmasını makul görmemesine rağmen başvurucuya öngörülen yaptırım ölçülü bulunmamıştır. Bu durumda demokrasiye aykırı uygulamaların yargı makamları tarafından eleştirilmesinin ifade özgürlüğünün sıkı koruması kapsamında olduğu yorumunun yapılması gerekir.

Eminağaoğlu v. Türkiye kararına tekrardan dönülecek olursa başvurucunun ikinci grupta yer alan açıklamaları gazeteci Hrant Dink'in Türk Ceza Kanunu'nun 301. maddesi uyarınca "Türklüğe hakaret" ettiği gerekçesiyle suçlanmasına ilişkindir. Başvurucu 301. maddenin lafzını ve Dink'in yerel mahkeme tarafından yargılanma biçimini eleştirmiştir. HSYK başvurucunun konuya ilişkin ifadelerini tarafsızlık yükümlülüğünün ihlali olarak değerlendirmiştir. Mahkeme ilk olarak başvurucunun sona ermiş bir dava hakkında yorumda bulunduğu altını çizerek değerlendirmesine başlamıştır. Bu çerçevede mahkeme başvurucunun ifadelerinin diğer yargı mensuplarına yönelik bir saldırı taşımadığını, 301. maddeye dayanılarak verilen cezaları ele aldığı başvurularda maddenin muğlaklığı nedeniyle ifade özgürlüğünün ihlal edildiği sonucuna ulaştığını belirtmiştir. Mahkeme ayrıca, ifade özgürlüğünü etkileyen bir düzenlemeye ilişkin dile getirilen görüşlerin sıkı bir biçimde korunması gerektiğine işaret etmiş ve bu bağlamda ulusal makamların takdir alanının dar olması gerektiğini belirterek başvurucunun ifade özgürlüğünün ihlal edildiği sonucuna varmıştır.

Yargıcın ifade özgürlüğü bağlamında değinilmesi gereken konulardan biri de yargıcın meslektaşlarına ve yargı kurumlarına yönelttiği ifadelerdir. Bir yargıç veya savcı tarafından meslektaşları eleştirilirken, karşı tarafın şöhret ve haklarının zedelenmesi olasılığı göz önünde tutulmalıdır. Diğer taraftan yargısal makamlarda bulunanların mahkemelere yönelttiği ifadeler yargıcın otoritesine zarar verebilir. Bu

nedenle yargı mensupları da diğer kamu görevlileri kurumları veya meslektaşlarını eleştirirken aslı olmayan söylemlerden kaçınmalıdır. Bu bağlamda İHAM, Di Giovanni v. İtalya kararında başvuru yargıcın, yargıçların atamasını yapan kurulun üyelerinden birinin, kendi kızının atanmasını sağlamak için, atama usulünü etkilediğini iddia ettiği için verilen uyarma cezasını, başvuru yargıcın iddia ettiği haberin asılsız olduğunu ve cezanın hafifliğini göz önüne alarak ifade özgürlüğünün ihlali olarak yorumlamamıştır³⁰⁹.

Konuya ilişkin kararlardan biri de Panioglu v. Romanya kararıdır³¹⁰. Yargıç olan başvuru kamuoyuna sunduğu makalesinde Yargıtay başkanını hedef almıştır. Başvuru Yargıtay başkanının Komünist rejimde görev yaptığını, o dönemde Komünist rejimin insan haklarına aykırı uygulamalarda bulunduğu hatırlatılarak, eski rejimin görevlilerinden biri olan Yargıtay başkanının şu an bulunduğu konuma getirilmesinin sakıncalı olduğunu üstü kapalı olarak belirtmiştir. İHAM, konuyu incelerken başvuru makalesinin, okuyanları eski dönemde gerçekleştirilen insan haklarına aykırı uygulamaların Yargıtay Başkanı tarafından gerçekleştirildiği düşüncesine ittiğini belirtmiş, ulusal makamlarca başvurucuya yönelik etik ilke ihlali kararıyla yargının otoritesinin ve başkalarının hak ve şöhretlerinin korunması arasında ölçülü bir dengenin kurulduğu vurgulanarak ifade özgürlüğünün ihlal edilmediği sonucuna ulaşmıştır.

Diğer taraftan yargıç ve savcıların kuruma ve meslektaşlarına yönelttiği her eleştirinin katı bir anlayışla yorumlanmaması gerekir. Başkalarının hak ve şöhretini zedelemeyen ve yargıya olan güveni sarsmayan eleştirilerin bir kısmının korunması ifade özgürlüğü kapsamında zorunlu olabilir. Yargıç ve savcılar yargı organının eksikliklerini başkalarına göre daha kolay görebilme olanağına sahiptir. Bu çerçevede sert, kırıcı, kaba ve asılsız olmayan yargı kurumlarına yönelik makul eleştirilerin yargı mensupları tarafından dile getirilmesi desteklenmelidir. Böylesi bir durum yargılama faaliyetine ilişkin sorunların hızlıca fark edilerek çözüme kavuşturulmasını kolaylaştırabilir.

Özet olarak bir değerlendirme yapılacak olursa, yargıç ve savcılarının tarafsız ve bağımsız olmaları gerektiğinden ve yargının otoritesinin ve toplumun yargıya olan güvenini sağlamak zorunda olmalarından dolayı açıklama yaparken son derece

³⁰⁹ Di Giovanni v. İtalya, Başvuru No: 51160/06, 09/07/2013.

³¹⁰ Panioglu v. Romanya, Başvuru No: 33794/14, 08/12/2020.

ihliyatlı olmaları gerekir. Bu çerçevede sınırlı durumlar haricinde görüş bildirmekten kaçınmaları ve basına beyanat vermektan uzak durmaları, İHAM tarafından belirtilmiştir. Özellikle siyaset ile ilgili konularda taraf olduklarına ilişkin en ufak bir kuşku uyandırmaları bile yargı mensuplarının disiplin sorumluluğunu doğurabilmektedir. Diğer taraftan İHAM kararlarından da anlaşılacağı üzere hukuk sistemine, hukukun üstünlüğüne, demokrasinin eksikliklerine, temel hak ve özgürlüklerin kullanımı zorlaştıran kanunlara ve düzenlemelere ilişkin yargı mensupları tarafından dile getirilen ifadelerin sıkı bir biçimde korunması gerekir. Bu çerçevede anılan konuların savunulmasında uluslararası belgelerde yargıç aktif bir tutum benimsemeye davet edilmektedir. Buna ek olarak yargıç ve savcılar, yargı kurumlarını ve meslektaşlarını eleştirirken de dikkatli davranmalıdır. İHAM, yargı makamlarının eleştirilmesine yönelik sınırlandırmaları başkalarının hak ve şöhretlerinin korunması kapsamında ele almakla birlikte, yargının otoritesinin ve tarafsızlığının korunması açısından da değerlendirme yapmaktadır. Bir yargıcın ve savcının yargısal makamları gereksiz yere eleştirmesi diğer kişilerin eleştirilerine göre yargının otoritesini daha fazla sarsar. Bu nedenle yargıç ve savcılar tarafından yargı organlarına ilişkin açıklama yapılırken son derece dikkatli olunması gerekir.

SONUÇ

Disiplin cezaları kamu hizmetinin etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesi ve kurumun ve mesleğin saygınlığının zedelenmemesi amacıyla düzenlenen idari yaptırımlardır ve durumun niteliğine göre kamu görevlilerinin temel hak ve özgürlükleri üzerinde sınırlayıcı etki doğururlar. Bu nedenle disiplin hukukunun sınırları ilk olarak kamu görevlisinin özel hayat sınırlarına taşmamalıdır. İkinci olarak kamu görevlisi kendisine isnat edilen suç nedeniyle ceza mahkemesinde yargılanmışsa disiplin makamları ceza mahkemesinin olayın nitelendirilmesine ilişkin gerekçesini dikkate almalıdır. Aksi takdirde yeterli derecede kanıtlanmayan bir fiil nedeniyle kamu görevlileri cezalandırılmış olur. Ayrıca kamu görevlileri hakkında disiplin cezası uygulanırken, disiplin hukukunun getirdiği güvencelere dikkat edilmelidir. Bu kriterler kamu görevlisinin temel hak ve özgürlüğünün ihlal edilmemesi için gerekli olan ölçütlerdir.

Düşünme faaliyeti sınırı çok geniş olan bir zihinsel faaliyettir. Kişilerin özel hayat alanına ait olaylar, toplumsal ve siyasi konular, bilimsel çalışmalar, dini ve felsefi görüşler düşünme faaliyetinin konusu olabilir. Bu tür konuların kişilerin kendi iradeleri tarafından açıklanmasına izin verilmediği bir durumda ifade özgürlüğünden söz edilmesi olanaklı değildir. Dolayısıyla herkes düşüncesini istediği gibi açıklama özgürlüğüne sahiptir. Fakat bu özgürlük sınırsız değildir. Evrensel hukuk değerleri tarafından kabul edilen meşru amaçlar doğrultusunda ifade özgürlüğü sınırlandırılabilir. Anayasaya göre sınırlandırma için öngörülen müdahalenin dayanağı ulaşılabilir ve belirli olan ve parlamento tarafından çıkarılan bir kanun olmalıdır. Bu bağlamda disiplin suç ve cezaları kanunilik şartını taşımalıdır.

Kamu görevlileri kendilerine hukukun tanıdığı ayrıcalıklar ve yükümlülükler nedeniyle ayrıksı bir konuma sahiptir. Bu durum kamu görevlisinin ifade özgürlüğünün değerlendirme biçimini doğrudan etkiler. Bir taraftan kamu görevlisinin tarafsızlık yükümlülüğü ve devlete sadakat borcu nedeniyle görevleriyle ilgili olarak ifade özgürlüğü sınırlıyken, diğer taraftan kamu görevlileri mesleklerinin getirdiği sorumluluk nedeniyle düşüncelerini rahatça ifade edebilmelidir.

Disiplin cezalarıyla ifade özgürlüğüne en çok müdahalede bulunulan alanlardan biri kamu görevlilerinin siyasi düşünce açıklamalarıdır. Diğer alan ise kurumun veya amirin eleştirilmesidir. Bu alanlarda kamu görevlisinin düşünce

açıklamaları belli ölçülere bağlı kalmak şartıyla sınırlandırılabilir. Kamu görevlileri görev alanında tarafsızlık yükümlüğünü zedeleyecek şekilde, kesinlikle siyasi açıklamalarda bulunamaz. Aksi durum kamu hizmeti düzenini sarsarak devletin tarafsızlığını yitirmesine neden olur. Dolayısıyla kamu görevlilerinin kamu hizmeti yürütürken siyasi faaliyetlerde bulunmaları geniş oranda demokrasiyi tehdit eder. Bu nedenle kamu görevlilerinin siyasi ifade özgürlüğü büyük ölçüde sınırlandırmayı gerektirebilir. Öte yandan kamu görevlilerinin siyasi ifade özgürlüğü tamamen sınırlandırılmaz. Bu kapsamda AYM kamu görevlilerinin siyasi görüş sahibi olma ve ülke sorunlarıyla ilgilenme hakkının göz ardı edilmemesi gerektiğini belirtmiştir.

Kamu görevlilerinin düşünce açıklamalarına sıklıkla müdahale edilen alanlardan biri de kuruma ve amire yönelik ifadelerdir. Kamu hizmetinin yürütülmesi aşamasında kamu görevlisi kuruma ve amirine fikir beyanında bulunabilir. Bu durum kamu hizmetinin etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesi için gereklidir. Diğer taraftan kamu görevlisi eleştirilerini iş barışını bozmayacak şekilde ve saygılı bir üslup kullanarak dile getirmek zorundadır. Bu nedenle her ne kadar sert ve kırıncı ifadeler ifade özgürlüğünün koruması altında olsa da kurum içi düzenin sağlanması amacıyla amire veya kuruma yönelik sert ifadeler ifade özgürlüğünün koruma alanının dışındadır.

Kamu görevlilerinin düşünce açıklamalarında bulunurken dikkatli olması gereken alanlardan biri de inanca yönelik açıklamalardır. Kamu görevlisi hizmet alanların inancını doğrudan eleştirecek ifadeler kullanmaktan kaçınmalıdır. Diğer taraftan kamu görevlileri de din ve vicdan özgürlüğü ve ifade özgürlüğüne sahiptir. Dolayısıyla kamu görevlisinin pasif nitelikte olan ve ikna çabası içermeyen açıklamaları çoğulculuk anlayışı çerçevesinde sınırlandırılmamalıdır.

Kamu görevlileri açısından, ifade özgürlüğünün korunması gerekli alanlarından biri de kurum içi bilgilerin dışarıya aktarılmasıdır. Bu tür ifadelerde üstün bir kamu yararı olabilir. Bu nedenle İHAM tarafından, başka bir seçeneğin olmaması durumunda kamu görevlisinin bilgi sızdırması ifade özgürlüğü kapsamında görülmüştür.

Mesleğinin niteliğine göre akademisyenler ve din görevlileri ayrı bir konumda tutulmalıdır. Hem bilim hem de din, düşünsel tartışmalar açısından zengin bir içeriğe sahiptir. Bu nedenle bu alanda yürütülen faaliyetler ifade özgürlüğünün getirdiği

korumadan sıkı bir biçimde faydalanmalıdır. Bu iki alanda faaliyet gösteren kamu görevlilerinin farklı açıdan değerlendirilmesi zorunluluğu, sadece din ve vicdan özgürlüğü ile bilim özgürlüğünün özel koruma gerektirmesinden kaynaklanmaz. Akademisyenlerin ve din görevlilerinin düşünce açıklamalarına etki eden her müdahale bir taraftan başkalarının da ifade özgürlüğüne müdahale oluşturur. Bir bilimsel görüşün kısıtlanması, başka insanların bilimsel görüşlere ulaşma hakkını zedeler. Bir dini ifadeye getirilen sınırlama, bir kesimin inandıkları dinin yorumunu gerektiği gibi öğrenme hakkını ihlal eder. Bu nedenle bu alanlara yönelik müdahalelere getirilen hukuksal yaklaşım bu tür ifadelerin güçlü bir şekilde korunmasını sağlayacak şekilde olmalıdır. Dolayısıyla bilim insanı ve din görevlilerinin çalıştıkları alanlarla ilgili yorumları nedeniyle disiplin cezası tesis edilmemesi gerekir. Bu tür ifadeler için büyük bir zorunluluk ve başka hak ve özgürlüklerin güçlü oranda tehlikeye düşmesi halinde son çare olarak disiplin cezasına başvurulmalıdır. Diğer taraftan din görevlileri mevzuata göre İslam Dininin ahlaki değerlerine uymakla yükümlüdür. Dolayısıyla din görevlileri açısından İslami değerlere uygunluk da bir sınırlama nedenidir.

Kamu görevlilerinin ifade özgürlüğüne ilişkin disiplin davaları incelendiğinde idari yargı yerleri tarafından verilen kararların bazılarında düşünce açıklamalarının sınırlandırılması için yeterli gerekçe sunulmadığı görülmektedir. Diğer taraftan davaların bir kısmında kamu görevlisinin ifadelerine yer verilmediği, bu nedenle davanın ifade özgürlüğüne yönelik kriterler açısından yeterince tartışılmadığı anlaşılmaktadır. Son zamanlarda İHAM'ın mahkeme kararlarının yeterli gerekçeye sahip olmamasını ifade özgürlüğünün ihlali olarak gördüğü düşünüldüğünde idari yargı kararlarının ifade özgürlüğünün korunmasında zayıf kaldığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akgüner, Tayfun. “Milli Güvenlik Kavramı Üzerine Bazı Düşünceler.” *İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi*, 6, no. 1-3, (1985): 13-16.
- Akkoç v. Türkiye, Başvuru No: 22947/93 ve 22948/93, 10/10/2000.
- Akyılmaz, Bahtiyar ve Murat Sezginer ve Cemil Kaya. *Türk İdare Hukuku*. Ankara: Savaş Yayınevi, 2019.
- Alacakaptan, Uğur. *Suçun Unsurları*. Ankara: AÜHF Yayınları, 1975.
- Alkış, Burcu. “Akademik Özgürlük.” Yüksek lisans tezi, Galatasaray Üniversitesi, 2015.
- Almanya Büyükelçiliği, <https://www.btg-bestellservice.de> (E.T. 20.05.2023).
- Alpkaya, Gökçen. “Akademik Özgürlükler.” *İfade Özgürlüğü İlkler ve Türkiye içinde*, 235-239. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçiliği, <https://tr.usembassy.gov> (E.T. 20.05.2023).
- Ankara BİM 4. İdari Dava Dairesi, E:2018/3997, K:2019/1801, 28/06/2019.
- Ankara BİM, 2. İdari Dava Dairesi, E:2021/1150, K:2022/415, 17/02/2022.
- Ankara Üniversitesi, Tavsiye, <http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/altipar/Yayinlar/Yukse%20Ogretim%20> (E.T. 20.05.2023).
- Arslan, Zühtü. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde Din Özgürlüğü*. Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu, 2005.
- Aybay, Rona. “Milli Güvenlik Kavramı ve Milli Güvenlik Kurulu.” *AÜSBF Dergisi*, 33, no. 1 (1978): 59-82.
- AYM, Başvuru No: 2013/1614, K.Ş. Başvurusu, 03/04/2014.
- AYM, Başvuru No: 2013/2602, Emin Aydın Başvurusu, 23/01/2014.
- AYM, Başvuru No: 2013/2928, Z.A. Başvurusu, 18/10/2017.
- AYM, Başvuru No: 2013/6152, Hasan Güngör Başvurusu, 24/02/2016.
- AYM, Başvuru No: 2013/8598, Ali Rıza Üçer Başvurusu (2), 02/07/2015.
- AYM, Başvuru No: 2013/9343, Mehmet Ali Aydın Başvurusu, 04/06/2015.

AYM, Başvuru No: 2013/9660, Serap Tortuk Başvurusu, 21/01/2015.

AYM, Başvuru No: 2014/12143, Adem Talas Başvurusu, 16/11/2017.

AYM, Başvuru No: 2014/12151, Bekir Coşkun Başvurusu, 04/06/2015.

AYM, Başvuru No: 2014/3986, Yaman Akdeniz ve Diğerleri Başvurusu, 02/04/2014.

AYM, Başvuru No: 2014/920, Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası ve Diğerleri Başvurusu, 25/05/2017.

AYM, Başvuru No: 2015/10298, A.K. Başvurusu, 07/03/2019.

AYM, Başvuru No: 2015/269, Sara Akgül Başvurusu, 22/11/2018.

AYM, Başvuru No: 2015/7352, Ömer Faruk Eminağaoğlu Başvurusu, 26/09/2019.

AYM, Başvuru No: 2015/8491, B.S. Başvurusu, 18/07/2018.

AYM, Başvuru No: 2016/3423, İ.A. Başvurusu, 14/09/2017.

AYM, Başvuru No: 2016/3585, Zeki Çınar Başvurusu, 12/06/2019.

AYM, Başvuru No: 2017/27822, Ali Kuş Başvurusu, 10/02/2022.

AYM, Başvuru No: 2017/30653, Deniz Pelin Dinçer Akan ve Diğerleri Başvurusu, 29/06/2022.

AYM, Başvuru No: 2017/34185, Levent Tunçel Başvurusu, 16/03/2022.

AYM, Başvuru No: 2018/17365, Zübeyde Füsün Üstel ve Diğerleri Başvurusu, 26/07/2019.

AYM, Başvuru No: 2018/21380, Jülide Hansu Başvurusu, 03/11/2022.

AYM, Başvuru No: 2018/25090, Ayfer Kılıçaslan Başvurusu, 16/11/2022.

AYM, Başvuru No: 2018/36354, Lale Çalikoğlu Başvurusu, 18/10/2022.

AYM, Başvuru No: 2019/18481, Hatice Deniz Aktaş ve Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası Başvurusu, 23/11/2022.

AYM, Başvuru No: 2019/20996, Hasan Mor Başvurusu, 25/05/2022.

AYM, Başvuru No: 2013/316, İlker Erdoğan Başvurusu, 20/04/2016.

AYM, Başvuru No: 2013/724, Ali Gürbüz Başvurusu, 25/06/2015.

AYM, Başvuru No: 2014/256, Tuğba Arslan Başvurusu, 25/06/2014.

AYM, Başvuru No:2018/6707, Mutia Canan Karatay Başvurusu (2), 31/03/2022.

AYM, E:2016/7, K:2017/171, 13/12/2017.

AYM, E: 2018/107, K: 2018/114, 20/12/2018.

AYM, E:1985/21, K:1986/23, 06/10/1986.

AYM, E:1985/8, K:1986/27, 26/11/1986.

AYM, E:1987/16, K:1988/8, 19/04/1988.

AYM, E:1990/31, K:1990/24, 24/09/1990.

AYM, E:1993/2, K:1993/3, s. 57-58, 30/11/1993.

AYM, E:2013/108, K:2014/15, 29/01/2014.

AYM, E:2013/110, K:2014/8, 16/01/2014.

AYM, E:2013/46, 2013/140, 28/11/2013.

AYM, E:2014/100, 2015/6, 14/01/2015.

AYM, E:2014/122, K:2015/123, 30/12/2015.

AYM, E:2015/41, K:2017/98, 04/05/2017.

AYM, E:2015/85, K:2016/3, 13/01/2016.

AYM, E:2016/182, K:2017/111, 14/06/2017.

Azak, Kerim. *Akademik Personelin Disiplin Rejimi*. Ankara: Adalet Yayınevi, 2021.

Balta, Tahsin Bekir. *İdare Hukuku I*. Ankara Üniversitesi Basımevi, 1970.

Biçgin, Eda. “İfade Özgürlüğüne İlişkin Davalarda Üç Aşamalı Test Kapsamında Bağlam Değerlendirmesi.” *İfade Özgürlüğü Üzerine Makaleler-Uluslararası Kapanış Sempozyumuna Katkı Kitabı* içinde, 87-111. Ankara: 2017.

Bursa 2. İdare Mahkemesi, E:2020/736, K:2021/97, 18/02/2021.

Çiçek, Hayrettin. “Devlet Memurları Hakkında Disiplin Soruşturması: Türkiye Uygulaması.” Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2011.

D10D, E:1984/492, K:1985/10, 14/01/1985.

D12D, 1969/4097, 1970/426, 05/03/1970.

D12D, E: 2014/4359, K:2017/6170, 30/11/2017.

- D12D, E:2000/3016, K:2002/3229, 24/10/2002.
- D12D, E:2010/8344, K:2014/4350, 27/05/2014.
- D12D, E:2016/1803, K:2018/408, 05/02/2018.
- D12D, E:2018/1788, K:2022/2707, 18/05/2022.
- D12D, E:2020/4926, K:2021/2059, 20/04/2021.
- D12D, E:2021/134, K:2021/543, 09/02/2021.
- D15D, E:2013/13091, K:2016/214.
- D16D, E:2015/1122, K:2015/6483, 22/10/2015.
- D2D, E:2017/1671, K:2020/3436, 19/11/2020.
- D2D, E:2021/10009, K:2022/5299, 25/10/2022.
- D5D,E:1989/2735, K:1989/2286, 13/12/1989.
- D8D, E:2013/2781, K:2019/4509, 13/05/2019.
- D8D, E:2020/5645, K:2021/1244, 25/02/2021.
- D8D,E:2004/2687, K:2005/107, 12/01/2005.
- Dahlab v. İsviçre, Başvuru No: 42393/98, 15/02/2001.
- Di Giovanni v. İtalya, Başvuru No: 51160/06, 09/07/2013.
- DİDDK, E:2003/1166, K:2004/706, 01/07/2004.
- DİDDK, E:2003/1166, K:2004/706, 01/07/2004.
- DİDDK, E:2019/1778, K:2019/6139, 02/12/2019.
- DİDDK, E:2020/594, K:2021/428, 08/03/2021.
- DİDDK, Y.D. İtiraz No:2014/1072.
- Doğru, Derya. *Avrupa İnsan Hakları Yargılamasında Takdir Marjı Doktrini*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2019.
- Doğru, Osman ve Atilla Nalbant. *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi Açıklama ve Önemli Kararlar*. 2 Cilt. İstanbul: Legal Yayıncılık, 2016.
- Duran, Lütfi. "İdare Alanının Düzenlenmesinde Teşrii ve Tanzimi Tasarrufların Sınırları". *İÜHFİM*, 30, no. 3-4 (1964): 466-492.

- Duran, Lütfi. *İdare Hukuku Ders Notları*. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1982.
- Eminağaoğlu v. Türkiye, Başvuru No: 76521/12, 09/03/2021.
- Engel ve Diğerleri v. Hollanda, Başvuru No: 5100/71,5101/71, 5102/71, 5354/72, 08/06/1976.
- Ergün Reyda ve Berke Özenç. “Anayasa Mahkemesi’nin Barış Bildirisi Kararı: İfade Özgürlüğü Akademik Özgürlük ve Devlete Sadakat Kavramı Çerçevesinde Bir İnceleme.” *Toplum ve Hekim Dergisi*, 35, no. 6 (2020): 419-455.
- Eroğul, Cem. *Anatüzeğe Giriş*. Ankara: İmaj Yayınevi, 2014.
- Gaziantep BİM, 5. İdari Dava Dairesi, E:2020/1642, K:2022/989, 09/06/2022.
- Giritli, İsmet ve Pertev Bilgen, Tayfun Akgüner. *İdare Hukuku*. Ankara: Der Yayınları, 2008.
- Gölcüklü, Feyyaz. “İdari Ceza Hukuku ve Anlamı.” *AÜSBFD*, 18, no. 2 (1963): 115-182.
- Gözler, Kemal. *İdare Hukuku*. 2 Cilt. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2019.
- Gözler, Kemal. *İnsan Hakları Hukuku*. Bursa: Ekin Basım Yayım Dağıtım, 2022.
- Gözübüyük, A. Şeref ve Feyyaz Gölcüklü. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2011.
- Gözübüyük, A. Şeref ve Turgut Tan. *İdare Hukuku*. 2 Cilt. Ankara. Turhan Kitabevi, 2021.
- Guja v. Moldova, Başvuru No: 14277/04, 12/02/2008.
- Guntrip, Harry. *Şizoid Görünüşü Nesne İlişkileri ve Kendilik*. Çeviren İpek Babacan. İstanbul: Metis Yayınları, 2020.
- Günday, Metin. *İdare Hukuku*. Ankara: İmaj Yayıncılık, 2017.
- Günday, Metin. *İdari Yargılama Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2022.
- Güran, Sait. “Anayasa Mahkemesi’nin 1982 Anayasası Döneminde Personel Hukukuna Bakışı.” *Anayasa Yargısı Dergisi*, 6 (1989): 37-66.
- Güran, Sait. *İfade Hürriyeti Üzerinde İdarenin Yetkileri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1337, 1969.

- Hadjianastassiou v. Yunanistan, Başvuru No: 12945/87, 16/12/1992.
- Handyside v. Birleşik Krallık, Başvuru No: 5493/72, 07/12/1976.
- Harris, D. J., M. O'Boyle, E. P. Bates ve C. M. Buckley. *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Hukuku*. Çeviren Mehveş Bingöllü Kılıcı, Ulaş Karan. Ankara: Avrupa Konseyi, 2013.
- Heywood, Andrew. *Siyaset*. Çeviren Bekir Berat Özipek, Bircan Şahin, Mete Yıldız, Zeynep Kopuzlu, Bahattin Seçilmişoğlu, Atilla Yayla. Ankara: Adres Yayınları, 2014.
- İnceoğlu, Sibel. "Hak ve Özgürlükleri Sınırlama ve Güvence Rejimi." *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa* içinde, editör Sibel İnceoğlu, 23-52. Ankara: Avrupa Konseyi, 2013.
- İnceoğlu, Sibel. "İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Etik İlkeler Işığında Yargıcın İfade Özgürlüğü." *Fazıl Sağlam'a Armağan* içinde, editör Ece Göztepe, Ozan Ergül, Selda Çağlar, 235-264. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2022.
- İstanbul 3. İdare Mahkemesi, E:2019/1025, K:2019/2421, 06/11/2019.
- İstanbul 7. İdare Mahkemesi, E:2021/1408, K:2022/947, 29/04/2022.
- İstanbul 7. İdare Mahkemesi, E:2021/1408, K:2022/947, 29/04/2022.
- İstanbul BİM 2. İdari Dava Dairesi, E:2018/2690, K:2019/228, 14/02/2019.
- İstanbul BİM 2. İdari Dava Dairesi, E:2018/2927, K:2019/829, 24/04/2019.
- İzmir BİM 5. İdari Dava Dairesi, E:2020/352, K:2021/439, 26/02/2021.
- Kaboğlu ve Oran v. Türkiye (2), Başvuru No: 36944/07, 20/10/2020.
- Kaboğlu, İbrahim. "Düşünce Özgürlüğü." *İnsan Hakları* içinde, YKY Yayıncılık, 2000.
- Kaboğlu, İbrahim. *Özgürlükler Hukuku 1 İnsan Hakları Genel Kuramına Giriş*. Ankara: İmge Kitabevi, 2013.
- Kapani, Münci. *Kamu Hürriyetleri*. Ankara: AÜHFY, 1981.
- Karahanogulları, Onur. "Memur Disiplin Hukukunun Niteliği ve İlkeleri". *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 8, no. 3 (1999): 53-77.
- Karahanogulları, Onur. *İdare Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2022.

- Karahanoğulları, Onur. *İdarenin Hukukla kavranması: Yasallık ve İdari İşlemler*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2015.
- Karan, Ulaş. *İfade Özgürlüğü Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi-2*. Ankara: Avrupa Konseyi, 2018.
- Kayasu v. Türkiye, Başvuru No: 64119/00 ve 76292/01, 13/11/2008.
- Kokkinakis v. Yunanistan, Başvuru No: 3/1992/348/421, 19/04/1993.
- Kövesi v. Romanya, Başvuru No: 3594/19, 05/05/2020.
- Kurtulmuş v. Türkiye, Başvuru No: 65500/01, 24/01/2006.
- Küçük, Adnan. *İfade Hürriyetinin Unsurları*. Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu Yayınları, 2003.
- Lautsi ve diğerleri v. İtalya, Başvuru No: 30814/06, 18/03/2011.
- Lawson, Rick. “İfade Hürriyetini Güvenceye Almak: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatlarında Üç Eğilim.” Çeviren Bekir Berat Özipek. *Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti* içinde, Editör Bekir Berat Özipek, 247-268. Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu, 2003.
- Magee, Byran. *Karl Popper’in Bilim Felsefesi ve Siyaset Kuramı*. Çeviren Mete Tunçay. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1982.
- Metin, Yüksel. “Temel Hakların Sınırlandırılması ve Ölçülülük: Ölçülülük İlkesi Evrensel Bir Anayasal İlke Midir?” *Süleyman Demirel Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7, no.1, (2017): 1-74.
- Observer ve Guardian v. Birleşik Krallık, Başvuru No: 13585/88, 26/11/1991.
- Odyakmaz, Zehra ve Bayram Keskin. “Kamu Görevlilerinin Meslekten Çıkarılmalarında Uygulanan Kriterlerin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihadı Bağlamında Değerlendirilmesi.” *Metin Günday Armağanı* içinde, 917-962. 2 Cilt, Ankara: 2020.
- Oğurlu, Yücel. *Karşılaştırmalı İdare Hukukunda Ölçülülük İlkesi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2002.
- Onar, Sıddık Sami. *İdare Hukukunun Umumi Esasları*. 3 Cilt. İstanbul: İsmail Akgün Matbaası, 1966.

- Öncü, Gülay Arslan. “Özel Yaşama ve Aile Yaşamına Saygı Hakkı.” *İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa* içinde, editör Sibel İnceoğlu, 301-332. Ankara: Avrupa Konseyi, 2013.
- Özbudun, Ergun. “Laiklik ve Din Hürriyeti.” *Demokratik Anayasa* içinde, editör Ece Göztepe ve Aykut Çelebi, 169-227. İstanbul: Metis Yayınları, 2012.
- Özbudun, Ergun. *Türk Anayasa Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2019.
- Panioglu v. Romanya, Başvuru No: 33794/14, 08/12/2020
- Pitkevitch v. Rusya, Başvuru No: 47936/99, 08/02/2001.
- Popper, Karl R. *Daha İyi Bir Dünya Arayışı Son Otuz Yılın Makaleleri ve Bildirileri*. Çeviren İlknur Ata. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2022.
- Sabuncu, Yavuz. *Anayasaya Giriş*. Ankara: İmaj Yayınevi, 2014.
- Sağlam, Fazıl. *Temel Hakların Sınırlanması ve Özü*. Ankara: AÜSBF Yayınları, 1982.
- Samsun 2. İdare Mahkemesi, E:2018/1345, K:2019/1206, 27/12/2019.
- Samsun 2. İdare Mahkemesi, E:2021/866, K:2022/469, 01/04/2022.
- Samsun BİM 4. İdari Dava Dairesi, E:2022/1146, K:2022/1322, 23/11/2022
- Samsun BİM 4. İdari Dava Dairesi, E:2022/1180, K: 2022/1496, 28/12/2022.
- Sever, Dilşad Çiğdem. “Kamu Görevlilerinin İfade Özgürlüğü ve Disiplin Hukukunun Sınırı.” *Metin Günday Armağanı* içinde. 1165-1212. 2 Cilt, Ankara, 2020.
- Sever, Dilşad Çiğdem. *Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında İdare Hukukunda Kanuna Dayanma İlkesi*. Ankara: Turhan Kitabevi, 2021.
- Soysal, Mümtaz. *100 Soruda Anayasanın Anlamı*. Ankara: Gerçek Yayınevi, 1993.
- Sunay, Reyhan. *Avrupa Sözleşmesinde ve Türk Anayasasında İfade Hürriyetinin Muhtevası ve Sınırları*. Ankara: Liberal Düşünce Topluluğu, 2001.
- Sunday Times/Birleşik Krallık, Başvuru No:6538/74, 26/04/1979.
- Şahin v. Türkiye, Başvuru No:44774/98, 10/11/2005.
- Şenel, Alaeddin. “Simgesel Araçlar.” *Düşünce Özgürlüğü* içinde, hazırlayan Hayrettin Ökçesiz, İstanbul: Afa Yayıncılık, 1998.

Şirin, Tolga. *Türkiye’de Düşüncenin Tutsaklığı 2 İfade Özgürlüğünün Yeşili*. İstanbul: Tekin Yayınevi, 2021.

T.C. Anayasa Mahkemesi, www.anayasa.gov.tr T.C. Anayasa Mahkemesi Kararlar Bilgi Bankası, <https://normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/> (E.T. 20.05.2023).

T.C. Cumhurbaşkanlığı Mevzuat Bilgi Sitesi, <https://mevzuat.gov.tr> (E.T. 20.05.2023).

T.C. Hakimler ve Savcılar Kurulu Sitesi, <https://hsk.gov.tr> (E.T. 20.05.2023).

T.C. Resmî Gazete, www.resmigazete.gov.tr (E.T. 20.05.2023).

Tanör, Bülent ve Necmi Yüzbaşıoğlu. *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınevi, 2023.

Tanör, Bülent. “Temel Hak ve Özgürlüklerin Genel Rejimi.” *İnsan Hakları* içinde, İstanbul: YKY Yayıncılık, 2000.

Tanör, Bülent. *Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Türk Anayasası*. İstanbul: Öncü Kitapevi, 1969.

Tekinsoy, Özge Okay. *İdare Hukukunda Kamu Düzeni Kavramı*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2011.

Tezcan, Durmuş. Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar, Rifat Murat Önok. *İnsan Hakları El Kitabı*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2021.

Toroslu, Nevzat ve Haluk Toroslu. *Ceza Hukuku Genel Kısım*. Ankara: Savaş Yayınevi, 2019.

Tunaya, Tarık Zafer. *Siyasi Müesseseler ve Anayasa Hukuku*. İstanbul: Sulhi Garan Matbaası, 1975.

Turhan, Mehmet. “Anayasamız ve Demokratik Toplum Düzeninin Gereklere.” *Anayasa Yargısı Dergisi*, 8, (1991): 401-402.

Turhan, Mehmet. “Düşünce Özgürlüğü ve 1982 Anayasası.” *DÜHFD*, 4, no. 4 (1988): 87-117.

Ulusoy, Ali Dursun. *İdari Yaptırımlar*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2013.

Ulusoy, Ali Dursun. *Türk İdare Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2022.

Uygun, Oktay. *1982 Anayasasında Temel Hak ve Özgürlüklerin Genel Rejimi*. İstanbul: Kazancı Yayınları, 1992.

Vogt v. Almanya, Başvuru No:178/51, 26/09/1995.

Wille v. Lihtenştayn, Başvuru No: 28396/95, 28/10/1999.

Yıldırım, Mine. *Din veya İnanç Özgürlüğünün Kolektif Boyutu*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2023.

Yıldırım, Turan. “Kamu Yararı ve Disiplin Cezalarının Affı.” *Anayasa Yargısı Dergisi*, 18, (2001).

Yılmaz, Ejder. *Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2013.

Yılmaz, Ejder. *Hukuk Sözlüğü*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2011.

TURNITIN RAPORU

Ferdi Ozan ÖZERLİ - 19317011014

ORJİNALLIK RAPORU

%8

BENZERLİK ENDEKSİ

%8

İNTERNET KAYNAKLARI

%3

YAYINLAR

%4

ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1

acikbilim.yok.gov.tr

İnternet Kaynağı

%1

2

gazetememur.com

İnternet Kaynağı

%1

3

www.milhukuk.com

İnternet Kaynağı

%1

4

kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr

İnternet Kaynağı

%1

5

kitaplar.ankara.edu.tr

İnternet Kaynağı

<%1

6

www.atilim.edu.tr

İnternet Kaynağı

<%1

7

doczz.biz.tr

İnternet Kaynağı

<%1

8

Submitted to Atilim University

Öğrenci Ödevi

<%1

9

cdn.bartın.edu.tr

İnternet Kaynağı

<%1

10	dspace.ankara.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
11	tbbergisi.barobirlik.org.tr İnternet Kaynağı	<% 1
12	www.onercaliskan.com İnternet Kaynağı	<% 1
13	www.anayasa.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
14	dergipark.org.tr İnternet Kaynağı	<% 1
15	Submitted to The Scientific & Technological Research Council of Turkey (TUBITAK) Öğrenci Ödevi	<% 1
16	cdn.tbmm.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
17	Submitted to Bahcesehir University Öğrenci Ödevi	<% 1
18	www.kararara.com İnternet Kaynağı	<% 1
19	nek.istanbul.edu.tr:4444 İnternet Kaynağı	<% 1
20	Submitted to Turkiye ve Orta Dogu Amme İdaresi Enstit Öğrenci Ödevi	<% 1

21	acikerisim.pau.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
22	anayasa.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
23	www.danistay.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
24	www.mbkaya.com İnternet Kaynağı	<% 1
25	acikarsiv.ankara.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
26	ERKAN, Baki. "Zorunlu din dersi konusunda AİHM'in yorumu ve sorunun bu doğrultudaki çözüümü", TUBITAK, 2012. Yayın	<% 1
27	Submitted to Galatasaray University Öğrenci Ödevi	<% 1
28	egitimsen.org.tr İnternet Kaynağı	<% 1
29	bianet.org İnternet Kaynağı	<% 1
30	www.gulizaroztemel.av.tr İnternet Kaynağı	<% 1
31	AÇAR, Serkan. "Vergi mahremiyeti vs. bilgi edinme hakkı", Ankara Barosu, 2012. Yayın	<% 1

32	kanuniesasi.com İnternet Kaynağı	<% 1
33	yalinhukuk.com İnternet Kaynağı	<% 1
34	danistay.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
35	halkweb.com.tr İnternet Kaynağı	<% 1
36	openaccess.maltepe.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
37	Submitted to Altinbas University Öğrenci Ödevi	<% 1
38	normkararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
39	openaccess.hacettepe.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
40	www.izpolitik.com İnternet Kaynağı	<% 1
41	www.sgkrehberi.com İnternet Kaynağı	<% 1
42	Submitted to (school name not available) Öğrenci Ödevi	<% 1
43	Submitted to Istanbul University Öğrenci Ödevi	<% 1

44	persdb.sdu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
45	HEPER, Yunus. "Anayasa mahkemesi kararları ışığında 1982 anayasası'nın 14. maddesindeki temel hak ve özgürlüklerin kötüye kullanılması yasağı", Türkiye Adalet Akademisi, 2014. Yayın	<% 1
46	Submitted to Marmara University Öğrenci Ödevi	<% 1
47	Submitted to Istanbul Medeniyet Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
48	Submitted to Ufuk Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1
49	YILMAZ, Mehmet. "Fantezi ve ben uyumu: Masalların ben psikolojisinin gelişimi yönünden değerlendirilmesi", Dr. Ali Bayram, 2013. Yayın	<% 1
50	admin.babil.com İnternet Kaynağı	<% 1
51	dspace.gazi.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
52	www.ilteraksoylu.av.tr İnternet Kaynağı	<% 1
53	www.siyasalkitap.com İnternet Kaynağı	<% 1

<% 1

54 egitimisistanbul1sube.org.tr
İnternet Kaynağı

<% 1

55 Submitted to Istanbul Bilgi University
Öğrenci Ödevi

<% 1

56 bedirhaber.com
İnternet Kaynağı

<% 1

57 forum.khkhaber.com
İnternet Kaynağı

<% 1

58 insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr
İnternet Kaynağı

<% 1

59 www.hukukihaber.net
İnternet Kaynağı

<% 1

60 www.konsulhukuk.com
İnternet Kaynağı

<% 1

61 www.lexpera.com.tr
İnternet Kaynağı

<% 1

62 www.mevzuatinyeri.com
İnternet Kaynağı

<% 1

63 www.yargiclarsendikasi.org
İnternet Kaynağı

<% 1

64 Submitted to Kocaeli Üniversitesi
Öğrenci Ödevi

<% 1

65	buken.av.tr İnternet Kaynağı	<% 1
66	docplayer.biz.tr İnternet Kaynağı	<% 1
67	memurunyeri.com İnternet Kaynağı	<% 1
68	sakaryahukukdergisi.sakarya.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
69	webftp.gazi.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
70	www.polismevzuat.com İnternet Kaynağı	<% 1
71	www.tbmm.gov.tr İnternet Kaynağı	<% 1
72	acikerisim.deu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
73	acikerisim.lib.comu.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
74	cdn.istanbul.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
75	earsiv.anadolu.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
76	www.ersanoz.com İnternet Kaynağı	<% 1

77	www.hukuksalyardim.net İnternet Kaynağı	<% 1
78	www.researchgate.net İnternet Kaynağı	<% 1
79	www.rotasizseyyah.com İnternet Kaynağı	<% 1
80	GÜRKAN, Mehmet Fatih. "657 SAYILI DEVLET MEMURLARI KANUNU KAPSAMINDA DİSİPLİN SUÇ VE CEZALARININ KANUNİLİĞİ", Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 2014. Yayın	<% 1
81	abakus.inonu.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1
82	ÖRSELLİ, Erhan. "Ulusal program ve Türkiye'de düşünce özgürlüğü", Selçuk Üniversitesi, 2009. Yayın	<% 1
83	"Human Rights in a Changing World", Springer Science and Business Media LLC, 2023 Yayın	<% 1
84	Submitted to Yeditepe University Öğrenci Ödevi	<% 1
85	Submitted to Yildirim Beyazit Üniversitesi Öğrenci Ödevi	<% 1

86	alonot.com İnternet Kaynağı	<% 1
87	kulacoglu.av.tr İnternet Kaynağı	<% 1
88	qdoc.tips İnternet Kaynağı	<% 1
89	www.aydinpost.com İnternet Kaynağı	<% 1
90	www.bahadiroktay.av.tr İnternet Kaynağı	<% 1
91	Submitted to Kirikkale University Öğrenci Ödevi	<% 1
92	acikerisimarsiv.selcuk.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	<% 1

Alıntılarını ıkart
Bibliyografyayı ıkart

üzerinde

Eşleşmeleri ıkar

Kapat

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı: Ferdi Ozan ÖZERLİ

Öğrenim Durumu:

Derece	Alan	Üniversite	Yıl
Lisans			
Yüksek Lisans			

İş Deneyimi:

Çalıştığı Yer	Görev	Yıl

Yabancı Diller: İngilizce

Yayımlar:-

Tarih: 12.09.2023

